

Fjodor Mihajlovič Dostojevski:

MALI ZLODUH

AUTOROV PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU

Roman »Mali zloduh« počeo sam pisati 1892. godine, a završio sam ga 1902. godine. Prvi put objelodanjen je u časopisu »Pitanja života« 1905. godine u brojevima 6-11, ali bez zadnjih poglavlja. Roman je prvi put u cjelini objavljen u ožujku 1907. godine u izdanju »Šilovnika«.

U tiskanim ocjenama, pa i u usmenim koje sam mogao čuti, zamijetio sam dva suprotna mišljenja.

Jedni misle da je autor, kao vrlo loš čovjek, želio dati svoj portret, pa je sebe prikazao u liku nastavnika Peredonova. Zbog svoje iskrenosti autor se nije htio ničim opravdavati ni uljepšavati, pa je zbog toga svoj lik nacrtao najrnijim bojama. Taj neobičan pothvat uradio je poradi toga da bi se popeo na neku Golgotu i da tamo zbog nečega nastrada. Ispao je zanimljiv i neškodljiv roman.

Zanimljiv je zbog toga što se u njemu vidi kakvih zlih ljudi ima na svijetu, a neškodljiv je zbog toga što čitatelj može reći: »To nije pisano za mene«.

Drugi, koji nisu prema autoru tako strogi, misle da je u romanu prikazana peredonovština - dosta česta pojava.

Neki čak misle da će svatko od nas, ako pažljivo sebe promatra, naći u sebi očigledne Peredonovljeve crte.

Od tih dvaju mišljenja prednost dajem onomu koje mi više odgovara, naime drugome. Nije mi bilo potrebno da sam stvaram i izmišljam; sve što je u mom romanu nevjerovatno, što se odnosi na život i što je psihološko, temelji se na vrlo točnim zapažanjima, a za svoj roman imao sam oko sebe dovoljno »naravi«. Rad je na romanu bio tako dug samo zato da se onomu što je slučajno dade oblik zakonitosti, da tamo gdje je vladala Aisa1 koja sipa anegdote zavlada stroga Ananke2.

1 Sudbina koja donosi i dobro i zlo. Teška sudbina, kob. Istina je da ljudi vole da budu voljeni. Sviđa im se da se prikažu uzvišene i plemenite strane duše. Htjeli bi da čak i kod zlikovaca vide tračke dobrog, »Božju iskru«, kako su govorili u staro doba. Zbog toga ne vjeruju kad pred njima stoji vjeran, pravi, mračan, opak lik. Kažu: - To je samo on.

Ne, dragi moji suvremenici; o vama sam pisao roman o Malom zloduhu i o njegovoj strašnoj Nedodirljivki, o Arda-ljonu i Varvari Peredonov, o Pavlu Volodinu, o Datji, Ljud-mili i Valeriji Rutilov, o Aleksandru Piljnikovu i o drugima; o vama.

Ovaj je roman vješto izrađeno zrcalo. Dugo sam ga brusio, marljivo sam na njemu radio.

Ravna je površina mojega ogledala, čist je njegov sastav. Višekratno izmjereno i pomno provjereno, ono nema nikakve zakrivljenosti.

U njemu se točno odražava i ono što je ružno, i ono što je lijepo.

PREDGOVOR PETOM IZDANJU

Ponekad mi se činilo da je Peredonovljeva karijera završena i da on više neće moći izaći iz psihijatrijskog lječilišta u koje su ga smjestili nakon što je zaklao Volodina. No u zadnje vrijeme dopriješe do mene glasine da je Peredonovljev duševni poremećaj bio prolazne naravi, i da ga to nije spriječilo da nakon nekog vremena ne bude na slobodi. Te su glasine, razumije se, malo vjerovatne. Spominjem ih samo zato što se u naše vrijeme događa i ono što je nevjerovatno. U jednim sam novinama čak pročitao da se spremam pisati drugi dio Malog zloduha.

Čuo sam da je Varvara uspjela neke uvjeriti da je Peredonov imao razloga da postupi onako kako je postupio — da je Volodin često izricao riječi koje su izazivale bijes, da je očitovao izazovne namjere i da je prije svoje smrti kazao nešto nečuveno drsko što je dovelo do sudbonosnog ishoda. Govorili su mi da je Varvara tom pričom pobudila zanimanje kneginje Volčanske koja nikada prije nije progovorila ni riječi u korist Peredonova, a sad je, čini se, suosjećala s njegovom sudbinom.

O tome što je bilo s Peredonovom nakon njegova izlaska iz lječilišta moje su obavijesti nejasne i protuslovne. Jedni su mi tvrdili da je Peredonov stupio u službu kod policije, kako mu je savjetovao i Skučajev, i da je bio savjetnik gubernijske uprave. U toj se službi odlikovao, pa je napravio dobru karijeru.

Od drugih sam pak čuo da u policiji nije služio Ardaljon Horisič, nego neki drugi Peredonov, rođak našega Peredonova. Samomu Ardaljonu Borisiču nije pošlo za rukom da stupi u službu, ili to nije htio, te se prihvatio književne kritike. U njegovim raspravama očituju se one iste crte koje su i prije za nj bile karakteristične. Iako tu glasinu donekle opravdava čudan karakter nekih recenzija koje sam imao priliku pročitati, ipak mi se čini da je nevjerovatnija nego ona prva.

Uostalom, ako mi se posreći da dobijem točne obavijesti o kasnijoj Peredonovljevoj djelatnosti, potanko ću o tome ispričati.

MALI ZLODUH

Nakon blagdanske liturgije parohljani su se razišli po kućama. Neki su ostali u crkvenom dvorištu, iza bijelih kamenih zidova, pod starim lipama i javorima, razgovarajući. Svi su se blagdanski obukli, veselo gledali jedan drugoga, pa se činilo da u tom gradu žive mirno i složno. Čak i veselo. No to se samo činilo.

Gimnazijski nastavnik Peredonov stajao je u krugu svojih prijatelja, mrko ih promatrao sitnim, natečenim očima iza zlatnih naočala i govorio:

- Sama kneginja Volčanska obećala je Vari, pa je to sigurno. Rekla je: »Čim se udate za njega, odmah ću mu ishoditi mjesto inspektora«.

- Pa kako ćeš se ti oženiti Varvarom Dmitrijevič? - zapita rumeni Falastov. - Ona ti je sestrična! Zar je izišao novi zakon da se čovjek može ženiti sestričnom?

Svi prasnuše u smijeh. Rumeno, obično ravno-dušno-sanjivo Peredonovljevo lice postade bijesno.

- Sestrična u trećem koljenu... - ljutito je promrmljao, gledajući mimo sugovornika.

- Zar je kneginja tebi obećala? - upita gizdavo odjeven, blijed i visok Rutilov.

- Ne meni, već Vari - odgovori Peredonov.

- Hajde, a ti tomu vjeruješ! - živahno je govorio Rutilov. - Sve se može reći. A zašto sam nisi otišao kneginji?

- Shvati da sam pošao s Varom, ali nismo kneginju zatekli kod kuće. Zakasnili smo samo pet minuta - razlagao je Peredonov. - Otišla je na selo, vratit će se tek za tri tjedna, a ja nikako nisam mogao čekati, morao sam doći ovamo radi ispita.

- Nešto je tu sumnjivo - reče Rutilov i nasmije se, pokazajući prilično pokvarene zube.

11 Peredonov se zamisli. Sugovornici su se razišli. S njim je ostao samo Rutilov.

- Naravno - reče Peredonov - mogu sa svakom koju zaželim. Nije za mene samo Varvara.

- Zaista, Ardaljone Borisiču, za tebe će svaka poći - potvrdi Rutilov.

Izašli su iz dvorišta i neko su vrijeme polagano hodali po trgu, nepločenom i prašnom. Peredonov reče:

- Samo što će kneginja? Naljutit će se napustim li Varvaru.

- Ma što će ti kneginja! - otpovrne Rutilov. - Kakve ti koristi od nje? Da ti je barem odmah dala mjesto! Stići ćeš se oženiti. Dakako, ovako nećeš ništa vidjeti!

- Tako je... - zamišljeno odobri Peredonov.

- Tako i reci Varvari - nagovarao ga je Rutilov. - Najprije mjesto, premda baš ne vjerujem u to. A kad dobiješ mjesto, onda se ženi kojom hoćeš. Radije uzmi jednu od mojih sestara - tri su, pa biraj bilo koju. Naobražene su gospođice, pametne, to se može reći bez laskanja; Varvara im nije par, nije im ni do koljena.

- Pa, da - promrmljao je Peredonov.

- Tako je. A što je tvoja Varvara? Evo, pomiriši! - Rutilov se sagne, otkine dlakavu stabljiku bunike, zgužva je zajedno s lišćem i sivkastobijelim cvjetovima, pa ••pošto je sve prstima rastrljao, približi to Peredonovljevu nosu. On se namršti zbog neugodna i teška zadaha. Rutilov nastavi:

- Protrljati i baciti! Evo, to vrijedi i za tvoju Varvaru. Ona i moje sestre, to ti je, brate, velika razlika. Živahne gospođice, žive. Uzmi koju hoćeš, neće ti dati zaspati. Pa i mlade su. Najstarija je triput mlađa od tvoje Varvare.

Rutilov je sve to govorio po svome običaju, brzoreči-com i veselo, smiješeći se, ali onako visok i uskih grudi doimao se boležljivo i slabo, a ispod novog i modernog šešira nekako je jadno stršila rijetka, kratko podšišana svijetla kosa.

- Pa zaista triput - tromo primijeti Peredonov, skidajući i brišući zlatne naočale.

- Zaista je tako! - usklikne Rutilov. - Gledaj, pazi dok sam živ, jer su ohole, pa će biti kasno budeš li se dugo odlučivao. A sada bi svaka od njih za tebe vrlo rado pošla.

- Da, sad su u mene sve zaljubljene - sumorno i hvalisavo reče Peredonov.

- No, eto vidiš, hvataj priliku! - poticao ga je Rutilov.

- Želio bih, to je glavno, da ne bude mršava - sjetnim glasom reče Peredonov. - Htio bih debelu.

- Što se toga tiče, ne brini se - naglo reče Rutilov - one su i sada punašne, a ako se još nisu sasvim zao-blile, to je samoiza sada. Kad se udaju, sve će se razdebljati, kao i najstarija, Larisa; i sam znaš kakva je buhtla postala.

- Ženio bih se - kazao je Peredonov - ali se bojim da će Varja dići veliku graju.

- Veliku graju! Pa, eto, učini ovako - reče Rutilov, lukavo se nasmiješivši. - Oženi se još danas, a ne sutra: doći ćeš kući s mladom ženom, pa će se sve ubrzo smiriti. Jest, ako hoćeš, ja ću to još večeras srediti. Koju hoćeš?

Peredonov iznenada prasne u smijeh, isprekidan i bučan.

- No, pristaješ li? Dogovoreno, je li? - upita ga Rutilov.

Peredonov se isto tako iznenada prestade smijati i mrzovoljno, tiho, gotovo šaptom prozbori:

- Doznat će, nevaljalica.
- Ništa neće doznati, ne može doznati - uvjeravao ga je Rutilov.
- Ili će me otrovati - bojažljivo je šaptao Peredonov.
- Pouzdaj se samo u mene - vatreno ga je tješio Rutilov. - Ja ću te fino od svega očuvati.
- Ja se bez miraza ne ženim - ljutito se prodere Peredonov.

Rutilova nipošto nije iznenadio novi skok misli njegova osornog sugovornika, te pripomene u čudu:

- Ti si čudak. Zar su one bez miraza? No, što je, pristaješ, je li? Odmah ću otići i sve srediti. - Zatim dometne:
- Samo šuti. Nikomu ni riječi. Čuješ li? Ni riječi!

Protrese Peredonovu ruku i pobjegne od njega. Pe-

Peredonov je šutke gledao za njim. Sjetio se da su gospođice Rutilove vesele, podsmješljive. Besramna misao utisnula je na njegova usta nešto nalik na nečist smiješak, ali to je bilo samo na tren, odmah je iščezlo. U njemu se javio neodređen nemir.

»A što će biti s kneginjom?« pomislio je. »S ovima će biti nešto novaca, ali neće biti protekcije, a s Varva-rom bih postao inspektor, a zatim bi me postavili za direktora«.

Pogledom je ispratio Rutilova koji je bježao, i pakosno je pomislio:

»Neka bježi!«

Ta misao pričinila mu je mlako i blijedo zadovoljstvo. Bilo mu je teško pri duši što je neoženjen; nabije šešir na čelo, nabra svijetle obrve i hitro se uputi kući po nepoploćenim, praznim ulicama, zaraslima u polegnutu mahovinu iz koje su virili bijeli cvjetići, i u čubor, travu zgaženu u blatu.

Netko ga zazove tihim i živahnim glasom:

- Ardaljone Borisiču, svratite k nama! Peredonov podigne sumorne oči i ljutito pogleda preko plotu. U vrtu je, uz vratašca, stajala Natalija Afanasjeva Veršina, mala, suhonjava, tamnoputa žena, sva u crnom, crnih obrva, crnokosa. Pušila je cigaretu u trešnjevu, tamnom cigarniku i ovlaš se smiješila, kao da zna da ljudi često ne govore, ali da se zbog bilo čega smiješe. Pozivala je Peredonova u svoj vrt ne toliko riječima koliko lakim, brzim pokretima: otvorila je vratašca, maknula se u stranu i smiješila se molećivo a ujedno i uvjerljivo, te je pokazivala rukom kao da govori: »Samo uđi, zašto stojiš?«

Peredonov je ušao pokoravajući se njezinim nijemim kretnjama kao u čarobnice. No odmah zastade na pješčanom puteljku, gdje su mu u oči udarili ostaci suhog cvijeća, pa pogleda na sat.

- Vrijeme je doručku - promumlja.

Iako se već odavno služio tim satom, on je i sada, kao i uvijek pred svijetom, sa zadovoljstvom pogledao njegove velike zlatne poklopce. Bilo je jedanaest sati i četrdeset minuta. Peredonov odluči da može neko vrijeme ostati. Zlovoljno je išao za Veršinom po putelj-

14

cima, mimo opustjelih grmova crnog i crvenog ribiza, maline i ogrozda.

Vrt se žutio i šarenio plodovima i kasnim cvijećem. Tu je bilo mnogo plodonosnog i običnog drveća i grmlja: omanjih, široko razgranatih jabuka, krušaka s okruglim listovima, lipa, višanja s glatkim svjetluca vim lišćem, šljiva i orlovih nokata. Na bazgovim grmovima crvenjele su se bobice. Pokraj plotu gusto je evala sibirski geranija - mali blijedoružičasti cvjetići sa žilicama crvene boje - i šareno je ispod grmova gurala svoje bodljikave grimizne glavice. Po strani je stajala drvena kuća, mala, neugledna, s jednim stanom, s prostranom blagovaonicom prema vrtu. Činila se ljupkom i ugodnom. Iza nje mogao se vidjeti dio povrtnjaka. Tamo su se ljuljale suhe makove glavice i svijetložute krupne kapice kamilice. Žute glave suncokreta sagibale su se prije no što će uvenuti, a među korisnim biljem dizali su se bijeli štitovi divljeg peršina i blijedogrimizni štitovi kukute, cvjetali su žuti žabnjaci i oniske mlječike.

- Bili ste na liturgiji? - priupita ga Veršina.

- Bio sam - mrzovoljno odgovori Peredonov.

- I Marta se baš vratila - pričala je Veršina. - Ona često ide u našu crkvu, a ja joj se rugam: radi koga, velim, Marto, idete u crkvu? Zacrvenjela se, šuti. Hajde, porazgovarat ćemo u sjenici - brzo je rekla, bez ikakva prijelaza s onoga što je prije govorila.

Usred vrta, u sjeni razgranatih javorova, stajala je stara, neugledna sjenica - pred njom tri stuba, mahovinom obrastao drveni pod, niski zidovi, šest tokare-n ih trbušastih stupova i krović na šest voda.

Marta je sjedila u sjenici, još lijepo odjevena zbog liturgije. Na njoj je bila prozirna haljina s vrpcama, koja joj nije pristajala. Kratki rukavi otkrivali su šiljaste, crvene laktove i snažne i velike ruke. Inače, Marta nije bila ružna. Sunčane pjege nisu je suviše nagrđi-v; iWi. Čak su je smatrali ljepuškastom, osobito njezini I 'oljaci, kojih je tu dosta bilo.

Marta je zavijala cigarete za Veršinu. Nestrpljivo je iH<;ila da Peredonov nju pogleda i da se oduševi. Ta se želja očitovala izrazom uznemirene srdačnosti na njezinu dobroćudnom licu. Uostalom, ta želja nije proi-

zašla od toga što bi Marta bila zaljubljena u Peredo-nova: Veršina je željela da je zbrine, obitelj je bila velika, a Marta je htjela ugoditi Veršinki s kojom je živjela nekoliko mjeseci, od dana pogreba Veršinina staroga muža. Htjela joj je ugoditi radi sebe i radi brata gimnazijalca koji je također tu bio u gostima.

Veršina i Peredonov pošli su u sjenicu. Peredonov se mrzovoljno pozdravi s Martom i sjedne. Izabrao je takvo mjesto da mu stup štiti leđa i da mu uši ne zahvati propuh. Baci pogled na Martine žute visoke cipele s ružičastim vezicama i pomisli da ga love kao ženidbenog kandidata. To bi uvijek pomislio kad bi vidio da su gospođice s njime ljubezne. Na Marti je zapažao samo nedostatke - mnogo sunčanih pjega i velike ruke s grubom kožom. Peredonov je znao da njezin otac, poljski plemić, drži u najmu malo seoce, šest vrsta udaljeno od grada. Prihodi su bili mali, a djece mnogo. Marta je svršila nižu gimnaziju, sin je pohađao gimnaziju, a druga djeca bila su još manja.

- Dopuštate li da vam nalijemo pивice? - brzo zapita

Veršina.

Na stolu su stajale čaše, dvije boce piva, sitan šećer u limenoj kutiji i žličica od kina-srebra, nakvašena pivom.

- Popit ću - odsječno reče Peredonov.

Veršina je pogledala Martu. Marta nalije čašu, pri-makne je Peredonovu, a na njezinu licu zaigra neobičan smiješak, ni zaplašen ni radostan. Veršina brzo reče, kao da sipa riječi:

- Stavite šećer u pivo.

Marta metne pred Peredonova kutiju sa šećerom. No Peredonov zlovoljno uzvрати:

- Ne, to je ogavno... sa šećerom.

- Ma što to govorite, ukusno je - jednoličnim glasom i brzorečicom izbacila Veršina.

- Vrlo ukusno - reče Marta.

- Ogavno - ponovi Peredonov i ljutito pogleda šećer.

- Kako hoćete - reče Veršina, pa istim glasom, bez zadržavanja i prijelaza, počne govoriti o drugom: -Čerepnin mi dodijava - reče i nasmije se.

Nasmijala se i Marta. Peredonov je ravnodušno gledao: on se nikad nije mijesao u tuđe poslove - nije volio ljude, o njima inače nije mislio nego samo u vezi sa svojom koristi i zadovoljstvom. Veršina se samouvjerenom nasmiješi i reče:

- Misli da ću poći za njega.

- Užasno je drzak - reče Marta, ne zbog toga što je tako mislila već radi toga što je htjela ugoditi i polaskati Veršinki.

- Sinoć je zavirivao kroz prozor - reče Veršina. -Uvukao se u vrt dok smo večerali. Pod prozorom je stajala bačva - podmetnuli smo je da vata kišu - sva se napunila. Bila je pokrivena daskom, voda se nije vidjela; on se popeo na bačvu i gledao kroz prozor. A kod nas je gorjela svjetiljka - on vidi nas, a mi njega ne vidimo. Odjednom čujemo štopot. Isprva smo se preplašili, istrčasmo.' A to je on pao u vodu. Međutim se izvukao i pobjegao sav mokar - po puteljku se vidio mokar trag. I s leđa smo ga prepoznali.

Marta se smijala slabim, veselim smijehom, kako se smiju uljudna djeca. Veršina je sve govorila brzo i jednolično, kao da sipa - tako je uvijek govorila - a onda je smjesta zašutjela, sjela i smiješila se krajičkom usana. Zbog toga se njezino crnomanjasto i mršavo lice naboralo, pa su se malo otkrili zubi pocrnjeli od pušenja. Peredonov se zamisli i najednom prasne u smijeh. On se nikad nije odmah odazivao na ono što mu se činilo smiješnim. Njegovi su osjećaji bili tromi i tupi.

Veršina je pušila cigaretu za cigaretom. Nije mogla živjeti bez duhanskog dima pod nosom.

Uskoro ćemo biti susjedi - objavi Peredonov. Veršina baci hitar pogled na Martu. Marta je lako pocrvenjela, s bojažljivim očekivanjem gledala Peredonova i odmah opet skrenula oči na vrt. Zar se selite? - zapita Veršina. - Zašto? Daleko sam od gimnazije - objasni Peredonov. Veršina se sumnjičavo nasmiješi. »Vjerojatnije je«, pomisli, »da bude bliže Marti.«

Pa vi tamo već odavno stanujete, već nekoliko godina - rekla je.

A i gazdarica je mrcina - srdito reče Peredonov.

Muli zloduh

- Ma nemojte? - sumnjičavo zapita Veršina i prijetvorno se nasmiješi.

Peredonov je malo živnuo.

- Nalijepila je nove tapete, loše - govorio je - jedan komad ne pristaje drugomu. U blagovaonici je nad vratima neočekivano postavila sasvim drukčiji uzorak; cijela soba je u šarama i cvjetićima, a nad vratima su pruge i klinčaci. Ni boja nije posve ista. Isprva nisam primijetio, ali je došao Falastov pa se smije. I svi se smiju.

- Dakako, rugoba - suglasi se Veršina.

- Samo joj ne govorim da odlazim - reče Peredonov snizivši glas. - Naći ću stan i otići, a njoj neću ništa reći.

- Razumije se - reče Veršina.

- Vjerojatno će galamiti - govorio je Peredonov, a u njegovim se očima odrazi plašljiv nemir. - Još da joj platim za mjesec dana, za takvu gnusobu!

Peredonov se glasno nasmije od radosti što će otići, a neće platiti stan.

- Tražit će - primijeti Veršina.

- Neka traži, neću dati - ljutito izjavi Peredonov. - Išao sam i u Petrograd, i za to vrijeme nisam se koristio stanom.

- Stan je ipak za vas čuvala - reče Veršina.

- Pa što! Morala je izvršiti popravke. Zar sam dužan platiti i za ono vrijeme dok nisam tamo stanovao? A glavno je što je strašno drska.

- Gazdarica je drska zbog toga što je vaša... sestrična previše žestoka osoba - rekla je Veršina s malini prekidom kod riječi »sestrična«.

Peredonov se namrgodio i tupo zagledao preda se polusanenim očima. Veršina poče govoriti o nečem drugom. Peredonov izvadi iz džepa karamelu, očisti je od papira i stane je sisati. Slučajno pogleda Martu i pomisli da mu zavidi, da se i ona zaželjela karamela.

»Da li da joj dam ili ne dam?« — mislio je Peredonov. »Ne zavređuje. Ili, da joj dam da ne misle da mi je žao? Ionako ih imam mnogo, puni su mi džepovi«.

Izvuče pregršt karamela.

- Evo vam - reče i pruži karamele najprije Veršinoj, a zatim Marti. - Bomboni su skupi, po trideset kopje-jaka za funtu.

Svaka je uzela po jedan bombon. Peredonov prozbori:

- Uzmite više. U mene ih je mnogo, a bomboni su dobri. Ne bih ja jeo nevaljale.

- Hvala, neću više - reče Veršina brzo i bezizražajno.

Iste riječi ponovila je za njom i Marta, ali nekako neodlučno. Peredonov sumnjičavo pogleda Martu i reče:

- Kako to da nećete? Uzmite!

Iz pregršti je uzeo jednu karamelu za sebe, a ostale je položio pred Martu. Marta se šutke nasmiješila i oborila glavu.

»Prostakinja«, pomisli Peredonov, »ne umije ni lijepo zahvaliti«.

Nije znao o čemu bi s Martom govorio. Bila mu je nezanimljiva, kao i sve stvari prema kojima se nije ugodno ili neugodno odnosio.

Preostalo pivo nalile su u Peredonovljevu čašu. Veršina pogleda Martu.

Donijet ću još - reče Marta. Uvijek je bez riječi pogađala što Veršina hoće. Pošaljite Vladju, u vrtu je - reče Veršina. Vladislave! - poviče Marta.

Da - oglasi se dječak tako blizu, i tako brzo, kao da je prisluškiavao.

Donesi piva, dvije boce - reče mu Marta. - U predsoblju su, u škrinji.

Viadislav je ubrzo tiho dotrčao do sjenice, kroz prozor je dao Marti dvije boce piva i naklonio se Peredonovu.

Zdravo! - mrzovoljno reče Peredonov. - Koliko sic boca piva danas iskapili?

Viadislav se usiljeno nasmiješi i reče:

Ja ne pijem pivo.

Mio je to dječak od četrnaest godina, s pjegavim licem kao u Marte, slicaja-s«stri, nespretnih i sporih kretnja.

Bio je odjevan^U^fe^&lu bluzu od nebijeljena platna.

Marta je počela šaptati. Oboje su se nasmijali. Peredonov ih je sumnjičavo gledao. Kad bi se netko pred njim smijao a on nije znao zbog čega, uvijek je pretpostavljao da se njemu smije. Veršina se počela uzrujavati. Već je htjela zazvati Martu, ali sam Peredonov zapita oštrim glasom:

- Čemu se smijete?

Marta se trgne, okrene se njemu, ali nije znala što bi rekla. Vladislav se nasmiješio, pogledao je Peredonovu i zacrvenio se.

- To je neuljudno, pred gostima - izgovori Peredonov. - Zar se meni smijete? - upitao je.

Marta je porumenjela, Vladislav se uplašio.

- Oprostite - reče Marta. - Nikako vama. Mi se bavimo svojim...

- Zar je to neka tajna? - srdito izusti Peredonov. - Pred gostima je nepristojno razgovarati o tajnama.

- Ma nije nikakva tajna - odvrati Marta. - Smijemo se tomu što je Vladja bos, pa ne može ući unutra, ustručava se.

Peredonov se smiri i poče misliti kako će se našaliti s Vladjom, a zatim i njega počasti karamelom.

- Marta, donesite mi moj crni rubac - rekla je Veršina - a zavirite i u kuhinju da vidite što je s pirogorn.

Marta je poslušno izašla. Shvatila je da Veršina želi govoriti s Peredonovom, pa joj je bilo drago, onako sporo, što to nije hitno.

- A ti otiđi što dalje - kazala je Veršina Vladji. - Nije potrebno da se ovuda skitaš.

Vladja uteče, čulo se kako pijesak škripi pod njegovim nogama. Veršina je oprezno i brzo pogledala prema Peredonovu kroz dim koji je neprestano ispuštala. Peredonov je šutke sjedio, gledao mrko ravno preda se i žvakao karamelu. Bilo mu je drago što su oni otišli, jer bi se vjerojatno opet stali smijati. Iako je znao da se nisu njemu smijali, u njemu je ostalo neraspoloženje, kao što nakon dodira s koprivom, koja pali, bol dugo ostaje i povećava se, premda je kopriva već daleko.

- Zašto se ne ženite? - iznenada brzorečicom progovori Veršina. - Što čekate, Ardaljone Borisiču? Var-vara vam nije par, oprostite što vam otvoreno kažem.

Peredonov pogladi rukom ponešto razbarušenu kosu kestenjaste boje i sa sumornom ohološću progovori:

- Ovdje mi nema para.

- Ne govorite tako - odvrti Veršina i neiskreno se nasmiješi. - Ovdje ima mnogo boljih od nje, a za vas bi svaka pošla.

Otresla je pepeo s cigarete odrješitom kretnjom, kao da na nešto stavlja potvrđan znak.

- Ne treba mi svaka - odgovori Peredonov.

- Nije riječ o svakoj - brzo uzvrti Veršina. - Ta vi ne morate težiti za mirazom, glavno da je djevojka dobra. Vi i sami, hvala bogu, dosta toga imate.

- Ne - odvrti Peredonov - bolje mi odgovara da se oženim Varvarom. Njoj je kneginja obećala protekciju. Ona će mi dati bolje mjesto - govorio je Peredonov s mrzovoljnom živahnošću.

Veršina se ovlaš nasmiješila. Cijelo njezino naborano lice, zagasito, kao da je duhanom prožeto, izražavalo je blagu sumnjičavost. Zapitala je:

- Zar je kneginja vama to rekla? Naglasila je riječ »vama«.

- Nije meni, nego Varvari.

- Vi zaista previše cijenite riječi svoje sestrične - zburado reče Veršina. — No, recite, zar nije mnogo starija od vas? Petnaest godina! Ili više? Ta njoj je oko pedeset.

- Ma što to govorite! - ljutito reče Peredonov. - Još nema ni trideset.

Veršina se nasmije.

- Ma što ne kažete, molim vas - s neprikrivenim podrugivanjem u glasu reče ona - po vanjštnini ravnog starija od vas. To, dabome, nije moja stvar, samo je čovjeku sa strane žao što tako dobar mladić ne može živjeti kako zaslužuje po svojoj ljepoti i duševnim svojstvima.

Peredonov se samouvjereno ogleda. Ali na njegovu rumenom licu nije bilo smiješka, pa se činilo da je uvrijeđen što ga svi ne shvaćaju tako kao Veršina. Veršina nastavi:

- Vi ćete i bez protekcije daleko dogurati. Zar je moguće da vas vlast ne cijeni? Zar je vama potrebno da se držite Varvare? Nije vam potrebno ni da uzmete

21 za ženu koju od Rutilovih: one su lakomislene, a vi trebate ozbiljnu ženu. Evo, uzmite moju Martu.

Peredonov pogleda na sat.

- Vrijeme je da pođem kući - reče i stane se opraštati.

Veršina je bila uvjeren da odlazi zbog toga što ga je pogodila u bolno mjesto, i da samo zbog neodlučnosti ne želi sada govoriti o Marti.

Varvara Dmitrijevna Malošina, Peredonovljeva pri-ležnica, čekala ga je nemarno odjevena, ali pomno nabijeljena i namazana rumenilom.

Za doručak su pekli piroge nadjevene slatkim: Peredonov ih je volio. Varvara je trčala po kuhinji, gegajući se na visokim potpeticama, žurila se da sve pripremi za njegov dolazak. Varvara se bojala da sluškinja, kozi-čava, gojazna djevojka Natalija, ne ukrade piroge, i to one bolje. Radi toga Varvara nije izlazila iz kuhinje i, po običaju, karala je sluškinju. Na njezinu naboranom licu što je sačuvalo tragove nekadašnje ljepote stalno je bio mrzovoljno-proždrljiv izraz.

Kao i uvijek kad bi se vraćao kući, Peredonova je uhvatila zlovolja i čama. Bučno je ušao u blagovaonicu, bacio šešir na prozorsku dasku, sjeo za stol i viknuo:

- Varja, donesi jelo!

Varvara je nosila jelo iz kuhinje, spretno se gegala u cipelama koje su bile zbog gizdanja tijesne i sama posluživala Peredonova. Kad je donijela kavu, Peredonov se nadnio nad čašu iz koje se dimilo i pomiri-sao.

Varvara je zabrinula i ustrašeno upitala:

- Što je, Ardaljone Borisiču? Zar kava ima neki miris?

Peredonov je mrzovoljno pogleda i ljutito odbrusi:

- Mirišem nije li potajno usut otrov.

- Ma što ti je, Ardaljone Borisiču? - uplašeno će Varvara. - Bog s tobom, zašto si to pomislio?

- Na sve si spremna! - zarežao je.

- Kakva mi je korist da te trujem? - uvjeravala ga je Varvara. - Prestani se šaliti!

Peredonov je još dugo mirisao, ali naposljetku se smirio i rekao:

- Ako je zaista otrov, bezuvjetno bi se osjetio neugodan miris, samo treba izbliza mirisati, samu paru. Neko je vrijeme šutio, ali odjednom izusti pakosno i zajedljivo:
- Kneginja! Varvara se uzruja.
- Što je s kneginjom? Što se dogodilo kneginji?
- Kneginja - govorio je Peredonov - zar nije tako? Neka najprije dade mjesto, a onda ću se ženiti. Tako joj napiši.
- Pa ti znaš, Ardaljone Borisiču - počela je uvjerljivim glasom govoriti Varvara - da je kneginja obećala, samo ako se ja udam. Neizgodno joj je da moli za tebe.
- Napiši da smo se već vjenčali - brzo izreče Peredonov, radujući se svojoj dosjetljivosti. Varvara se isprva prenerazi, ali se ubrzo snađe i reče:
- Zašto da lažem? Kneginja se može raspitati. Ne, bolje je da ti odrediš dan vjenčanja. A treba vremena i da se sašije haljina.
- Kakva haljina? - mrzovoljno zapita Peredonov.
- Zar ću se vjenčati u ovoj, svakidašnjoj? — izdere se Varvara. - Ardaljone Borisiču, daj mi novaca za haljinu.
- Zar se spremaš u grob? - pakosno je upita Peredonov.
- Ti si, Ardaljone Borisiču, podlac! - prijekorno poviče Varvara.
- Odjednom Peredonova snađe želja da zadirkuje Varvaru. Upita je:
- Znaš li, Varvaro, gdje sam bio?
- Ma gdje? - zabrinuto ga zapita Varvara. '- Kod Veršine - reče i glasno se nasmije.
- Baš si našao društvo! - pakosno poviče Varvara. -Nema šta!
- Vidio sam Martu - nastavi Peredonov.
- Puna je sunčanih pjega - ustvrdi Varvara sa sve većom pakošću. - A usta su joj do ušiju, kao u žabe.
- Ipak je ljepša od tebe - reče Peredonov. - Uzet ću je, oženit ću se njome.

Samo se ženi njome - prodere se Varvara, sva rumena, dršćući od ljutine. - Oči ću joj spaliti kiselinom.

- Pljunut ću na tebe - mirno uzvratila Peredonov. |- Nećeš pljunuti! - vikala je Varvara.

Ipak ću pljunuti - reče Peredonov. Ustade i s tupim i ravnodušnim izrazom na licu pljune joj u lice.

- Svinjo! - reče Varvara prilično smireno, kao da ju je ispljuvak osvježilo.

I počne se čistiti ubrusom. Peredonov je šutio. U zadnje vrijeme bio je s Varvarom grublji nego obično. Pa i prije je s njom loše postupao. Ohrabrena njegovom šutnjom, stala je glasnije govoriti:

- Prava si svinja. Upravo si me pogodio u lice. U predsoblju se začuo meketav glas, kao ovčji.

- Ne deri se! - reče Peredonov. - Gosti.

- To je Pavluška - podmuklo se smiješeći odgovori Varvara.

Smijući se bučno i veselo, uđe Pavle Vasiljevič Vo-lodin, mladić sav, i licem i kretnjama, neobično sličan janjetu: kosa kao u janjeta rudasta, oči izbuljene i neizražajne - sve kao u veselog janjeta - glup mladac. Bio je stolar, prije se učio u obrtnoj školi, a sada služi kao učitelj obrta u građanskoj školi.

- Ardaljone Borisiču, dragi moj! - radosno je klicao. Kod kuće pijuckaš kavicu, a evo i mene baš u pravo vrijeme.

Nataška, donesi treću žlicu - podvikne Varvara. Iz kuhinje se čulo kako Natalija zveckala jedinom žličicom za čaj koja je ostala: druge su bile skrivene.

Hoćeš li jesti, Pavluška? - upita Peredonov, vidjelo se da bi htio nahraniti Volodina. - Ja ću se, brate, ubrzo ugurati među inspektore. Kneginja je obećala Varji. Volodin započne likovati i glasno se smijati.

Ha, budući inspektor pijucka kavicu! - zavikne, udarajući Peredonova po ramenu.

A ti misliš da je lako ugurati se među inspektore? I 'rijave te... i gotov si!

Što bi prijavili? - podmuklo se smiješeći zapita Varvara.

- Šta znaš! Reći će da sam čitao Pisareva. I gotovo!

- A vi, Ardaljone Borisiču, Pisareva metnite na stražnju policu - savjetovao ga je Volodin* nacerivši se.

Peredonov nepovjerljivo pogleda Volodina i reče:

- A možda nikada nisam ni imao Pisareva. Hoćeš li piti, Pavluška?

Volodin napući donju usnu, napravi važno lice čovjeka koji zna svoju vrijednost i reče, naklonivši glavu kao janje:

- Ako je za društvo, uvijek sam spreman, inače ne. Peredonov je također bio uvijek spreman piti. Popili su votku i prigrizli slatke piroge.

Peredonov iznenada pljusne ostatak kave iz čaše na tapete. Volodin izbeči svoje janjeće oči i začuđeno se ogleda. Tapete su bile zaprljane, poderane. Volodin zapita:

- Kakve su vam to tapete? Peredonov i Varvara prasnuše u smijeh.

- Gazdarici za inat - reče Varvara. - Ubrzo ćemo otići, samo nemojte brbljati!
- Izvrsno! - povikne Volodin i veselo se nasmije.

Peredonov priđe zidu i poče po njemu udarati potplatom. Po uzoru na njega poče i Volodin nogom lupati po zidu. Peredonov reče:

- Kad god jedemo, uvijek prljamo zidove... neka nas upamte!

- Kakve ste im to lepinjice nabili! - ushićemo klikne Volodin.

- Iriška će pobenaviti - reče Varvara, smijući se suho i pakosno na račun gazdarice.

I svi troje, stojeći pred zidom, počeše pljuvati po njemu, trgati tapete i cipelama tući po njima. Zatim se, umorni i zadovoljni, odmakoshe od zida.

Peredonov se prigne i podigne mačka. Mačak je bio debeo, bijel, ružan. Peredonov ga uze navlačiti, potezati za uši i za rep, i hvatajući ga za vrat, tresti. Volodin se veselo smijao i upućivao Peredonova što sve još može učiniti:

Dmitrij Ivanovič Pisarev (1840-68), ruski književnik, pristaša prirodoznan-stvenog materijalizma.

Ardaljone Borisicu, puhni mu u oči! Pogladi ga uz dlriku!

Mačak je frktao i nastojao se osloboditi, ali nije smio I »ukazati pandže, jer bi ga zbog toga jako tukli. Naposljetku je Peredonovu dozlogrdila zabava, pa je bacio mačka.

Slušaj, Ardaljone Borisicu, što sam ti htio reći -stane govoriti Volodin. - Cijelim sam putem mislio kako neću zaboraviti, i umalo što ne zaboravih.

- Što? - mrzovoljno zapita Peredonov.

- Eto, ti voliš slatko - veselo je govorio Volodin - a ja ti znam takvo jelo da ćeš prste oblizivati.

- Poznajem ja sva ukusna jela - reče Peredonov. Volodin napravi uvrijeđeno lice.

Može biti - reče. - Vi, Ardaljone Borisicu, poznajete sva ukusna jela koja prave u vašem kraju, ali kako možete poznavati sva ukusna jela koja prave u mom kraju kad nikada niste bili u mom kraju?

Zadovoljan zbog uvjerljivosti svoje primjedbe, Volodin se nasmijao, zameketao.

- U tvome kraju žderu crknute mačke - srdito s kreše Peredonov.

- Dopustite, Ardaljone Borisicu - kreštavim i podrugljivim glasom odvratu Volodin — možda u vašem kraju jedu crknute mačke, to se mene ne tiče, ali ipak niste jeli jerlove.

- Ne, nisam jeo - prizna Peredonov.

- A kakvo je to jelo? - zapita Peredonov.

- Evo kakvo - poče objašnjavati Volodin. - Znete li što je koljivo?

- Pa tko ne bi znao što je koljivo! - podrugljivo se smiješeći odgovori Varvara.

-- Pa eto, proseno koljivo sa groždicama, šećerom i bademom - to su vam jerli.

Volodin je potanko pričao kako se u njegovu kraju spravljaju jerli. Peredonov je sjetno slušao. »Koljivo! Pa što, zar me Pavluška želi upisati u pokojne?«

Volodin predloži:

- Hoćete li da sve bude kako treba, dajte mi materijal pa ću ja sam skuhati.

- Pusti jarca u povrtnjak - mrzovoljno progundā Peredonov.

27»Još će mi nešto usuti!« pomisli. Volodin se opet uvrijedio.

- Ako vi, Ardaljone Borisicu, mislite da ću vam zdupiti šećera, varate se. Meni ne treba vašeg šećera.

- Zašto govorite besmislice? - upade mu u riječ Varvara. - Ta znate da je on hirovit. Dođite u kuhinju!

- I sam ćeš jesti - reče Peredonov.

- A zašto ne? - upita Volodin glasom koji je drhtao zbog uvrede.

- Zato što je to odvratno.

- Kako vam se sviđa, Ardaljone Borisicu - sleg-nuvši ramenima reče Volodin. - Samo sam vam htio ugoditi, a ako ne želite, bit će kako želite.

- A kako ti je onaj general odbrusio? - zapita Peredonov.

- Kakav general? - uzvratu upitom Volodin, koji se zacrvenio i uvrijeđeno napućio donju usnu.

- Čuli smo, čuli - reče Peredonov. Varvara se podmuklo nasmiješila.

- Dopustite, Ardaljone Borisicu - vatreno je počeo govoriti Volodin - čuli ste, valjda, ali niste sve čuli. Pričat ću vam kako je tekla čitava ta stvar.

- Hajde, pričajte - reče Peredonov.

- To je bilo prije tri dana, baš u ovo vrijeme - pričao je Volodin. - Kod nas u školi, kako vam je poznato, vrše se popravci. I evo, izvolite vidjeti, dolazi Veriga s našim inspektorom, a mi radimo u zadnjoj sobi. No, dobro.

Mene se ne tiče zašto je Veriga došao, i što mu treba. To nije moja stvar. Premda znam da je on predstavnik plemstva, ali da nema veze s našom školom. To se mene ne tiče. Došao je, pa neka ga, mi mu ne priječimo, pomalo radimo svoje. Odjednom oni dolaze k nama, a Veriga, molim lijepo, s kapom na glavi.

- To je on pokazao omalovažavanje prema tebi -mrzovoljno reče Peredonov.

- Eto vidite - obradovano prihvati Volodin. - Kod nas visi ikona, pa smo svi gologlavi, a on se odjednom ponašao kao neki mameluk. A ja mu lijepo kažem, tiho, pošteno: »Vaša preuzvišenosti«, kažem, »izvolite skinuti svoju kapicu zbog toga, kažem, što je ovdje ikona.« Jesam li dobro rekao? - zapita Volodin i upitno izbeći oči.

- Dobro, Pavluška - podvikne Peredonov - tako i treba.

- Dabome, zašto da im se popušta? - odobri i Varvara. - Junačina je Pavle Vasiljevič.

Volodin s izrazom neosnovano uvrijeđena čovjeka nastavi:

- A on mi je iznenada rekao: »Svatko treba da zna gdje mu je mjesto.« Okrene se i ode. Evo, to je bilo sve, i ništa više.

Volodin se ipak osjećao kao heroj. Peredonov mu za utjehu dade karamelu.

Došla je i gošća, Sofja Jefimovna Prepolovenska, šumareva žena, punačka, dobroćudno lukava lica i skladnih kretnja. Dali su joj doručak. Lukavo zapita Volodina:

- A što vi, Pavle Vasiljeviču, tako često posjećujete Varvaru Dmitrijevnu?

- Nisam bio tako slobodan da dođem Varvari Dmi-trijevoj - skromno odgovori Volodin - već sam svratio k Ardaljonu Borisiču.

- Da se niste zaljubili? - smijuljeći se zapita Prepolovenska.

Svi su znali da Volodin traži udavače s mirazom, mnoge je prosio, ali je dobio košaricu. Šala Prepolo-venske činila mu se neumjesnom. Drhtavim glasom, podsjećajući svojim ponašanjem na uvrijeđena ov-nića, reče:

- Ako sam se i zaljubio, Sofjo Jefimovna, to se nikoga ne tiče, osim mene i te osobe, a vi se u to ne miješajte. No Prepolovenska ga se nije okanila.

- Vidite - govorila je - ako se zaljubite u Varvaru Dmitrijevnu, tko će onda Ardaljonu Borisiču peći ukusne piroge?

Volodin je napućio usne, podigao obrve i nije znao što bi rekao.

- Ne bojte se, Pavle Vasiljeviču! - nastavila je Prepolovenska. - A zašto se ne biste oženili? Mladi ste i lijepi.

- A možda me Varvara Dmitrijevna ne bi htjela -reče Volodin podsmjehnuvši se:

29- Ma kako ne bi htjela - odvrati Prepolovenska. - Vi ste nepotrebno preskromni.

- A možda ni ja ne bih htio - pretvarajući se reče Volodin. - Možda se ne želim ženiti tuđim sestričnima.

Možda u mome kraju za mene raste koja sestrična.

Već je počeo vjerovati da Varvara nije sklona da pođe za njega. Varvara se srdila. Volodina je smatrala budalom. Pa i plaća mu je bila četiri puta manja nego u Peredonova. Prepolovenska bi htjela oženiti Peredonova svojom sestrom, debelom popovom kćerkom. Zbog toga je nastojala zavaditi Peredonova s Varva-rom.

- Što me snubite - ljutito reče Varvara. - Bolje bi bilo da za Pavla Vasiljeviča snubite svoju najmlađu.

- Zašto da ga vama preotimam? - šaljivo primijeti Prepolovenska.

Šale Prepolovenske izazvale su nov preokret Pere-donovljevih sporih misli; a i jerli mu nikako nisu išli iz glave. Radi čega je Volodin izmislio takvo jelo? Pere-donov nije rado razmišljao. U prvi čas uvijek je vjerovao onome što mu kažu. Tako je povjerovao i u to da je Volodin zaljubljen u Varvaru. Mislio je: »Oženit ću se Varvarom, a kad pođem u mjesto u kome ću biti inspektor, putem će me otrovati jerlima: pokopat će me kao da sam Volodin, a Volodin će postati inspektor. To su vješto smislili!«

Uto se iznenada iz predsoblja začu graja. Peredonov i Varvara se uplašise: Peredonov je zažmirio i ukočeno uperio oči u vrata, Varvara se došuljala do vrata sobe za primanje, malo ih je odškrinula, zavirila, a zatim se isto tako tiho, hodajući na vršcima prstiju, održavajući rukama ravnotežu i zbunjeno se smiješeci, vratila do stola. Iz predsoblja su dopirali kreštavi krici i graja, kao da se tuku. Varvara je prošaptala:

- Jeršina, pijana kao duga! Nataška je ne pušta, a ona navaljuje u salon.

- Što ćemo sad? - zaplašeno upita Peredonov.

- Valja prijeći u salon - odluči Varvara — da ne dođe ovamo.

Prešli su u salon i za sobom čvrsto zatvorili vrata. Varvara je izašla u predsoblje sa slabom nadom da /mir/i gazdaricu ili da je smjesti u kuhinju. No bezo-htnzua baba silom je prodrila u salon. Podbočivši se, nalazila se na pragu i lupetala pogrdne riječi, kao da zive pozdravlja. Peredonov i Varvara užurbano su trčkarali oko nje i nastojali da je smjeste na stolicu, bliže predsoblju, a dalje od blagovaonice. Varvara joj je iz kuhinje donijela na pladnju votku, pivo i piroške. No Kiizdarica nije sjela, ništa nije uzela, već je nastojala da ude u blagovaonicu, ali nikako nije mogla naći vrata. Milji je crvena, raščupana, prljava, a izdaleka je zaudanila po votki. Vikala je:

Ne! Posjedni me za svoj stol. Što mi nosiš na pladnju! Hoću na stolnjaku. Ja sam gazdarica pa me poStuj! Ne obziri se što sam pijana. Zato sam poštena, 111 sam svojemu mužu žena.

Varvara se ustrašeno i drzovito nasmiješi i reče:

Pa to znamo.

Jeršova namigne Varvari, promuklo se nasmije i I«carski zapucketa prstima. Postajala je sve drzovi-tija.

Sestrična! - vikala je - Znamo kakva si ti sestrična. A zašto direktorica ne dolazi k tebi? A? Zašto?

Ne viči! - reče Varvara. No Jeršova je još glasnije zavikala:

Kako ti možeš mene poučavati? U svojoj sam kuci; što hoću, to i radim. Ushtjednem li, odmah ću vas izbaciti da ne smrdi po vama. No ja sam prema vama milostiva. Živite, ne mari, samo se ne vladajte bezobzirno. Međutim su Volodin i Prepolovenska sjeli kraj prozora i šutjeli. Prepolovenska se malčice podsmjehnula i u strahu pogledavala na vikačicu, pretvarajući se da gleda na ulicu. Volodin je sjedio s uvrijeđeno-važnim i/.lazom na licu.

Jeršova se privremeno smirila i prijateljski govorila Varvari, smiješeći joj se pijano i veselo i tapšući je po ramenu:

Ama, slušaj što ću ti reći. Posjedni me za svoj stol i povedi sa mnom gospodski razgovor. Ponudi me slatkim kolačima, poštuju gazdaricu, čuješ li, mila moja djevojko.

Evo ti pirožaka - reče Varvara.

31- Neću pirožaka, hoću gospodskih kolača - zaviče Jeršova, mašući rukama i blaženo se smiješeći - gospoda žderu ukusne kolače, hik, ukusne.

- Nemam za tebe takvih kolača - odgovori Varvara, koja je bivala to smionija što je gazdarica postajala veselija. - Evo ti pirožaka, pa žderi!

Jeršova iznenada razabra gdje su vrata blagovaonice. Bijesno zatuli:

- Makni se, zmijo!

Odgurne Varvaru i jurne prema vratima.

Nisu je uspjeli zadržati. Oborene glave, stisnutih šaka, provalila je u blagovaonicu i s treskom širom otvorila vrata. Zastala je na pragu, ugledala zaprljane tapete i oštro zažviždala. Podbočila se, drsko ispružila nogu i bijesno povikala:

- Ha, vi zaista mislite otići!

- Ma što vam je, Irinja Stepanovna - drhtavim glasom reče Varvara - nije nam ni na kraj pameti, prestanite govoriti gluposti.

- Nikamo nećemo otići - potvrdio je Peredonov. - Nama je i ovdje dobro.

Gazdarica ih nije slušala, prišla je zbunjenoj Varvari i zavitlala rukama pred njezinim licem. Peredonov je stajao iza Varvare. Rado bi pobjegao, ali bilo je zanimljivo vidjeti kako će se gazdarica i Varvara potući.

- Na jednu ću ti nogu stati, a drugu ću povući i rastrgat ću te na dvije polovice! - divlje je vikala Jeršova.

- Ma što ti je, Irinja Stepanovna? - smirivala ju je Varvara. - Prestni. Imamo goste.

- Daj amo goste - zavikne Jeršova. - Potrebni su mi tvoji gosti.

Jeršova, teturajući, pojuri u salon i odjednom sasvim promijeni i govor i ponašanje, te smireno reče

Prepolovenskoj, duboko joj se klanjajući, pri čemu umalo što se ne sruši na pod:

- Gospođo, draga Sofjo Jefimovna, oprostite mi, pijanoj babi. Odmah ću vam reći, slušajte. Vi zalazite k njima, a znate li šta ona govori o vašoj sestrici? I još komu? Meni, pijanoj postolarki! A zašto? Da bih ja svima okolo pričala, eto zašto!

Varvaru obli rumenilo, pa reče:

32

Ništa ti nisam govorila.

Što, nisi govorila? Ti, đubre jedno! - zaviče Jer-i'u »va, prilazeći Varvari stisnutih šaka.

Šuti! - smeteno promrlja Varvara.

Ne, neću šutjeti — pakosno vikne Jeršova, pa se upet obrati Prepolovenskoj. - Da ona tobože živi s vnSim mužem, vaša sestra, eto što mi je govorila, ga-ilura!

Sofja baci bijesan i lukav pogled na Varvaru, ustane i tvče, hinjeno se nasmiješivši:

Smjerno vam zahvaljujem, nisam se nadala.

Lažeš! - jetko cikne Varvara na Jeršovu. Jeršova ljutito zavikne, topne nogom, rukom zamahne na Varvaru i odmah se ponovo obrati Prepolovenskoj:

Draga gospođo, a što o vama govori gospodin! Da sU; se, tobože, vucarali, a zatim da ste se udali! Eto kakvi su! Najgadnija čeljad! Pljunite im u gubicu, dobra gospođo. S takvim podlim ljudima ne valja imati posla.

Prepolovenska se zacrvenjela i šutke otišla u predsoblje. Peredonov potrči za njom, opravdavajući se:

Laže, ne vjerujte joj. Ja sam, doduše, često kod nje rekao da ste guska, i to u razjarenosti, ali drugo, bo-(-,;nini, nisam govorio. To je ona izmislila. Prepolovenska mirno odgovori:

Ma što ne kažete, Ardaljone Borisiču! Vidim ja da je pijana i da sama ne zna što melje. Samo, zašto to sve dopuštate u svojoj kući!

A tko bi znao što ćeš s njom! - odgovori Peredonov.

Prepolovenska, zbunjena i ljutita, oblačila je kratki kiiput. Peredonov se nije sjetio da joj pomogne. Nešto je još gundao, ali ga ona nije slušala. Tada se Peredonov vrati u salon. Jeršova ga je počela bučno prekora-viit.i.

Varvara je istrčala u trijem i tješila Prepoloven-.•iku:

Ma znate kakva je to budala. Sama ne zna što govori.

Koješta, zašto se uzrujavate? - odgovori joj Prepolovenska. - Pijana baba izbrbljat će svašta. (O)ko kuće, na dvorištu, kamo je vodio trijem, rasla je

;l Mah zloduh

33gusta, visoka kopriva. Prepolovenska se malo nasmiješi, a posljednji trag zlovolje nestade s njezina bijelog i punog lica, pa je, kao i prije, postala srdačna i lju-bezna s Varvarom. Uvreda će biti osvećena i bez svađe. Zajedno su pošle u vrt da dočekaju kraj gazda-ričina upada.

Prepolovenska je stalno pogledavala na koprive koje su u vrtu, duž plota, obilno rasle. Napokon reče:

- Koliko imate kopriva! Zar su vam potrebne? Varvara se nasmije i odgovori:

- Ma što, što će mi?

- Ako vam nije žao, morala bih ih kod vas natrgati, u nas ih nema.

- Pa što će vam?

- Tako, trebaju mi - reče Prepolovenska, podsmje-hnuvši se.

- A zašto, dušice? - radoznalo je upitala Varvara, čudeći se.

Prepolovenska se nagne do Varvarina uha i prošapta:

- Kad se natreš koprivom, nećeš omršavjeti. Od koprive je i moja Genička onako debeljuškasta.

Znalo se da Peredonov daje prednost ugojenim ženama, a da suhonjave ne voli. Varvara se žalostila što je mršava i što sve više mršavi. Kako da se ugoji? Eto, to je bila jedna od njezinih glavnih briga. Svakoga je ispitivala: »Znate li kakvo sredstvo?« Prepolovenska je bila uvjerena da će se Varvara po njezinoj uputi revno trljati koprivom, pa će tako sama sebe kazniti.

34

III

Peredonov i Jeršova izadoše na dvorište. On je mrmljao:

Eto ga na!

Ona se iz svega glasa derala i bila je vesela. Imali su namjeru da plešu. Prepolovenska i Varvara došuljale su se kroz kuhinju u sobu i sjele kraj prozora da vide sto će biti na dvorištu.

Peredonov i Jeršova objumiše se i počеше plesati po travi oko kruške. Peredonovljevo je lice ostalo tupavo kao i prije, i ništa nije izražavalo. Na njegovu su nosu, kao na mrtvacu, mehanički skakale zlatne naočale, a na glavi kratka kosa. Jeršova je pocikivala, mahala rukama i teturala.

Viknula je Varvari kroz prozor:

- Ej, ti, zvjerko, dođi plesati! Eh, gadi ti se naše društvo, je li?

Varvara se okrenula.

..... K vragu! Umorila sam se! - poviče Jeršova, zavalila se na travu i povuče za sobom Peredonova.

Sjedili su zagrljeni, a zatim su opet zaplesali. To su nekoliko puta ponovili: malo su plesali, zatim su se odmarali pod kruškom, na klupici ili na samoj travi.

Volodin se iskreno veselio, gledajući plesače kroz prozor. Grohotom se smijao, pravio je smiješne grimase, grčio se, dizao koljena uvis i podvikivao:

- Kako da ih rastaviš! Zabavno je!

- Prokleta mrcina! - Ijutito je rekla Varvara.

- Prava mrcina - odobri Volodin glasno se smijući. - Pričekaj malo, ljubezna gazdarice, napakostit ću ja tebi.

Zaprļjat ću ti i salon. Svejedno se danas neće vratiti. Nasladit će se tamo na travici i poći će spavati.

35Meketavo se grohotom nasmijao i počeo skakutati poput ovna.

Prepolovenska ga je podbadala:

- Dakako, prljajte, Pavle Vasiljeviču! Zašto biste imali obzira prema njoj! Ako i dođe, reći ćemo joj daje to ona sama zaprljala dok je bila pijana.

Volodin je skakao i glasno se smijao, potrčao u salon i počeo potplatima lupati po tapetama.

- Varvaro Dmitrijevna, dajte konopac - poviče Volodin.

Gegajući se poput patke, Varvara prođe kroz salon u spavaonicu i odanle donese uže, iskidano i zauzrano.

Volodin napravi petlju, nasred salona postavi stolicu i objesi petlju na kolut za svjetiljku.

- To je za gazdaricu! - vikao je. - Da se može objesiti od bijesa kada odete.

Obje gospođe vriskale su smijući se.

- Dajte mi komadić papira! - vikne Volodin. - I olovku.

Varvara je opet prekopavala po spavaonici, te iz nje donijela komadić papira i olovku. Volodin je napisao: »Za gazdaricu« i prikvačio papirić na petlju. Sve je to radio smiješno se kreveljeći. Zatim je opet stao divlje skakutati duž zidova, derući ih potplatima, sav drhteći. Sva je kuća bila puna njegove vike i meketavog smijeha. Bijeli mačak, uplašeno načulivši uši, izviriavao je iz spavaonice i očito nije znao kamo bi pobjegao.

Peredonov se naposljetku oslobodio Jeršove i sam se vratio u kuću. Jeršova se očito umorila pa je otišla kući spavati. Volodin je susreo Peredonova i počeo se bučno smijati, povikavši:

- I u salonu sam sve zaprljao.

- Hura! - zaviknuo je Peredonov i počeo se grohotom, bučno i isprekidano smijati, kao da ispaljuje salve smijeha.

I gospođe povikaše: »Hura«. Nastalo je opće veselje. Peredonov krikne:

- Pavluška, plešimo!

- Hajdemo, Ardaljoša - prihvati Volodin glupo se cereći.

Plesali su ispod petlje i obojica su ružno bacali noge.

36

Pod je podrhtavao pod teškim Peredonovljevim nogama.

- Rasplesao se Ardaljon Borisič - primijeti Prepolo-venska ovlaš se nasmiješivši.

- Ma nemojte mi ni spominjati, pun je hirova -čangrizavo uzvratu Varvara, ali je uživala gledajući Peredonova. Iskreno je mislila da je on ljepotan i delija. I njegovi najgluplji postupci činili su joj se dolični. Nije joj bio ni smiješan ni mrzak.

- Opijelo za gazdaricu! - povikao je Volodin. - Dajte jastuk!

- Što će sve izmisliti! - kroz smijeh je govorila Varvara.

Izvukla je iz spavaonice jastuk u prljavoj jastučnici od katuna. Jastuk su stavili na pod umjesto gazdarice i stali je opijevati divljim, kreštavim glasovima. Zatim su pozvali Nataliju, naredili joj da okreće orguljice, a njih sve četvero plesali su četvorku, ružno se cereći i visoko bacajući noge.

Nakon plesa Peredonov je postao široke ruke. Sumorno i zlovoljno raspoloženje sijalo je na njegovu punom licu. Njime je zavladała odriješitost, gotovo mehanička, možda kao posljedica pojačanog rada mišića. Izvukao je lisnicu, izbrojio nekoliko novčanica i, ohola i hvastava lica, bacio ih prema Varvari.

- Uzmi, Varvaro! - poviknuo je. - Šivaj si vjenčanu haljinu.

Novčanice se razletješe po podu. Varvara ih je hitro skupljala. Nipošto se nije uvrijedila zbog takva načina darivanja. Prepolovenska je pakosno mislila: »No, još ćemo vidjeti tko će pobijediti«, i podrugljivo se smješkala. Volodin se, dakako, nije sjetio da Varvari pomogne skupljati novac.

Prepolovenska uskoro ode. U predsoblju je sreła novu gošću, Grušinu.

Marja Osipovna Grušina, mlada udovica, imala je nekako prerano zapušten izgled. Bila je mršava, a suha joj je koža bila prekrivena sitnim i kao naprašenim borama. Lice joj je bilo prilično zgodno, ali su zubi bili odvratni i crni. Ruke su joj bile tanke, a prsti kao kliješta; pod noktima je bilo prljavštine.

37Na prvi pogled ona se baš i nije doimala toliko prljavom koliko je takav dojam davala zajedno sa svojim haljinama. Činilo se da bi se iz nje, kad bi je tko nekoliko puta udario trščanim mlatilom, podigao stup prašine visok do samoga neba. Odjeća je na njoj visila u zgužvanim naborima, kao da je maloprije izvučena iz čvrsto zavezana omota u kome je dugo ležala zgnječena. Grušina je živjela od mirovine, od sitnih trgovačkih posredničkih poslova i od pozajmljivanja novaca uz zalog nekretnina. Razgovarala je ponajviše o nepristojnim stvarima, a družila se s muškarcima, želeći naći muža. U njezinoj kući stalno je unajmljivao sobu poneki neoženjeni činovnik.

Varvara je veselo dočekala Grušinu; bila joj je sklona. Grušina i Varvara odmah su počele šaptom razgovarati o služinčadi. Radoznali Volodin sjeo je kraj njih i slušao. Peredonov je mrzovoljno sjedio sam za stolom i rukama gužvao rub stolnjaka.

Varvara se žalila Grušini na svoju Nataliju. Grušina joj je skrenula pozornost na novu sluškinju Klavdiju, koju je hvalila. Odlučile su da odmah odu po nju do rječice Samorodine, gdje je ona do tada boravila kod trošarinskog činovnika koji je ovih dana premješten u drugi grad. Varvaru je smetalo samo ime. U nedoumici je zapitala:

- Klavdija? A kako ću je zvati od milja? Klaška, zar ne?

Grušina ju je savjetovala:

- Zovite je Klavduška. Varvari se to svidjelo. Ponovi:

- Klavduška, duška!

Smijale su se reskim smijehom. Valja primijetiti da u našem gradu svinju zovu duška. Volodin je zaroktao. Svi prasnuše u smijeh.

- Duška, dušica - blebetao je između nastupa smijeha Volodin, napućivši usne i glupo se cereći.

Groktao je i pravio ludorije dok mu nisu rekli da im je dozlogrdio. Tada se povukao uvrijeđena lica, sjeo kraj Peredonova i poput ovna pognuo svoje ispupčeno čelo i položio ga na uprljani stolnjak.

Varvara je odlučila da na putu prema rječici Samo-rodini kupi tkaninu za vjenčanu haljinu. Svagda je po

38

trgovinama išla s Grušinom koja joj je pomagala pri izabiranju i pogađanju.

Varvara je kradomice, da ne vidi Peredonov, natrpalala Grušini u duboke džepove različna jela za njezinu djecu, slatke piroge i slične poklone. Grušina je naslućivala da su njezine usluge danas zbog nečega vrlo potrebne Varvari.

Zbog tijesnih dubokih cipela i visokih potpetica Varvara nije mogla mnogo hodati. Brzo se umarala. Zato se često vozila u najamnim kočijama, iako u našem gradu nije bilo većih udaljenosti. U posljednje vrijeme češće je išla Grušini. Kočijaši su to već primijetili; u svemu ih je bilo dvadesetak. Smjestivši Varvaru u kočiju, više je nisu ni pitali kamo da je odvezu.

Smjestile su se u fijaker i odvezle se gazdama kod kojih je služila Klavdija da se propitaju o njoj. Na ulicama je gotovo posvuda bilo blata, iako je kiša bila već sinoć prestala. Kočija bi samo kadikad zazveketala po kamenom sloju i ponovo upala u ljepljivo blato nepopločenih ulica. Zato je Varvarin glas neprekidno bruja, često praćen suosjećajnim brbljanjem Gru-šine.

- Moj je pokvarenjak opet bio kod Martuške - kazala je Varvara.

Grušina odgovori sa suosjećajnom pakošću:

- Love ga. Dakako, za muža je dobar ma koji bio, osobito Martuški, a takvog nije ni u snu sanjala.

- Ne znam što da radim - žalila se Varvara. - Postao je tako naprasit da je naprosto strašno. Vjerujte, vrti mi se u glavi. Oženit će se nekom, a ja ću na ulicu.

- Nemojte tako, golubice Varvaro Dmitrijevna -tješila ju je Grušina - ne smijete tako misliti. Nikad se neće ni s jednom oženiti osim s vama. Navikao je na vas.

- Koji put izađe noću, a ja ne mogu zaspati - govorila je Varvara. - Tko bi ga znao, možda će se bilo gdje vjenčati. Koji put tako propatim cijelu noć. Sve grizu na njega. I one tri Rutilovske kobile. One se svima vješaju o vrat. I ona Ženka s debelom njuškom.

Varvara se dugo žalila, a Grušina je po svemu njezinu govoru razabrala da joj je još nešto na srcu, neka molba, pa se unaprijed veselila zaradi.

39Klavdija im se sviđala. Žena trošarinskog činovnika hvalila ju je. Uzele su je u službu i rekle joj da dođe večeras, jer je trošarinski činovnik danas oputovao.

Naposljedku su došli Grušinoj. Grušina je prebivala u dosta zanemarenoj vlastitoj kućici, sa troje male djece koja su bila poderana, blatna, glupa i zla, kao ošurena štenad. Tek je sada počeo otvoren razgovor.

- Ona moja budala Ardaljoška - progovori Varvara - traži da opet pišem kneginji. A što da joj uzalud pišem! Neće odgovoriti, ili će odgovoriti nepovoljno. Naše poznanstvo nije osobito.

Kneginja Volčanska, kod koje je Varvara nekad bila zaposlena kao kućna krojačica za jednostavne poslove, mogla je pomoći Peredonovu: njezina je kći bila udana za tajnog savjetnika Ščepkina koji je bio utjecajna osoba u školskoj upravi. Ona je već pisala Var-vari, odgovarajući prošle godine na njezinu molbu, da za Varvarina zaručnika neće ništa moliti, ali da će za njezina muža - što je druga stvar - možda u zgodnoj prilici moliti. Peredonova nije zadovoljilo to pismo: ono je pružalo samo neodređenu nadu, u njemu nije bilo izravno rečeno da će se kneginja svakako zauzeti da Varvarin muž dobije mjesto inspektora. Da bi razjasnili tu nedoumicu, putovali su nedavno u Petrograd; Varvara je posjetila kneginju, a zatim je povela k njoj i Peredonova, ali je namjerno otezala taj posjet, pa više nisu zatekli kneginju: Varvara je shvatila da će se kneginja u najboljem slučaju ograničiti samo na to da je savjetuje da se što prije vjenčaju, i još ne nekoliko neodređenih obećanja da će u zgodnoj prilici zamoliti, ali ta su obećanja Peredonovu bila sasvim nedovoljna. I Varvara je zato odlučila da Peredonova neće predstaviti kneginji.

- Ja se u vas čvrsto pouzdaj em - rekla je Varvara -pomozite mi, golubice Marja Osipovna.

- A kako vam ja, dušice Varvaro Dmitrijevna, mogu pomoći? - upita Grušina. - Ta i sami znate da sam za vas spremna sve učiniti, koliko se god može. Hoćete li da vam gatam?

- Ma što će meni vaše gatanje, znam ja sve - nasmiješeno reče Varvara. - Ne, morate mi drugačije pomoći.

40

- Ma kako? - zapita Grušina sa zabrinuto-radosnim očekivanjem.

- Vrlo jednostavno - smiješeći se reče Varvara. -Napisat ćete pismo kao da je od kneginje, kao da je pisano njezinom rukom, a ja ću ga pokazati Ardaljonu Borisiju.

- Ej, golubice, šta to govorite, kako je to moguće! -odgovori Grušina, pretvarajući se da se preplašila. -Ako se za tu stvar sazna, što ću ja?

Varvaru nije zbunio njezin odgovor; iz džepa izvadi izgužvano pismo i reče:

- Evo, uzela sam kneginjino pismo da vam bude uzorak.

Grušina se dugo nećkala. Varvara je jasno vidjela da Grušina pristaje, ali da bi htjela za to što više dobiti. A Varvara je htjela dati što manje, pa je oprezno povisi-vala mito, obećavala različite sitne darove i staru svilenu haljinu. Na kraju je Grušina uvidjela da Varvara nipošto neće dati više. Iz Varvarinih usta padale su žalostive riječi. Grušina se gradila da pristaje samo iz sažaljenja, i uzela je pismo.

41IV

Biljarska soba bila je puna duhanskog dima. Pere-donov, Rutilov, Falastov, Volodin i Murin - vlastelin golema stasa a glupa izgleda, posjednik maloga imanja i snalažljiv bogataš - sva petorica, završivši igru, spremali su se da odu.

Padao je mrak. Na prljavom daščanom stolu stajalo je mnogo ispražnjenih pivskih boca. Igrači, koji su za vrijeme igre mnogo pili, zarumenjeli su se i pijano galamili. Samo je Rutilov bio boležljivo blijed, kao i uvijek. I pio je manje od drugih, a nakon obilna pića samo bi još više pobljedio.

Zrakom su letjele proste riječi. Nitko se zbog toga nije vrijeđao: bili su prijatelji.

Peredonov je izgubio igru, kao gotovo uvijek. Slabo je igrao biljar. No na svome licu sačuvao je stalnu namrgođenost, a i plaćao je preko volje.

Murin je gromko viknuo:

- Pali! - i nanišanio je u Peredonova biljarskim štapom. Peredonov krikne od straha i čučne. Na pamet mu je pala glupa misao da ga Murin želi ustrijeliti. Svi su prasnuli u smijeh. Peredonov zlovoljno promrmlja:

- Ne trpim takve šale.

Murin se već pokajao što je uplašio Peredonova: njegov je sin pohađao gimnaziju, pa je smatrao da je obavezan da na sve moguće načine ugađa gimnazijskim nastavnicima. Počeo se Peredonovu ispričavati, i počastio ga pivom i kiselom vodom. Peredonov mrzovoljno reče:

- Živci su mi malko rastrojeni. Nisam zadovoljan našim direktorom.

42

- Budući inspektor mnogo je izgubio u igri - meke-tavim glasom povikne Volodin. - Žao mu je novčića.

- Nesretan u igri, sretan u ljubavi - reče Rutilov, nasmjehnuvši se i pokazujući svoje gnjile zube.

Peredonov je ionako bio neraspoložen, i zbog gubitka u igri i zbog zaprepaštenja, a još su ga počeli zadirkivati zbog Varvare. Povikao je:

- Oženit ću se, a Varvaru ću izbaciti! Prijatelji su hihotali i podbadali ga:

- Nećeš se usuditi.

- Baš hoću. Već sutra idem u proscje.

- Da se okladimo! Vrijedi? - predloži Falastov. - Za deset rubalja.

Peredonovu je bilo žao novaca. »Ako izgubim, treba platiti«. Okrenuo se i šutnjom izbjegao odgovor.

Rastali su se na vrtnim vratima i razišli se na različite strane. Peredonov i Rutilov krenuli su zajedno. Rutilov je stao nagovarati Peredonova da se odmah oženi jednom od njegovih sestara.

- Sve sam uredio. Nemaj brige - ponavljao je Rutilov.

- Nije bilo napovijedi - izgovarao se Peredonov.

- Sve sam uredio, kažem ti - uvjeravao ga je Rutilov. - Našao sam popa koji zna da niste rodbina.

- Nema djevera - reče Peredonov.

- Neka nema. Začas ću naći djevere, poslat ću po njih, doći će ravno u crkvu. Ili ću ih sam dovesti. Prije se nije moglo, tvoja bi sestrična saznala i spriječila.

Peredonov je zašutio i žalosno se osvrtao u stranu, gdje su se u tami skrivale rijetke, šutljive kuće iza sanjivih vrtića i rasklimanih plotova.

- Samo stani uz vrata - uvjerljivo je govorio Rutilov. - Dovest ću ti koju god zaželiš. Čuješ, odmah ću ti dokazati. Je li dva puta dva četiri?

- Da, da - odgovori Peredonov.

- No eto, dva puta dva je četiri da se moraš oženiti mojom sestrom.

Peredonov je bio preneražen. »Pa istina je«, pomisli, »dakako, dva puta dva je četiri«. S poštovanjem je promatrao pametnog Rutilova. »Morat ću se oženiti. S njime nema šale!«

43 Međutim su prijatelji došli do kuće Rutilovih i zaustavili se kod vratašca.

- Ne treba na silu - ljutito reče Peredonov.

- Ti si čudak. Jedva te čekaju - usklikne Rutilov.

- Ali možda ja neću.

- Zaista nećeš, čudni svate? Pa zar ćeš vječno ostati stari momak? - uvjerljivo je govorio Rutilov. - Ili se spremaš u manastir? Ili ti Varja još uvijek nije omrz-nula? Ama, promisli samo kako će se nakreveljiti kad dovedeš mladu ženu.

Peredonov se isprekidano i kratko nasmije, ali se odmah natmuri i reče:

- Ali možda one neće.

- Ama, baš si čudak. Kako ne bi htjele!

- Ohole su - prisjeti se Peredonov.

- Ma što ti je? Još bolje!

- Podruguju se.

- Ali ne tebi.

- Kako mogu to znati?

- Vjeruj mi, neće te obmanuti. Cijene te. Nisi ti kakav god Pavluška, da bi ti se rugale.

- Kako da ti vjerujem? - nepovjerljivo reče Peredonov. - Ama, ja se želim sam uvjeriti da me ne ismje-huju.

- Kakav si ti čudak! - začuđeno reče Rutilov. - Kako bi se usudile da te ismjehuju? A kako ćeš se uvjeriti?

Peredonov promisli i reče:

- Neka odmah izađu na ulicu!
- Pa, dobro, to je moguće - pristao je Rutilov.
- Sve tri - nastavi Peredonov.
- Pa, dobro.
- I neka svaka rekne kako će mi ugoditi.
- Zašto opet to? - čudeći se zapita Rutilov.
- Tako ću vidjeti da me one žele, a ne da me vučete za nos - objasnio je Peredonov.
- Nitko tebe ne vuče za nos.
- Možda bi mi se htjele narugati - rasuđivao je Peredonov. - Neka izađu pa, ako me žele ismijehivati, i ja ću njih-ismijehivati.

Rutilov je malo promislio, pomaknuo šešir na zatiljak, pa opet na čelo i napokon rekao:

44

- Dobro, pričekaj, a ja ću otići da im kažem. Baš si čudak. Samo uđi u dvorište, jer će još koji vrag naići ulicom i vidjeti.
- Nije važno - reče Peredonov, ali je ipak kroz vratašca pošao za Rutilovom.

Rutilov se uputi u kuću sestrama, a Peredonov ostade čekati u dvorištu.

U salonu, na uglu kuće, s vratima prema blagovaonici, sjedile su sve četiri sestre, sve slične jedna drugoj, sve nalik na brata, ljepuškašte, rumene, vedre: Larisa, udana, staložena, zgodna, punašna; pokretna, živahna Darja, najviša i najmršavija među sestrama; na smijeh spremna Ljudmila, i Valerija, sitna, nježna, naoko boležljiva. Uživale su jedući orahe i groždice, i očito su nešto čekale pa su se komešale i smijale više nego obično; prisjećale su se svih gradskih ogovaranja i ismijavale poznate i nepoznate.

Već su od jutra bile spremne da se vjenčaju. Nedostajalo je samo da odjenu haljine prikladne za vjenčanu krunu, i da pričvrste nevjestinski veo i cvijeće. U razgovorima nisu spominjale Varvaru, kao da je nema na svijetu. Uza sve to što su one, nesmiljene podrug-ljivke, sve ogovarale, cijeli dan nisu ni pisnule upravo o Varvari, a već je to bio dokaz da svaku sestricu stalno progoni nezgodna misao o njoj.

- Doveo sam ga! - objavi Rutilov, ulazeći u salon. - Stoji kraj vrata.
- Sestre se uzbuđeno dignu i sve u isti čas počеше govoriti i smijati se.

- Samo, postoji mala smetnja - reče Rutilov, nasmi-javši se.
- Što, što? — zapita Darja.

Valerija je zlovoljno namrštila svoje lijepe, tamne obrve.

- Ne znam da li bih smio reći - kaza Rutilov.

- No brže, brže - požurivala ga je Darja. Rutilov je ponešto zbunjeno govorio o onome što

Peredonov želi. Gospođice su podigle graju i kao za okladu počеше grditi Peredonova. No malo-pomalo njihove ogorčene uzvike nadomjestili su šala i smijeh. Darja je napravila zlovoljno lice, kao da nešto očekuje, i rekla:

45- Evo, ovako stoji kraj vrata. To je ispalo prilično smiješno.

Gospođice su počele kroz prozor zavirkivati na vrata. Darja je malo otvorila prozor i poviknula:

- Ardaljone Borisiću, možemo li reći kroz prozor? Čuo se zlovoljan glas:
- Ne.

Darja je žurno zatvorila prozor. Sestre prasnue u zvonak i neodoljiv smijeh, pa pobjegoše iz salona u blagovaonicu da ih Peredonov ne čuje.

U toj veseloj obitelji prelazili su iz najsrđitijeg raspoloženja na smijeh i šale, a vesela riječ često je rješavala stvar.

Peredonov je stajao i čekao. Bilo mu je tužno i strašno. Pomislio je da pobjegne, ali se nije mogao na to odlučiti. Odnekud se izdaleka čula glazba: vjerojatno je kćerka predstavnika plemstva svirala na glasoviru. Slabi, nježni zvuči širili su se u večernjem tihom i tamnom zraku, izazivajući strah i rađajući slatke sanjarije.

Isprva su Peredonovljeva maštanja pošla romantičnim smjerom. Zamišljao je gospođice Rutilove u najsablaž-njivijim položajima. No što je čekanje dulje trajalo, to se Peredonov sve više uzrujavao. Zašto ga ostavljaju da čeka? Pa i glazba, tek što mu je dirnula ukočeno--gruba čuvstva, za njega je umrla.

Naokolo se spustila noć, tiha, šušteći zloslutnim smicalicama i došaptavanjima. Još se svuda činilo tamnije zbog toga što je Peredonov stajao u prostoru osvijetljenom svjetiljkom iz salona, čije je svjetlo padalo u dvjema uskim prugama na dvorište, šireći se na susjednu ogradu, na kojoj je postao vidljiv taman plot od trupaca. U dubini dvorišta sumnjivo se tamnjelo i o nečemu šaputalo drveće Rutilovljeva vrta. Na ulicama su se negdje izdaleka čuli tromi, teški koraci po drvenu pločniku. Peredonov se već počeo bojati da će ga, dok tu stoji, netko napasti i orobiti, možda čak i ubiti. Pripio se uza sam zid, u sjenu, da ga ne vide, i bojažljivo je čekao.

No, eto, po osvijetljenim prugama na dvorištu pretrčale su duge sjene, vrata se zalupila, a iza vrata na ulaznom trijemu začuli su se glasovi. Peredonov živne.

46

»Idu!« - radosno je pomislio, a ugodne sanjarije o sestricama ljepoticama ponovo se tromo uskomešaše u njegovoj glavi - ogavna čeda njegove bijedne mašte.

Sestre su stajale u predsoblju.

Rutilov je izašao u dvorište do vratašca ogledajući se da vidi ne ide li tko ulicom. Nikoga nije vidio ni čuo.

- Nikoga nema - glasno je šapnuo Rutilov, složivši ruke u trubu.

Ostao je stražariti na ulici. S njim izađe na ulicu i Peredonov.

- Evo, odmah će ti same reći - kazao je Rutilov. Peredonov je stajao uz vrata ograde i gledao kroz pukotinu između vrata i stupa, za koji su vrata bila pričvršćena. Lice mu je bilo mrzovoljno i gotovo zastrašeno. U glavi su mu se ugasile sve maštarije i misli, i prešle u tešku, nestvarnu žudnju.

Darja je prva prišla odškrinutim vratašcima.

- Pa, što bismo vam mogle učiniti po volji? - priupitala je.

Peredonov je mrzovoljno šutio. Darja reče:

- Ja ću vam peći najukusnije palačinke, vruće. Samo se nemojte zagrcnuti.

Iza njezinih ramena povikala je Ljudmila:

- A ja ću svako jutro po gradu skupljati sve tračeve, a zatim vam sve pričati. Bit će vrlo veselo.

Između veselih lica dviju sestara načasak se pokazalo jogunasto i mršavo Valeročkino lice, i čuo se njezin slabi glasić:

- Nipošto neću reći čime ću vam ja ugoditi. Pogađajte sami.

Sestre su otrčale, grohotom se smijući. Njihovi glasovi i smijeh utihnuse iza kućnih vrata. Peredonov se udalji od vratašca. Nije bio sasvim zadovoljan. Mislio je: »Nešto su izbrbljale i otišle. Bolje bi bilo da su dale bilješke. No već je kasno da tu stojim i čekam«.

- No, jesi li vidio? - zapita Rutilov. - Koju hoćeš? Peredonov se zadubio u misli. Napokon je shvatio: treba, dakako, izabrati najmlađu. Zašto da se ženi starom?

- Dovedi mi Valeriju - odlučno prozbori. Rutilov se otputi u kuću. Peredonov opet uđe u dvorište.

47 Ljudmila je kriomice izvirivala kroz prozor, nastojeći čuti što govore, ali ništa nije čula. Uto se začuše koraci po drvenom pločniku u dvorištu. Sestre su zašutjele i sjedile uzbuđene i zbunjene. Ušao je Ruti-lov i objasnio:

- Izabrao je Valeriju. Čeka, stoji pred vratima. Sestre digoše graju, prasnuše u smijeh. Valerija je lagano probljedjela:

- Tako je, tako je - ponovi Valerija. - Vrlo mi je drago, baš mi treba.

Ruke su joj drhtale. Počele su je upućivati; sve tri sestre trčkarale su oko nje. Ona se, kao i uvijek, prene-magala i oklijevala.

Sestre su je požurivale. Čestitale su joj, a i zavidjele. Rutilov je neumorno, radosno i uzbuđeno brbljao. Svidalo mu se da je cijelu stvar tako spretno udesio.

- Jesi li pripremio fijakere? - zabrinuto ga upita Dar ja.

Rutilov ljutito odgovori:

- Kako sam mogao? Sjatio bi se sav grad. A Varvara bi ga zgrabila za kosu i odvukla k sebi.

- A kako ćemo sad? - pitala je Darja.

- Tako. Do trga ćemo poći u parovima, a tamo ćemo uzeti kočiju. Vrlo jednostavno. Najprije ćeš ići ti s mladenkom, a Larisa s mladim, ali ne skupa. Treba da vidimo tko je u gradu. Ja ću poći s Ljudmilom po Falastova, oni će ići udvoje, a ja ću još sa sobom uzeti Volodina.

Da su sestre zavidjele Valeriji - nehotice se odražavalo u njihovim šalama na njezin račun i u tome kako su je gurkale i malko grdile zbog sporosti i izbirljivo-sti. Napokon je rekla:

- No, pa što je? Nije to velik užitak. Ako tako mislite, ja neću.

I rasplakala se. Sestre su izmijenile poglede, stale je tješiti, ljubiti i milovati.

- Ma nemaš zašto, ludice! - govorila je Darja. - Samo smo se šalile.

Larisa je, smirujući je, nježno govorila:

- Zgrabit ćeš ga u šake. Čim se oženi. Valerija se malo-pomalo utješila.

Peredonov, koji je ostao sam, utonuo je u slatke

48

snove. Sanjario je o Valeriji i o čarobnoj bračnoj noći: bila je razodjevena, stidljiva, ali vesela. Istančana, sup-tilna ...

Maštao je, a iz džepa izvlačio karamele koje su se već zaležale, pa ih je grickao.

Zatim mu je palo na pamet da je Valerija namiguša. Njoj će, mislio je, trebati haljina, pokućstva. Tada, vjerojatno, neće moći svaki mjesec stavljati novac na stranu, nego će trošiti i uštedu. Žena će biti izbirljiva, a vjerojatno će slabo paziti na kuhinju. Još će mu u kuhinji netko usuti i otrova - Varja će iz pakosti podmititi kuharicu.

Uopće, mislio je Peredonov, Valerija je previše nježno stvorenje. Ni sam ne znaš kako da joj se približiš. Kako ćeš je grditi? Kako ćeš je gurnuti? Kako ćeš na nju pljunuti? Rastapat će se u suzama, osramotit će te pred cijelim gradom. Ne, strašno je vezati se s njom. Ljudmila je jednostavnija. Ne bi li radije nju uzeo? Peredonov pride prozoru i štapom kućne po okviru. Za koji čas na prozoru se pojavi Rutilov.

- Šta je? - zabrinuto upita.

- Predomislio sam se - promrmlja Peredonov.

- Ma što je? - prestrašeno vikne Rutilov.

- Dovedi mi Ljudmilu - reče Peredonov. Rutilov ode od prozora.

- Vraže očalasti! - progundao je i pošao k sestrama. Valerija se obradovala:

- Ljudmilo, imaš sreću - veselo je rekla. Ljudmila se stala smijati, srušila se u naslonjač, zavalila se na naslon i grohotom se smijala.

- Što da mu kažem? - pitao je Rutilov. - Slažeš li se?

- Da, slaže se, naravno - rekla je Darja umjesto nje. - Odmah mu reci, inače će iz gluposti otići, neće čekati.

Ljudmilu su ubrzo opremale. Za pet minuta bila je već posve spremna.

Peredonov je razmišljao o njoj. Ljudmila je vedra, punačka. Samo se previše smije. Vjerojatno će ga ismijavati. Strašno. Darja, iako je živahna, ipak je soli-dnija i tiša. A i lijepa je. Bolje da nju uzme.

Opet je kucnuo na prozor.

4 Mali zloduh

49- Opet kuća - reče Larisa. - Da to nije zbog tebe, Darjo?

- Do vraga! - opsuje Rutilov i potrči do prozora.

- Šta je opet? - šapćući srdito zapita. - Opet si se predomislio, je li?

- Dovedi mi Darju - odgovori Peredonov.

- Počeka! - bijesno prošapta Rutilov. Peredonov je stajao i mislio na Darju. No nije dugo u mašti u njoj uživao jer se počeo bojati. Ona je vrlo živa i smiona. Dodijati će mu zadirkivanjem.

Uostalom, zašto da tu stoji i čeka? - pomislio je. Još će se i prehladiti. Možda se u jarku na ulici ili u travi uz plot netko skriva, pa će iznenada iskočiti i ucmekati ga. Peredonov se rastuži. Ta one nemaju miraza, mislio je. Nemaju ni protekcije u školskoj upravi. Var-vara će se potužiti kneginji. A direktor ionako ima Peredonova na zubu.

Peredonov se ljutio sam na sebe. Radi čega se uopće upušta s Rutilovom? Kao da ga je Rutilov začarao. Da, možda ga je doista začarao. Treba što prije pobjeći!

Peredonov se na mjestu okrene, pljune na sve strane i promumlja:

- Ustuk, uroče! Nestani, đavole! Bjež' od mene, zlo-duše, ne diraj me, ludove, gubi se, žohare, pusti me, pusti me, ne treba mi tvoje pleme i sjeme, ustuk, uroče, tu ti mjesto nije!

Na licu mu se očitovala velika pažnja, kao pri vrlo važnom obredu. Nakon toga prijeko potrebnoga čina osjećao je da je zaštićen od Rutilovljeva zavodjenja. Odrješito je štapom pokucao na prozor i srdito promrmljao:

- Mogao bih ih prijaviti. Snube me. - Rutilovu, koji se kroz prozor nagnuo, rekao je: - Neću se danas ženiti.

- Ma što je s tobom, Ardaljone Borisiju? Već je sve spremno - nastojao ga je uvjeriti Rutilov.

- Neću - odlučno reče Peredonov. - Hajdemo k meni, na kartanje.

- Do vraga! - opsuje Rutilov. - Neće da se ženi, prestrašio se - obavijestio je sestre. - Ali, ja ću već tu budalu nagovoriti. Zove me k sebi na kartanje.

50

Sve sestre odjednom počеше vikati i psovati Peredonova.

- Pa zar ćeš ići tomu nitkovu? - gnjevno upita Valerija.

- Da, poći ću i oglobit ću ga. Neće nam uteći -govorio je Rutilov, nastojeći zadržati miran ton, ali se osjećao vrlo neugodno.

Djevojke su srdžbu na Peredonova ubrzo zamijenile smijehom. Rutilov je otišao. Sestre su dotrčale na prozore.

- Ardaljone Borisiju! - viknula je Darja. - Zašto ste tako neodlučni? Tako ne valja!

- Slabić Slabinac! - kroz smijeh dovikne Ljudmila. Peredonov se naljutio. Po njegovu mnijenju, sestre su morale plakati od žalosti što ih je odbacio. »Pretvaraju se!« pomisli šutke izlazeći iz dvorišta. Djevojke su potrčale prema uličnim prozorima izvikujući za Peredonovom podrugljive riječi sve dok se nije izgubio u tami.

51V

Peredonova je mučila tuga. Ni karamela više nije bilo u džepu, a to ga je rastužilo i rasrdilo. Gotovo cijelim putem govorio je samo Rutilov, koji je nastavio hvaliti sestre. Peredonov se tek jednom upustio u razgovor.

Srdito ga je zapitao:

- Ima li bik rogove?

- Da, pa šta onda? - začuđeno reče Rutilov.

- Neću da budem bik - objasnio je Peredonov. Razljućeni Rutilov reče:

- Ti, Ardaljone Borisiju, nikada nećeš biti bik jer si prava pravcata svinja.

- Lažeš! - mrzovoljno reče Peredonov.
- Ne, ne lažem; to ti mogu i dokazati.
- Dokaži! - zatraži Peredonov.

- Pričekaj, dokazat ću ti - istim pakosnim glasom odgovori Rutilov.

Obojica zašutješe. Peredonov je bojažljivo čekao. Mučila ga je srdžba na Rutilova. Odjednom ga Rutilov zapita:

- Ardaljone Borisiču, imaš li ti pjatačok?!
- Da, ali ti ne dam - ljutito odgovori Peredonov. Rutilov prasne u smijeh.
- Ako imaš pjatačok, kako ne bi bio svinja - veselo usklikne.

Peredonov se od zaprepaštenja uhvati za nos.

- Lažeš, kako bih imao rilo, kad imam ljudsku glavu - mrmaljao je.

Rutilov se naglas smijao. Peredonov reče srdito i zaplašeno, gledajući Rutilova:

! Neprevodiva igra riječima: u ruskom jeziku pjatačok je novac od 5 kopje-jaka, ali i rilo u svinje.

52

- Danas si me namjerno opio vodeći me nad kuž-njak, kako bih se vjenčao s tvojim sestrama. Zar mi je malo j edna vj eštica pa da se istog časa vj enčam sa tri ?!

- Baš si čudak! A kako to da se ja nisam opio? -zapita Rutilov.

- Ti znaš sredstvo - odgovori Peredonov. - Možda si disao na usta a u nos nisi pustio, ili si nekakve riječi izgovarao, a ja ništa ne znam što treba protiv čina. Ja nisam vrač. Dok se nisam zaštitio pljujući oko sebe, stalno sam bio opijen.

Rutilov se grohotom nasmijao.

- Kako si se zaštitio? - upitao je. No Peredonov je već zašutio.

- Što se ti tako grčevito držiš Varvare? - reče Rutilov. - Zar misliš da će ti biti dobro ako s pomoću nje dobiješ mjesto? Ona će te zajahati, potčinit će te.

Peredonov to nije mogao shvatiti.

»Ta ona se brine za sebe« — mislio je. Bit će joj bolje kad on bude inspektor jer će dobivati mnogo novaca.

Znači da ne mora on njoj biti zahvalan, već ona njemu. Njemu je u svakom slučaju s njom povoljnije nego s bilo kojom drugom.

Peredonov se navikao na Varvaru. Možda ga je k njoj vuklo i to što se privikao da je vrijeđa. Drugu takvu ne bi našao ni za lijek.

Bilo je već kasno. U Peredonovljevu stanu gorjele su svjetiljke; okna su se upadljivo isticala u uličnom mraku.

Oko stola za čaj sjedili su gosti: Grušina, koja je sada svaki dan bila kod Varvare, Volodin, Prepolovenska i njezin muž Konstantin Petrovič, visok čovjek četrdesetih godina, mutnobljed, crnokos i neobično šutljiv.

Varvara se dotjerala, obukla je bijelu haljinu. Pili su čaj i razgovarali. Varvaru je, kao i uvijek, zabrinjavalo što se Peredonov dugo ne vraća. Volodin je, smijući se veselo i meketavo, rekao da je Peredonov otišao nekamo s Rutilovom. To je pojačalo Varvarinu zabrinutost.

Napokon su došli Peredonov i Rutilov. Dočekali su ih grajom, smijehom, glupim i nepristojnim šalama.

- Varvaro, a gdje je votka? - srdito poviče Peredonov.

53 Varvara se naglo digla od stola smiješeći se, svjesna svoje krivice, i brzo donijela votku u velikoj, grubo brušenoj staklenki.

- Pijmo! - mrzovoljno je predložio Peredonov.

- Pričekaj! - rekla je Varvara. - Klavduška će nam donijeti zakusku. Kopa, požuri se - poviknula je u kuhinju.

No Peredonov je već rastakao votku i mrmljao:

- Što da čekamo, vrijeme ne čeka.

Ispili su i prezalogajili piroške s pekmezom od crnog ribiza.

Peredonov je kao zabavu s gostima poznao samo karte i votku. Budući da se još nije moglo sjesti za karte - trebalo je najprije popiti čaj - preostala je samo votka.

Međutim, donijeli su i zakusku pa se opet moglo piti. Klavdija, odlazeći, nije zatvorila vrata, pa se Peredonov zabrinuo.

- Vrata su vječito širom otvorena - zarežao je. Bojao se propuha, mogao bi se prehladiti. Zato je u stanu uvijek bilo zagušljivo i smradno. Prepolovenska je uzela jaje.

- Jaja su dobra - reče. - Gdje ih nabavljate? Peredonov je rekao:

- Da, da, dobra su jaja, ali na imanju mojega oca jedna kokoš je cijele godine svaki dan nosila po dva jaja.

- Pa šta onda! - odvrati Prepolovenska. - Čudna mi čuda, našli ste čime ćete se hvaliti! U nas na selu bila je kokoš koja je nosila svaki dan po dva jaja i po žlicu maslaca.

- Da, da, i u nas - reče Peredonov, ne primjećujući podrugljivost. - Ako druge nose, nosila je i ona. Bila je izvanredna.

Varvara se nasmijala.

- Šale se - rekla je.

- Otpast će nam uši slušajući kakve gluposti me-ljete - reče Grušina.

Peredonov je bijesno pogleda i ogorčeno odgovori:

- Ako će nekomu otpasti uši, treba mu ih otkinuti. Grušina se zbunila.

54

- Zašto, Ardaljone Borisiču, uvijek tako govorite? -tužno je rekla.

Ostali su se dobrohotno smijali. Volodin, žmirkajući i tresući glavom, podsmješljivo je objašnjavao:

- Ako će vam otpasti uši, treba vam ih otkinuti, jer nije dobro ako same otpadnu, klimat će se amo-tamo, amo-tamo.

Volodin je pokazao prstima kako će se klimati uši. Grušina mu dovikne:

- Što se vi gurate gdje ne treba! Sami ništa ne znate izmisliti, pa zadirkujete onim što je već rečeno.

Volodin se uvrijedi i dostojanstveno reče:

- Marja Osipovna, znam to i sam, ali budući da u društvu ugodno provodimo vrijeme, zašto ne bismo posudili tuđu šalu? Ako vam se to ne sviđa, činite što vam drago. Ako izvolite doći u naše društvo, i mi ćemo izvoljeti doći u vaše.

- Tako je, Pavle Vasiljeviču - kroz smijeh ga pohvali Rutilov.

- Pavle Vasiljevič zna braniti sam sebe - lukavo se podsmjehnuvši, reče Prepolovenska.

Varvara odreže komad kolača i, slušajući zabavne Volodinove riječi, zadrži nož u rukama. Oštrica je blistala.

Peredonov se poboja: mogla bi ga iznenada zaklati. Uzvikne:

- Varvaro, odloži nož! Varvara se trgne.

- Zašto vičeš, strašljivice? - rekla je i odložila nož. -Ta znate da je on mušičav - objasnila je šutljivom Prepolovenskom, vidjevši da gladi bradu i da se sprema nešto kazati.

- To se događa - sladunjavim i žalosnim glasom progovori Prepolovenski. - Imao sam jednog znanca koji se bojao igala, bojao se da ga tko ne ubode pa da iglica ne ostane u tijelu. Užasno se bojao, zamislite, čim bi ugledao kakvu iglu...

Čim bi počeo govoriti, Prepolovenski se nije zaustavljao, sve je na različite načine prepričavao jedno te isto dok ga netko ne bi prekinuo, počevši govoriti o nečem drugome. Tada bi opet ušutio.

Grušina je skrenula razgovor na erotske teme. Pričala je kako je pokojni muž bio na nju ljubomoran i 55kako ga je prevarila. Zatim je ispričala priču, koju je čula od jednoga znanca koji živi u prijestolnici, o ljubavnici nekoga visokog dostojanstvenika, kako je išla ulicom i susrela svoga zaštitnika.

- Ona mu je rekla: zdravo, 2ane! I to na ulici! -pričala je Grušina.

- Prijavit ću vas - ljutito je rekao Peredonov. - Zar se o tako uglednim osobama smiju brbljati takve gluposti?

Grušina uplašeno procvrkuta:

- Pa šta onda? Tako su mi pričali. Po što kupila, po to prodala.

Peredonov je srdito šutio srčući čaj iz posudice, nalaktivši se objema rukama na stol. Mislio je da se u kući budućeg inspektora ne priliči bez poštovanja govoriti o velikodostojnicima. Ljutio se na Grušinu. Uz to mu je dodijao Volodin, koji mu je bio i sumnjiv: prečesto je nazivao Peredonova budućim inspektorom. Jednom je Peredonov čak rekao Volodinu:

- Što, brate? Zavidiš mi, je li? Ja ću biti inspektor, a ti nećeš.

Na to je odvratio Volodin, praveći važno lice:

- Svakom svoje, Ardaljone Borisiču. Vi ste specijalist u svojem poslu, a ja u svojem.

- A naša Nataška - obavijesti Varvara - od nas je ravno otišla žandar.

Peredonov se trgne, a na licu mu se ocrta zaprepaštenje.

- Lažeš? - upitno reče Peredonov.

- Zašto bih lagala? - odgovori Varvara. - Pođi sam k njemu i pitaj.

Neugodnu vijest potvrdila je i Grušina. Peredonov se smeo. Napričat će i ono što nije bilo, a žandar će sve dobro zapamtiti i vjerojatno pisati ministarstvu. To je loše.

Istodobno se Peredonovljeve oči zaustaviše na polici nad komodom. Tamo je stajalo nekoliko uvezanih knjiga: tanke su bile Pisarevljeve, a podeblje Domovinske bilješke. Peredonov problijedi i reče:

- Trebalo bi skloniti knjige, inače će nas prijaviti. Peredonov je te knjige držao na vidnom mjestu da pokaže kako ima slobodoumno mišljenje, iako za-

56

pravo nije imao ni mišljenja ni volje za razmišljanje. Te je knjige samo držao, nije ih čitao. Već odavno nije pročitao nijednu knjigu; govorio je da nema vremena; na novine se nije pretplatio, a novosti je saznavao iz razgovora. Uostalom, nije imao ni potrebe da što sazna: nije ga zanimalo ništa iz vanjskoga svijeta. Čak se rugao novinskim pretplatnicima govoreći da troše novac i vrijeme. Ljudi će pomisliti da je njegovo vrijeme dragocjeno.

Prišao je polici i promrmljao:

- U našem gradu je tako: odmah sve prijave. Po-mozi mi, Pavle Vasiljeviču - reče Volodinu. Volodin je ozbiljno došao do njega i oprezno prihvaćao knjige koje mu je dodavao Peredonov. Peredonov je uzeo manji svežanj knjiga, a Volodinu je dao veći. Pošao je u salon, a Volodin za njim.

- Kamo ćete ih sakriti, Ardaljone Borisiju? - zapitao je.

- Vidjet ćeš - s uobičajenom zlovoljom odgovori Peredonov. Prepolovenska upita:

- Ma što to vučete, Ardaljone Borisiju? Peredonov usput reče:

- Najstrože zabranjene knjige. Ako ih vide, prijavit će me.

U salonu Peredonov čučne ispred peći, baci knjige na željeznu ploču - i Volodin je čučnuo - i stane na silu gurati knjigu za knjigom u prilično uzak otvor. Volodin je čučao malo iza njega i dodavao mu knjige, zadržavajući duboko uman i zainteresiran izraz na svom ovnujskom licu, napućivši usne radi važnosti i prignuvši ispupčeno čelo zbog preobilja shvaćanja.

Varvara je provirivala kroz vrata. Smijući se reče:

- Pravi gluposti!

No Grušina joj presiječe riječ:

- Eh, golubice, Varvaro Dmitrijevna, ne govorite tako, imat će velikih neprilika ako saznaju. Osobito zato što je nastavnik. Vlast se boji da nastavnici ne uče dječake da se bune.

Popili su čaj, pa svi sedmoro sjedoše oko stola za kartanje u salonu i zaigraše stukulku¹. Peredonov je Kartaška igra.

57 igrao strastveno ali loše. Svaki dvadeseti put morao je svojim suigračima plaćati dug, osobito Prepolovenskomu; ovaj je primao novac i za sebe i za ženu. U igri su najčešće dobivali supruzi Prepolovski. Imali su dogovorene znakove - kuckanje, kašljanje - s pomoću kojih su izmjenjivali obavijesti o svojim kartama. Peredonov isprva nije imao sreću. Žurio se da vrati izgubljeno, a Volodin je polagano dijelio i pomno poravnavao karte.

- Pavluška, dijeli! - nestrpljivo povikne Peredonov. Volodin, koji se u igri osjećao kao osoba ravna svima ostalima, napravio je važno lice i zapitao:

- To jest, kako mi to kažeš, Pavluška? Iz prijateljstva ili kako?

- Iz prijateljstva, iz prijateljstva - prezirno reče Peredonov. - Samo brže dijeli!

- Ako je iz prijateljstva, drago mi je, vrlo mi je drago - govorio je Volodin, uz radostan i glup smiješak, dijeleći karte. - Ti si, Ardaša, dobar čovjek i ja te čak i vrlo volim. Ali, kad ne bi bilo iz prijateljstva, drukčije bismo razgovarali. A ako je iz prijateljstva, drago mi je. Zato sam ti dao asa - reče Volodin i otkrije adut.

Peredonov je zaista dobio asa, ali ne adutskog, pa je stavio remiz¹.

- Podijelio si! - srdito reče Peredonov. - Dao si asa, ali ne ovoga. Samo smetaš pričanjem - brundao je. - Trebao si mi dati adutskog, a što si mi dao? Što će mi dečko u kaputu od cviliha².

Rutilov se nasmije i pripomene:

- Što će ti dečko od cviliha kad ti raste trbušinal Volodin je zablejao i zahihotao:

- Budućem se inspektoru zappleće jezik: puz, puz, puzo.

Rutilov je neprestano brbljao, ogovarao, pričao anegdote, katkad vrlo golicava sadržaja. Da bi pecnuo Peredonova, stao je tvrditi da se gimnazijalci loše ponašaju, osobito oni koji privatno stanuju: puše, piju

1 Remiz - štih koji nedostaje do potpunog broja potrebnih štihova (koliko ti štihova nedostaje, toliko remiza metneš, a poslije se opet igra pa tko dobije).

2 Cvilih - grubo dvonitno tkano platno.

3 Igra riječi: puz znači dečko, a puzo trbušina.

58

votku, udvaraju se djevojkama. Peredonov povjeruje. I Grušina je potvrđivala. Te su joj priče činile veliko zadovoljstvo. Nakon muževe smrti isprva je sama htjela držati na stanu tri-četiri gimnazijalca, no direktor to nije dopustio, bez obzira na Peredonovljevo zauzimanje. Grušina je u gradu bila na zlu glasu. Sada je uzela psovati gazdarice stanova u kojima stanuju gimnazijalci.

- Podmićuju direktora - izjavila je.

- Sve su gazdarice mrcine - uvjerenost reče Volodin.

- Pa i moja. Kad sam unajmljivao sobu, sklopio sam s njom ugovor da će mi uvečer davati tri čaše mlijeka.

Dobro, mjesec-dva je davala.

- A ti se nisi opijao? - kroz smijeh zapita Rutilov.

- Zašto bih se opijao? - uvrijeđeno odvrati Volodin.

- Mlijeko je korisna namirnica. Naučio sam se da svake noći popijemo po tri čaše. Odjednom vidim da mi donose dvije čaše. A ja pitam zašto to. Posluga veli

- Ana Mihajlovna, veli, moli da oprostite, veli, ali krava sada daje malo mlijeka. A što se to mene tiče! Ugovor je vredniji od novaca. A ako njihova kravica uopće ne bude davala mlijeka, zar mi uopće neće davati piti? No,

kažem, ako nema mlijeka, recite Ani Mihajlovnoj da molim da mi dade čašu vode. Navikao sam se piti tri čaše, malo mi je dvije čaše.

- Naš je Pavluška junak - reče Peredonov. - Pričaj, brate, kako si se zakvačio s generalom.

Volodin je drage volje ponovio priču. No sad su mu se rugali.

Uvrijeđeno je napucao donju usnu.

Za večerom su toliko pili da su se svi ponapili, čak i žene. Volodin predloži da još više zaprljaju zidove. Svi se obradovaše: odmah, a da još nisu završili s jelom, latiše se posla, pri čemu su se dobro zabavljali. Pljuvali su po tapetama, zalijevali ih pivom, bacali na zidove i strop papirnate strijele koje su na vršcima bili uprljali maslacem, lijepili po stropu komadiće izvaka-nog kruha. Zatim su odlučili da deru uske trake tapeta, kladeći se tko će povući dužu traku. U toj su igri Prepolovenski dobili još podrug rublja.

Volodin je izgubio. Zbog toga gubitka i pijanstva iznenada se rastužio i počeo se žaliti na svoju majku.

59Napravio je prijekorno lice i spuštajući ruku, a da sam nije znao zašto, rekao:

- A zašto me je rodila? I što je tada mislila? Kakav mi je ovo život? Ona mi nije mati, već samo roditeljica.

Prava se majka brine o svome djetetu, a moja me samo rodila i, još dok sam bio vrlo mlad, dala na odgoj državi.

- Zato ste se izučili, dobili ste položaj u društvu -reče Prepolovenska.

Volodin je oborio glavu, mahao glavom i govorio:

- Ama, kakav mi je život? Najgori što može biti. A zašto me je rodila? I što je onda mislila?

Peredonov se opet odjednom sjeti jučerašnjih jerla.

»Eto«, mislio je o Volodinu, »žali se na majku što ga je rodila; ne želi biti Pavluška. Doista mi zavidi. Može biti da pomišlja kako bi se oženio Varvarom pa da živi na moj račun«, mislio je Peredonov i žalosno gledao u Volodina.

Kad bi se barem oženio bilo kojom!

Noću, u spavaonici, Varvara mu je govorila:

- Misliš da su sve te djevojke koje te love mlade i dobre? Sve su one smeće, ljepša sam od svih njih.

Brzo se svlačila i bez stida, samozadovoljno se smješkajući, pokazivala Peredonovu svoje ponešto crvenkasto, pravilno građeno i gipko tijelo.

Iako je Varvara teturala od pijanstva, pa bi joj lice u svakom trijeznom čovjeku izazvalo odvratnost zbog mlohavo-pohotnog izraza, tijelo joj je bilo vrlo lijepo, poput tijela nježne nimfe s glavom bludnice: ta je glava izgubila svoju mladenačku svježinu, i silom nekih nedostojnih čarolija bila je pričvršćena za to tijelo. To prekrasno tijelo bilo je za te pijane i prljave duše samo izvor gadne sablazni.

Tako to često biva - zaista u našem vijeku ljepota mora biti pogažena i oskrvnuta.

Peredonov se sumorno smijao, gledajući svoju голу prijateljicu.

Cijelu tu noć u san su mu dolazile dame svih boja, gole i odvratne.

Varvara je bila uvjerena da joj je pomoglo trljanje koprivom, što ga je na sebi primijenila po savjetu

60

Prepolovenske. Činilo joj se da se odjednom počela debljati. Sve znance je zapitkivala:

- Je li istina da sam se udebljala?

Mislila je da će se Peredonov sada, vidjevši da se udebljala, pa još kad dobije pismo, bezuvjetno njome oženiti. No Peredonovljeve misli nisu ni izdaleka bile tako ugodne. Već se odavno uvjerio da mu je direktor neprijatelj, a direktor gimnazije uistinu je smatrao Peredonova lijenim i nesposobnim nastavnikom. Peredonov je mislio da direktor naređuje učenicima da mu ne iskazuju poštovanje, ali to je, dakako, bila izmišljotina samoga Peredonova. Ipak ga je to čvrsto uvjerilo da se mora zaštititi od direktora. Zbog jedana direktora često ga je grdio u višim razredima. To se mnogim gimnazijalcima sviđalo

Sada, kad je Peredonov htio postati inspektor, direktorovo neprijateljsko ponašanje prema njemu bilo je osobito neugodno. Kad bi kneginja imala volju, njezina bi protekcija bila jača od direktorovih spleta. Ali ni one nisu bezopasne.

U gradu je bilo i drugih ljudi, kako je posljednjih dana zamjećivao Peredonov, koji ga ne vole i koji bi htjeli osujetiti njegovo postavljanje na mjesto inspektora. Eto, na primjer, Volodin koji ne ponavlja uzalud riječi »budući inspektor«. Bilo je slučajeva da su ljudi prisvajali tuđe ime i bezbrižno živjeli. Razumije se da bi Volodinu bilo teško zamijeniti Peredonova, ali takva budala kao što je Volodin može doći na naj-neumjesnije misli. Poznato je da se uvijek valja bojati zla čovjeka.

A tu su još i Rutilovi, pa Veršina sa svojom Martom, zavidne kolege - svi bi mu rado naškodili. Kako bi mu naškodili? Jasna stvar: oklevetali bi ga, u očima pretpostavljenih prikazali bi ga kao nepouzdana čovjeka.

Peredonov je, dakle, imao dvije brige: da dokaže svoju pouzdanost i da se osigura od Volodina, tako da ga oženi bogatašicom.

I tako, Peredonov jednog dana zapita Volodina:

- Hoćeš li da zaposim za tebe gospođicu Ada-menko? Ili još uvijek čezneš za Martom? Cijeli mjesec ne možeš se utješiti, zar ne?

61- Zašto da čeznem za Martom? - odgovori Volodin. - Ja sam je pristojno zaprosio, a ako me ona neće, što mogu? Naći ću drugu. Zar se za mene neće naći nevjesta? Takvogla blaga ima koliko hoćeš!

- No Marta te povukla za nos - bocnuo ga je Peredonov.

- Zapravo ne znam kakvu partiju čekaju - uvrijeđeno reče Volodin. - Kad bi barem miraz bio velik! Ali novaca će biti malo. Ona se u tebe zacopala, Ardaljone Borisiču.

Peredonov ga je savjetovao:

- Da sam ja na tvome mjestu, namazao bih joj vrata katranom.

Volodin je zahihotao, ali odmah se smirio i rekao:

- Ako me uhvate, moglo bi doći do neprilika.

- Najmi nekoga, zašto da to sam učiniš? - reče Peredonov.

- Tako je, ah, bože, tako treba! - oduševljeno reče Volodin. - Jer, ako ona neće da stupi u zakoniti brak, a pušta k sebi kroz prozor mlade ljude, što je to onda?! To znači da nema ni stida ni savjesti.

62

VI

Sutradan se uputiše Peredonov i Volodin k djevojci Adamenko. Volodin se dotjerao, odjenuo je novi nov-cati tijesni redengot i čistu, uskrobljenu košulju, oko vrata je stavio šarenu maramu, namazao kosu poma-dom, namirisao se i raspoložio.

Nadežda Vasiljevna Adamenko stanovala je s bratom u gradu, u vlastitoj crvenoj kućici od opeka; nedaleko od grada imala je imanje, izdano u najam. Prethodne godine završila je ovdashnju gimnaziju, a sada se bavila time da leži na divanu, čita knjižice različita sadržaja i strogo postupala sa svojim bratom, jedanaestogodišnjim gimnazijalcem, koji se spašava od njezine strogosti samo srditom izjavom:

- Kod majke je bilo bolje. Mama je u kut stavljala samo suncobran.

S Nadeždom Vasiljevnom živjela je njezina tetka, bezlično i oronulo biće, koja u kućnim poslovima nije imala pravo glasa. Nadežda Vasiljevna vrlo je izbirljivo sklapala poznanstva. Peredonov je k njoj rijetko zalazio, i samo je njegovo slabo poznanstvo s njom moglo biti razlog pretpostavci da bi se gospođica mogla udati za Volodina.

Sad se začudila neočekivanom posjetu, ali je nepozvane goste ljubezno primila. Goste je trebalo zabaviti, a Nadeždi Vasiljevnoj činilo se da će najugodniji i najprikladniji razgovor za nastavnika ruskoga jezika biti razgovor o nastavnom radu, o reformi gimnazije, o odgoju djece, o literaturi, o simbolizmu, o ruskim književnim listovima. Dotakla se svih tih tema, ali odgovor su bile samo osude, koje su je zbunile i pokazivale da ta pitanja njezinim gostima nisu zanimljiva. Uvidjela je da može samo o jednom razgovarati, o gradskom ogovaranju. Nadežda Vasiljevna ipak je učinila još jedan pokušaj.

- Jeste li čitali Čehovljeva Čovjeka u futroli?- upitala je. - Zar ne da je pogodilo?

Budući da se tim pitanjem obratila Volodinu, on ljubezno razvuče usne i zapita:

- A što je to, članak ili roman?

- Priča - objasni Nadežda Vasiljevna.

- Izvoljeli ste reći gospodina Cehova, zar ne? - htio se obavijestiti Volodin.

- Da, Cehova - reče Nadežda Vasiljevna i osmjehne se.

- A gdje je objavljena? - nastavio se zanimati Volodin.

- U »Ruskoj Misli« - ljubezno odgovori gospođica.

- U kojem broju? - ispitivao je dalje Volodin.

- Ne znam točno, u jednom ljetnom broju - i dalje je ljubezno odgovarala Nadežda Vasiljevna, iako sa stannovitim čuđenjem.

Na vratima se pomoli mali gimnazijalac.

- To je bilo u svibanjskom broju - reče pridržavajući se rukom za vrata i tamnoplavim očima preleti po gostima i sestri.

- Za vas je još prerano da čitate romane - srdito reče Peredonov. - Potrebno je da učite, a ne da čitate sablažnjive priče.

Nadežda Vasiljevna strogo pogleda brata.

- Zar je lijepo stajati za vratima i prislušivati? - rekla je i podigla obje ruke, a krajeve malih prstiju sastavila pod pravim kutom.

Gimnazijalac se namrgodio i sakrio. Otišao je u svoju sobu, tamo stao u kut i gledao na sat; dva mala prsta pod pravim kutom, to znači stajati u kutu deset minuta. »Ne«, ljutito je mislio, »kod mame je bilo bolje: mama je u kut stavljala samo suncobran«.

U salonu je, međutim, Volodin tješio domaćicu da će bezuvjetno nabaviti svibanjski broj »Ruske Misli« i da će pročitati priču gospodina Cehova. Peredonov je slušao s izrazom očite dosade na licu. Naposljetku reče:

- Ni ja nisam to čitao. Ne čitam tričarije. U pripovijestima i romanima pišu same besmislice.

64

Nadežda Vasiljevna se ljubezno nasmiješi i reče:

- Vi se vrlo strogo odnosite prema suvremenoj literaturi. Pišu se i dobre knjige.

- Sve dobre knjige već sam prije pročitao - izjavi Peredonov. - Neću čitati ono što sada pišu.

Volodin je s poštovanjem gledao Peredonova. Nadežda Vasiljevna jedva primjetno uzdahne i - što da se radi - stane naklapati i ogovarati kako je znala. Premda joj se takav razgovor nije sviđao, podržavala ga je spretno i veselo, kao snalažljiva djevojka koja se umije svladavati. Bilo joj je nepodnosivo dosadno, a oni su mislili da je ona s njima iznimno ljubezna, pa su to pripisivali privlačnosti zamamne Volodinove vanjštine.

Kad su otišli, Peredonov je na ulici čestitao Volodinu na uspjehu. Volodin se radosno smijao i skakutao. Već je zaboravio na sve one djevojke koje su ga odbile.

- Ne ritaj se! - govorio mu je Peredonov. - Što tako skačeš, poput ovna? Počekaš, povući će te za nos.

No to je govorio u šali, jer je i sam bio potpuno uvjeren da je zamišljena prosidba uspjela.

Grušina je gotovo svaki dan dolazila k Varvari, a Varvara je kod nje bila još češće, pa se gotovo nisu ni rastajale. Varvara se uzrujavala, a Grušina je otezala, uvjeravala je da je vrlo teško kopirati slova, da rukopis bude sasvim sličan.

Peredonov još nije htio utvrditi dan vjenčanja. Opet je tražio da mu najprije dadu inspektorsko mjesto. Znajući da ima mnogo udavača koje su voljne poći za njega, često je, kao i zimus, prijetio Varvari:

- Ovoga ću časa poći na vjenčanje. Ujutro ću se vratiti sa ženom, a ti ćeš napolje! Kažem ti posljednji put.

Rekavši to odlazio je - igrati biljar. Odande je katkad dolazio kući na večeru, ali je češće bančio u kakvoj prljavoj jazbini s Rutilovom i Volodinom. Takvih noći Varvara nije mogla zaspati, i patila je od migrene. Bilo je dobro kad bi se vratio u jedan ili u dva sata noću. Tada bi odahnula. Ako bi pak došao ujutro, dočekala bi dan posve bolesna.

Naposljetku je Grušina završila pismo i pokazala ga

5 Mali zloduh

65 Varvari. Dugo su ga promatrale i uspoređivale s lanjskim kneginjinim pismom. Grušina je uvjeravala da su pisma tako slična da ni sama kneginja ne bi mogla prepoznati krivotvorinu. Iako je zapravo bilo malo sličnosti, Varvara joj je povjerovala. Znala je čak i to da Peredonov nije mogao tako točno upamtiti nepoznati rukopis da bi primijetio kako je ovo sadašnje pismo krivotvoreno.

- No, dobro - radosno je rekla - ipak, konačno! Čekala sam i čekala, čak i nadu izgubila. A gdje je kuverta?

Ako bude pitao, što ću reći?

- Kuverta se ne može patvoriti. Žigosana je - rekla je Grušina i podsmjehivala se, gledajući Varvaru lukavim, različitim očima: desno je oko bilo veće, a lijevo manje.

- Pa što ćemo?

- Dušice, Varvaro Dmitrijevna, recite mu da ste kuvertu bacili u peć. Što će vam kuverta?

Varvarine su nade oživjele. Rekla je Grušini:

- Samo da se oženi, pa neću više za njim trčati. Neću, sjedit ću, pa neka on trči za mnom.

U subotu poslije podne Peredonov je otišao igrati biljar. Misli su mu bile teške i sumorne. Mislio je:

»Gadno je živjeti među ljudima koji su ti zavidni i neprijatelji. Ali što se može?! Ne mogu svi biti inspektori!

Borba za opstanak!«

Na križanju dviju ulica sreo je višeg oružničkog oficira. Neugodan susret!

Potpukovnik Nikolaj Vadimovič Rubovski, omanji, snažan čovjek gustih obrva, veselih sivkastih očiju i šepesava hoda, zbog čega su mu ostruge nepravilno i glasno zveckale, bio je vrlo ljubezan i zbog toga omiljen u društvu. Poznao je sve ljude u gradu, sve njihove postupke i ponašanje, rado je slušao ogovaranja, ali je bio tih i šutljiv kao grob, i nikomu nije zadavao nepotrebnih neprilika.

Zaustavili su se, pozdravili i porazgovarali. Peredonov se namrštio, osvrnuo se na sve strane i oprezno rekao:

- Čuo sam da kod vas radi naša Nataša, ali ne vjerujte što o meni govori, laže.

66

- Ne prikupljam tračeve služinčadi - dostojanstveno reče Rubovski.

- To vam je prava gadura - nastavi Peredonov, ne obraćajući pozornost na primjedbu Rubovskoga. - Ljubavnik joj je neki Poljak; ona je vjerojatno i došla k vama navlas, da od vas sazna kakvu tajnu.

- Molim vas, nemojte se zbog toga uznemirivati - hladno odvrati potpukovnik. - Ne čuvam planove tvrđave.

Spominjanje tvrđava zaprepastilo je Peredonova. Činilo mu se da Rubovski cilja na to da ga može strpati u tvrđavu, u zatvor.

- Pa što spominjete tvrđavu? - promrmljao je. - Do toga je još daleko. O meni uopće govore svakojake gluposti, ponajviše iz jala. Ničemu ne vjerujte! Potkazuju me da bi od sebe odvratili sumnju, kao da ja ne mogu njih prijaviti.

Rubovski je bio u neprilici.

- Uvjeravam vas - reče sliježući ramenima i zveckajući ostrugama - da vas nitko nije prijavio. Očito vam je netko u šali zaprijetio. Pa zar se katkad ne govori svašta?

Peredonov mu nije vjerovao. Mislio je da oružnik nešto krije, pa ga je spopao strah. Svaki put kad je Peredonov prolazio pokraj Veršina-nina vrta, Veršina ga je zaustavljala, pa ga je svojim vračarskim kretnjama i riječima mamila u vrt. I on je ulazio, nevoljko se pokoravajući njezinoj vradžbini. Možda će njoj brže nego Rutilovljevim poći za rukom da postigne svoj cilj? Peredonov je ionako bio tuđ svim ljudima, pa zašto se ne bi zakonitim brakom povezo s Martom? No očito je ono blato u koje se Peredonov zavukao bilo ljepljivo, pa nije uspjela da ga nikakvim čarima prebaci u nešto drugo. Pa i sada, kad je Peredonov, rastavivši se s Rubovskim, prolazio mimo njezine kuće, namamila ga je Veršina, kao i uvijek, u crnini.

- Marta i Vladja odlaze kući na jedan dan - rekla je ljubezno, gledajući smeđim očima Peredonova kroz dim svoje cigarete - pa biste i vi mogli otići malo u goste na selo. Po njih je došao radnik na taljigama.

- Bit će tijesno - sumorno reče Peredonov.

67- Ma kako tijesno! - odvratila je Veršina. - Lijepo ćete se smjestiti. Pa i ako se malo stisnete, nije strašno, zar ne? Putovanje nije dugo, samo šest vrsta.

U taj je čas iz kuće dotrčala Marta i nešto zapitala Veršinu. Zbog zaposlenosti oko puta malčice je živ-nula, pa joj je i lice bilo življe i veselije nego obično. Obje uzeše pozivati Peredonova na selo.

- Fino ćete se smjestiti - uvjeravala ga je Veršina. - Vi i Marta bit ćete na stražnjem sjedištu, a Vladja i Ignatij na prednjem. Pogledajte, taljige su u dvorištu.

Peredonov je iza Veršine i Marte ušao u dvorište, gdje su stajale taljige, a oko njih je trčkarao Vladja i nešto namještao. Taljige su bile prostrane. Peredonov ih je mrzovoljno pogledao i rekao:

- Ne idem. Bit će tijesno. Četvero nas je, a još ima i stvari.

- Ako mislite da je tijesno - rekla je Veršina - Vladja može ići i pješice.

- Razumije se - reče Vladja, smiješeći se suzdržljivo i ljubezno. - Pješice ću svakako stići za sat i pol. Odmah ću krenuti i još ću stići prije vas.

Tada Peredonov izjavi da će se tresti, a on ne voli kad se tresu. Svrtiše se u sjenicu. Već je sve bilo spremno, ali je radnik Ignatij još jeo u kuhinji, polagano i temeljito utažujući glad.

- Kako uči Vladja? - zapita Marta.

Nije znala izmisliti neki drugi razgovor s Peredonovom, i Veršina ju je često korila što ga ne umije zainteresirati.

- Slabo - reče Peredonov. - Lijen je, ne sluša. Veršina je rado brundala. Stala je kuditi Vladju.

Vladja se crvenio i smješkao, sliježući ramenima kao da mu je hladno i, iz navike, dižući jedno rame više od drugoga.

- Pa šta, godina je tek počela - reče. - Još ima vremena.

- Učiti se mora od samog početka - reče Marta tonom starije sestre, ali se zbog toga malko zarume-njela.

- A i raspušten je - tužio se Peredonov. - Jučer su se razgalamili poput deriščadi. I osoran je. U četvrtak mi je drsko odgovorio.

68

Vladja je iznenada planuo i naglo počeo govoriti, ali se nije prestao smiješiti:

- Nije to bilo drsko, samo sam istinu rekao, da ste u bilježnicama drugih i po pet pogrešaka previdjeli, a u mojoj ste sve potcrtali i dali ste mi dva, iako sam bolje napisao zadaću nego oni kojima ste dali tri.

- I još ste mi nešto drsko odgovorili - nije popuštao Peredonov.

- Ništa nisam drsko rekao, već samo da ću reći inspektoru - vatreno je govorio Vladja - da ste mi bez potrebe dali dvojku.

- Vladja, ne zaboravljaj se! - srdito reče Veršina. - Umjesto da se ispričaš, ti opet isto ponavljaš!

Vladja se odjednom sjeti da ne smije ljutiti Peredonova, jer bi Peredonov mogao postati Martin muž. Jače se zarumenio, pa je, onako smeten, navlačio pojas na bluzi i stidljivo rekao:

- Oprostite. Samo sam vas htio zamoliti da popravite ...

- Šuti, molim te, šuti! - presjekla ga je u riječi Veršina. - Takve raspre ne trpim, ne trpim - ponovila je i jedva primjetno zadrhtala cijelim svojim mršavim tijelom. - Kad te kore, šuti!

Veršina je sasula na Vladju prilično pokudnih riječi pušeći cigaretu i neiskreno se smiješeći, kao što se uvijek smiješila kad se o bilo čemu govorilo.

- Morat ćemo reći ocu da te kazni.

- Treba ga išibati - odlučio je Peredonov i srdito pogleda Vladju, koji ga je uvrijedio.

- Dakako - potvrdila je Veršina - treba ga išibati!

- Treba ga išibati - rekla je i Marta i zacrvenjela se.

- Evo, danas idem k vašem ocu - reče Peredonov - da vas u mojoj prisutnosti išiba, ali dobro!

Vladja je šutio, gledao svojeg mučitelja, slijegao ramenima i kroz suze se smiješio. Otac je bio vrlo strog.

Vladja je nastojao da se utješi, misleći da su to samo prijetnje. Zar je moguće, mislio je, da će mu upropastiti

praznik? Ta praznik je osobit, poseban i veseo dan, a sve što je prazničko nikako se ne može usporediti sa svime onim što je školsko, svakidašnje.

Peredonovu se sviđalo kad su dječaci plakali, osobito kad bi ih on natjerao da plaču. Vladjina zbunjenost, suzdržane suze u njegovim očima i bojažljivi smiješak, kao da je svjestan krivice, sve je to veselilo Peredonova. Odlučio je da će poći s Martom i Vla-djom.

- Pa, dobro, idem s vama - reče Marti.

Marta se obradovala, ali ponešto uplašeno. Razumije se da je željela da Peredonov ide s njima ili, točnije, to je Veršina htjela u njezino ime, a svojim ju je spretnim nagovaranjem uvjerila da to i sama želi. No sada, kad je Peredonov rekao da ide, Marti je postalo nezgodno zbog Vladje: bilo joj ga je žao.

I Vladju je uhvatila strava. Zar Peredonov ide zbog njega? Zaželio je da umilostivi Peredonova, pa reče:

- Ako vi, Ardaljone Borisiču, mislite da će biti tijesno, ja mogu poći pješice.

Peredonov ga je sumnjičavo pogledao i rekao:

- Ako vas pustimo da sami idete, još ćete nam pobjeći. Bolje će biti da vas povezemo sa sobom k ocu, pa neka vas on kazni.

Vladja je pocrvenio i uzdahnuo. Bilo mu je teško i žalosno, i ljutio se na tog strašnog i mrzovoljnog čovjeka. Da bi ipak umilostivio Peredonova, odluči da mu namjesti što udobnije sjedalo.

- Pobrinut ću se - rekao je - da udobno sjedite. Hitro se uputi prema taljigama. Veršina ga je pratila pogledom, neiskreno se smiješeći, i tiho rekla Peredo-novu:

- Oni se svi boje oca. Vrlo je strog s njima. Marta se zacrvjenjela.

Vladja je htio sa sobom na selo ponijeti ribičku pecaljku, novu, englesku, kupljenu ušteđenim novcem - htio je ponijeti koješta - ali to bi zauzimalo dosta mjesta u kolima, pa je zato odnio natrag u kuću sav svoj sitni imetak. Nije bilo vruće. Sunce se spuštalo. Na cesti, ovlaže-noj jutarnjom kišom, nije bilo prašine. Taljige su se mirno kotrljale po sitnom tucaniku, noseći iz grada četiri putnika; sit konjić sive dlake trčao je kao da ne osjeća njihovu težinu. Tromi, šutljivi radnik Ignatij upravljao je njegovim trkom s pomoću pokreta uzda, zamjetljivih samo iskusnom oku.

Peredonov je sjedio pored Marte. Napravili su mu

70

toliko mjesta da je Marti bilo vrlo neudobno, ali on to nije primjećivao. A da je i primijetio, pomislio bi da tako treba biti: ta on je gost.

Peredonov se osjećao vrlo ugodno. Odlučio je da će s Martom ljubezno porazgovarati, pošaliti se, da će je pozabaviti. Započeo je ovako:

- No, hoćete li se uskoro opet buniti?

- Zašto bismo se bunili? - priupita ga Marta.

- Pa vi se Poljaci uvijek spremate na bunu, bez potrebe.

- O tome ja ne mislim - reče Marta - osim toga, kod nas se nitko ne želi buniti.

- To vi samo tako govorite, a Ruse mrzite.

- Ne mislimo mi na to - reče Vladja i okrene se Peredonovu s prednje klupice, na kojoj je sjedio uz Ignatij a.

- Znamo mi kako ne mislite. Ali nećemo vam dati našu Poljsku. Mi smo vas ratom stekli. A koliko smo vam samo dobročinstva učinili! Ali zna se: vuk dlaku mijenja, ali čudi nikada.

Marta nije uzvraćala. Peredonov je neko vrijeme šutio, a onda iznenada reče:

- Poljaci su tupoglavi. * Marta je pocrvenjela.

- Ima nas svakakvih, i među Rusima i Poljacima.

- Ama, to je zaista istina - nije popuštao Peredonov. - Poljaci su glupi. Samo se prave važni. Eto, recimo, Židovi. Oni su pametniji.

- Židovi su varalice, i uopće nisu pametni - ustvrdi Vladja.

- Židovi su vrlo pametan narod. Židov uvijek prevari Rusa, a Rus neće nikad prevariti Židova.

- Ne smije se varati - reče Vladja. - Zar je potrebna pamet da se vara i podvaljuje.

Peredonov srdito pogleda Vladju i opomene ga:

- Pamet je u tome da se uči, a vi ne učite. Vladja uzdahne, opet se okrene i zagleda se u konja i njegov jednakomjerni trk. Peredonov je govorio:

- Židovi su u svemu pametni, i u učenju i u svemu. Kad bi Židovima dopustili da budu profesori, svi bi profesori bili Židovi. A Poljaci su svi nemarna čeljad.

71 Pogleda Martu i zadovoljno primijeti da se zacrvne-njela, pa joj iz uljudnosti reče:

- Nemojte misliti da o vama govorim. Znam da ćete vi biti dobra žena.

- Sve su Poljakinje dobre žene - odgovori Marta.

- No, da - uzvratiti Peredonov - žene, izvana huj, iznutra fuj. Ali zato ste imali Mickiewicza. On je bolji od našega Puškina. On kod mene visi na zidu. Prije je tamo visio Puškin, ali sam ga odnio u nužnik; on je bio dvorski sluga.

- Ta vi ste Rus - reče Vladja. - Što će vama naš Mickiewicz? Rusi su budale. Jedino su samovar izumili, ništa više.

Peredonov pogleda Martu, zažmiri i pripomene:

- Imate mnogo sunčanih pjega. To nije lijepo.

- Šta mogu? - smiješeći se uzvratila Marta.

- I ja imam sunčane pjege - reče Vladja, okrećući se na svom tijesnom sjedalu i gurajući šutljivog Ignatija.

- Za vas dječake to ništa ne znači - na to će Peredonov. - Muškarcu nije potrebna ljepota, a za vas - nastavio je obraćajući se Marti - to nije dobro. Takvu vas nitko neće uzeti za ženu. Treba da lice umivate rasolom od krastavaca.

Marta mu zahvali na savjetu.

Vladja je, smiješeći se, gledao Peredonova.

- Što se smijete? - reče Peredonov. - Samo čekajte! Stići ćemo. Bit će još lijepih batina!

Okrenuvši se na svojem sjedalu, Vladja je pažljivo promatrao Peredonova, nastojeći pogoditi da li se šali ili govori ozbiljno. Peredonov nije podnosio da ga tko netremice promatra.

- Što zijate u mene? - grubo ga upita. - Ja nemam pjege. Ili me možda želite ureći?

Vladja se prestraši i odvratila pogled.

- Oprostite - plašljivo reče. - Gledao sam samo tako, nenamjerno.

- Zar vi vjerujete u uroke? - zapitala Marta.

- Ne može se ureći. To je praznovjerje - srdito odvratila Peredonov. - Ali je zbilja neuljudno zapiljiti se u nekoga i promatrati ga.

Neugodna šutnja potrajala je nekoliko časaka.

- Vi ste siromašni - iznenada reče Peredonov.

72

- Nismo bogati - odvratila Marta. - Ali, nismo ni tako siromašni. Ipak smo nešto uštedjeli.

Peredonov je nepovjerljivo pogleda i prozbori:

- Znam da ste siromašni. Običnim danom idete po kući bosu.

- To nije zbog siromaštva - živo se usprotivi Vladja.

- A zar je zbog bogatstva? - zapitala Peredonov i zahloče isprekidanim glasom.

- Nipošto nije zbog siromaštva - reče Vladja i zacrvenje se. - To je korisno za zdravlje, jača zdravlje, a i ljeti je ugodno.

- Ma što pričate! - grubo odvratila Peredonov. - Bogati ne idu bosu. Vaš otac ima mnogo djece, a malo novaca.

Ne može skucati ni za čizme.

73VII

Varvara nije znala kamo je otišao Peredonov. Provela je vrlo nemirnu noć.

Kad se ujutro vratio u grad, Peredonov nije otišao kući, već je naredio da ga voze do crkve - bilo je baš vrijeme za liturgiju. Činilo mu se da je sada za njega opasno da ne bude često u crkvi, jer bi ga tko god mogao prijaviti.

Na ulazu u crkveno dvorište sreo je umiljatoga malog gimnazijalca rumena, bezazlena lica i nevinih plavih očiju. Peredonov mu reče:

- Mašenjka, zdravo, pljačkašu!

Miša Kudrjavcev jako se zacrvenio. Peredonov ga je već nekoliko puta zadirkivao, nazivajući ga Mašenj-kom, a da Kudrjavcev nije znao zašto, ali se nije odlučio da se potuži. Nekoliko drugova, glupih dječaka, nasmijali su se na Peredonovljeve riječi. I oni su se veselili kad su zadirkivali Mišu.

Crkva koja nosi ime proroka Ilije, stara, sagrađena još za cara Mihajla, stajala je na trgu, nasuprot gimnaziji.

Zbog toga su gimnazijalci morali dolaziti blagdanom na liturgiju i večernju službu i stajati u redovima na lijevoj strani uz oltar Jekaterine mučenice, a iza njih je radi nadzora stajao jedan od pomoćnika razrednih nastavnika. Tu su, bliže sredini crkve, stajali u redu i gimnazijski nastavnici, inspektor i direktor, sa svojim obiteljima. Skupljali su se obično gotovo svi pravoslavni gimnazijalci, osim nekih kojima je bilo dopušteno da s roditeljima posjećuju svoje parohijske crkve.

Zbog gimnazijalaca dobro je pjevao, pa su zbog toga crkvu posjećivali trgovci prvog poreznog razreda, činovnici i vlastelinske obitelji. Prostoga puka nije bilo

74

mного, uglavnom zato što su ovdje, na direktorovu želju, liturgiju služili kasnije nego u drugim crkvama.

Peredonov je stao na svoje uobičajeno mjesto. Odatle je mogao vidjeti sve pjevače. Zažmirivši, promatrao ih je i pomislio kako nemarno stoje, i kako bi ih pritegnuo kad bi bio gimnazijski inspektor. Eto, onaj crnomanjasti Kramarenko, sitan, slabašan, nemiran, stalno se osvrće sad na jednu, sad na drugu stranu, nešto šapuće, smiješi se, a nitko ga ne smiruje, baš kao da se to nikoga ne tiče.

»Odvratno,« mislio je Peredonov. »Ti su pjevači uvijek nevaljalci; taj crnomanjasti ima čist diskant, pa misli da i u crkvi može šaputati i smješkatati se«.

Peredonov se rasrdi.

Uza nj je stajao inspektor pučkih škola Sergej Pota-povič Bogdanov, koji je došao nešto kasnije. Bio je to starac mrka, glupa lica, na kome je stalno bio izraz kao da bi htio nekomu nešto objasniti što ni sam nikako još ne može shvatiti. Nitko se nije mogao tako začuditi ili uplašiti kao Bogdanov: čim bi čuo nešto novo ili uznemirujuće, čelo bi mu se namrštilo od unutarnjega neprirodnog napora, a iz usta bi mu izlijetali nesređeni, smeteni uzvici.

Peredonov se nagnuo prema njemu i šaptom mu rekao:

- Jedna vaša nastavnica hoda u crvenoj bluzi. Bogdanov se preplaši. Bijele dlake na bradi plašljivo su mu se zatresle.

- Što? Što kažete? - piskutljivo je prošaptao. - Tko? Tko?

- Pa eno, ona grlata, ona debeljuškasta, ne znam kako se zove — šaptao je Peredonov.

- Grlata, grlata? - zbunjeno se prisjećao Bogdanov. - Ah da, Skobočkina, je li?

- Da, da - potvrdi Peredonov.

- Pa, naravno, razumije se! - šaptom usklikne Bogdanov. - Skobočkina, u crvenoj bluzi, ha! Jeste li je sami vidjeli?

- Vidio sam, a kažu da se tako kočoperi i u školi. A zna biti i gore. Obuče sarafan1, pa ide kao sasvim obična djevojka.

Haljina bez rukava, s dubljim izrezom oko vrata.

75- Što kažete? Mora, mora se to saznati. Tako se zaista ne smije, ne smije. Treba je otpustiti, otpustiti -brbljao je Bogdanov. - Takva je bila oduvijek.

Liturgija se završila. Izlazili su iz crkve. Peredonov reče Kramarenku:

- Ti, kukavico sinja, zašto se u crkvi smješkaš? Čekaj samo! Reći ću ti ocu.

Gimnazijalcima koji nisu bili plemićkoga roda Peredonov je kadikad govorio »ti«. U upravi je saznao koji je iz kojeg staleža, i dobro je zapamtio sve razlike.

Kramarenko je začuđeno gledao Peredonova i šutke potrčao mimo njega. On je pripadao gimnazijalcima koji su držali da je Peredonov grub, glup i nepravedan, i zato su ga mrzili i prezirali. Takvi su bili u većini. Peredonov je mislio da su to oni koje direktor podbada protiv njega, ako ne sam, a ono preko svojih sinova.

Kad je Peredonov bio već izvan crkvenog dvorišta, priđe mu Volodin, veselo se osmjehujući; lice mu je bilo ushićeno, kao u svečara, polucilindar mu je bio pomaknut prema zatiljku, a u ruci je držao štap.

- Znaš šta, Ardaljone Borisiču - radosno je prošap-tao. - Nagovorio sam Čerepnjina da ovih dana Marti vrata namaze katranom.

Peredonov je neko vrijeme šutio i nešto razmišljao, a onda se najednom mrzovoljno nasmije. Volodin se također brzo prestao široko smiješiti, zadobio je čedan izgled, poravnao polucilindar, pogledao u nebo i, mašući štapom, rekao:

- Lijepo je vrijeme, a do večer će možda biti i kišice. Pa riekta bude i kišice, sjedit ćemo kod kuće s budućim inspektorom.

- Ne mogu ja sjediti kod kuće - reče Peredonov. -Danas imam posla, moram ići u grad.

Volodin je napravio lice kao da shvaća, iako, dakako, nije znao kakve to poslove odjednom ima Peredonov. A Peredonov je mislio da će biti prijeko potrebno da pođe u nekoliko posjeta. Jučerašnji slučajni susret s oružničkim oficirom naveo ga je na pomisao koja mu se činila vrlo pametnom: mora obići sve važnije ljude u gradu i uvjeriti ih u svoju ispravnost. Pođe li mu to za rukom, Peredonov će, u slučaju

76

kakve neprilike, imati u gradu zaštitnike koji će posvjedočiti da su mu namjere poštene.

- Kuda ćete, Ardaljone Borisiču? - upita Volodin, vidjevši da Peredonov skreće s puta kojim se uvijek vraćao. - Zar nećete kući?

- Da, idem kući - odgovori Peredonov - samo se danas bojim ići tom ulicom.

- Zbog čega?

- Tamo ima mnogo kužnjaka pa je težak zadah; to na mene jako djeluje, omamljuje me. Danas imam slabe živce. Doživio sam mnogo neprilika.

Volodinu se na licu opet pojavi izraz shvaćanja i suosjećanja.

Putem je Peredonov otrgnuo nekoliko čičkovih glavica i gurnuo ih u džep.

- Za koga to skupljate? - široko se smiješeći zapita Volodin.

- Za mačka - čangrizavo odgovori Peredonov.

- Zar ćete mu ih prilijepiti za dlaku? - ozbiljno je htio znati Volodin.

- Da.

Volodin zahihće.

- Nemojte to učiniti bez mene - rekao je. - Bit će zanimljivo.

Peredonov ga pozove da svrati k njemu, ali Volodin reče da ima posla: odjednom se dosjeti da mu ne dolikuje da nema posla. Peredonovljeve riječi o poslu potakle su ga na misao da bi bilo dobro da iz vlastite pobude posjeti gospođicu Adamenko i da joj rekne da ima nove i lijepe crteže za okviriće, pa ne bi li htjela da ih vidi. Tom će ga prilikom, mislio je Volodin, Na-dežda Vasiljevna počastiti kavicom. Tako je Volodin i učinio, a osim toga, zamislio je još jednu teško shvatljivu stvar. Nadežda Vasiljevna i njezin brat bavili su se ručnim radom. Nadežda Vasiljevna mislila je da je Volodinu potrebna zarada, pa mu je ponudila da poučava njezina brata, na što je Volodin odmah pristao. Dogovorili su se da će dolaziti tri puta na tjedan, na po dva sata, za honorar od trideset rubalja mjesečno. Volodin je bio ushićen i zbog novaca i zbog mogućnosti da se često sastaje s Nadeždom Vasiljevnom.

77 Peredonov se vratio kući tmuran, kao uvijek. Varvara, blijeda zbog neprospavane noći, progundala je:

- Mogao si jučer reći da nećeš doći.

Da je bočne, Peredonov je kazao da je bio kod Marte. Varvara je šutjela. Imala je kneginjino pismo. Iako krivotvoreno, ipak...

Za doručkom je rekla, smiješeći se:

- Dok si se ti tamo vozio kao s Martuškom, ja sam dobila od kneginje pismo.

- Zar si joj pisala?

Njezino je lice živnulo od odsjaja slabe nade.

- Što se šališ? - odgovori Varvara. - Sam si mi rekao da joj pišem.

- Pa što piše? — uzbuđeno je zapita Peredonov.

- Evo ti pismo, pa čitaj sam.

Varvara je prekapala po džepu, kao da traži pismo koje je zametnula, pa ga izvuče i daje Peredonovu. On prestade jesti i pohlepno se baci na pismo. Pročitao je i obradovao se. Evo, napokon, jasnog i određenog obećanja. Nije nimalo posumnjao. Na brzu ruku svrši s ručkom i izađe da znancima i prijateljima pokaže pismo. Mrzovoljan ali živahan, brzo je ušao u Veršinin vrt. Veršina je, kao gotovo uvijek, stajala uz vratašca i pušila. Razveselila se: prije ga je morala mamiti, a sad je sam došao. Pomislila je:

»Eto što znači da je s gospođicom proveo neko vrijeme, sam je dotrčao! Neće li je zaprositi?« - mislila je uznemireno i radosno.

Peredonov ju je smjesta razočarao; pokazao joj je pismo.

- Svi ste sumnjali - rekao je. — A evo, sama kneginja piše. Pročitajte i sami se uvjerite!

Veršina je nepovjerljivo pogledala pismo, nekoliko puta brzo puhнула na nj duhanski dim i neiskreno se nasmiješila, pa tiho i brzo zapitala:

- A gdje je kuverta?

Peredonov se odjednom uplaši. Pomislio je da ga je Varvara možda prevarila, da je sama napisala pismo. Treba zatražiti da mu daje kuvertu, i to što prije.

- Ne znam - rekao je. - Moram pitati.

Brzo se oprostio s Veršinom i hitro pošao natrag

78

kući. Bilo je prijeko potrebno da se što prije uvjeri o porijeklu toga pisma, neočekivana sumnja vrlo je mučna. Stojeći kraj vrata, Veršina je gledala za njim; neiskreno se smiješeći, brzo je pušila cigaretu, kao da se žuri da na vrijeme završi zadaću koja joj je za danas zadana.

Peredonov se, uplašena i očajna lica, približavao kući i još u predsoblju poviknuo glasom promuklim od uzbuđenja:

- Varvaro, a gdje je kuverta?

- Kakva kuverta? - zapita Varvara drhtavim glasom.

Drsko je gledala Peredonova, ali bi se bila zarume-njela da nije bila i inače rumena.

- Kuverta kneginjina pisma koje je danas stiglo - objasni Peredonov, prestrašeno i ljutito gledajući Varvaru.

Varvara se usiljeno nasmiješila.

- Pa spalila sam je, što će mi? - rekla je Varvara. - Zar da skupljam kuverte, pa da pravim zbirku? Ionako za kuverte nitko ništa ne plaća. Novce vraćaju samo u gostionici za boce.

Peredonov se natmurio, hodao je po sobi i gundao:

- Ima svakojakih kneginja. Znam ja. Može biti da ta kneginja ovdje živi.

Varvara se pretvarala da ne shvaća njegove sumnje, ali se jako uplašila.

Kad je uvečer Peredonov prolazio mimo Veršinina vrta, Veršina ga je zaustavila.

- Jeste li našli kuvertu? - zapitala ga je.

- Varvara veli da ju je spalila - odgovori Peredonov.

Veršina se nasmije, a bijeli rijetki oblačići duhanskog dima zaplesahu pred njom u tihom i prohladnom zraku.

- Čudno - reče - da je ta Vaša sestrična tako nesmotrena; poslovno pismo, a bez kuverte! Po žigu bi se znalo kad je, i odakle, poslano pismo.

Peredonov se naljutio. Veršina ga je uzalud zvala da uđe u vrt, uzalud je obećavala da će mu gatati iz karata. Peredonov je otišao.

79 Ipak je prijateljima pokazivao pismo, hvastao se. Prijatelji su mu vjerovali.

Ali Peredonov nije znao da li da vjeruje ili ne. Za svaki slučaj odlučio je da će u utorak, radi opravdanja, početi posjećivati sve najvažnije osobe u gradu. U ponedjeljak ne smije, to je nesretan dan.

80

VIII

Čim je Peredonov otišao igrati biljar, Varvara se uputila Grušinoj. Dugo su razgovarale i naposljetku odlučile da će stvar popraviti drugim pismom. Varvara je znala da Grušina ima u Petrogradu znance. S njihovom pomoću neće biti teško poslati tamo i natrag pismo koje ovdje budu napisale.

Grušina se, kao i prvi put, dugo i prijetvorno neć-kala.

- Ah, golubice Varvaro Dmitrijevna - govorila je - i zbog prvoga pisma sva drščem i sve se bojim. Kad vidim šefa policije u blizini kuće, sva klonem; mislim: traže me, hoće da me strpaju u zatvor.

Varvara ju je dugo nagovarala, obećavala joj mnogo darova i unaprijed joj dala prilično novaca. Grušina je napokon pristala. Odlučile su da će ovako postupiti: Varvara će isprva reći da je kneginji poslala odgovor i da joj je zahvalila. Zatim će za nekoliko dana doći pismo, kao da ga je kneginja opet poslala. U tom će pismu još određenije pisati da ima u izgledu nekoliko mjesta, pa ako se uskoro vjenčaju, moći će za Peredo-nova izmoliti jedno od njih. To će pismo Grušina ovdje napisati, kao i prvo, zapečatit će ga i na njemu nalijepiti marku od sedam kopjejacka; Grušina će kneginjino pismo staviti u pismo svojoj prijateljici, koja će ga u Petrogradu baciti u poštanski sandučić.

Varvara i Grušina pošle su zatim u trgovinu, u najudaljeniji dio grada, i tamo kupile svežanj malih kuverta s podstavom u boji i s obojenim papirom. Izabrale su papir i kuverte kakvih više nije ostalo u trgovini: bila je to mjera opreza koju je izmislila Grušina radi prikriivanja krivotvorenja. Male kuverte izabrale su

6 Mali zloduh

81 zato da bi se krivotvoreno pismo lako moglo umetnuti u drugo.

Kad su se vratile, počele su sastavljati pismo knegi-nji. Kada je u roku od dva dana pismo bilo gotovo, namirisale su ga miomirisom. Ostale kuverte i papir spalile su da ne ostane dokaz krivice.

Grušina je napisala prijateljici kojeg dana da otpoša-lje pismo: proračunale su tako da dođe u nedjelju; tada će ga listonoša predati Peredonovu, što će biti dokaz više da pismo nije krivotvoreno.

Peredonov je nastojao da u utorak dođe kući ranije. Pomogao mu je slučaj: njegov zadnji sat bio je u razredu čija su vrata bila blizu mjesta u hodniku gdje je visila ura i gdje je bio stražar, hrabri rezervni podoficir koji je zvonio u određeno vrijeme. Peredonov je stražara poslao u zbornicu da mu donese imenik, a sam je pomaknuo uru četvrt sata unaprijed, što nitko nije opazio.

Peredonov kod kuće nije doručkovao, i rekao je neka mu objed pripreme kasnije, jer ima posla.

- Sve nešto zapleću, zapleću, a ja rasplećem - srdito je rekao, misleći na spletke koje snuju neprijatelji.

Odjenuo je frak koji je malo upotrebljavao, jer je bio tijesan i nepriličan: s godinama se on ugojio, a frak se skupio. Ljutio se što nema odlikovanja. Drugi ih imaju, čak i Falastov iz građanske škole, a on nema. Sve su to direktorove podvale: nikad ga nije htio preporučiti. Činovnički razredi dolaze redom, to direktor ne može spriječiti, ali što vrijede kad ih nitko ne vidi? Na novom će se mundiru vidjeti; dobro je što će tada trake i mati prema činovničkom razredu, a ne po položaju. To će biti važno: trake kao u generala i jedna velika zvjezdica. Svatko će odmah vidjeti da ulicom ide državni savjetnik.

»Trebalo bi što prije nabaviti novi mundir«, mislio je Peredonov.

Izašao je na ulicu i tek je tada stao misliti odakle bi počeo.

Činilo mu se da su u njegovu položaju najpotrebniji - šef okružne policije i okružni javni tužilac. S njima bi trebalo početi. Ili s predstavnikom plemstva. No Peredonov se bojao da od njih počne. Veriga, predstavnik

82

plemstva, nada se da će postati gubernator. Šef policije i javni tužilac opasni su kao predstavnici policije i sudstva.

»Za početak«, mislio je Peredonov, »valja izabrati nešto niže, najprije tamo sve izvidjeti i pronjuškati.« Tad će vidjeti kako se prema njemu odnose i što o njemu govore. Zato je zaključio da je pametnije početi od gradonačelnika. Iako je on trgovac pa je pohađao samo provincijsku školu, ipak se svagdje nađe i svi ga posjećuju, u gradu uživa dobar glas, a ima prilično ugledne znance i u drugim gradovima, čak i u prijestolnici. I Peredonov se odlučno uputi prema gradonačelnikovoj kući.

Vrijeme je bilo oblačno. S drveća je padalo uvelo, umorno lišće. Peredonov se ponešto bojao.

U gradonačelnikovoj kući vonjalo je po nedavno namazanim daskama, i jedva primjetno po još nečemu ugodno jestivom. Bilo je tiho i dosadno. Domaćinova djeca, sin gimnazijalac i djevojka šiparica - »ima guvernantu«,

govorio je otac - dostojanstveno su boravili u svojim sobama. Tu je bilo ugodno, smireno i veselo, prozori su gledali na vrt, pokućstvo je bilo zgodno, po sobama i u vrtu bile su svakojake naprave za igre, odzvanjali su dječji glasovi.

U sobama gornjega dijela kuća, koje su gledale na ulicu i gdje su se primali gosti, sve je bilo neprimodno i grubo. Pokućstvo od mahagonija kao da je bilo po uzoru na igračke, samo mnogo puta povećane. Obični ljudi na njemu su neudobno sjedili - kad sjedneš, upravo kao da se svališ na kamen. A nezgrapnom je domaćinu svejedno: sjedne, smjesti se i udobno sjedi. Arhimandrit prigradskog manastira, koji je često posjećivao načelnika, nazivao je te naslonjače i divane poučnim, na što je načelnik odgovorio:

- Ja ne volim te gospojinske, nježne stvari, kao što je u drugim kućama; sjedneš na opruge i zastreseš se, sam se tresesh i pokućstvo se tresesh. Što je tu dobro? Uostalom, ni doktori ne odobravaju meko pokućstvo.

Gradonačelnik Jakov Anikijevič Skučajev dočekao je Peredonova na pragu svojega salona. Bio je to krupan, visok muškarac, crne kose koju je šišao na 83kratko. Držao se dostojanstveno i bio je ljubezan, ali prema ljudima koji su imali malo novaca pokazivao je neki neobičan prezir.

Kad je uspravno sjeo u naslonjač i odgovorio na prva ljubezna domaćinova pitanja, Peredonov reče:

- Došao sam vam po poslu.

- Drago mi je. Što želite? - Ljubezno se htio obavijestiti domaćin.

U njegovim pronicavim crnim očima planuo je preziran plamičak. Mislio je da je Peredonov došao da uzajmi novaca, pa je odlučio da mu neće dati više od sto pedeset rubalja. Mnogi činovnici u gradu bili su Skučajevu dužni manje ili veće svote. Skučajev nikada nije podsjećao na vraćanje duga, ali nije više pozajmljivao lošim dužnicima. Prvi put rado je davao prema vlastitim mogućnostima i platežnoj sposobnosti molitelja.

- Vi ste, Jakove Anikijeviču, kao gradonačelnik prva osoba u gradu - reče Peredonov - pa moram s vama porazgovarati.

Skučajev je poprimio važno držanje i, sjedeći u naslonjaču, lako se naklonio.

- O meni u gradu melju svakojake gluposti; pričaju i ono čega nije bilo.

- Ljudima se ne mogu začepiti usta - reče domaćin.

- Uostalom, zna se da u našem kraju blebetuše nemaju drugog posla nego da bruse jezike.

- Pričaju da ne idem u crkvu, a to nije istina - nastavio je Peredonov - jer idem. A na Ilijin dan nisam bio zato što me bolio trbuh, a inače uvijek idem.

- To je točno - potvrdi domaćin - to mogu i ja potvrditi jer sam imao priliku da vas vidim. Uostalom, ni ja ne idem uvijek u našu crkvu. Uglavnom idem u manastir. Takav je običaj u našem rodu.

- Svakojake gluposti melju - govorio je Peredonov.

- Kažu da gimnazijalcima pričam nepristojne stvari. A to je glupost. Razumije se da na satu čovjek rekne i štogod šaljivo, da unese vedrinu. Vi imate sina gimnazijalca. On vam o meni sigurno nije pričao ništa slično?

- To je točno - suglasio se Skučajev. - Ništa slično nisam čuo. Uostalom, dječaci su prepredeni. Neće

84

pričati o onome što ne smiju. Moj je, dakako, još malen, ali bi iz gluposti štogod izvalio, no ništa slično nije pričao.

- A u starijim razredima oni sami sve znadu - reče Peredonov - ali ja ni tamo ružne riječi ne govorim.

- Tako je - odgovori Skučajev. - Zna se, gimnazija nije tržnica.

- Ali u nas je takav svijet - potuži se Peredonov - nadrobit će čega i nije bilo. Eto, zato sam došao k vama, jer vi ste gradonačelnik.

Skučajevu je neobično laskalo što je Peredonov došao k njemu. Doduše, nije potpuno shvatio zbog čega je došao i o čemu je riječ, ali iz pristojnosti nipošto nije pokazivao da ne shvaća.

- I još o meni loše govore - nastavio je Peredonov - da živim s Varvarom. Govore da mi nije sestrična, nego ljubavnica. A ona mi je, tako mi boga, sestrična, samo dalja, u trećem koljenu, s takvima se čovjek može i vjenčati. I ja ću se s njom i vjenčati.

- Tako je, tako, naravno - reče Skučajev. - Uostalom, konac djelo krasi.

- Prije nisam mogao - govorio je Peredonov. - Imao sam važnih razloga. Nikako nisam mogao. Inače bih se bio odavno oženio. Vjerujte mi!

Skučajev se isprsio, namrgodio i, kuckajući punač-kim i čistim prstima po zagasitom stolnjaku prostrtom po stolu, rekao:

- Vjerujem vam. Ako je tako, onda je to nešto drugo. Sada vam vjerujem. Iskreno govoreći, bilo je pomalo sumnjivo da vi s vašom, neka mi bude dopušteno reći, prijateljicom živite a da se niste vjenčali. To je bilo sumnjivo, znate, jer su... djeca... pronicav svijet, prihvaćaju odmah ako je što loše. Teško ih je dobru naučiti, a loše sama nauče. Tako je to, zaista, bilo sumnjivo. Uostalom, kako tko misli, a ja o tome tako sudim. A što ste mi se potužili, to mi laska zbog toga što mene, iako sam nenaobražen, dalje od provincijske škole nisam vidio

svijeta, ipak društvo poštuje i ukazuje mi povjerenje, načelnik sam već po treći put, pa moja riječ kod gospode građana u svemu vrijedi.

Skučajev je govorio i sve se više zapletao u mislima,

85pa mu se činilo da nikada neće svršiti to petljanje koje mu se ljušti s jezika. Zašutio je i sjetno pomislio:

»Uostalom, kao da mlatim praznu slamu. Nevolja je s tim učenicima«, mislio je, »ne znaš što hoće. Učenom je čovjeku sve jasno u knjigama, a čim izvuče nos iz knjiga, uvali se u blato, pa i druge uvaljuje.«

U sjetnoj nedoumici zagledao se u Peredonova. Pronicave oči zamutile su mu se, ugojeno se tijelo stanjilo, pa se više nije doimao poput bodroga javnog radnika, kao maloprije, već naprosto poput priglupa starca.

Peredonov je također na neko vrijeme zašutio, kao da su ga opčinile domaćinove riječi, a zatim je, žmirkajući, neodređeno-sumorno rekao:

- Vi kao gradonačelnik možete reći da je sve to glupost.

- To jest, o čemu to? - oprezno je ispitivao Skučajev.

- Eto - uze objašnjavati Peredonov - ako me prijave u kotaru da ne idem u crkvu ili nešto drugo, ako dođu i stanu ispitivati.

- Što god budem mogao - reče načelnik. - U svakom slučaju, nadajte se dobru. Bude li što, ja ću vas braniti.

Zašto ne bih rekao koju riječ za dobra čovjeka. Bude li potrebno, obratit ću se skupštini. Sve ja to mogu. Ili, na primjer, zvanje počasnog građanina - zašto ne? Ako bude potrebno, sve se može.

- Dakle, mogu se u vas pouzdati - mrzovoljno reče Peredonov, kao da odgovara na nešto što mu nije posve ugodno - ali me direktor muči.

- Ma što ne kažete? - klikne Skučajev, suosjećajno mašući glavom. - Sigurno to čini zbog kleveta. Čini se da je Nikolaj Vasiljevič razuman gospodin; nitko ne vrijeđa bezrazložno. On je ozbiljan gospodin, strog, ne gleda nikom kroz prste, ne pravi razlike, jednom riječi, razuman gospodin. Svakako, zbog kleveta. Zbog čega se ne slažete?

- Ne slažemo se u nazorima - objasni Peredonov. -U gimnaziji ima osoba koje mi zavide. Svi hoće da postanu inspektori. A meni je kneginja Volčanska obećala da će mi ishoditi mjesto inspektora. Ljute se na mene jer su mi zavidni.

- Dakle, tako - obzirno reče Skučajev. - Uostalom,

86

zašto vodimo razgovore bez ičega? Valja malo založiti i popiti.

Skučajev pritisne dugme električnog zvonca na žici ovijenoj oko viseće svjetiljke.

- Zgodna stvar - rekao je Peredonovu. - Nego, morali biste prijeći u drugu ustanovu. A vi nam, Da-šenjka, priredite - reče zgodnoj djevojci atletske građe koja je došla na zvuk zvonca - štogod za zakusku i kavicu, vruću, razumijete?

- Razumijem - odgovori Dašenjka, smiješeći se, i ode koračajući neobično lako, s obzirom na svoju građu.

- A vi prijedite u drugu ustanovu - Skučajev se opet obrati Peredonovu. - Makar i u crkvu, na primjer. Ako odaberete duhovno zvanje, bit ćete ozbiljan, stalozen svećenik. Ja mogu posredovati. Imam dobre prečasne znance.

Skučajev spomene nekoliko eparhijskih i vikarij-skih episkopa.

- Ne, neću u popove - odgovori Peredonov - bojim se tamjana. Smuči mi se od tamjana, a i glava me boli.

- Ako je tako, možete u policiju - savjetovao ga je Skučajev. - Budite, na primjer, kotarski policijski komesar. Dopustite da vas upitam, koji čin imate?

- Ja sam državni savjetnik - važno odgovori Peredonov.

- Eto na! - klikne Skučajev. - Recite, koji će vam viši čin dati? Zar zato što obučavate djecu? Eto vidite što znači znanost! Uostalom, iako u današnje vrijeme druga gospoda napadaju znanost, bez znanosti ne možeš živjeti. I premda sam ja polazio samo kotarsku školu, sina šaljem na sveučilište. Kroz gimnaziju ga vodiš gotovo na silu, batinom, a tamo će već sam ići. Znate, ja ga nikada ne šibam, ali ako se ulijeni ili ako zasluži kakvu kaznu, dovedem ga do prozora — kod nas u vrtu ima jedna breza. Pokažem mu brezu - eto, kažem, vidiš li? Vidim, tatice, vidim, govori, neću više. I zaista, pomaže, dečku je dosta, kao da sam ga stvarno išibao. Eh, djeca, djeca! - uzdahnuvši, dovrši Skučajev.

Peredonov je kod Skučajeva prosjedio dva sata.

87Nakon poslovnog razgovora slijedilo je obilno gošće-nje.

Skučajev je - kao i sve što je radio - ugošćavao vrlo dostojanstveno, kao da se bavi nekim važnim poslom. Pri tom je nastojao da to izvede nekako posebno -kuhano vino služili su u velikim šalicama, baš kao kavu, a domaćin je to nazivao kaficom. Čašice za votku imale su okrnjeno i brušeno dno, pa se nisu mogle postaviti na sam stol.

- To se kod mene zove: nalij i ispij - tumačio je domaćin.

Došao je i trgovac Tiškov, sijedi, onizak, veseo, živahan, u dugom redengotu i sa čizmama poput boca. Pio je mnogo votke, veselo i brzo govorio je u sklepanim stihovima svakojake gluposti i očito je bio vrlo zadovoljan sam sobom.

Peredonov se napokon dosjeti da je vrijeme da pođe kući, i stade se opraštati.

- Ne žurite se - govorio je domaćin - sjednite još malo.
- Sjednite, društvo nam pravite - reče Tiškov.
- Ne mogu, vrijeme je — zabrinuto odgovori Peredonov.
- Vrijeme mu je neka, njega sestra čeka - reče Tiškov i namigne Skučajevu.
- Imam posla - reče Peredonov.
- Tko posla ima, našu hvalu prima - brzo uzvratu Tiškov.

Skučajev otprati Peredonova do predsoblja. Opraštajući se, zagrlili su se i izljubili. Peredonov je bio zadovoljan tim posjetom.

»Načelnik je za mene«, uvjereno je mislio.

Vrativši se Tiškovu, Skučajev reče:

- Nepotrebno kleveću čovjeka.
 - Nepotrebno kleveću, laži mu podmeću - odmah otpovrne Tiškov, nalijevajući čašicu engleske rakije.
- Vidjelo se da ne misli na ono što drugi govore, nego da samo hvata riječi radi stihoklepstva.
- Nije loš, duševan je momak, a voli i popiti - nastavi Skučajev, nalijevajući i sebi i ne obraćajući pozornost na stihoklepstvo Tiškovljevo.
 - Ako voli piti, mora pravi momak biti - hitro klikne Tiškov i istrusi čašicu.
 - A što se zapleo s onom gospođicom, pa šta onda! -reče Skučajev.
 - U krevetu od gospođica bit će koja stjenica -uzvratu Tiškov.
 - Tko nije grešan pred Bogom, nije kriv ni pred carem.
 - Svi griješimo, svi ljubiti volimo.
 - On će grijeh prikriti vjenčanim vijencem.
 - Grijeh vijencem prikrivaju, potuku se i osvajaju. Tiškov je uvijek tako razgovarao ako se nije radilo o njemu. Sve bi dozlaboga zagnjavio, ali su se bili navikli na njega, pa nisu ni primjećivali njegove brzo izgovorene riječi; samo bi ga kadikad nahuškali na kojega novajliju. Tiškovu je bilo svejedno slušaju li ga ili ne; nije mogao a da ne hvata tuđe riječi radi stihoklepstva, djelovao je brzo i postojano kao dosadan automat. Kad bi se dugo promatrala njegove žustre, žive kretnje, moglo bi se pomisliti da to nije živ čovjek nego da je već umro, ili da nikada nije živio, da ništa ne vidi u živom svijetu, i da ništa ne čuje osim zvučnih mrtvih riječi.

89IX

Sutradan pođe Peredonov javnom tužiocu Avino-vickomu.

Opet je bilo tmurno vrijeme. Vjetar je udarao na mahove i po ulicama raznosio prasne vrtloge. Približavala se večer; sve je bilo osvjetljeno sumornim svjetlom što je prosijavalo kroz oblačnu maglu, kao da nije od sunca. U tihim ulicama lebdjela je čama. Činilo se da tužne zgrade nisu nizašto ponikle, da beznadno postaju trošne i stidljivo navještau bijedan i tužan život koji se krije iza njihovih zidova. Sretali su se ljudi, išli su sporo kao da ih ništa ni na što ne pobuđuje, kao da jedva odolijevaju dremljivosti koja ih vuče k spokoju. Samo su djeca, vječne i neumorne posude Božje radosti na zemlji, bila živa, trčala su i igrala se, ali već je i njih pritiskivalo mrtvilo i nekakvo bezlično i nevidljivo čudovište, koje se ugnijezdilo iza njihovih ramena i kadšto, očima punim prijetnje, zagledalo u njihova lica koja su neočekivano postajala tupa.

Usred te čame po ulicama i u kućama, ispod toga otuđenja od neba, išao je Peredonov po nečistoj i besciljnoj zemlji, mučen nejasnim strahom. Za nj nije bilo utjehe u uzvišenom ni radosti u zemaljskom, i to zato što je i sada, kao i uvijek, gledao na svijet ukočenim očima, poput zloduha koga u mračnoj osamljeno-sti muče strah i tuga.

Njegovi su osjećaji bili tupi, a svijest poput stroja koji se kvvari i umrtvljuje. Sve što je dolazilo u njegovu svijest pretvaralo se u gnusobu i prljavštinu. Kod predmeta upadale su mu u oči neispravnosti i veselile ga. Dok je prolazio kraj uspravnog i čistoga stupa, imao je volju da ga iskrivi ili zaprlja. Prezirao je i

90

progonio čisto oprane gimnazijalce. Zvao ih je umilja-toprancima. Prljavci su mu bili bliskiji. Nije imao ni voljenih predmeta, kao što nije imao voljenih ljudi, pa je priroda mogla samo jednostrano djelovati na njegove osjećaje, mogla ih je samo mučiti. Tako su na nj djelovali i susreti s ljudima. Osobito sa stranim i nepoznatim ljudima kojima se ne može reći neka prostota. Biti sretan značilo je za njega ne raditi ništa i odvojiti se od svijeta, ugađati svojim nagonima.

A sada mora, htio-ne htio mislio je - ići da se objašnjava. Kakva li tereta! Kakva li neugodna posla! Kad bi barem mogao nekom napakostiti tamo gdje ide, ali nema ni te utjehe.

Kuća javnog tužioca pojačavala je i izazivala u Pere-donovu mučno raspoloženje i osjećaj tužne tjeskobe. A ta je kuća imala zaista ljutit, pakostan izgled. Visoki krov sumorno se spuštao na prozore pritiskute prema zemlji.

Daščana oplata i krov nekad su bili živo i veselo obojeni, ali je boja od vremena i kiše postala sumorna i siva. Goleme i teške vratnice, veće od same kuće, kao prilagođene za odbijanje neprijateljskih prepada, bijahu stalno zatvorene. Iza njih je zveckao lanac, a pas je promuklim dubokim glasom lajao na svakoga prolaznika. Naokolo su se protezala zapuštena zemljišta i povrt-njaci i krivile se kolibe. Ispred kuće javnog tužioca bio je dug, šesterokutan nepopločen trg, udubljen u sredini i zarastao u korov. Uza samu kuću stršio je stup za svjetiljku, jedini na cijelom trgu.

Peredonov se polagano, teška srca, popeo uz četiri stube s blagim nagibom na terasu, natkrivenu dašča-nim krovićem na dvije vode, i uhvatio potamnjele bakrenu ručicu zvonca. Negdje u blizini zazvonilo je zvonce, koje je resko i dugo zveckalo. Ubrzo su se začuli tihi koraci. Netko je na prstima prišao vratima i tu sasvim tiho stao. Vjerojatno je gledao kroz neku neprimjetnu pukotinu. Zatim je zabučio željezni zasun, i vrata se otvoriše; na vratima je stajala crnokosa, namrgođena, kozičava djevojka i nepovjerljivih očiju koje su na sve strane zvjerale.

- Koga trebate? - zapitala je.

Peredonov je rekao da je došao poslovno Aleksan-

91dru Aleksejeviću. Djevojka ga propusti. Prelazeći preko praga, Peredonov je od sebe tjerao zle duhove. Dobro je bilo što se požurio: nije uspio ni da skinе ogrtač kadno je iz salona začuo reski, ljutiti glas Avi-novickoga. Javni tužilac uvijek je imao strašan glas -dručkije nije ni govorio. Tako je i sada ljutitim i svad-ljivim glasom još iz salona izvikivao dobrodošlicu i izražavao radost što je Peredonov napokon došao k njemu.

Aleksandar Aleksejevič Avinovicki bio je čovjek tmurne vanjštine, kao da je po naravi stvoren - da grdi i psuje. Čovjek neuništiva zdravlja - kupao se cijele godine, pa i zimi - ipak se doimao slabunjavo, a bio je zarašten crnom bradom koja se prelijevala u modru boju. Svima je utjerivao ako ne strah, a ono osjećaj zbuđenosti zbog toga što je neprestance grmio protiv svakoga i prijetio svakomu Sibirom i robijom.

- Došao sam po poslu - zbuđeno reče Peredonov.

- Zar želite priznati neku krivicu? Zar ste ubili čovjeka? Zar ste nešto potpalili? - srdito zaviče Avinovicki, propuštajući Peredonova u salon. - Ili ste možda sami žrtva zločina, što je u našem gradu više nego vjerojatno? Naš je grad zaista pokvaren, a policija je još gora. Čudim se što na ovom trgu svakog jutra ne leže leševi. No, molim vas, sjednite. Dakle, o čemu se radi? Jeste li zločinac ili žrtva?

- Ne - reče Peredonov - ništa takvo nisam uradio. Direktor bi me htio strpati u zatvor, a ja nisam ništa učinio.

- Vi se dakle ne prijavljujete kao krivac? - zapita ga Avinovicki.

- Ne, ne, ništa nisam učinio - bojažljivo promrmlja Peredonov.

- No, ako ništa niste učinili, onda ću vas nečim ponuditi - reče javni tužilac, oštro naglašavajući riječi.

Uzme sa stola zvonce i zazvoni. Nitko nije došao. Avinovicki zgrabi zvonce objema rukama, stane bijesno zvoniti, zatim baci zvonce na pod, zatopće nogama i divljim glasom poviče:

- Malanja! Malanja! Đavoli, vrazi, sotone! Začuše se polagani koraci; u sobu uđe gimnazijalac, sin Avinovickoga, crnokos, snažan dječak od trinaest

92

godina, sigurnih i odrješitih kretnja. Naklonom pozdravi Peredonova, podigne zvonce, postavi ga na stol i zatim mirno reče:

- Malanja je otišla u bašču.

Avinovicki se začas smiri i, nježno gledajući sina, što nije odgovaralo njegovu obraslom i srditom licu, reče:

- Sinko, otrči i reci joj da nam pripremi nešto da popijemo i prezalogajimo.

Dječak je polagano izašao iz sobe. Otac je za njim gledao smiješeći se ponosito i veselo. No tek što je dječak došao do vrata, Avinovicki se iznenada namršti i poviče strašnim glasom, tako da se Peredonov trgne:

- Življe malo!

Gimnazijalac je potrčao, čulo se kako su se vrata naglo otvorila i s treskom zatvorila. Otac je neko vrijeme slušao, radosno se nasmiješio debelim, crvenim usnama, a zatim ponovo progovorio srditim glasom:

- Nasljednik. Dobar je, zar ne? Što će od njega biti, a? Što vi mislite? Može biti budala, ali nikako nitkov, kukavica ili slabić.

- Da, to nije loše — promrmlja Peredonov.

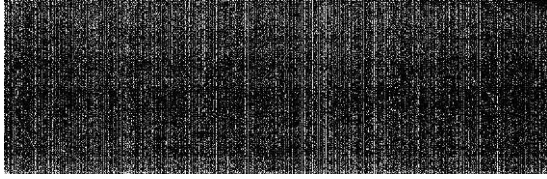
- Ljudi su danas... parodija ljudskoga roda - grmio je Avinovicki. - Zdravlje danas smatraju kao nešto otrcano. Švabo je izmislio vestu! Ja bih toga Švabu poslao na robiju. Ovaj moj nije na selu cijeloga ljeta obuo čizme, pa da mu treba vesta! Ovaj moj trči iz kupke gol golcat na snijeg, povaljuška se po njemu, pa da mu treba vesta! Prokletom Švabi treba dati sto šiba.

Sa Švabe, koji je izmislio vestu, Avinovicki prijeđe na druge zločince.

- Smrtna kazna, milostivi gospodine, nije barbarstvo! - vikao je. - Znanost je priznala da ima urođenih zločinaca. Time je, brajko, sve rečeno. Valja ih istrijebiti, a ne hraniti na državni trošak. On je zlotvor, a za cijeli mu je život osiguran topli kutak u zatvoru. Ubio je, potpalio, silovao, a porezni obveznik za njega tegli. Ne, mnogo je pravednije i jeftinije takvoga objesiti.

U blagovaonici je okrugli stol bio pokriven bijelim stolnjakom sa crvenim obrubom, a po njemu su bili porazmjешteni pladnjevi s kobasicama i drugim je-

93

lima, usoljenima, sušenima u dimu i mariniranim, vrčevi i boce različite veličine i oblika sa svakakvim votkama i voćnim likerima. Peredonovu se sve to sviđalo, čak mu je bilo drago i donekle neuredno pokućstvo. Domaćin je nastavio grmjeti. U povodu jela okomio se na sitne trgovce, a zatim je iz nepoznatih razloga prešao na nasljednost.

- Nasljednost je velika stvar! - gnjevno je vikao. - Iz seljačije podići nekog među gospodu... glupo je, rasipno i nemoralno. Zemlja osiromašuje, gradovi se pune odrpancima, javlja se nerodica, neodgojenost, samoubojstva. Zar vam se to dopada? Učite seljaka koliko hoćete, ali mu nemojte dati položaj. Seljaštvo gubi najbolje članove i vječno ostaje ništavno i bijedno, a i plemstvo trpi štetu zbog priljeva nekulturnih elemenata. Kod kuće, u selu, bio je bolji od drugih, a u plemićki stalež unosi nešto grubo, neviteško, neplemenito. U njega je u prvom planu korist i niski interesi. Ne, ne, brajko, kaste su bile mudro uređenje.

- Eto, i u nas, u gimnaziji, direktor prima svakojačе učenike - srdito reče Peredonov. - Ima čak i seljačke djece, a građanske ima mnogo.

- Lijepa stvar, nema šta! - podvikne domaćin.

- Postoji okružnica da se ne prima svaka bagra, a on radi po svojem - tužio se Peredonov. - Gotovo nikoga ne odbija. U nas je, u gradu, govori, jeftin život, a gimnazijalaca je, kaže, ionako malo. Ma kako malo? Da ih je bar manje! Ne možeš poispravljati sve bilježnice. Nemaš kad ni knjige čitati. A oni namjerno u pismenim sastavcima pišu sumnjive riječi. Treba nabaviti veliki rječnik.

- Popijte travaricu - predloži Avinovicki. - Radi kakvog ste posla došli k meni?

- Imam neprijatelja - promrmlje Peredonov snuđeno, promatrajući čašicu sa žutom votkom prije no što ju je ispio.

- Svinja je živjela bez neprijatelja - odgovori Avinovicki - pa su i nju zaklali. Jedite, svinja je bila dobra.

Peredonov uzme komad šunke i reče:

- O meni šire svakakve budalaštine.

- Da, mogu reći, što se tiče splećaka, nema gorega

94

grada - gnjevno zaviče domaćin. - Ovaj naš grad! Učiniš li bilo što ružno, odmah će sve svinje o tome zagroktati.

- Kneginja Volčanska obećala je da će mi isposlovati mjesto inspektora, a oni odmah svašta blebeću. To mi može štetiti. A sve je to iz jala. I direktor je pokvario gimnaziju: gimnazijalci koji privatno stanuju puše, piju, udvaraju se gimnazijalkama. Sam je raspustio učenike, a mene muči. Možda su mu o meni koješta nadrobili. A pričat će još dalje, pa će doći i do kneginje.

Peredonov je nadugo i nesuvislo pričao o svojim bojaznima. Avinovicki ga je srdito slušao, a povremeno je bijesno uzvikivao:

- Nitkovi! Hulje! Herodova djeca!

- Kakav sam ja nihilist? - govorio je Peredonov. - To je čak smiješno. Ja imam kapu s kokardom, samo što je uvijek ne nosim. Pa i on nosi šešir. A što u mome stanu visi Mickiewicz, objesio sam ga zbog stihova, a ne zato što je bio buntovnik. I ne čitam njegovo Zvono.

- To nema nikakve veze - bezobzirno odsiječe Avinovicki. Zvono je izdavao Hercen, a ne Mickiewicz.

- To je drugo Zvono - reče Peredonov. - Mickiewicz je također izdavao Zvono.

- Ne znam, objavite to u štampi. Bit će to znanstveno otkriće. Proslavit ćete se.

- To ne može objaviti - srdito reče Peredonov. - Ja ne smijem čitati zabranjene knjige. Nikada ih i ne čitam. Ja sam... patriot.

Nakon dugih jadikovki, u kojima je Peredonov dao oduška svojim osjećajima, Avinovicki je shvatio da netko nastoji ucijeniti Peredonova i da u tom cilju širi o njemu glasine, s namjerom da ga zaplaši i da time stvori osnovu kako bi mogao iznenada zatražiti od njega novaca. Što te glasine nisu doprle do Avinovic-koga, objasnio je sebi time što ucjenjivač spretno djeluje u najbližoj Peredonovljevoj okolini - potrebno mu je da utječe samo na Peredonova. Avinovicki zapita:

- Na koga sumnjate?

95

!#].

Peredonov > mi u li .!m ninu nm jenu pamet pala Grušina; mi'l'''' r'!' '' '' '' 'lovno/; razgovora s njom kad ju je uš''''''l'' I'' 'i'l'l'' '' '' '' '' i(l prijaviti. To da je Grušinoj zai'' •!• -U'' T'' '' '' Il'' pn.i;iviti, splelo se u njegovoj glavi u |ih-ilih|/|mi'' Injuoj prijavi uopće. Nejasno mu je bilo 'l'' •' '' '' '' |»rijiviti ili će njega prijaviti, a nije se napi'l*'''' '' '' '' '' 'očno prisjeti. Samo mu je bilo jasno da nni Il' (imSina neprijatelj. Što je najgore od svega vidjel'' T'l k;imo je sakrio Pisareva. Morat će ga drugdje saki'l'-

Peredonov reče:

Eto recimo> Grušina je takva.

- Znam, nevaljalka je prvoga reda - kratko zaključi

Avinovicki.

- Nprestan zalazi u moju kuću i njuška - tužio se Peredonov. " Lakoma je, nikad joj nije dosta. Možda hoće da joj platim, kako me ne bi prijavila da držim Pisareva? A možda hoće da se za mene uda? Ali neću ioi ništa platiti, a imam i drugu zaručnicu. Neka me prijavi ja nisam ništa kriv. Samo mi je neugodno što će doći do svakakvih priča, pa to može škoditi momemu imenovanju.

- To vam je poznata šarlatanka - reče javni tužilac. -Bavila se gatanjem, varala je. Rekao sam policiji da to treba zabranit- Ovaj su put bili pametni, pa su me poslušali.

- Pa i sada gata - reče Peredonov. - Bacala mi je karte izašlo Je da ću na dalek put i da ću dobiti državno pisrflo.

Ona zna što komu treba reći. Eto, čekajte samo, postavljat će vam zamke i iznuđivat će novce. A vi tada ravno k meni- Odalomit ću joj sto vrućih - izgovori Avinovicki svoju omiljenu uzrečicu.

Nije to trebalo doslovno shvatiti. To je značilno samo da će joj dobro oprati glavu.

Tako je Avinovicki obećao Peredonovu svoju zaštitu No Peredonov je od njega otišao uznemiren neodređenim bojaznima; gromke i strašne riječi Avi-novickoga još su ih više pojačale.

Tako je Peredonov svaki dan prije objeda posjećivao pojedince; nije uspio posjetiti više od jednoga

96

dnevno, jer je svagdje morao sve potanko objašnjavati. Uvečer bi po običaju odlazio na biljar.

Veršina ga je, kao i prije, mamila čarobnim pozivima, a Rutilov mu je, kao i prije, hvalio svoje sestre. Kod kuće ga je Varvara nagovarala da se što prije vjenčaju, ali se on nikako nije mogao odlučiti. Dakako, mislio je koji put, najpogodnije bi bilo da se oženi Varvarom: ali što ako ga kneginja ipak izigra? U gradu će mu se rugati, mislio je, i to ga je zadržavalo.

To što su ga lovile udavače, pa zavist drugova - koju je više sam izmislio negoli je bilo u stvarnosti - nečije spletke što ih je naslućivao - sve je to djelovalo da mu je život bio tužan i žalostan. Pa i vremenske prilike, nekoliko je dana bilo mračno a onda su stale padati blage i slabe, ali duge i hladne kiše. Peredonov je osjećao da mu je život postao odvratn, ali je mislio da će uskoro postati inspektor i da će se tada sve promijeniti nabolje.

7 Mali zloduh

97X

U četvrtak se otputio predstavniku plemstva.

Predstavnikova kuća podsjećala je na vlastelinski ljetnikovac negdje u Pavlovsku ili u Carskom Selu, ljetnikovac koji je sasvim prikladan i za zimski boravak. Naoko nije bio raskošan, ali je novost mnogih stvari davala dojam pretjeranosti i nepotrebnosti.

Aleksandar Mihajlovič Veriga dočekao je Peredo-nova u kabinetu. Gradio se kao da se žurio izaći u susret gostu i da samo slučajno nije uspio da ga dočeka prije.

Veriga se držao neobično uspravno, čak i za bivšega konjanika. Govorilo se da nosi steznik. Glatko izbrijano lice bilo mu je jednolično rumeno, kao da je obojeno. Kosa mu je bila ostrižena strojem koji striže gotovo do gola, što je prikladan način da se prikrije ćelavost. Oči su mu bile sivkaste, prijazne i hladne. U suobraćanju bio je sa svima ljubezan, naoko odlučan i strog. U svim kretnjama očitovalo se lijepo vojničko držanje, a pokatkad se očitovalo ponašanje budućega gubernatora.

Sjedeći za izrezbarenim stolom Peredonov mu je objašnjavao:

- O meni se šire svakojake glasine, pa vam se kao plemić obraćam. Vaša preuzvišenosti, o meni govore najveće gluposti, pa i čega nije bilo.

- Ništa nisam čuo - odgovori Veriga, te se, iščekujući, ljubezno nasmiješi i upre u Peredonova sivkaste oči, pune znatiželje.

Peredonov se zagledao u kut i rekao:

- Nikada nisam bio socijalist, a što sam koji put nešto suvišno kazao, tko se u mladim godinama ne zagrijava? A sada ne mislim ništa slično.

98

- Zar ste bili velik liberal? - ljubezno se nasmije-šivši, upita ga Veriga. - Željeli ste ustav, zar ne? Svi smo mi u mladosti željeli ustav. Zar vam je to neugodno?

Veriga primakne Peredonovu kutiju sa cigarama. Peredonov se bojao uzeti pa je odbio. Veriga je zapušio.

- Naravno, vaša preuzvišenosti - izjavi Peredonov -na sveučilištu sam i ja htio ustav, ali ni tada nisam htio onakav ustav kao drugi.

- Nego kakav? - zapita Veriga s primjesom zlovolje, koja se najednom pojavila.

- Pa da bude ustav, ali bez parlamenta - objasni Peredonov. - U parlamentu se samo tuku.

Verigine sive oči zasvijetliše se od tihoga oduševljenja.

- Ustav bez parlamenta! - sanjarski reče. - Znete, to bi bilo praktično.

- Ali i to je bilo davno - reče Peredonov - a sada sam daleko od toga.

S nadom pogleda Verigu. Veriga ispusti iz usta tanak dim, zašuti i polagano prozbori:

- Vi ste pedagog, a ja, po svojem položaju u kotaru, imam posla i sa školama. Kojim bi školama dali prvenstvo s vašega stanovišta? Crkvenim parohijskim ili ovima, takozvanim državnima?

Veriga otrese pepeo sa cigare i upre ravno u Peredonova ljubezan, ali previše znatiželjan pogled. Peredonov se namršti, ogleda se po kutovima i odgovori:

-! Državne škole treba pritegnuti.

- Pritegnuti - neodređenim tonom ponovi Veriga. -Tako, dakle.

Veriga spusti pogled na svoju cigaru koja je tinjala, kao da se sprema slušati dugo objašnjenje.

- Nastavnici su nihilisti - produži Peredonov - a nastavnice ne vjeruju u Boga. U crkvi stoje i brišu nos.

Veriga brzo pogleda Peredonova, nasmiješi se i reče:

- Pa to je, znate, koji put prijeko potrebno.

- Da, ali one to čine kao da pusu u trubu, pa se pjevači smiju - Ijutito će Peredonov. - To čine navlas.

Skobočkina je takva.

99- Da, to nije lijepo - reče Veriga. - No kod Skoboč-kine to je više zbog neodgojenosti. Ta se djevojka uopće ne zna ponašati, ali je revna nastavnica. Ipak, u svakom slučaju, to nije lijepo. Treba joj reći.

- Ona hoda u crvenoj bluzi. A koji put ide čak i bosa, pa i u sarafanu. Igra se s dječacima. U njihovim školama ima previše slobode - nastavljao je Peredonov. - Nema nikakve discipline. Oni uopće nikog ne kažnjavaju. Ne smije se postupati sa seljačkom djecom kao s plemićkom. Valja ih šibati.

Veriga je mirno promatrao Peredonova, a zatim, kao da ispituje nepriličnost netaktičnih izjava što ih je čuo, obori oči i hladnim, gotovo gubernatorskim tonom progovori:

- Moram reći da sam kod učenika seoskih škola vidio mnoga dobra svojstva. Nedvojbeno je da se oni u velikoj većini slučajeva savjesno odnose prema svome poslu. Naravno da i oni, kao sva djeca, koji put pogriješe.

Usljed neodgojenosti sredine, te pogreške mogu poprimiti prilično grube oblike, to više što rusko seosko stanovništvo ima slabo razvijene osjećaje savjesti, časti i poštovanja tuđe svojine. Škola je dužna da se prema takvim prijestupima odnosi pozorno i strogo. Ako su iscrpljene sve mjere uvjeravanja, ili ako je prijestup velik, dakako da bi trebalo, kako se ne bi raspustio dječak, pribjeći i krajnjim mjerama. Uostalom, to se odnosi na svu djecu, čak i na plemićku. Ipak, slažem se s vama da u školama takvoga tipa odgoj nipošto nije organiziran na zadovoljavajući način. Gospođa Steven u svojoj, uzgred budi rečeno, vrlo zanimljivoj knjizi... Jeste li je čitali?

- Nisam, vaša preuzvišenosti - zbunjeno reče Peredonov - nisam imao vremena, u gimnaziji imam mnogo posla. Ali pročitat ću je.

- No, to nije tako neophodno potrebno - ljubezno se nasmiješi Veriga, kao da dopušta Peredonovu da ne pročita tu knjigu. - Da, ta gospođa Steven iznosi vrlo ogorčeno kako je dva njezina učenika, momke od sedamnaest godina, općinski sud osudio na šibanje. Oni su, vidite, ti momci, ponosni; svi su se, znate, namučili dok je nad njima visila sramotna kazna koju su kasnije ukinuli. Ali kažem vam da bih se ja, da sam

100

na mjestu gospođe Steven, ustručavao pričati svoj Rusiji o tom slučaju: a osudili su ih, zamislite, za krađu jabuka! Molim vas da imate na umu, za krađu! I još piše da su to njezini najbolji učenici. Ipak su krali jabuke! Lijepa li odgoja! Samo još preostaje da se otvoreno prizna da nijećemo pravo vlasništva.

Veriga, koji se uzrujao, ustane s mjesta i napravi dva koraka, ali se odmah svlada i opet sjedne.

- E, kad bih ja postao inspektor pučkih škola, drukčije bih postupao - reče Peredonov.

- Zar imate to u izgledu? - zapita Veriga.

- Da, obećala mi je kneginja Volčanska. Veriga napravi ljubezno lice.

- Bit će mi drago što ću vam moći čestitati. Ne sumnjam da u vašim rukama stvar neće uspjeti.
- Ali, eto, vaša preuzvišenosti, po gradu brbljaju svakojake gluposti. Još će me netko možda prijaviti u kotaru, pa će osujetiti moje imenovanje, a ja sam čist kao suza.
- Na koga sumnjate da širi lažne glasine? - zapita ga Veriga.

Peredonov se zbuni i promrmlja:

- Na koga sumnjam? Ne znam, ljudi pričaju. A ja vam govorim to navlastito zato što mi to može naškoditi u službi.

Veriga pomisli da baš i ne mora znati tko to zapravo govori: ta još nije gubernator. Opet je ušao u ulogu predstavnika i stao govoriti riječi što ih je Peredonov slušao ustrašen i žalostan.

- Zahvaljujem vam na povjerenju koje ste mi iskazali time što ste mi se obratili (Veriga je htio reći »da vas zaštitim«, ali se suzdržao) da posređujem između vas i društva u kojem se, po vašim riječima, šire za vas nepovoljne glasine. Te glasine nisu do mene doprle, pa se možete tješiti mislju da se širenje kleveta na vaš račun nije usudilo uzdići iz nizine gradskog društva, već da, tako reći, gmiže u tami i tajnovitosti. Meni je vrlo drago što vi istodobno tako visoko cijenite i značenje javnog mišljenja i dostojanstvo položaja koji zauzimate u svojstvu odgojitelja mladeži, jednoga od onih čijim prosvijećenim brigama mi, roditelji, povjeravamo svoje najdragocjenije blago, svoju djecu, nas-

101 Ijednike našega imena i našega položaja. Kao činovnik imate svoga pretpostavljenog u osobi vašega poštovanog direktora, ali kao član društva i plemstva uvijek imate pravo računati na... pomoć predstavnika plemstva u pitanjima koja se tiču vaše časti, vašega ljudskog i plemićkog dostojanstva.

Nastavljajući govoriti, Veriga je ustao i, čvrsto se upirući prstima desne ruke o kraj stola, gledao u Peredonova s onim bezlično-ljubeznim i radoznalim izražajem kojim gleda na mnoštvo kojemu drži govor poput milostivoga starješine. I Peredonov je ustao, prekrizio ruke na truhu i mrzovoljno gledao sag pod domaćinim nogama. Veriga je govorio:

- Drago mi je što ste se meni obratili i zbog toga što u naše vrijeme članovima najuglednijeg staleža osobito koristi da uvijek i svagdje pamte da, kao plemići, moraju cijeniti to što pripadaju tom staležu, i to ne samo po pravu nego i po dužnosti i plemićkoj časti. Ruski su plemići, što dakako znate, u prvom redu vojni stalež. Točnije rečeno, sve državne službe, razumije se, osim najnižih, moraju biti u plemićkim rukama. To što se u državnoj službi nalaze intelektualci--neplemići stvara takve nepoželjne pojave kao što su one koje su poremetile vaš mir. Klevete i spletke oružje su ljudi nižega podrijetla koji nisu odgojeni u dobrim plemićkim tradicijama. Ali nadam se da će se javno mišljenje jasno i glasno izjasniti u vašu korist, i možete u tom pogledu potpuno računati na moju potporu.

- Hvala vam lijepa, vaša preuzvišenosti - reče Peredonov. - Pouzdat ću se u vas.

Veriga se ljubezno nasmiješi i sjedne, dajući do znanja da je razgovor završen. Izrekavši svoj govor, odjednom je osjetio da je sve ispalo neumjesno i da je Peredonov samo kukavica koji traži dobro mjesto i obija pragove tražeći pokrovitelje. Otpustio je Peredonova s hladnim omalovažavanjem, na koje je prema njemu bio naviknut zbog njegova nečasna života.

Odijevajući se u predsoblju uz pomoć lakaja i slušajući zvukove glasovira koji su dopirali izdaleka, Peredonov je mislio kako u toj kući- gospodski žive oholi ljudi koji mnogo do sebe drže. »Nada se da će postati

102

gubernator«, mislio je Peredonov čudeći se smjerno i zavidno.

Na stubama susretne dva mala predstavnikova sina koji su se s odgojiteljem vraćali sa šetnje. Peredonov ih je promatrao sjetno i radoznalo.

»Kako su čisti!« mislio je. »Čak ni u ušima nemaju ni trunka nečistoće. I živahni su, a vjerojatno su i vrlo disciplinirani, dršću pred ocem. Njih, po svoj prilici, nikada ne šibaju«, mislio je Peredonov.

Peredonov je srdito gledao za njima. Oni su se brzo penjali uza stube i veselo razgovarali. Peredonov se čudio što odgojitelj s njima postupa kao da su mu ravni, što se niti mršti niti viče na njih.

Kad se Peredonov vratio kući, u salonu je našao Varvaru s knjigom u rukama, što je bila rijetkost. Varvara je čitala kuharicu, jedinu knjigu koju bi gdjekad otvorila. Knjiga je bila stara, pohabana, u crnim koricama. Crne korice udarile su Peredonovu u oči, pa se rastužio.

- Varvaro, šta to čitaš? - srdito je upitao.

- Šta? Zna se, kuharicu - odgovori Varvara. - Nemam vremena čitati koještarije.

- Zašto čitaš kuharicu? - zaprepšteno je zapita Peredonov.

- Kako zašto? Kuhat ću, za tebe, ti si izbirljiv - objasni Varvara, smješkajući se ponosno i samodopadno.

- Neću jesti ono što skuhaš po crnoj knjizi! - odlučno izjavi Peredonov, pa brzo uzme knjigu iz Varvarinih ruku i odnese je u spavaonicu.

»Crna knjiga! Pa još da po njoj sprema objede!« - mislio je u strahu. »Još samo to nedostaje, da me upropaste čarolijama! Bezuvjetno je potrebno uništiti tu knjigu«, mislio je, ne obraćajući pažnju na kreštavo Varvarino brundanje.

U petak je Peredonov bio kod predstavnika kotarske uprave zemstva.

U toj je kući sve govorilo da ljudi žele živjeti jednostavno, složno, i raditi za opće dobro. U oči su upadale mnoge stvari koje su podsjećale na sve što je seosko i

Zemstvo - lokalna, plemićko-buržoaska samouprava u carskoj Rusiji.

103Jednostavno: naslonjač s dugim naslonom i grubo tesanim priručjem, tintarnica u obliku potkove, pepeljara poput opanka. U dvorani je bilo mnogo mjerica-na prozorima, na stolovima, po podu - s uzorcima različitog žita, a tu i tamo komadi suhoga kruha ~ poput ružnih gruda nalik na treset. U salonu su bili nacrti i modeli seosko-gospodarskih strojeva. Kabinet je bio krcat ormarima s knjigama o seoskom gospodarstvu i školstvu. Na stolu je bilo mnogo papira, tiskanih obračuna, kutija od ljepenke s ceduljama razne veličine. Bilo je mnogo prašine, ali nijedne slike.

Domaćin, Ivan Stepanovič Kirilov, uzvrpoljio se kako bi u jednu ruku bio ljubezan - evropski ljubezan - a u drugu ruku kako ne bi narušio svoje dostojanstvo gospodara u kotaru. Sav je bio neobičan i protuslovan, kao da je sastavljen od dvije polovice. Po čitavoj njegovoj okolini moglo se vidjeti da mnogo i razumno radi. Pogledaš li pak njega samoga, dobivaš dojam da je sva ta državna djelatnost za njega samo zabava, da se njome bavi samo na neko vrijeme, a da mu je prava briga negdje naprijed, kamo povremeno upire svoje živahne oči olovnog sjaja, koje kao da nisu žive. Kao da mu je tko izvadio živu dušu i nekamo je odložio na neko vrijeme, i kao da je na njezino mjesto umetnuo slabu ali spretnu revnost.

Bio je omalen, mršav i mladolik, tako mladolik i rumen da se kadikad doimao poput dječaka koji je naljepio bradu i prilično uspješno poprimio navike odraslih. Kretnje su mu bile živahne i brze. Kad je pozdravljao, žustro se klanjao i udarao petama, skli-žući se na potplatima svojih kicoških cipela. Njegova odjeća mogla bi se nazvati odijelcem: nosio je siv, kratak, do vrata zakopčan kaputić, batistenu naškrob-ljenu košulju s posuvraćenim ovratnikom, poput užeta usku zagasitoplavu kravatu, uske hlače i sive čarapice. Govor mu je također uvijek bio otmjeno--uglađen i nekako dvojak: govorio je kao čovjek pood-makle dobi, a onda bi se odjednom pojavio djetinji dobrodušan smiješak i neka dječaćka kretnja, da bi se za koji čas smirio i postao smjeran.

Njegova žena, tiha i smirena ženica, koja je izgledala starija od muža, nekoliko je puta ulazila u kabinet dok

104

je tu bio Peredonov, i svaki je put pitala muža za nema potanke upute glede kotarskih poslova. Njihovo kućanstvo u gradu bilo je nekako zbrkano: neprestano su se hvatali posla i neprestano su pili čaj. I Peredonovu su, čim je došao, donijeli šalicu ne baš toploga čaja i kolačiće na tanjuru.

Uz Peredonova je sjedio jedan gost. Peredonov ga je poznavao, ta tko u našem gradu ne poznaje svakoga? Svi se međusobno znaju, samo su neki raskinuli poznanstvo jer su se posvađali.

To je bio zemski liječnik Georgij Semjonovič Trepe-tov, malen, još manji od Kirilova; lice mu je bilo prištavo, šiljasto i neugledno. Nosio je tamnoplave naočale, i uvijek je gledao u pod ili u stranu, kao da mu je muka gledati sugovornika. Bio je neobično cijenjen, ali se nikada ne bi odrekao nijedne kopjejeke u tuđu korist.

Strašno je prezirao sve one koji su bili u državnoj službi: pružio bi, doduše, ruku pri susretu, ali se bez okolišanja klonio svakog razgovora. Zato je bio na glasu kao bistra glava, kao i Kirilov, iako je malo znao i slabo liječio. Imao je želju da se poseljači, pa je radi toga pažljivo promatrao kako se seljaci ušmrkuju, kako češu zatiljak, kako dlanom brišu usta, pa bi ih koji put nasamo oponašao, ali je poseljačenje neprestano odgađao do iduće godine.

Peredonov je i tu ponovo iskalio sav svoj gnjev, kako se posljednjih dana već bio navikao. Iskaljivao ga je na gradske spletkare i na zavidnike koji ga hoće spriječiti da se domogne mjesta inspektora. Kirilov se isprva osjetio polaskan što mu se Peredonov obraća, pa usklikne:

- Sada vidite kakva je ovo provincijska sredina. Uvijek sam govorio da je za misaone ljude jedini spas da se udruže, pa mi je drago što ste došli do istog uvjerenja.

Trepetov je srdito i uvrijeđeno zafrktao. Kirilov ga je bojažljivo pogledao. Trepetov prezirno reče:

- Misaoni ljudi! - i opet zafrkće.

Zatim je kratko vrijeme šutio, a onda progovorio visokim, uvrijeđenim glasom:

- Vi, Georgije Semjonoviču, ne uzimate u obzir da ne ovisi uvijek o čovjeku koju će djelatnost izabrati.

105Je'i'repetov prezirno zafrkće, čime je konačno utukao ijubeznoga Kirilova, i zadubi se u šutnju.

Kirilov se obrati Peredonovu. Čuvši da Peredonov govori o mjestu inspektora, Kirilov se uznemiri. Pričinilo mu se da Peredonov želi biti inspektor u njihovu kotaru. A u kotarskom zemstvu sazrijevala je zamisao da se osnuje mjesto vlastitoga školskog inspektora, koga će izabrati zemstvo a potvrditi školska uprava.

Tada bi se inspektor Bogdanov, koji pod sobom ima škole triju kotara, preselio u jedan od susjednih gradova, a škole našega kotara prešle bi u djelokrug novoga inspektora. Za to mjesto imali su članovi zem-stva u vidu nastavnika učiteljske škole iz obližnjega gradića Safate.

- Ja imam vezu - govorio je Peredonov - samo što mi direktor pakosti, a i drugi. Šire svakojake besmislice. U slučaju kakvih izvještaja o meni, unaprijed vas obavještavam da o meni govore svakakve gluposti. Toj gospodi nemojte vjerovati.

Kirilov mu odgovori brzo i živahno:

- Ardaljone Borisiču, ja nemam vremena da se temeljitije pozabavim gradskim odnosima i glasinama, jer imam posla do grla. Da mi žena ne pomaže, ne znam kako bih izišao na kraj. Nikoga ne posjećujem, nikoga ne viđam, ništa ne čujem. Ali sam posve uvjeren da je sve što se o vama priča - ništa nisam čuo, vjerujte mi, tako mi časti - da je sve to čista glupost. Ali to mjesto ne zavisi samo o meni.

-- Mogu vas i drugi zamoliti - reče Peredonov. Kirilov ga začuđeno pogleda i reče:

- Zamolit će me, dabome da će zamoliti. No riječ je o tome da imamo u vidu...

Uto se na vratima pokaže gospođa Kirilova i reče:

- Stepane Ivaniću, samo načas.

Muž ode do nje. Ona zabrinuto prošapće:

- Mislim da je bolje da tomu subjektu ne kažemo da imamo u vidu Krasiljnikova. Taj mi je subjekt sumnjiv, mogao bi nekako naškoditi Krasiljnikovu.

- Misliš? - brzo prošapće Kirilov. - Da, da, možda. To je zbilja nezgodno.

Uhvati se za glavu. Žena ga poslovno i suosjećajno pogleda i reče:

106

- Bolje da mu ništa o tome ne kažeš, kao da i nema tog mjesta.

- Da, da, imaš pravo - prošapće Kirilov. - Već trčim. Vrlo nezgodno!

I otrči u kabinet i poče usiljeno udarati petama, sipajući Peredonovu ljubezne riječi.

- Tako, dakle, ako što... — započe Peredonov.

- Budite bez brige, budite bez brige, imat ću vas u vidu - brzo je govorio Kirilov. - To još nismo konačno riješili, to pitanje.

Peredonov nije shvatio o kakvom pitanju govori Kirilov, pa osjeti tjeskobu i bojazan. A Kirilov nastavi:

- Izgrađujemo školsku mrežu. Pismom smo pozvali stručnjaka iz Petrograda. Cijelo smo ljeto radili. To nas je stajalo devetsto rubalja. Spremamo se za zem-sku skupštinu. To je neobično temeljit posao: izračunate su sve udaljenosti, označeni svi školski centri.

Kirilov je nadugo i naširoko pričao o školskoj mreži, to jest o podjeli kotara na male rajone u kojima će biti škole, tako da škola bude u blizini svakog naselja. Peredonov nije ništa shvaćao, pa se zapleo u petlje mreže koju je živo i spretno pred njim pleo Kirilov.

Nakopon se oprostio i otišao beznadno rastužen. U toj kući, mislio je, nisu ga htjeli shvatiti, pa čak ni saslušati. Domaćin je mljeo nešto neshvatljivo, Trepe-tov je, tko zna zašto, srdito frktao, domaćica je ulazila, nije prema njemu bila ljubezna, i opet izlazila. »U toj kući žive strašni ljudi«, mislio je Peredonov. »Ovaj je dan izgubljen.«

107XI

Peredonov se u subotu spremio da pođe načelniku policije. Iako načelnik policije nije tako važna zvjerka kao predstavnik plemstva, mislio je Peredonov, ipak može naškoditi više od svih, a bude li htio, može pomoći, izrekne li pred vlašću svoje mišljenje. Policija je vrlo važna!

Peredonov je iz kutije od ljepenke izvukao kapu sa štitom i kokardom. Odlučio je da će od sada samo nju nositi. Lako je direktoru nositi šešir; on dobro stoji kod vlasti, a Peredonov se još treba domoći inspektor-skog mjesta; ne može računati samo na protekciju, mora se i sam pokazati u najboljoj slici. Već prije nekoliko dana, prije no što je počeo posjećivati vlasti, mislio je da mu šešir sam od sebe dolazi pod ruku. Sada je Peredonov drukčije udesio: šešir je bacio na peć, pa je tako bilo sigurnije da ga neće uzeti.

Varvare nije bilo kod kuće, Klavdija je prala pod u sobama. Peredonov je otišao u kuhinju da opere ruke. Na stolu je zapazio smotak debeloga plavog papira iz kojega je poispadalo nekoliko cveba. To je bila funta groždica kupljenih za čajne kolačiće koje su pekli kod kuće. Peredonov se prihvati groždica, počne ih jesti sve onako neoprane i neočišćene, pa brzo i pohlepno pojede cijelu funtu, stojeći kod stola i pogledajući na vrata, kako Klavdija ne bi slučajno naišla. Zatim savije debeo plavi omot i stavi ga pod redengot, pa ga iznese u predsoblje i tamo ga gurne u džep ogrtača, da ga na ulici baci i na taj način uništi trag.

Izašao je. Klavdija je brzo primijetila da nema groždica, prestrašila se i počela ih tražiti, ali ih nije našla.

Varvara se vratila, saznala za nestanak groždica i nava-

108

lila na Klavdiju grdeći je: bila je uvjeren da je Klavdija pojela groždice.

Na ulici je bilo vjetrovito i tiho. Samo su se tu i tamo na nebu skupljali oblaci. Mlake su se pomalo sušile.

Radovalo se blijedo nebo. No Peredonovu je pri duši bilo teško.

Usput je skrenuo krojaču, požurio ga da mu što prije sašije nov mundir koji je naručio prije tri dana.

Prolazeći pokraj crkve, Peredonov skinje kapu i triput se dostojanstveno i široko prekrži, da bi to uočili svi oni koji bi mogli zapaziti budućeg inspektora kako prolazi kraj crkve. Prije to nije radio, ali sada valja biti na oprezu. Možda za njim nečujno ide kakav uhoda, ili se za uglom ili iza nekog stabla netko skriva i promatra ga. Načelnik policije stanovao je u udaljenoj gradskoj ulici. Kraj širom otvorenih vrata Peredonov je naišao na policajca, a takvi su susreti posljednjih dana u Peredonovu izazivali potištenost. U dvorištu je bilo nekoliko seljaka, ali ne onakvih kao što su posvuda; ovi su bili nekako posebni, neobično tihi i mučaljivi. Dvorište je bilo blatno, a bilo je i taljiga pokrivenih rogožinom.

U mračnom predsoblju Peredonov je opet naišao na policajca, niska, vrlo mršava čovjeka pouzdana izgleda koji je ipak bio nekako neveseo. Nepomično je stajao i pod pazuhom držao knjigu sa crnim koricama. Otrcano odjevena bosonoga djevojka istrčala je na pobočna vrata, skinula s Peredonova ogrtač i povela ga u salon govoreći mu:

- Izvolite. Semjon Grigorjevič odmah će doći.

U salonu je bio nizak strop. Gušio je Peredonova. Pokućstvo bijaše tijesno priljubljeno uz zid. Na podu su ležali prostirači od užadi. Zdesna i slijeva, iza zidova, dopirali su šapat i šuškanje. Iza vrata su izvirivale blijede žene i škrofulozni momčići, svi gramzlji-vih, užagrenih očiju. Iz šaptanja koji put bi se izdvojila glasnjija pitanja i odgovori:

- Donesi...

- Kamo da odnesem?

- Kamo da metnem?

- Od Jermoškina, Sidora Petroviča.

109I idi .-u |i- i|i>...Ki načelnik policije. Zakopčavao je li i iiii\ i K.i| >nl ;;<i|c uml'orme i slatko se smiješio.

< >|n n:;h|r sin .sam se zadržao - reče stišćući obimi.i |v<i|ini velikim i tvrdim šakama Peredonovu i ni u Imao sjini kojekakvih službenih posjetitelja, 'l'.iliv.i |<- ii,-i:;;i .služba da ne trpi odgađanja.

; <-iii|nii ('li;',ori('vič Minjčukov, visok, kršan, crnokci:. mu.sk.ir.ic ćelava tjemena, držao se malo pogrb-ll|ciuu, spu.šlcnili ruku, lako svinutih prstiju. Često se .iii|l'.šli.Ki, kao dii je pojeo nešto zabranjeno ali ukusno, p;i kini dii .se s;id oblizuje. Usne su mu bile upadljivo crveni i debele, nos mesnat, lice pohotljivo, usrdno i Klupo.

I 'credonova je uznemirilo sve što je tu vidio i čuo. IVIiiiiiliao je bezvezne riječi, a sjedeći u naslonjaču ii;i:.lo|.io je držali kapu tako da načelnik vidi kokardu. IVImičiiknv je sjedio sučelice njemu, s druge strane |.lula, posve uspravno, i dalje se slatko smiješio, a iivla:': ;;li.snul.c pesnice pomalo su se na koljenima po-di/.ile, ;;|cz;ilc i rastezale.

Sv;isl.a brbljaju govorio je Peredonov - pa i čega mil«• lulo. A ja bih i sam mogao ponekog prijaviti. Ja sam i| i.-:I, a o njima svašta znam. Samo neću. Iza leđa lupclajii ;;\,-ik;ikve gluposti, a preda mnom se smje-';K.'ijii Slo/il ćete se sa mnom daje to'u mom položaju vili i .škakljivo. Imam vezu, a oni mi pakoste. Progone me ;;a::vim neosnovano; samo gube vrijeme, a mene dovode ii nepriliku. Bilo kamo da odem, već se zna u cijeluuu r.ividu. Nadam se da ćete mi pomoći, ako do ci 'l'.a i lode.

Kako da ne, kako da ne, molim vas, vrlo rado -iciv IVIinjčukov, šireći pred sobom svoje široke dla-iiiiivc. Ni i ravno da mi, policija, moramo znati govori li ;;c u nekome nešto nepovoljno ili ne.

Meni lo, dakako, ne bi bilo važno - srdito reče PiTrdonov. Neka blebeću! Ali se bojim da će mi naškoditi u službi... Lukavi su. Ne obazirite se na ono •;I<> .sve bleboeu, na primjer, Rutilov. Ali otkud znate il.-i možda ne potkopava državnu blagajnu? Zato, eto, prebacuju krivicu na neđužna čovjeka.

IVlinjčukovn se isprva učinilo daje Peredonov malo KUi-inio, pa dii melje gluposti. Kad ga je pak duže I 10

slušao, razabrao je da se Peredonov na nekoga žali i da moli da se poduzmu neke mjere.

- Mladi ljudi - nastavio je Peredonov, misleći na Volodina - a mnogo drže do sebe. Protiv drugih svašta izmišljaju, a sami su nepošteni. Mladi se ljudi, dabome, zanose. Neki služe i u policiji, i u sve se miješaju. Dugo je govorio o mladim ljudima, ali zbog nekog razloga nije htio imenovati Volodina. A ono o policijskim ljudima rekao je za svaki slučaj, kako bi Minjčukov shvatio da on ima nepovoljne podatke i o onima koji služe u policiji. Minjčukov je zaključio da Peredonov cilja na dva mlada činovnika policijske uprave: vrlo su mladi, spremni na smijeh, udvaraju segospođi-cama. Peredonovljevo uzbuđenje i očiti strah nehotice su zarazili i Minjčukova.

- Vodit ću brigu o tome - zabrinuto reče; časkom se zamislio i opet se počeo slatko smiješiti. - Imam dva vrlo mlada činovnika, to su vam pravi žutokljunci. Jednoga od njih mamica, vjerujte mi, još i sada tjera u kut da stoji, bogami.

Peredonov isprekidano zahihóće.

Međutim je Varvara posjetila Grušinu i od nje saznala novost koja ju je prenerazila.

- Dušice, Varvaro Dmitrijevna - počela je Grušina brzo, tek što je Varvara prestupila prag njezine kuće - jauknut ćete kad čujete kakvu ću vam novost saopćiti.

- Pa dobro, kakva je to novost? - upita Varvara smješkajući se.

- Ama, pomislite samo kakvih sve podlih ljudi ima na svijetu! Na kakve su podvale spremni samo da bi postigli svoj cilj!

- O čemu se radi?

- Evo, čekajte, reći ću vam.

No lukava Grušina najprije je počela častiti Varvaru kavicom, a zatim je na ulicu istjerala svoju dječicu.

Međutim, najstarija se djevojčica uzjogunila i nije htjela izaći.

- Ah ti, đubre jedno! - povikala je na nju Grušina.

- Ti si đubre - odvratila drska djevojčica i stade nogama udarati majku.

111 Grušina zgrabi djevojčicu za kosu, izbaci je iz kuće na dvorište i zaključa vrata...

- Mušičavo stvorenje - tužila se Varvari. - Teško je s tom djecom. Sama sam, ne mogu s njima nikako izaći na kraj. Trebao bi im otac.

- Udajte se, pa će imati oca - reče Varvara.

- Pa da još naiđe neki, golubice, Varvaro Dmitrijevna, da ih muči.

U taj čas s ulice dotrči djevojčica, baci kroz prozor pregršt pijeska i njime osula majci glavu i haljinu. Grušina se nagne kroz prozor i zaviče:

- Istući ću te, gaduro jedna! Samo se vrati kući, pa ću ti već dati, gade nevaljali!

- Ti si gad, opaka budala! - vikala je s ulice djevojčica, skačući na jednoj nozi i prijeteci majci blatnim šačicama.

Grušina joj je doviknula:

- Čekaj samo malo!

I zatvorila je prozor. Zatim je mirno sjela, kao da ništa nije bilo, i stala govoriti:

- Nešto sam vam htjela reći, ali više ne znam što. Ne brinite se, golubice, Varvaro Dmitrijevna, neće oni uspjeti.

- Ma što je? - uplašeno zapita Varvara, a šalica s kavom zatrese se u njezinoj ruci.

- Zna, nedavno se upisao u gimnaziju, i to odmah u peti razred, jedan gimnazijalac, Piljnikov; čini se da je iz Rubana, jer mu je tetka kupila imanje u našem kotaru.

- Znam - reče Varvara. - Vidjela sam ga, dakako, došao je s tetkom. Vrlo je zgodan, sličan je kakvoj curici i sve se nešto srami.

- Golubice, Varvaro Dmitrijevna, kako ne bi bio sličan curici! Pa to vam je preodjevena gospođica.

- Ma što ne kažete? - uzvikne Varvara.

- To su navlas smislili ne bi li ulovili Ardaljona Borisicha - brzo je govorila Grušina, mašući rukama i veselo se uzbuđujući što prenosi tako važnu vijest Vidite, ta gospođica ima bratića, siročće. Učio se u Rubanu, pa ga je majka te gospođice izvadila iz gimnazije, a gospođica se upisala na temelju njegovih isprava... Jeste li opazili da su ga smjestili u stan u

112

kome nema drugih gimnazijalaca? Tamo je sam, jer su mislili da će tako sve ostati tajna.

- A kako ste vi to saznali?

- Golubice, Varvaro Dmitrijevna, vijest se posvuda širi. Odmah je bilo sumnjivo: svi su dječaci kao i drugi dječaci, a taj je mirno stvorenje, ide pokunjen. Pogledajte mu samo lice; mladić bi morao biti kršan momak, rumen, prsat. I tako je čedan, primjećuju drugovi: ako mu samo nešto kažu, odmah se zacrvni; i podruguju mu se da je curica. Ali oni misle da mu se samo podruguju, a ne znaju da je to istina. A zamislite kako su lukavi, ni gazdarici nisu ništa rekli!

- Pa kako ste vi to saznali? - ponovi Varvara.

- Golubice, Varvaro Dmitrijevna, a što ja ne bih saznala! Ja poznajem sve u gradu. Naravno, svi znaju da je kod njih u kući još i dječak kojemu je upravo toliko godina koliko i ovome. Zbog čega ih nisu dali zajedno u gimnaziju? Kažu da je ljetos bio bolestan, pa da će se jednu godinu odmoriti, a zatim će opet poći u gimnaziju. Ali sve je to glupost, taj je tek onaj pravi gimnazijalac. Zna se i to da su imali gospođicu, ali oni tvrde da se udala i otišla na Kavkaz. Ali nije otišla, nego tu živi kao dečko.

- Pa što bi time htjeli? - upita je Varvara.

- Kako, što bi htjeli? - uvjerenog odgovori Grušina. - Uloviti kojeg nastavnika. Zar je u nas malo neženja, pa i inače, bilo koga. Kao dečko, može doći i u stan i tko zna što se sve može dogoditi.

Varvara reče prestrašeno:

- To je vrlo zgodna djevojka.

- I te kako! Prava ljepotica - suglasi se Grušina. -Sada se još ustručava, ali pričekajte, naviknut će se, oslobodit će se, sve će u gradu zaluditi. Zamislite kako su lukavi: čim sam saznala za to, nastojala sam da se nađem s njegovom... ili s njezinom gazdaricom, ne znaš više kako da kažeš.

- Čisti vukodlak, fuj, oprost mi, Bože! - reče Varvara.

- Otišla sam na večernju službu božju u njihovu parohiju, k Svetom Pantelejmonu; ona je pobožna. Oljga Vasiljevna, velim joj, kako to da sada kod vas stanuje samo jedan gimnazijalac? Ta to vam se ne

8 Mali zloduh

113 isplati. A ona će meni: Pa što, kaže, što će mi više? S njima je mnogo posla. A ja velim: Ali vi ste, kažem, prijašnjih godina držali po dva-tri. A ona kaže, zamislite, golubice, Varvaro Dmitrijevna, da su se tako pogodili da Sašenjka kod nje sam stanuje. Oni, kaže, nisu siromasi, a boje se da se s drugim dječacima ne pokvari. Što kažete?

- To su lukavci! - pakosno reče Varvara. - Pa što, jeste li joj rekli da je to zapravo djevojčica?

- Velim joj, pazite, velim, Oljga Vasiljevna, da vam nisu podmetnuli djevojčicu umjesto dječaka.

- A što je na to ona?

- Mislila je da se šalim, nasmijala se. Tada sam joj rekla ozbiljnije: Golubice, Oljga Vasiljevna, velim, znate li da se govori da je to djevojčica? Ali nije mi povjerovala. To nije važno, veli. Kakva djevojčica, veli, nisam slijepa...

Ova je priča zaprepastila Varvaru. Bila je potpuno uvjerenja da je sve to istina i da se na njezina dragana sprema napad s još jedne strane. Potrebno je po svaku cijenu toj preodjevenoj gospođici što prije skinuti krinku s lica. Dugo su se dogovarale kako da to učine, ali u prvi mah ništa nisu smislile.

Kod kuće je nestanak grožđica Varvaru još više smeo.

Kad se Peredonov vratio kući, Varvara mu je brzo i uzbuđeno ispričala kako je Klavdija nekamo sakrila funtu grožđica, ali da ništa ne priznaje.

- I još je nešto izmislila - uzbuđeno je nastavila Varvara. - Može biti, kaže, da su to gospodin pojeli. Oni su, kaže, radi nečeg išli u kuhinju kad sam prala pod i, kaže, dugo su tamo bili.

- Vrlo kratko - mrzovoljno reče Peredonov. - Samo sam ruke oprao, a grožđice nisam ni vidio.

- Klavduška, Klavduška - poviče Varvara - evo, gospodin kaže da nije ni vidio grožđice, znači da si ih ti nekamo sakrila.

Klavdija je iz kuhinje pomolila zacrvenjeno i od suza otečeno lice.

- Nisam uzela vaše grožđice - zavikala je jecajući. - Platit ću ih, ali nisam uzela vaše grožđice.

114

- Platit ćeš, platit ćeš! - srdito poviče Varvara. - Nisam dužna da te hranim grožđicama.

Peredonov zahihće i vikne:

- Klavduška je pojela funtu grožđica!

- Klevetnici! - zaviče Klavdija i zalupi vratima.

Za objedom se Varvara nije mogla suzdržati da ne ispriča što je čula o Piljnikovu. Nije mislila hoće li to za nju biti štetno ili korisno, ni kako će to primiti Peredonov. Do tada nije baš obraćao pozornost na toga novog učenika, ali ga je prezirao zbog ljupkosti i čistoće, zbog toga što se skromno ponaša, dobro uči i što je najmlađi među učenicima petoga razreda. Sada je Varvarina priča probudila u njemu pohotnu znatiželju. Bestidne misli pomalo se uskomešale u njegovoj mutnoj glavi.

»Moram poći na večernju«, pomisli, »da pogledam tu preobučenu djevojčicu«.

Odjednom dotrči Klavdija, likujući, i baci na stol plavi papir za umotavanje zgužvan u lopticu i poviče:

- Evo, potvori mi da sam pojela grožđice, a šta je ovo? Baš su mi potrebne vaše grožđice, još kako!

Peredonov se dosjeti o čemu se radi: zaboravio je baciti papir na ulici, a sada ga je Klavdija našla u džepu ogrtača.

- Ah, k vragu! - uskliknuo je.

- Šta je to, odakle je to? - zavikne Varvara.

- Našla sam u džepu Ardaljona Borisiča - pakosno odgovori Klavdija. - Sami su pojeli, a mene su lažno optužili. Zna se da su Ardaljon Borisič velik sladokusac, samo zašto na druge bacaju krivnju kad su sami...

- Opet si počela - srdito reče Peredonov. - Sve lažeš. Podmetnula si mi to. Ništa nisam ja uzeo.

- Zašto bih podmetala, šta to govorite, bog bio s vama! - zbunjeno reče Klavdija.

- Kako si smjela kopati po njegovim džepovima? - zavikala je Varvara. - Tražiš novce?

- Nisam prekopavala po džepovima - grubo odvratila Klavdija. - Htjela sam očistiti ogrtač. Bio je jako blatan.

- A zašto si prekopavala po džepovima?

115- Papir je sam ispao. Zašto bih kopala po džepovima? - opravdavala se Klavdija.

- Lažeš, Klavduška - reče Peredonov.

- Kakva sam ja Klavduška za vas, što vam to treba? Vi ste podrugljivac! - zavikne Klavdija. - Neka vas vrag nosi! Platit ću vam za te vaše groždice, zadavili se dabogda njima! Sami ste ih požderali, a da ja plaćam! I platit ću. Vi, očito nemate savjesti ni stida, a još se nazivate gospodinom!

Klavdija je otišla u kuhinju, plačući i psujući. Peredonov je isprekidano zahihotao i rekao:

- Uzjogunila se, nema što.

- Neka plati - reče Varvara. - Kad bi im se sve pustilo na volju, sve bi požderali, gladni vragovi!

Još su dugo nakon toga zadirkivali Klavdiju da je pojela funtu groždica. Novac za te groždice odbili su joj od plaće, i svim su gostima pričali o tome.

Kao da ga je ta krika probudila, iz kuhinje je izašao mačak, provukao se duž zidova i sjeo pokraj Peredo-nova, gledajući ga pohlepno i pakosnim očima.

Peredonov se sagne da ga uhvati. Mačak bijesno frkne, ogrebe Peredonova za ruku, pobjegne i zavuču se pod ormar. Otuda je izvirivao, a njegovu su se uske i zelene zjenice krijesile.

»Kao da je vukodlak«, prestrašeno pomisli Peredonov.

- Umjesto što uvečer svaki dan ideš na biljar, mogao bi katkad obići gimnazijalce i njihove stanove. Oni znaju da nastavnici rijetko svraćaju k njima, a inspektor, ako dođe jednom u godini, dobro je, pa rade svakojake gadosti, kartaju se i opijaju. Otiđi do te preodjevene djevojke. Pođi nešto kasnije, kad se budu spremali na spavanje; tko zna, možda ćeš je uhvatiti u laži i zbuniti.

Peredonov malo porazmisli, a tada se nasmije. »Varvara je lukava i prepredena«, pomislio je, »dobro me svjetuje.«

116

XII

Peredonov je otišao na večernju u gimnazijsku crkvu. Tamo je stajao iza učenika i pozorno pazio kako se ponašaju. Vidio je da su neki nestašni, da se guraju, da šapću, da se smiju. Vidio je kakvi su, pa je nastojao da sve popamti. Bilo ih je mnogo, pa je sam sebe prekoravao što se nije sjetio da od kuće uzme kakav papirić i olovku, pa da sve zapiše. Žalio je što se gimnazijalci tako loše ponašaju a nitko na to ne obraća pozornost, iako su u crkvi stajali direktor i inspektor sa svojim ženama i djecom.

Gimnazijalci su zapravo stajali pristojno i čedno, premda su se neki križali sasvim nesvjesno, misleći o koječemu što nema veze sa crkvom, a neki su se revno molili. Malokad bi poneki šapnuo nešto susjedu, dvije--tri riječi, a da gotovo nije ni okrenuo glavu, a susjed mu je odgovorio također kratko i tiho, ili samo brzom kretnjom, pogledom, slijeganjem ramenima ili smiješkom. Ali ti maleni pokreti, koje dežurni pomoćnici razrednih nastavnika nisu primjećivali, pružali su uznemirenim ali tupim Peredonovljevim osjećajima iluziju nekakvog nereda. Peredonov, poput svih grubih ljudi, čak ni u mirnom stanju nije mogao točno ocijeniti sitne pojave. Ili ih nije zapažao ili je njihovo značenje preuveličavao. Sada pak, kad su ga uzbuđivale nade i bojazni, osjećaji su ga još slabije služili, a svu je stvarnost malo-pomalo pred njim obavijao oblačić dima odvratnih i kobnih iluzija.

Uostalom, što su gimnazijalci i prije bili Peredo-novu? Nisu li bili samo poticaj za razvlačenje tinte perom po papiru i za prepričavanje suhoparnim jezikom onoga što je jednom bilo rečeno ljudskim jezikom? Za cijele svoje nastavničke djelatnosti Peredo-

117nov sasvim prostodušno nije shvaćao i nije mislio na to da su gimnazijalci isti takvi ljudi kao i odrasli. Samo bi bradati gimnazijalci, u kojima se probudila strast za ženskim splom, odjednom u njegovim očima postali ravni njemu.

Kad je tako neko vrijeme stajao straga, i kad je nakupio dovoljno žalosnih dojmova, Peredonov se pomakne naprijed, prema srednjim redovima. Tu je, na samom kraju reda, zdesna, stajao Šaša Piljnikov. Smjerno se molio i često padao na koljena. Peredonov ga je promatrao, a osobito mu je ugodno bilo vidjeti kad je Šaša klečao kao da je kažnjen, kad je gledao naprijed, prema vratima oltara koja su sijala, sa zabrinutim i umolnim izrazom na licu, pa s molbom i tugom u crnim očima zasjenjenima dugim crnim trepavicama što se prelijevahu u tamnomodro. Crnoma-njast, pravilno građen, što se osobito dobro vidjelo kad je mirno i uspravno klečao, kao da ga tko nadzire strogim pogledom, s jakim i širokim grudima, tako da se Peredonovu činilo da je posve sličan djevojci.

Peredonov je čvrsto odlučio da već danas poslije večernje ode k njemu u njegov stan.

Počeli su izlaziti iz crkve. Primijetili su da Peredonov nema šešira, kao inače, nego kapu s kokardom. Rutilov ga zapita, smijući se:

- Što se ti, Ardaljone Borisicu, kočoperiš s tom kapom? Eto što znači kad čovjek puca na mjesto inspektora!

- Da li vas sada vojnici moraju pozdravljati? - tobože ga bezazleno zapita Valerija.

- Ma kakve su to gluposti! - srdito odvrati Peredonov.

- Ti, Valerijice, ništa ne shvaćaš - reče Darja. -Kakvi vojnici! Sada će gimnazijalci poštovati Arda-ljona Borisica mnogo više nego prije.

Ljudmila se kikota.

Peredonov se što brže oprostio da bi se spasio od njihova podrugivanja.

Bilo je još rano da ide Piljnikovu, a nije imao volje da ode kući, pa je krenuo po mračnim ulicama, razmišljajući gdje bi proveo vrijeme. Bilo je mnogo kuća, u mnogim kućama gorjele su svjetiljke, a ponegdje su

118

kroz otvorene prozore dopirali glasovi. Ulicama su išli ljudi koji su se vraćali iz crkve, pa se moglo čuti kako se otvaraju i zatvaraju vratanica. Posvuda su živjeli strani ljudi, neprijatelji Peredonova, a neki su od njih možda i sada razmišljali kako bi mu zlo nanijeli. Možda se čak tkogod čudio što Peredonov sam ide u to kasno doba, i kamo ide. Peredonovu se činilo da ga netko slijedi i da se za njim prikrada. Snuždio se. Pošao je brže, bez cilja. Razmišljao je o tome da svaka kuća ima nekog pokojnika. Pomrli su svi koji su prije pedeset godina živjeli u tim. starim kućama. Nekih se pokojnika i on sjeća.

»Kad čovjek umre, trebalo bi mu i kuću spaliti«, sjetno je mislio Peredonov. »Ovako je zbilja strašno.«

Oljga Vasiljevna Kokovkina, kod koje je stanovao gimnazijalac Šaša Piljnikov, bila je blagajnikova udovica. Muž joj je namro mirovinu i omanju kuću, u kojoj je bilo toliko mjesta da je dvije-tri sobe mogla izdavati podstanarima. Ali davala je prednost gimnazijalcima. Uobičajilo se da kod nje stanuju najskromniji dječaci koji dobro uče i uspješno svršavaju gimnaziju. Među učenicima koji su stanovali drugdje, velik dio seljakao se iz jedne škole u drugu, pa su tako ostajali nedoučena čeljad.

Oljga Vasiljevna, suhonjava, visoka i uspravna starica dobrodušna lica, kome je nastojala dati strog izraz, i Šaša Piljnikov, koga je njegova tetka othranila i strogo držala, sjedili su za čajnim stolom. Danas je bio red na Saši da iznese slatko što ga je bio donio sa sela, pa se zbog toga osjećao kao domaćin i važno ugošćavao Oljgu Vasiljevnu, a crne su mu se oči jarko sjale.

Začulo se zvonce, a nakon toga se u blagovaonici pojavio Peredonov. Kokovkinu je začudio tako kasni posjet.

- Eto, došao sam da pogledam našega gimnazijalca - rekao je - da vidim kako tu živi.

Kokovkina je ponudila Peredonova, ali on nije htio ništa uzeti. Bilo mu je do toga da što brže popiju čaj pa da ostane nasamo s gimnazijalcem. Popili su čaj, prešli u Sašinu sobu, ali ih Kokovkina nije ostavila, već se 119raspričala. Peredonov je mrzovoljno gledao Šašu koji je stidljivo šutio.

»Od ovog posjeta neće biti nikakve koristi«, ljutito je mislio Peredonov.

Sluškinja je zbog nečega pozvala Kokovkinu. Izašla je. Šaša je žalosno gledao za njom. Oči su mu se smrkle, trepavice su ih gotovo zatvorile, pa se činilo da te malko preduge trepavice bacaju sjenu na cijelo njegovo crnomanjasto lice što je odjednom prolije-djelo. Bilo mu je neugodno uz ovog mrzovoljnog čovjeka. Peredonov je sjeo kraj njega, nespretno ga zagrlio i, ne mijenjajući nepokretan izraz lica, zapitao:

- No, Sašenjka, jesi li se lijepo Bogu pomolila? Šaša je stidljivo i zaplašeno pogledao Peredonova, pocrvenio i šutio.

- No, što je? Zaista lijepo? - pitao je Peredonov.

- Lijepo - napakon reče Šaša.

- Vidi je! Kako su joj obrazi rumeni! - reče Peredonov. - Priznajte da ste djevojka. Curica je prepredena!

- Ne, nisam ja curica - reče Šaša i odjednom, ljuteći se na svoju sramežljivost, zapita zvonkim glasom: - Po čemu sam ja to sličan curici? Ima kod nas gimnazijalaca koji me zadirkuju što zazirem od prostih riječi; nisam navikao da ih upotrebljavam, nikako ih ne bih upotrebljavao, a i zašto bih govorio prostote?

- Da li bi te mamica kaznila?

- Nemam ja majke - reče Šaša. - Mama mi je odavno umrla; imam samo tetku.

- Pa da li bi te tetka kaznila?

- Naravno, kaznila bi me kad bih počeo govoriti prostote.

- A kako bi tetka to saznala?

- Ali ja i sam neću - mirno reče Šaša. - A tko bi znao kako tetka može saznati? Možda bih joj sam rekao.

- Tko od vaših drugova govori proste riječi? - zapita Peredonov.

Šaša je opet pocrvenio i zašutio.

- Pa, dajte, recite - uporno je ustrajao Peredonov. - Morate reći, ne smijete to prikrivati.

- Nitko ne govori - zbunjeno reče Šaša.

- A sami ste se maloprije žalili.

- Nisam se žalio.

120

- Što? Zar poričete? - srdito reče Peredonov. Šaša se osjećao kao da je uhvaćen u neku ružnu zamku. Rekao je:

- Samo sam vam objasnio zbog čega mi se neki drugovi podruguju da sam curica. Ali ih neću odati.

- Kako to? Zbog čega? - pakosno zapita Peredonov.

- Ne bi bilo lijepo - reče Šaša i zlovoljno se nasmiješi.

- Dobro. Reći ću direktoru, pa će vas on prisiliti - zlorado reče Peredonov.

Šaša je gledao Peredonova očima koje su gnjevno sijevale.

- Nemojte, molim vas, Ardaljone Borisiču. Nemojte reći - zamolio ga je.
 Po njegovu promuklom glasu moglo se razabrati da ga preko volje moli, da bi radije bezobrazno odgovorio.

- Reći ću. Tad ćete vidjeti što znači prikrivati prostote. Sami ste to morali odmah prijaviti. Čekajte samo, bit ćete za to kažnjeni.

Šaša je ustao i zbudjeno uzео cupkati pojas. Ušla je Kokovkina.

- Krasno je to vaše krotko čeljade, nema šta — pakosno reče Peredonov.

Kokovkina se uplašila. Brzo priđe Saši, sjedne uz njega - uvijek bi joj se od uzbuđenja podsjele noge - i bojažljivo zapitala:

- Što je, Ardaljone Borisiču? Što je napravio?

- Pa pitajte ga - mrzovoljno i pakosno odgovori Peredonov.

- Što je, Šaša, što si skrivio? - reče Kokovkina i povuče Šašu za lakat.

- Ne znam - reče Šaša i zaplače.

- Pa što je, što je to s tobom, zašto plačeš? — ispitivala ga je Kokovkina.

Stavila je ruke dječaku na ramena i privukla ga sebi a da nije ni zamijetila da mu je to neugodno.

A on je stajao sagnut i pokrivao oči rupčićem. Peredonov je objasnio:

- U gimnaziji ga uče proste riječi, a neće da kaže

121tko. Ne smije nikog prikrivati. I sam uči prostote, i druge prikriva.

- Ah, Sašenjka, Sašenjka, zašto si takav? Je li moguće? Zar te nije stid? - zbudjeno je govorila Kokovkina, puštajući Šašu.

- Nisam kriv - jecajući odgovori Šaša. - Ništa loše nisam učinio. Oni me i zadirkuju što ne govorim proste riječi.

- Tko govori proste riječi? - ponovo ga upita Peredonov.

- Nitko ne govori - očajno klikne Šaša.

- Vidite kako laže - reče Peredonov. - Dobro ga treba kazniti. Mora kazati tko govori prostote, jer će o našoj gimnaziji loše govoriti, a mi tu ništa ne možemo učiniti.

- Oprostite mu, Ardaljone Borisiču - reče Kokovkina. - Kako bi on mogao nešto reći protiv drugova? Ne bi mu dali živjeti.

- Mora kazati - srdito reče Peredonov. - Od toga će biti samo koristi. Poduzet ćemo mjere da ih popravimo.

- Oni će ga istući - neodlučno reče Kokovkina.

- Neće smjeti. Ako se boji, neka kaže u povjerenju.

- Hajde, Sašenjka, reci u povjerenju. Nitko neće saznati da si ti rekao.

Šaša je šutke plakao. Kokovkina ga privuče sebi, zagrlila ga i dugo mu nešto šaptaše u uho. On niječno odmahivaše glavom.

- Neće - reče Kokovkina.

- Treba ga išibati, pa će progovoriti - okrutno reče Peredonov. - Donesite mi batinu, prisilit ću ga da govori.

- Oljga Vasiljevna, a zašto? - usklikne Šaša. Kokovkina ustade i zagrlila ga.

- Dosta si plakao - reče mu nježno i strogo. - Nitko te neće ni taknuti.

- Kako hoćete - reče Peredonov. - Samo onda moram reći direktoru. Mislio sam da će biti bolje za njega da mi to privatno kaže. Možda je i Sašenjka kriv. Još ne znamo zašto mu se podruguju da je curica; možda zbog nečeg posve drugoga? Možda ne uče drugi njega, nego on kvari druge?

122

Peredonov je srdito izašao iz sobe. Za njim je izašla i Kokovkina, pa mu prijekorno rekla:

- Ardaljone Borisiču, zašto dovodite dečka u nepriliku a da se ne zna zašto! Dobro je što još ne shvaća vaše riječi.

- Zbogom - srdito reče Peredonov. - Samo ja ću reći direktoru. To treba ispitati.

Otišao je. Kokovkina je poslala tješiti Šašu. Šaša je tužno sjedio kraj prozora i gledao zvjezdano nebo. Crne oči bile su mu već smirene i neobično tužne. Kokovkina ga šutke pogladi po glavi.

- Sam sam kriv - rekao je - izbrbljao sam zašto mi se podruguju, a on se za to zakvačio. On je baš prost. Ne voli ga nijedan gimnazijalac.

Sutradan su Peredonov i Varvara konačno prešli u novi stan. Jeršova je stajala na vratima i grubo psovala Varvaru, a ona joj uzvraćala. Peredonov se skrivao iza kola.

U novom stanu odmah su održali kratku službu božju. Po sudu Peredonovljevu, bilo je neophodno potrebno da pokaže kako je dobar vjernik. Za službe božje miris tamjana izazivao je kod njega vrtoglavicu i neodređeno neraspoloženje, kao da se moli.

Smutila ga je jedna neobična okolnost. Odnekud je dotrčao neki neobičan stvor neodređenih obrisa — malena, siva, žustra nedodirljivka. Smješkala se, drhtala i vrtjela se oko Peredonova. Kad bi prema njoj pružio ruku, brzo bi mu umakla, pobjegla iza vrata ili pod ormar, a za koji čas opet bi se pojavila, tresla se i dražila ga - siva, bezlična i žustra.

Naposlijetku, kad se već služba božja završavala, Peredonov se dosjeti i stane šapćući izgovarati: »Ustuk«. Nedodirljivka je sasvim tiho zasiktala, skupila se u malo klupko i otkotrljala se iza vrata. Peredonov odahne. »Dobro bi bilo da se sasvim otkotrljala. Ali možda živi u ovom stanu, negdje pod podom, pa će opet dolaziti i dražiti me?«

Peredonovu je postalo žalosno i hladno oko srca.

»Čemu su na svijetu svi ti zli dusi?« - pomisli.

Kad se svršila služba božja, i kad su se gosti razišli, Peredonov je dugo mislio na to gdje bi se ta nedodir-123ljivka mogla skrivati. Varvara je otišla Grušinoj, a Peredonov se dao na traganje i stao prekopavati njezine stvari.

»Da je nije Varvara ponijela u džepu?« - mislio je Peredonov. »Njoj ne treba mnogo mjesta. Sakrije se u džep i tamo će sjediti dok joj ne dođe vrijeme.«

Peredonovljevu pažnju privukla je jedna Varvarina haljina. Na njoj je bilo mnogo nabora, vrpca i traka, kao da je navlas sašivena tako da bi se u njoj moglo koješta sakriti. Peredonov ju je dugo pobliže razgledao, a zatim je na silu, s pomoću noža, istrkao, a djelomice i izrezao džep koji je bacio u peć, a potom je uzео cijelu haljinu trgati i rezati na komadiće. U njegovoj glavi vrzle su se nejasne, neobične misli, a oko srca mu je bilo dozlaboga teško.

Varvara se ubrzo vratila, dok je Peredonov još sjeckao ostatke haljine. Pomislila je da je pijan, pa ga je počela grditi. Peredonov je dugo slušao i napokon rekao:

- Što laješ, beno! Možda nosiš u džepu vraga. Moram se pobrinuti da saznam što se tu radi.

Varvara se prenerazila. Zadovoljan dojmom koji je proizveo, Peredonov je brzo potražio kapu i otišao igrati biljar. Varvara je istrčala u predsoblje i, dok je Peredonov oblačio ogrtač, izderala se:

- To možda ti nosiš vraga u džepu, ja nemam nikakvoga vraga. Odakle da uzmem vraga? Osim ako ti ga ne naručim iz Nizozemske!

Mlađahni činovnik Čerepnin, onaj isti o kome je Veršina pričala da joj je zavirivao kroz prozor, počeo se udvarati Veršinoj kad je obudovjela. Veršina bi se bila rado udala po drugi put, ali joj se Čerepnin činio previše ništavnim. On je vrlo rado prihvatio Volodi-nov nagovor da Veršinoj namaze vrata katranom.

Pristao je, a onda se počeo dvoumiti. A što će biti ako ga zateknu? Bit će nezgodno. On je ipak činovnik.

Odlučio je da taj posao prebaci na druge. Potrošio je četvrt rublja da podmiti dva derana, a obećao je da će svakomu dati još petnaest kopjejacka kad to naprave, pa je jedne mračne noći posao bio obavljen.

Da je tko u Veršininoj kući poslije ponoći otvorio prozor, čuo bi na ulici lagan šum bosih nogu po drve-124

nom pločniku, tihi šum i još neke jedva čujne zvukove, slične onima kao kad netko čisti ogradu, zatim lagano zveckanje, brze, sve brže i brže korake tih istih nogu, smijeh iz daljine i uznemireni lavež pasa.

Ali nitko nije otvorio prozor. A ujutro... Vratašca i ograda oko vrta i dvorišta bijahu isprugani žućkasto--smeđim tragovima katrana. Na vratima su katranom bile ispisane prostačke riječi. Prolaznici su uzvikivali:

»Ah« i smijali se; proširio se glas, dolazila je znatiželjna čeljad.

Veršina se brzo šetala po vrtu, pušeći, i još se ne-iskrenije smiješila nego prije, i ljutito nešto mrmljala. Marta nije izlazila iz kuće i gorko je plakala. Sluškinja Marja nastojala je oprati katran i pakosno grdila znatiželjnike koji su zijali u kuću, vikali i smijali se.

Čerepnin je toga istog dana kazao Volodinu tko je to napravio. Volodin je to odmah prenio Peredonovu.

Obojica su poznavali te momčiće koji su bili na glasu zbog bezobraznih nestašluka.

Idući na biljar, Peredonov je svratio k Veršinoj. Bilo je tmurno. Veršina i Marta sjedile su u salonu.

- Vrata su vam namazali katranom - reče Peredonov.

Marta se zacrvnjela. Veršina je brzo ispričala kako su ustale i vidjele da se ljudi smiju njihovoj ogradi, i kako je Marja prala ogradu. Peredonov reče:

- Znam tko je to učinio.

Veršina je začuđeno pogledala Peredonova.

- Kako ste to saznali? - upitala ga je.

- Pa, tako, saznao sam.

- Tko je to bio, recite - ljutito ga zapita Marta.

Poružnjela je zbog toga što su joj oči postale pakosne i zaplakane, a vjeđe crvene i natečene. Peredonov odgovori:

- Reći ću vam, dabome, radi toga sam i došao. Te nevaljalce valja kazniti. Samo mi morate obećati da nećete nikomu kazati od koga ste saznali.

- A zašto, Ardaljone Borisiću? - začuđeno ga zapita Veršina.

Peredonov je važno šutio, zatim reče objašnjavajući:

- To su veliki nevaljalci, pa ako saznaju tko ih je odao, razbit će mi glavu.

125Veršina je obećala da će šutjeti.

- Ni vi nemojte nikom reći da sam vam ja rekao - obrati se Peredonov Marti.
- Dobro, neću reći - brzo se suglasila Marta, jer je htjela da što prije sazna imena krivaca.

Mislila je da ih treba oštro kazniti i osramotiti.

- Morate se zakleti - nepovjerljivo reče Peredonov.

- Pa, dobro, tako mi Boga da nikomu neću reći - uvjerala ga je Marta - a vi recite što prije.

Iza vrata je prisluškiavao Vladja. Bilo mu je drago što se dosjetio da ne uđe u salon: ovako ga neće prisiliti da se zakune na šutnju, pa može pričati komu god želi. Smješkao se od radosti što će se tako osvetiti Peredo-novu.

- Sinoć sam se oko jedan sat vraćao kući i prolazio vašom ulicom - pričao je Peredonov. - Odjednom čujem kako se netko miče oko vaših vrata. Isprva sam pomislio da su lopovi. Mislio sam što ću. Odjednom čujem kako bježe, pa ravno na mene. Stisnuo sam se uza zid. Nisu me vidjeli, ali sam ja njih prepoznao. Jedan je nosio četku, a drugi kantu. Poznati nevaljalci, sinovi bravara Avdejeva. Bježe i govore jedan drugome: »Nismo uzalud potratili noć,« vele, »zaradili smo šezdeset i pet kopjejaka.« Htio sam barem jednoga uhvatiti, ali sam se pobjojao da mi ne namazu lice, a imao sam i novi ogrtač na sebi.

Tek što je Peredonov otišao, Veršina se uputila k načelniku policije i tužila dječake.

Načelnik Minjčukov poslao je policajca da dovede Avdejeva i njegove sinove.

Dječaci su došli bez straha; mislili su da na njih sumnjaju zbog prijašnjih vragolija. Naprotiv, Avdejev, neveseo, visok starac, bio je potpuno uvjeren da su njegovi sinovi opet počinili nekakvu svinjariju. Načelnik je razložio Avdejevu zbog čega su okrivljeni njegovi sinovi. Avdejev je rekao:

- Ne mogu s njima izaći na kraj. Radite s njima što hoćete. Ja sam već digao ruke od njih.
- To mi nismo učinili - odlučno izjavi stariji, čupavi, riđokosi dječak Nil.
- Sve što bilo tko učini, natovare na nas - plačljivo reče mlađi, Uja, koji je također bio čupav ali plavokos.

126

- Jednom smo se nestašno ponijeli, pa sada odgovaraj za sve!

Minjčukov se slatko nasmiješi, zakima glavom i reče:

- Bolje će vam biti da iskreno priznate.
- Nemamo što - osorno reče Nil.
- Nemate što, a? A tko vam je za taj vaš posao dao šezdeset i pet kopjejaka, a?

Vidjevši da su se dječaci na trenutak zbunili, Minjčukov reče Veršinoj:

- Jasno je da su oni.

Dječaci su ponovo počeli nijekati. Odveli su ih u ropotarnicu na šibanje. Nisu izdržali bolove, pa su priznali krivicu. Ali nisu htjeli reći tko im je za to dao novce.

- To smo sami smislili.

Šibali su ih naizmjenice, bez žurbe, sve dok nisu rekli da ih je podmitio Čerepnin. Dječake su vratili ocu.

Načelnik je rekao Veršinoj:

- Evo, kaznili smo ih, to jest, otac ih je kaznio, a sada znate tko vam je to učinio.
- Toga Čerepnina neću samo tako pustiti - kazala je Veršina. — Dat ću ga na sud.
- Ne savjetujem vam to, Natahjo Afanasjevna - dobroćudno je rekao Minjčukov. - Manite se toga, bit će vam bolje!

- Kako da pustim toga nitkova? Zašto? - odvrati Veršina.

- Najvažnije je što nema stvarnih dokaza - mirno reče načelnik.

- Kako nema? Pa dječaci su sami priznali.

- Sad su priznali, a pred sucima će poricati. Tamo ih, znate, neće tući.

- Kako će poricati? Policajci će posvjedočiti - rekla je Veršina, ali ne već tako uvjerenom.

- Kakvi su vam to svjedoci? Kad počnu derati s čovjeka kožu, čovjek će sve priznati, pa i ono čega nije bilo.

Dječaci su, dabome, nevaljalci, dobili su svoje, ali pred sudom neće od njih ništa izvući.

Minjčukov se slatko nasmiješio i mirno promatrao Veršinu.

121; Veršina je otišla od načelnika vrlo nezadovoljna, ali kad je bolje promislila, morala je priznati da bi bilo teško okriviti Čerepnina, i da bi samo mogla puknuti nepotrebna bruka i sramota.

128

XIII

Pred večer se Peredonov najavio direktoru da s njim službeno razgovara.

Direktor, Nikolaj Vlasjevič Hripač, imao je određeni broj pravila koja su se vrlo lijepo slagala sa životom, pa nikako nije bilo teško da ih se pridržava. U službi je mirno ispunjavao sve što su zahtijevali zakoni ili naredbe pretpostavljenih, pa i pravila prihvaćenog umjerenog liberalizma. Zbog toga su i pretpostavljeni i roditelji i učenici bili zadovoljni direktorom. Nije poznao sumnjive slučajeve, neodlučnosti i kolebanja, a i čemu?

Uvijek se mogao osloniti na zaključak pedagoškog vijeća ili na upute pretpostavljenih. Isto je tako bio ispravan i stalozhen i u osobnim odnosima. I sama njegova vanjšina odavala je dobroćudnost i nepokolebljivost:

osrednjeg rasta, jedar, okretan, živih očiju i uvjerljiva načina govora, doimao se poput čovjeka koji se prilično

dobro smjestio, a kani se još bolje smjestiti. Na policama u njegovu kabinetu bilo je mnogo knjiga; iz nekih je vadio izvratke. Kad bi se skupilo dosta izvratka, slagao ih je stanovitim redom i sadržaj opisivao svojim riječima: tako je sastavljao udžbenike koji su se tiskali i prodavali, doduše, ne tako kako su se prodavale knjižice Ušinskoga ili Jev-tuševskog, ali ipak dobro... Ponekad je, pretežno prema stranim knjigama, sastavljao kakvu kompilaciju, uglednu i nikomu potrebnu, i tiskao je u časopisu koji je također bio ugledan i također nikomu potreban. Imao je mnogo djece, dječaka i djevojčica, a svi su očitivali klice raznovrsnih talenata: netko je pisao stihove, netko je risao, a netko je brzo napredovao u glazbi.

Peredonov je mrzovoljno govorio:

9 Mali zloduh

129- Vi me, Nikolaju Vlasjeviču, neprestano napadate. Možda me je tko pred vama oklevetao, iako ništa nisam učinio.

- Oprostite - prekine ga direktor - ne mogu shvatiti kakve klevete izvolite spominjati. U stvari upravljanja meni povjerenom gimnazijom rukovodim se svojim vlastitim opažanjima i usuđujem se nadati da je moje iskustvo, stečeno u službi, dostatno da bih mogao s potrebnom točnošću ocijeniti ono što vidim i čujem, pogotovo s obzirom na pažljiv odnos prema poslu koji sebi postavljam za stalno pravilo - brzo i razgovijetno govorio je Hripač, a glas mu se razliječio suho i jasno poput praskanja cinčanih sipki kada ih svijaju. - Što se pak tiče mogega osobnog mišljenja o vama, ja i sada, kao i prije, mislim da se u vašoj djelatnosti u službi očituju nezgodni nedostaci.

- Da - sumorno reče Peredonov. - Vi ste sebi zabili u glavu da ja ni za što nisam sposoban, iako se stalno brinem za gimnaziju.

Hripač je u čudu podigao obrve i upitno pogledao Peredonova.

- Vi ne zamjećujete - nastavi Peredonov - da u našoj gimnaziji može izbiti skandal, to nitko ne primjećuje, samo sam ja to otkrio.

- Kakav skandal? - zapita Hripač s hladnim smiješkom i počne se žustro šetati po kabinetu. - Vi svojom tajanstvenošću pobuđujete radoznalost, iako, iskreno da kažem, ne vjerujem mnogo u mogućnost skandala u našoj gimnaziji.

- Da, a ne znate koga smo nedavno primili za učenika - reče Peredonov tako pakosno da se Hripač zaustavi i pogleda ga sa zanimanjem.

- Poznajem sve novoprimitljene učenike - hladno reče. - Oni koji su primljeni u prvi razred nisu, očito, bili isključeni iz neke druge gimnazije, a onaj jedini koji je primljen u peti razred došao je s preporukama koje isključuju mogućnost neugodnih pretpostavki.

- Da, samo on nije trebao doći k nama, nego u drugu ustanovu — promrmlja Peredonov sumorno, kao nehotice.

- Objasnite to, Ardaljone Borisiju, molim vas - reče

130

Hripač. - Nadam se da ne biste htjeli reći da Piljnikova treba uputiti u koloniju za malodobne kriminalce.

- Ne, to stvorenje valja uputiti u internat u kome se ne uče klasični jezici - pakosno reče Peredonov, a u očima mu bljesne srdžba.

Hripač gurne ruke u džepove kratkoga kućnog kaputa i neobično začuđeno pogleda Peredonova.

- Kakav internat? - upita. - Znate li kakve se ustanove tako nazivaju? Ako znate, kako ste se odvažili da učinite takvu sablažnjivu usporedbu?

Hripač je jako pocrvenio, a glas mu je zazvučao hladnije i razgovjetnije. Inače su ti znaci direktorove srdžbe zbuñivali Peredonova. Ali sad se nije zbuñio.

- Vi mislite da je to dječak - rekao je podrugljivo žmireći - a nije dječak, nego djevojčica, i to još kakva!

Hripač se kratko i suho nasmije, kao da je taj zvonak i jasan smijeh namješten; uvijek se tako smijao.

- Ha, ha, ha! - Kad se prestao smijati, sjedne u naslonjač, zabacivši glavu kao da pada od smijeha, i jasno izgovori: - Začudili ste me, poštovani Ardaljone Borisiju! Ha, ha, ha! Budite ljubezni pa mi recite na čemu osnivate svoju pretpostavku? Nije li vaša tajna baš u tim pretpostavkama koje su vas navele na takav zaključak? Peredonov je ispričao sve što je čuo od Varvare, a usput se nadugo i naširoko raspričao o lošim svojstvima Kokovkine. Hripač ga je slušao, a povremeno bi prasnuo u suh, jasan smijeh.

- Dragi Ardaljone Borisiju, vaša se mašta nestašno našalila s vama - rekao je, ustao i potapšao Peredonova po rukavu. - Mnogi moji poštovani drugovi, pa i ja, imamo djecu. Nitko od nas ne živi tek godinu dana, pa zar mislite da bismo umjesto dječaka, mogli uzeti preodjevenu djevojčicu?

- Vi se, dakle, prema tome tako odnosite, a bude li se što dogodilo, tko će biti kriv? - upita ga Peredonov.

- Ha, ha, ha! - nasmije se Hripač. - Kakvih se posljedica bojite?

- U gimnaziji će nastati razvrat - reče Peredonov. Hripač se namršti i reče:

- Vi idete malo predaleko. Sve što ste mi do sada

131 rekli ne daje mi ni najmanje povoda da dijelim vaše sumnje.

Te iste večeri Peredonov je obišao sve kolege, od inspektora do pomoćnika razrednih nastavnika, i svima je kazao da je Piljnikov preodjevena gospođica. Svi su se smijali i nisu mu vjerovali, ali kad je otišao, mnogi su počeli sumnjati. Gotovo sve žene nastavnika odmah su u to povjerovale.

Sutradan su već mnogi došli na nastavu s mišlju da Peredonov možda ima pravo. Nisu to otvoreno govorili, ali se nisu ni prepirali s Peredonovom, samo su se ograničavali na neodređene i dvosmislene odgovore: svaki se od njih bojao da će ga smatrati glupim ako se počne prepirati, pogotovo ako se odjednom pokaže da je to istina. Mnogi su htjeli čuti što o tome kaže direktor, ali direktor, mimo običaja, danas uopće nije izlazio iz svojega stana, samo je, s velikim zakašnjenjem, došao na svoj jedini sat u šestom razredu; tu je prosjedio nešto više od pet minuta i otišao ravno kući, a da se nikomu nije javio.

Naposlijetku su prije četvrtog sata sijedi vjeroučitelj i još dva nastavnika pošli k direktoru u njegov kabinet, pod nekom službenom izlikom, a svećenik je oprezno poveo riječ o Piljnikovu. Međutim, direktor se nasmijao tako uvjerljivo i dobroćudno da su sva trojica odmah shvatila kako je sve to glupost. Direktor je brzo prešao na druge teme, ispričao najnovije gradske novosti, potužio se na vrlo jaku glavobolju i rekao da mu se čini da će morati pozvati veleštovanog Jevge-nija Ivanoviča, gimnazijskog liječnika. Zatim je vrlo dobroćudnim tonom ispričao da je današnji školski sat još pojačao njegovu glavobolju, jer je u susjednom razredu slučajno bio Peredonov, a gimnazijalci su se tamo često i neobično glasno smijali. Nasmijavši se svojim suhim smijehom, Hripač reče: - Ove godine sudbina je sa mnom nemilosrdna. Triput tjedno moram sjediti pokraj razreda u kome predaje Ardaljon Borisič i, zamislite, neprestano se čuje smijeh, i to još kakav! Reklo bi se da je Ardaljon Borisič čovjek koji se nerado smije, a kakvo stalno veselje pobuđuje!

132

Hripač nikomu nije dao prilike da na to nešto kaže, jer je opet brzo prešao na drugu temu.

Na satovima, što ih je u posljednje vrijeme držao Peredonov, bilo je zaista mnogo smijeha - ali ne zato što bi se to njemu sviđalo. Naprotiv, dječji smijeh razdraživao je Peredonova. Ali nije se mogao svladati da ne kaže štogod suvišno i neumjesno: ili bi ispričao kakvu glupu priču, ili bi uzeo nekog zadirktivati iz čista mira. U razredu je uvijek bilo nekoliko učenika koji su bili skloni da izazivaju nered i koji bi Peredonovljevu šalu popratili gromoglasnim smijehom.

Kad se nastava završila, Hripač je poslao po liječnika, uzeo šešir i oputio se u vrt koji se protezao između gimnazije i obale rijeke. Vrt je bio velik i sjenovit. Mali gimnazijalci vrlo su ga voljeli. Za vrijeme odmora slobodno su po njemu trčali. Zbog toga pomoćnici razrednika nisu voljeli taj vrt. Bojali su se da se dječacima štogod ne dogodi, iako je Hripač zahtijevao da djeca budu tamo za vrijeme odmora. To mu je bilo potrebno da iskiti izvještaje.

Prolazeći hodnikom, Hripač se zaustavio kod otvorenih vrata gombaonice, malo je zastao oborivši glavu i otišao. Po njegovu žalosnom licu i po sporom hodu svi su već znali da ga boli glava.

Peti se razred spremao za tjelovježbu. Svrstali su se u jedan red, a nastavnik tjelovježbe, poručnik mjesnog pričuvnog bataljona, spremao se da nešto zapovjedi, ali kad je ugledao direktora, pošao mu je u susret. Direktor mu stisne ruku, rastreseno pogleda na gimnazijalce i zapita:

- Jeste li zadovoljni njima? A kakovi su? Trude li se? Da li se zamaraju?

Poručnik je iz dna duše prezirao gimnazijalce koji nisu imali vojničko držanje, a nisu ga ni mogli imati. Kad bi to bili kadeti, on bi bez okolišanja kazao što o njima misli.

Međutim se o ovim nespretnjakovićima ne bi isplatilo izreći neugodnu istinu čovjeku od koga zavise njegovi satovi. Prijazno se nasmiješi tankim usnama i, gledajući direktora ljubezno i veselo, reče:

1 Učenici srednje vojne škole.

133- O, da, djeca su vrlo dobra.

Direktor je napravio nekoliko koraka niz hodnik i vratio se do vrata, ali se iznenada zaustavio, kao da se nečega sjetio.

- Jeste li zadovoljni novim učenicom? Kakav je? Trudi li se? Ne umara li se? - zapitao je tromo i mrzovoljno, a rukom se mašio za čelo.

Poručnik, radi promjene, a znajući da je taj gimnazijalac stran i tuđ, reče:

- Ponešto je mlitav, a i brzo se umara.

Ali direktor ga više nije slušao, već je izašao iz dvorane.

Svježi zrak očito je nešto osvježilo Hripača. Nakon pola sata vratio se, ponovo je pola minute stajao na vratima, a potom je ušao u dvoranu. Učenici su vježbali na spravama. Dva-tri gimnazijalca, koji nisu bili zauzeti, nisu opazili direktora pa su stajali naslonjeni na zid, iskoristivši priliku što poručnik na njih ne gleda. Hripač je prišao njima.

- Piljnikove, zašto ste se naslonili na zid? - upita. Šaša se zacrvenio, uspravio i šutio.

- Ako se toliko zamarate, možda vam gimnastika škodi? - strogo zapita Hripač.

- Oprostite, nisam se umorio — zaplašeno reče Šaša.

- Bit će jedno od dvojega - nastavio je Hripač. - Ili nećete moći polaziti satove tjelovježbe, ili... Uostalom, dođite k meni poslije nastave.

Brzo je otišao, a Šaša je ostao stajati, zbunjen i zaplašen.

- Dobit ćeš ukor! - govorili su mu gimnazijalci. - Čitat će ti bukvicu sve do večeri.

Hripač je rado dugo karao, pa su se gimnazijalci najviše bojali da ih ne pozove k sebi.

Poslije nastave Šaša se bojažljivo uputi k direktoru. Hripač ga je odmah primio. Brzo je prišao Saši, kao da se dokotrljao na kratkim nogama, sasvim mu se približio i, gledajući ga pozorno ravno u oči, zapitao:

- Piljnikove, zar vas zaista zamara tjelovježba? Vi ste na izgled prilično zdrav dječak, ali vanjšina često vara. Da niste možda bolesni? Možda je za vas štetno da gimnasticirate?

134

- Nije, Nikolaju Vlasjeviču, zdrav sam - odgovori Šaša, posve crven od smetenosti.

- Međutim - napomene Hripač - i Aleksej Alekseje-vič tuži se na vašu mlitavost i na to što se brzo zamarate, a i ja sam danas na satu primijetio da djelujete umorno. Zar sam možda pogriješio?

Šaša nije znao kamo da sakrije oči pred prodornim Hripačevim pogledom. Zbunjeno je promrmljao:

- Oprostite, neću više, tako, naprosto mi se nije dalo stajati. Marljivo ću se prihvatiti tjelovježbe.

Odjednom zaplače, što je i za njega samog bilo neočekivano.

- Eto, vidite - reče Hripač. - Očito je da ste umorni: plačete kao da sam vas oštro ukorio. Smirite se!

Stavio je ruku Saši na rame i rekao:

- Nisam vas pozvao radi prodike, već radi objašnjenja...

Sjednite, Piljnikove, vidim da ste umorni.

- Nisam uopće umoran.

Šaša je brzo rupčićem obrisao mokre oči.

- Sjednite, sjednite - ponovio je Hripač i Saši primaknuo stolac.

- Nikolaju Vlasjeviču, istina je da se ne umaram -uvjeravao je Šaša.

Hripač ga uhvati za ramena, posjedne ga, a sam sjedne sučelice Saši i reče:

- Piljnikove, porazgovarajmo mirno. Možda ni sami ne znate pravo stanje svojega zdravlja: vi ste u svakom pogledu vrijedan i dobar dječak, pa potpuno shvaćam da niste htjeli moliti da vas oslobodimo tjelovježbe.

Uzged budi rečeno, danas sam zamolio Jevgenija Ivanoviča da dođe k meni, jer se i sam osjećam vrlo loše.

Usput će i vas pregledati. Nadam se da nemate ništa protiv toga.

Hripač je pogledao na sat i, ne čekajući odgovora, raspričao se sa Sašom kako je proveo ljeto.

Uskoro je došao Jevgenij Ivanovič Surovcev, gimnazijski liječnik, malen, crnomanjast, pokretljiv čovjek koji je rado razgovarao o politici i o novostima. Nije mnogo znao, ali se pažljivo odnosio prema bolesnicima. Smatrao je da su najbolji lijekovi dijeta i higijena, pa je zato uspješno liječio bolesnike.

135Saši su naredili da se razodjene. Surovcev ga je pažljivo pregledao i nije našao nikakvih tjelesnih nedostataka, a Hripač se uvjerio da Šaša nije gospođica. Iako je i prije bio u to uvjeren, smatrao je da bi, u slučaju kad bi morao pismeno odgovarati na upite okruga, bilo korisno da gimnazijski liječnik može, bez suvišnih ispitivanja, izdati svjedodžbu.

Otpuštajući Šašu, Hripač mu srdačno reče:

- Sada, kad znamo da ste zdravi, reći ću Alekseju Aleksejeviču da vam ne daje poštedu.

Peredonov nije sumnjao da će njegovo otkriće da je jedan gimnazijalac djevojčica skrenuti pažnju pretpostavljenih, i da će mu, osim unapređenja u službi, dati i odlikovanje. To ga je potaknulo da budno pazi na ponašanje gimnazijalaca. Uz to, vrijeme je nekoliko dana za redom bilo oblačno i hladno, malo je tko dolazio igrati biljar, pa mu nije preostalo drugo nego da ide po gradu i posjećuje učenike i njihove stanove, štoviše, i one gimnazijalce koji su živjeli kod roditelja.

Peredonov je izabirao što priprostije roditelje: došao bi i potužio se na dječaka kojega bi tada istukli - i

Peredonov je bio zadovoljan. Tako se ponajprije potužio na Josifa Kramarenka, i to njegovu ocu koji je u gradu imao pivovaru i kojemu je rekao da se Josif nestašno ponaša u crkvi. Otac mu je povjerovao i kaznio sina.

Zatim je ista sudbina zadesila nekolicinu drugih. K onim roditeljima, koji bi se, po Peredonov-ljevu sudu, zauzeli za sinove, nije ni išao: još bi se mogli potužiti na okrug.

Svakoga dana posjećivao je barem jedan privatni učenički stan. Tamo se ponašao poput kakvog starješine:

izgrdio bi, naređivao, prijetio. Ali tu su se gimnazijalci osjećali samostaljniji, pa su kadšto bili prema

Peredonovu drski. Međutim je Flavicka, energična, visoka i gromoglasna dama, po Peredonovljevoj želji istukla do krvi svojega maloga stanara, Vladimira Buljtjakova.

Sutradan bi Peredonov u razredu pričao o svojim pothvatima. Nikoga nije spominjao poimence, ali su se njegove žrtve same izdavale svojom zbunjenošću.

136

XIV

Glasi da je Piljnikov preodjevena gospođica brzo su se raširile po gradu. Za to su među prvima saznali Rutilovljevi. Znatiželjna Ljudmila uvijek je nastojala da svojim očima vidi sve što je novo. U njoj je planula žestoka znatiželja da upozna Piljnikova. Ona, dakako, mora vidjeti prurušenu vragolanku. Poznavala se s Kokovkinom. I jednog dana uvečer rekla je sestrama:

- Idem pogledati tu gospođicu.
- Zijalo! - srdito je po vikala Darja.
- Nagizdala se! - primijetila je Valerija, suzdržljivo se smiješeći.

Bilo im je krivo što se same nisu tome dosjetile: nije zgodno ići utroje. Ljudmila se odjenula nešto ljepše nego obično a da ni sama nije znala zašto. Uostalom, rado se kičeno odijevala, pa i otvorenije nego njezine sestre: ruke i ramena bili su joj otkriveniji, suknja je bila kraća, cipele laganije, čarape tanje, prozirnije, u boji kože. Kod kuće je najradije bila samo u suknji i bosa, ili je pak obuvala cipele na bosa noge, a bluza su joj i suknja bile nešto previše otmjene.

Vrijeme je bilo hladno, vjetrovito, otpalo lišće plivalo je u prljavim lokvicama. Ljudmila je išla brzo, pa pod svojom tankom pelerinom uopće nije osjećala hladnoću.

Kokovkina i Šaša pili su čaj. Ljudmila ih pogleda pronicavim očima - nije vidjela ništa osobito: pristojno sjede, piju čaj, jedu kolačiće i razgovaraju. Ljudmila se izljubila s domaćicom i rekla:

- Draga Oljga Vasiljevna, došla sam po poslu. Ali o tom potom, a najprije me ugrijte čajem. Ej, kakav to mladić sjedi uz vas?

Šaša se zacrvnio i nespretno se naklonio. Kokov-

137kina mu je rekla ime njihove gošće. Ljudmila je sjela za stol i stala ljubezno, jednostavno i živo pričati.

Kokovkina, koja je uglavnom sjedila kod kuće, iskreno joj se obradovala i srdačno je pogostila. Ljudmila je veselo brbljala, smijala se, dizala se s mjesta, oponašajući bilo koga, zadirkivala Šašu. Rekla je:

- Nije li vam, golubice, dosadno, kad uvijek sjedite kod kuće s ovim kiselkastim gimnazijalcem? Mogli biste koji put barem k nama zaviriti.

- Nije to za mene - odgovori Kokovkina. - Već sam stara da idem u goste.

- Ma kakvi gosti! - ljubezno odvratila Ljudmila. - Dođite i sjednite malo kao kod svoje kuće, i to je sve. Ovo dijete ne treba umatati u pelene.

Šaša napravi uvrijeđeno lice i pocrvni.

- Gle kakav je to klip! - podrugljivo je rekla Ljudmila i stala gurkati Šašu. - Razgovarajte malo s gošćom!

- Još je malen - reče Kokovkina. - Skroman je. Ljudmila se nasmjehne, pogleda je i reče:

- I ja sam skromna.

Šaša se nasmiješi i dobroćudno reče:

- Kako, zar ste i vi i skromni?

Ljudmila se nasmije. Njezin smijeh kao da je bio isprepleten s milim i plahovitim veseljem, kako je uvijek bivalo. Dok se smijala, jako bi se zacrvnjela, oči bi joj poprimile vragolast izgled, svjestan krivice, a pogled bi izbjegavao sugovornika. Šaša se zbunio, trgnuo se i počeo se opravdavati:

- Ma ne, htio sam reći da ste živahni, a ne da ste neskromni.

Ali osjećajući da to usmeno nije ispalo onako kako bi bilo da je napisano, zbunio se i zacrvnio.

- Kakve li drskosti govori! - smijući se i porume-njevši vikne Ljudmila. - To je upravo milina!

- Sasvim ste smeli mojega Sašenjku - rekla je Kokovkina umiljato, gledajući i Ljudmilu i Šašu.

Umiljavajući se poput mačke Ljudmila, je pogladila Šašu po glavi. On se bojažljivo ali zvonko nasmije, izmakne se iz njezine ruke i pobjegne u svoju sobu.

- Golubice, nađite mi mladoženju - iznenada, bez ikakva prijelaza, kaza Ljudmila.

138

- Ma kakva sam vam ja provodadžinica! - nasmiješeno odgovori Kokovkina, ali joj se po licu moglo zaključiti da bi se vrlo rado prihvatila toga da bude provodadžinica.

- Pa zašto ne biste bili provodadžinica? - odvratila Ljudmila. - A zar ja nisam udavača? Neka vas ne bude sram da mi nađete momka.

Ljudmila je ustala, podbočila se i stala poigravati pred domaćicom.

- Ih, kakvi ste! — reče Kokovkina. — Prava vjetro-pirka!

Ljudmila reče kroz smijeh:

- Da se barem pozabavite iz dosade!

- A kakav vam momak treba? - zapita Kokovkina, smiješeći se.

- Neka bude... neka bude tamnopotan... Golubice, svakako tamnopotan - brzo odgovori Ljudmila. - Izrazito tamnopotan, poput tame! A evo vam i uzora... kao vaš mali gimnazijalac... Takav da mu obrve budu crne, da ima čeznutljiv pogled, crnu kosu s tamnomo-drim odsjajem, a trepavice guste, guste, modrikasto crne trepavice. Taj je vaš ljepotan, pravi ljepotan! Nađite i meni takvoga.

Ljudmila se uskoro spremila da ode i stala se opraštati. Šaša je pošao da je isprati.

- Samo do fijakera! - nježnim glasom zamolila je Ljudmila i umiljato pogledala Šašu, crveneći se poput krivca. Ljudmila se na ulici opet osmjelila i stala ispitivati Šašu:

- Zar samo učite? Čitate li kakve knjige?

- I knjige čitam - odgovori Šaša. - Volim čitati.

- Andersenove priče?

- Ne samo priče, svakakve knjige. Volim povijest, pa i pjesme.

- Pjesme su lijepe. A koji vam je pjesnik drag? - ozbiljno je zapitala Ljudmila.

- Nadson¹, dakako - odgovori Šaša, duboko uvjeren da se ne može drukčije odgovoriti.

¹ Semjon Jakovljevič Nadson (1862-1887), ruski pjesnik, u čijim stihovima prevladuju beznade, tuga i pesimizam.

139- Lijepo! - reče Ljudmila ohrabrujući ga. - I ja volim Nadsona, ali sarno ujutro, a navečer, mili moj, radije se naprežem. A vi, što vi volite raditi?

Šaša je pogleda umilnim crnim očima, koje se iznenada ovlažiše, i reče:

- A ja se volim maziti.

- Vidi ga! Kako je nježan! - reče Ljudmila i zagrla ga. - Voliš se maziti, a voliš li se brčkati po vodi?

Šaša se nasmije. Ljudmila ga je dalje zapitkivala:

- U toploj vodi?

- I u toploj i u hladnoj - stidljivo reče dječak.

- Kakav sapun volite?

- Glicerinski.

- A volite li grožđe? Šaša se nasmije.

- Ih, kakvi ste! To je već nešto drugo. Vi me samo zadirkujete.

- Što ne kažete! Zašto da vas zadirkujem?

- Znam, znam ja da ste podrugljivica.

- Odakle vam to?

- Tako svi kažu - reča Šaša.

- Kažite mi koji je to spletkar! - tobože strogo reče Ljudmila. Šaša se zacrvenio.

- Evo i fijakera. Fijaker! - poviče Ljudmila.

- Fijaker! - poviče i Šaša.

Dojurio je kočijaš čiji se glomazni fijaker treskao. Ljudmila mu je kazala kamo ide. Malo je porazmislio i zatražio četrdeset kopjejaka. Ljudmila mu reče:

- Zašto toliko, golubiću? Zar je to daleko? Zar ne znaš gdje je to?

- Koliko dajete?

- Polovicu toga. Šaša se nasmije.

- Baš ste zgodni, gospođice! - reče kočijaš. - Dodajte barem još pet kopjejaka.

- Hvala, mileni, što si me dopratio — rekla je Ljudmila, čvrsto stisla Saši ruku i sjela u fijaker.

Šaša je otrčao kući, veselo misleći o veseloj djevojci.

Ljudmila se vratila kući vesela, smiješeći se i sanja-reći o nečem zanimljivom. Sestre su je čekale. Sjedile su u blagovaonici za okruglim stolom, osvijetljenim visećom svjetiljkom. Na bijelom stolnjaku veselo je

140

stajala tamnosmeđa boca s kopenhaškim cherrv bran-dyjem, a rubovi njezina gr'oca svjetlucali su se, obliveni slatkim sokom. Okružavali su je pladnjevi s jabukama, orasima i halvom.

Darja se malo napila; rumena, razbarušena, gotovo samo napola odjevena, gromkim je glasom pjevala.

Ljudmila je čula pretposljednju kiticu poznate pjesmice:

Gdje odjeća je, gdje svirala ?

Gol golu vuče sve do žala.

Sram tjera strah, strah tjera sram s lica.

I gorko vapi pastirica:

Zaboravi što vidio si!

Tu je bila i Larisa, lijepo odjevena, spokojno vesela; jela je jabuku, režući nožićem male kriške, i smiješila se.

- Pa što si vidjela? — zapitala je.

Darja je zašutjela i pogledala Ljudmilu. Valerija se nalaktila, odmakla mali prst, oborila glavu i, nasmiješena, oponašala Larisu. Ali bila je slabašna, nježna, a smiješak joj nije bio spokojan. Ljudmila je nalila u čašicu tamnocrvenog likera i rekla:

- Gluposti! To je pravi pravcati dečko. Vrlo je simpatičan. Izrazito je tamnopotan, oči mu se krijese, malen je i bezazlen.

Odjednom se glasno nasmije. Gledajući je, i sestre se nasmijaše.

- Ma što da se priča: sve je to Peredonovljeva glupost - reče Darja, odmahne rukom i časkom se zamisli, nalaktivši se na stol i oborivši glavu. - Bolje je pjevati - reče i prodorno zapjeva. Iz njezina kriještanja izbijala je neprirodno sumorna živahnost. Kao kad bi mrtvaca pustili iz groba da cijelo vrijeme pjeva, tako bi pokojnik zapjevao. Ali sestre su se već odavno bile navikle na Darjino pijano urlanje, pokatkad su je i pratile pjevajući navlas kreštavim glasom.

- Evo, opet je zatulila - reče Ljudmila smiješeći se. Nije to kazala zbog toga što joj se pjevanje ne bi sviđalo, već zato što bi radije pričala sestrama.

141 Darja srdito vikne, prekinuvši sestru usred rečenice:

- Šta ti je, pa ja tebe ne smetam!

I zapjeva istoga časa. Larisa nježno reče:

- Neka pjeva!

Teško mi je mladoj, Nigdje mjesta nemam...

kreštavo je pjevala Darja, iskripljujući glasove i umećući slogove, kako rade pučki pjevači da bi jače ganuli slušaoce. To je izgledalo, na primjer, ovako:

E-e-eh-te-ško-o-o-mi-je-mla-mla-a-a-doj-e-eh.

Uz to je osobito razvlačila glasove na kojima nije bio naglasak. Tako je postizala najsnažniji dojam: to bi pjevanje u nenaviklog slušatelja pobudilo samrtnu tugu.

O, samrtna tugo, koja se širiš poljima i selima, širokim rodnim prostranstvima! Tugo koja se utjelovljuješ u divljoj vici, tugo koja odvratnim plamenom gutaš živu riječ, koja živu pjesmu ponekad pretvaraš u bezumno urlikanje! O, samrtna tugo! O, mila, stara, ruska pjesmo, zar zaista izumireš?

Darja je iznenada skočila, podbočila se i zapjevala veselu poskočnicu, plešući i pucketajući prstima:

Odlazi, mladiću, ti, Razbojnička ja sam kći. Nije važno! Ako dođeš, Zabit ću ti u drob bodež. Ne treba mi seljačić, Draži mi je prosjačić.

Darja je pjevala i plesala, a njezine nepokretne oči okretale su se s njezinim okretanjem poput blijedog mjeseca. Ljudmila se glasno smijala, a srce joj je lako zamiralo i stezalo se, i to ne od vesele radosti niti od tamnocrvenoslakog cherrv brandvja. Valerija se smijala tiho, stakleno-zveketavim smijehom, i zavidno je gledala sestre: htjela je da i ona bude isto tako vesela, ali joj je bilo nekako neveselo; mislila je da je zadnja,

142

»ostružak«, i da je zbog toga slaba i nesretna. Smijala se, ali kao da će svakoga časa zaplakati.

Larisa je pogleda, namigne joj, a Valeriji odjednom postane veselo i zabavno. Larisa ustane, slegne ramenima - i u tren oka sve četiri sestre zavrtješe se u pomamnom kretanju, iznenada zahvaćene divljom objestii, vičući s Darjom glupe riječi sve novih i novih poskočnica, od kojih je jedna bila zazornija i smionija od druge. Sestre su bile mlade, lijepe, glasovi su im zvučali zvonko i snažno: vještice u planini pozavidjele bi na tom kolu.

Te je noći Ljudmila sanjala vatrene, afričke snove!

Snilo joj se da leži u zagušljivo ugrijanoj sobi, odjeća je spala s nje i razgolila vrelo tijelo - i gle, ljuskama pokrivena prstenasta zmija uvlači se u njezinu ložnicu i diže se, puzi po stablu i granju njezinih golih, prekrasnih nogu...

Zatim je sanjala jezero u toploj ljetnoj noći, na koje su se nadvili tmasti olujni oblaci. Vonjalo je po toploj ustajaloj vodi i nježnoj, od sparine uveloj travi - a po tamnoj i zloslutno mirnoj vodi plovio je jedan bijeli labud, snažan i carski veličanstven. Krilima je bučno udarao po vodi i, glasno sikućući, približio joj se, zagrlio je - i postalo joj je slatko, sjetno i zloslutno.

I zmija i labud priklonili su nad Ljudmilom blijedo-modro Sašino lice s tamnim zagonetno žalosnim očima, a modrikastocrne trepavice, ljubomorno prikrivajući čarobni pogled, spuštale su se teško i stravično.

Zatim je Ljudmila usnila raskošnu palaču s niskim i teškim svodovima - u koju se natiskalo mnogo golih, snažnih i prekrasnih dječaka - a najljepši od svih bio je Šaša. Kad su na pod plegli Šašu, s glavom prema Ljudmili, pa ga bičevali a on se glasno smijao i plakao, i ona se nasmijala, kao što se katkad ljudi smiju u snu, kad srce iznenada jače zakuca pa se dugo, nezadrživo smiju smijehom samozaborava i smrti...

Ujutro, nakon svih tih snova, Ljudmila je osjetila da se strastveno zaljubila u Šašu. Ljudmilu je obuzela nestrpljiva želja da ga vidi, ali bilo joj je teško kad je pomislila da će ga vidjeti odjevena. Kako je glupo što dječaci ne idu razgolićeni! Ili barem bosii, kao što idu

143 ljeti derani koje je rado gledala jer su išli bosii, koji put visoko ogoljenih nogu.

»Pa zar je sramota imati tijelo«, pomislila je Ljudmila, »da ga čak i dječaci kriju«.

144

XV

Volodin je marljivo odlazio Adamenkovima na satove. Njegove sanjarije o tome da će ga gospođica ugostiti kavicom nisu se ostvarile. Svaki put otpremili bi ga izravno u sobicu za ručni rad. Miša je obično već stajao u predsoblju kraj stolarske klupe, pripravivši sve što je bilo potrebno za sat. Poslušno je obavljao sve što mu je

Volodin naređivao, ali bez volje. Da bi manje radio, Miša je nastojao Volodina navesti na razgovor. Volodin je htio biti savjestan, pa se nije dao. Govorio je:

- Mišenjka, izvolite se najprije dva sata prihvatiti posla, a potom ćemo porazgovarati ako vam je drago. Tada ćemo pričati koliko vas bude volja, a sada ne, jer je posao prije svega.

Miša bi lagano uzdahnuo i prihvatio se posla, ali kad bi završio sat, više nije imao želju da razgovara: govorio je da nema vremena, da mu je mnogo zadano posla.

Kadikad je na satove dolazila i Nadežda Vasiljevna da vidi kako Miša radi. Miša je primijetio da se Volodin s njom lakše upušta u razgovor pa bi iskoristio tu priliku. Međutim, čim bi Nadežda Vasiljevna uočila da Miša ne radi, brzo bi ga opomenula:

- Miša, ne budi lijen!

Zatim bi otišla, rekavši Volodinu:

- Oprostite što sam vam smetala. On vam baš ne voli raditi. Ljenčari ako mu se dopušta.

Volodina je isprva zbunjivalo takvo ponašanje Na-dežde Vasiljevne. Zatim je pomislio da se ona ustručava da ga ponudi kavicom, jer se boji da ne dođe do ogovaranja. Potom je pomislio da ona ne mora dolaziti na njegove satove, a ipak dolazi. Zar možda zbog toga što joj je drago da njega vidi? Volodin je protumačio u

10 Mali zloduh

145svoju korist i to što je Nadežda Vasiljevna odmah rado pristala da Volodin daje satove, što se nije pogađala.

Tako su ga uvjerali i Peredonov i Varvara.

- Naravno da je u tebe zaljubljena - govorio je Peredonov.

- Pa vi ste momak od oka! - dometala je Varvara. Volodin bi napravio skromno lice i radovao se svome uspjehu. Jednom mu Peredonov reče:

- Momak za ženidbu, a nosi otrcanu kravatu!

- Ja, Ardašo, još nisam za ženidbu - razložno odgovori Volodin, iako je sav zadrhtao od radosti - ali mogu kupiti novu kravatu.

- Kupi si kićenu - savjetovao ga je Peredonov - da se vidi kako u tebi ljubav vri.

- Crvenu kravatu - reče Varvara - i kićenu, pa i pribadaču. Pribadača se može jeftino kupiti, i to s kamenom.

Bit ćete otmjeni.

Peredonov je pomislio da Volodin možda nema dosta novaca. Ili će škrtariti pa će kupiti jednostavniju, crnu.

»To će biti nedolično«, mislio je Peredonov. Gospođica Adamenko je uglađena; ako pođe k njoj u prošnju s bilo kakvom kravatom, može se uvrijediti, pa će ga odbiti.« Peredonov reče:

- Zašto da kupuješ jeftino? Ti si, Pavluša, od mene zaradio kravatu. Koliko sam ti dužan, rubalj i četrdeset, zar ne?

- Četrdeset kopjejaka, to je točno - reče Volodin, pa se široko nasmiješi i nakrevelji. - Ali ne jedan rubalj, nego dva.

Peredonov je i sam znao da su bila dva rublja, ali bi mu bilo draže kad bi platio samo jedan. Reče:

- Lažeš, kakva dva rublja?

- Evo, Varvara Dmitrijevna je svjedok - uvjervao ga je Volodin.

Varvara se nasmiješi i reče:

- Ma plati, Ardaljone Borisiču; i ja se sjećam da si izgubio dva rublja.

Peredonov pomisli da Varvara brani Volodina, što znači da je prešla na njegovu stranu. Namršti se, izvuče iz kesice novce i reče:

- No, dobro, neka bude dva i četrdeset. To me neće upropastiti. Ti si, Pavluška, bijednik, evo ti na, uzmi.

146

Volodin je uzeo novac, izbrojio ga, zatim napravio uvrijeđeno lice, oborio ispupčeno čelo, napućio donju usnu i prozborio meketavim i drhtavim glasom:

- Vi ste, Ardaljone Borisiču, meni bili dužni pa ste morali platiti, a što sam ja bijednik, to ovamo uopće ne spada. Ja još nikoga nisam molio kruha, a znate da je bijedan samo zloduh koji ne jede kruh, a kako ja jedem kruh, čak i s maslacem, znači da nisam bijednik.

Sasvim se utješio i zacrvenio od radosti što je tako dobro odgovorio, i stao se smijati uspijajući usne.

Naposljedku Peredonov i Volodin odluče da idu u prošnju. Obojica su obukla svečana odijela, pa su djelovali još svečanije i gluplje nego obično. Peredonov je oko vrata stavio bijelu kravatu, a Volodin šarenu -crvenu sa zelenim prugama. Peredonov je ovako rasuđivao:

- Idem u proscje, moja je uloga ozbiljna, pa ako sve pođe za rukom, moram imati bijelu kravatu, a ti si prosac, pa moraš iskazati plamene osjećaje.

Peredonov i Volodin, držeći se neprirodno svečano, smjestili su se u salonu Adamenkovih: Peredonov na divanu, Volodin u naslonjaču. Nadežda Vasiljevna začuđeno je gledala goste. Gosti su pričali o vremenu i novostima, držeći se kao ljudi koji su došli po osobito važnom poslu, ali ne znaju kako da mu pristupe. Napokon se Peredonov nakašlje, namršti i reče:

- Nadežda Vasiljevna, došli smo poslovno.
- Poslovno - prihvati Volodin, pa napravi važno lice i napući usne.
- Zbog njega - reče Peredonov i palcem pokaže na Volodina.
- Zbog mene - potvrdi Volodin i također pokaže palcem na sebe, na svoje grudi.

Nadežda Vasiljevna se nasmiješi.

- Izvolite - rekla je.
- Govorit ću ja umjesto njega - reče Peredonov. - On je skroman, ne usuđuje se sam. A pošten je čovjek, ne pije, dobar je. Ima malu plaću, ali to nije važno. Ima nas svakakvih, nekome treba novaca, a nekome čovjek. Ma što šutiš? - obrati se Volodinu. - Reci nešto.

147 Volodin obori glavu i drhtavim glasom probleji poput ovna:

- Dakako, nemam veliku plaću, ali ću uvijek imati koranicu kruha. Dakako, nisam bio na sveučilištu, ali neka Bog svakomu dade da živi kao ja, a o sebi ne znam ništa loše... Uostalom, neka misle što ih je volja. A ja sam zadovoljan sam sobom.

Raskrilio je ruke, oborio čelo kao da se sprema bosti i zašutio.

- Eto, tako - reče Peredonov. - On je neoženjen, ne može tako dalje živjeti. Trebao bi se oženiti. Kad se oženi, bit će mu bolje

- Ako žena čovjeku odgovara, nema ništa bolje - potvrdi Volodin.

- A vi ste - nastavi Peredonov - djevojka. Vi se također morate udati.

Iza vrata začuje se lak šum, prigušen, kratak zvuk kao da tko uzdiše ili se smije pokrivajući usta. Na-dežda Vasiljevna strogo pogleda na vrata i hladno reče:

- Previše se brinete za mene - ljutito naglašavajući riječ »previše«.

- Vama nije potreban bogat muž - reče Peredonov.

- Sami ste bogati. Vi trebate čovjeka koji će vas voljeti i koji će vam u svemu ugađati. Vi njega poznajete, mogli ste ga shvatiti. Evo, ja imam trgovca, a vi robu. To jest, vi ste sami roba.

Nadežda Vasiljevna zacrvnjela se i ugrizla za usnu da svlada smijeh. Za vratima su se i dalje čuli isti zvuči, kao maloprije. Volodin je skromno oborio oči. Činilo mu se da je stvar na dobrom putu.

- Kakva roba? - obzirno upita Nadežda Vasiljevna.

- Oprostite, ne shvaćam.

- Kako ne shvaćate? - sumnjičavo reče Peredonov.

- Evo, otvoreno ću vam reći: Pavle Vasiljevič prosi vašu ruku i vaše srce. A ja prosim u njegovo ime.

Za vratima je nešto palo na pod i otkotrljalo se, prigušeno se smijući i uzdišući. Nadežda Vasiljevna, crveneći se od suzdržana smijeha, gledala je goste. Volodinova prosidba činila joj se smiješna i drska.

- Da - reče Volodin. - Nadežda Vasiljevna, prosim vašu ruku i vaše srce.

148

- Zacrvnio se, ustao, strugnuo nogom po sagu i brzo sjeo. Zatim je opet ustao, položio ruku na srce i, umiljato gledajući gospođicu, rekao:

- Nadeždo Vasiljevna, dopustite da vam objasnim. Budući da vas čak jako ljubim, ne biste li htjeli pristati? Jurne naprijed, padne pred Nadeždom Vasiljevnom na koljeno i poljubi joj ruku.

- Nadeždo Vasiljevna, vjerujte! Kunem vam se! - usklikne, podigne ruku i svom se snagom udari po prsima, tako da je daleko odjeknulo.

- Ma šta to radite, molim vas, ustanite! - zbunjeno je rekla Nadežda Vasiljevna. - I čemu?

- Nadeždo Vasiljevna, vjerujte mi! Do groba, od sveg srca!

- Oprostite - reče Nadežda Vasiljevna - ali doista ne mogu. Moram odgajati brata. Eno ga, plače tamo za vratima.

- Pa što ako odgajate brata - uvrijeđeno reče Volodin, napućivši usne. - Čini mi se da to ništa ne smeta.

- Ne, u svakom slučaju... što se toga tiče - reče Nadežda Vasiljevna i brzo ustane. - Treba njega pitati.

Počekajte.

Hitro je istrčala iz salona, šušteći svijetložutom haljinom. Za vratima je zgrabila Mišu za ramena, dotrčala s njime do njegove sobe i tamo, stojeći na vratima, zadahtana od trčanja i prigušena smijeha, jedva dolazeći do glasa, reče:

- Sasvim, sasvim je uzaludno moliti te da ne prisluškuješ: zar je baš neophodno potrebno da primijenim najstrože mjere?

Miša ju je obujmio oko pasa, privio glavu na njezine grudi i glasno se nasmijao. Tresao se od smijeha i od nastojanja da ga priguši. Sestra gurne brata u sobu, sjedne kraj vrata na stolac i naduši se smijati.

- Jesi li čuo što je izmislio onaj tvoj Pavle Vasiljevič? - zapitala ga je. - Pođi sa mnom u salon, ali se ne smiješ smijati. Pitat ću te pred njima, a ti ne smiješ pristati. Jesi li shvatio?

- Aha! - procijedi Miša i turi u usta kraj rupčica da se ne smije, ali uzalud.

- Kad ti bude smiješno, pokrij lice rupčićem - sa-

149vjetovala ga je sestra i opet uhvatila za rame i povela u salon.

Tamo ga je smjestila u naslonjač, a sama je sjela kraj njega na stolac. Volodin ih je uvrijeđeno gledao, obo-rivši glavu poput janjeta.

- Evo - rekla je Nadežda Vasiljevna, pokazujući na brata - jedva je suspregao suze, jadni dječak! Ja mu zamjenjujem majku, pa je odmah pomislio da ću ga napustiti.

Miša pokrije lice rupčićem. Sve mu se tijelo treslo. Da bi prikrio smijeh, otegnuto je zavapio:

- U-u-u!

Nadežda Vasiljevna zagrlila ga je, neprimjetno ušti-nula za ruku i rekla:

- Ne plači, mili moj, ne plači!

Mišu je neočekivano tako zaboljelo da su mu se u očima zaiskrile suze. Spustio je rupčić i srdito pogledao sestru.

»Dječak se odjednom naljutio«, mislio je Peredo-nov, »počet će i gristi; a kažu da je ljudska slina otrovna.« Primaknuo se Volodinu da bi se, u slučaju opasnosti, mogao sakriti iza njega. Nadežda Vasiljevna rekla je bratu:

- Pavle Vasiljevič prosi moju ruku.

- Ruku i srce - ispravi je Peredonov.

- I srce - skromno, ali dostojanstveno reče Volodin. Miša se pokrije rupčićem i, jecajući zbog suzdržana smijeha, reče:

- Ne, nemoj poći za njega, što će tada biti sa mnom? Volodin progovori, zbog uvrede i uzbuđenja, krešta-vim glasom:

- Čudim se, Nadeždo Vasiljevna, što molite za dopuštenje svojega bracu koji je, dakako, još dječak. Čak i kad bi izvolio biti odrasli mladić, i u takvom biste slučaju mogli sami odlučiti. A budući da ga vi, Nadeždo Vasiljevna, sada molite za dopuštenje, vrlo se čudim, čak sam i zapanjen.

- Čak je smiješno moliti dječaka za dopuštenje -mrzovoljno reče Peredonov.

- A koga da pitam? Tetki je ionako svejedno, a ja ga moram odgajati, pa kako ću ako se za vas udam? Što 150

će biti ako počnete s njim surovo postupati? Miška, zar nije istina da se bojiš njegove surovosti?

- Ne, Nadjo - reče Miša, izvirujući jednim okom ispod svojega rupčića — ne bojim se ja njegove surovosti. Ma kakvi! Nego se bojim da bi me Pavle Vasiljevič razmazio, da ne bi dao da me pošalješ u kut da stojim.

- Vjerujte mi, Nadeždo Vasiljevna - reče Volodin pritiskujući ruku na srce - da neću razmaziti Mi-šenjku.

Mislim, zašto bismo dečka mazili? Bit će sit, odjeven, obučen - ali maziti ga ne treba. Ja ga također mogu otjerati u kut, i nipošto ga ne bih mazio. Mogu čak i više. Budući da ste vi djevojka, to jest gospođica, bilo bi vam nezgodno, a ja ga mogu i šibom.

- Oboje ćete me tjerati u kut da stojim - plačljivo reče Miša i opet se pokrije rupčićem. - Eto kakvi ste! Pa još i šibom! Ne, to mi se ne sviđa. Ne, Nadjo, ne smiješ poći za njega.

- Eto, dakle, čuli ste. Odlučno vam kažem: ne mogu - izusti Nadežda Vasiljevna.

- Vrlo mi je čudno, Nadeždo Vasiljevna, što tako postupate - reče Volodin. - Došao sam k vama s potpunom naklonošću, može se reći s plamenom, a vi me odbijate, među ostalim, zbog brace. Ako vi sada zbog brace, druga će zbog sestrice, treća zbog nećakinje, a možda i zbog bilo kojeg drugog rođaka, i ni jedna se neće htjeti udati, pa će se tako zatrti ljudski rod.

- Ne uznemirujte se zbog toga, Pavle Vasiljeviču -reče Nadežda Vasiljevna - svijetu još ne prijeti takva opasnost. Neću se udavati bez Mišina pristanka, a on, kako ste čuli, ne pristaje. Pa i shvatljivo je kad mu već unaprijed obećavate da ćete ga tući. Tako biste i mene onda lemali.

- Ali, molim vas, Nadeždo Vasiljevna, zar mislite da bih ja sebi dopustio takvu neodgojenost! - očajno usklikne Volodin.

Nadežda Vasiljevna se nasmiješi.

- A ni sama ne osjećam želju da se udam - reče.

- Zar možda želite poći u redovnice? - uvrijeđenim glasom zapita je Volodin.

- Ili u sektu tolstojevaca? - ispravi ga Peredonov. -Gnojiti zemlju?

151- A zašto bih morala bilo kamo otići? - strogo ih zapita Nadežda Vasiljevna, ustajući sa svojega mjesta. - Meni je i ovdje dobro.

Volodin je također ustao i, uvrijeđeno napučivši usne, rekao:

- Nakon toga, ako Mišenjka pokazuje prema meni takve osjećaje, a vi njega, čini se, pitate za savjet, znači da moram otkazati i satove, jer kako ću sada opet dolaziti kad je Mišenjka prema meni takav?

- Ama, zašto? - reče Nadežda Vasiljevna. - To je posve druga stvar.

Peredonov je pomislio da treba pokušati gospođicu nagovoriti: možda će ipak pristati. I sumorno reče:

- Dobro promislite, Nadeždo Vasiljevna! Zašto odlučujete tako naprečac? On je dobar čovjek, i moj prijatelj.

- Ne - reče Nadežda Vasiljevna. - Što tu ima da se misli! Zahvaljujem vam, Pavle Vasiljeviču, na ukazanoj časti, ali ne mogu poći za vas.

Peredonov srdito pogleda Volodina i ustane. Pomislio je da je Volodin budala: nije umio gospođici zavt-jeti glavom.

Volodin je oborene glave sjedio u svome naslonjaču. Prijekorno je zapita:

- Nadeždo Vasiljevna, je li to vaša posljednja? Eh! Ako je tako - reče i odmahne rukom - neka vam Bog bude na pomoći. Takva je moja nesretna sudbina. Eh! Momak je volio djevojku, a ona njega nije voljela. Bog sve vidi! Pa šta, neko ću vrijeme plakati, i gotovo.

- Dobrog čovjeka nećete, a bogzna na kakvog ćete još naići - poučno će Peredonov.

- Eh! - uzdahne još jednom Volodin i pođe prema vratima, ali odjednom odluči da bude velikodušan, pa se vrati da se rukuje na rastanku s gospođicom, pa čak i s Misom koji ga je uvrijedio.

Peredonov je na ulici srdito gundao, a Volodin je cijelim putem uvrijeđenim glasom razmišljao kao da bleji.

- Zašto si otkazivao satove? - promumlja Peredonov. - Zar si tako bogat?

- Ardaljone Borisiču, samo sam kazao da, ako je tako, moram otkazati, a ona mi je izvoljela reći da ne

152

trebam otkazivati, a kako ja ništa nisam odgovorio, znači da je ona mene zamolila da ne otkazujem. A kako sada od mene zavisi... Budem li htio, otkazat ću, a ne budem li htio - i dalje ću tamo ići.

- Zbog čega bi otkazivao? - reče Peredonov. - Idi kao da ništa nije bilo.

»Neka se tu bar malo okoristi«, mislio je Peredonov, »manje će zavidjeti.«

Peredonovu je bilo teško pri duši. Volodin još nije bio zbrinut, pa će morati s oba oka paziti na njega da ne stupi u vezu s Varvarom. Još će se možda i Ada-menkova na njega naljutiti što je išao s Volodinom u prošnju.

Ona ima rođakinju u Petrogradu, pa će joj pisati i možda će mu naškoditi.

Ni vrijeme nije bilo lijepo. Nebo se natmurilo, gavrani su letjeli i graktali. Graktali su upravo nad Peredonovljevom glavom, kao da mu se podruguju i proriču nove, sve veće neugodnosti. Peredonov je omotao vrat šalom, jer je mislio da se po takvu vremenu može lako prehladiti.

- Pavlušo, kakvo je to cvijeće? - zapitao je pokaza-jući Volodinu žute cvijetke uz ogradu u nečijem vrtu.

- To su, Ardošo, ljutići - tužno odgovori Volodin. Takvog je cvijeća, sjeti se Peredonov, mnogo i u njihovom vrtu. A kakvo je to strašno ime? Možda je otrovno. Evo, Varvara će ga možda ubrati, načupat će cijelu kitu, skuhat će ga umjesto čaja, pa će ga otrovati - čim dođe dekret - otrovat će ga da bi mogla podmetnuti Volodina. Možda su se već dogovorili. Ne zna on samo tako kako se zove taj cvijet. A Volodin je nastavio.

- Neka joj Bog sudi! Zašto me je uvrijedila? Ona čeka aristokrata, a ne misli da i aristokrata ima svakakvih - mogla bi s kojim doživjeti mnogo neugodnosti; a običan dobar čovjek mogao bi je usrećiti. Poći ću u crkvu, zapalit ću svijeću za njezino zdravlje, pomolit ću se: »Daj Bože da dobije muža pijanicu, da je tuče, da je upropasti, pa da je dovede na prosjački štap.« Tada će se sjetiti mene, ali će biti već kasno. Šakom će brisati suze i reći: »Bila sam budala što sam odbila Pavla Vasiljeviča, ne bi me on tukao, bio je dobar čovjek.«

153 Ganut vlastitim riječima, Volodin se rasplakao i rukama brisao suze sa svojih ovnujskih, izbuljenih očiju.

- Razbij joj noću stakla! - savjetovao ga je Peredonov.

- Bog bio s njom! - žalosno reče Volodin. - Još bi me uhvatili. Nego, kakav je ono dječak! Gospode Bože, što sam mu učinio te je smislio da mi naudi? Zar se nisam brinuo za njega, a on, vidiš kako mi je podvalio! Kad je već kao dječak takav, reci, molim te, što će još od njega postati?

- Da - srdito reče Peredonov - s dječakom nisi mogao izaći na kraj. Eh, kakav si mi ti prosac!

- Nego šta? - odvrati Volodin. - Prosac, nego šta. Naći ću ja drugu. Samo neka ne misli da ću za njom plakati.

- Kakav si mi ti prosac! - zadirktivao ga je Peredonov. - Pa još si stavio i kravatu. Guraš se kamo ne spadaš.

Prosac!

- Da, ja sam prosac, a ti si, Ardašo, provodadžija - razborito reče Volodin. - Ti si mi davao nade, a nisi znao snubiti. Kakav si mi ti provodadžija!

Živo su se počeli međusobno zadirkivati i dugo su se prekoravali, ali tako da se činilo kao da se dogovaraju o važnoj stvari.

Pošto je ispratila goste, Nadežda Vasiljevna vratila se u salon. Miša je ležao na divanu i glasno se smijao.

Sestra ga je uhvatila za rame, digla ga s divana i rekla:

- Zaboravio si da se ne smije prisluškiivati. Podigla je ruke i htjela sastaviti male prste, ali se iznenada nasmije i mali se prsti ne sastaviše. Miša poleti k njoj, zagrli je i dugo se još smijahu.

- Ipak, za prisluškiivanje ćeš ići u kut — rekla je.

- Neću — reče Miša. - Izbavio sam te od prosca, moraš mi biti još i zahvalna.

- Tko je koga izbavio? Jesi li čuo kako su se spremali da te išibaju? Odlazi u kut!

- Bit će bolje da se tu još malo zadržim - reče Miša. Kleknuo je do sestrih nogu i položio joj glavu na koljena. Ona ga je milovala i škakljala. Miša se smijao, puzeći na koljenima po podu. Sestra ga je iznenada odgurnula i sjela na divan. Miša je ostao nasred sobe. Neko je vrijeme klečao i molećivo gledao sestru. Ona

je udobnije sjela, dohvatila knjigu kao da će čitati, ali je krišom promatrala brata.

- Već sam se umorio - žalosno je rekao.
- Nitko te ne drži, sam ustani! - odgovori mu sestra, smiješeći se iza knjige.
- Dosta sam kažnjen, oprosti mi - molio je Miša.
- Zar sam te natjerala da klečiš? - tobože ravnodušnim glasom upita Nadežda Vasiljevna. - Što mi dosađuješ!
- Neću ustati dok mi ne oprostiš.

Nadežda Vasiljevna se nasmije, odloži knjigu i uhvati Mišu za rame, pa ga privuče sebi. On vrisne i zagrlji je uzvikujući:

- Pavlušina mladenka!

155XVI

Crnooki dječak obuzeo je sve Ljudmiline misli. Često je o njemu govorila, i sa svojima i sa znancima -kadikad posve neumjesno. Gotovo svaku noć sanjala ga je, ponekad skromnoga, običnog, ali češće u nekom čudnom i fantastičnom položaju. Njezino pripovijedanje o tim snovima postalo je tako uobičajeno da su sestre ubrzo same počele da je svako jutro ispituju što je noćas sanjala o Saši.

Smatrenje o njemu zauzimalo je sve njezino slobodno vrijeme.

Ljudmila je nagovorila sestre da u nedjelju pozovu Kokovkinu, kad bude išla od liturgije, pa da je što duže zadrže. Htjela je zateći Šašu samoga. Ljudmila neće ići u crkvu.

- Recite joj da sam zaspala - napućivala je sestre.

Sestre su se smijale njezinoj namisli, ali su, dakako, pristale. Živjele su u velikoj slozi. Pa i odgovaralo im je da se Ljudmila bavi dječakom, a da njima prepusti prave momke.

Učinile su kako su obećale; nakon liturgije pozvale su Kokovkinu.

Dotle se Ljudmila sasvim spremila da izađe, dotjerala se ukusno i lijepo, namirisala sa nježnom i nečujnom Atkinsonovom štrcaljkom, u jedan je džep stavila nenačetu bočicu parfema, a u drugi maleni raspršivač i pritajila se kraj prozora, iza salonskih zastora, kako bi iz zasjede mogla vidjeti dolazi li Kokovkina. Još je prije bila namislila da sa sobom ponese parfem -namirisat će gimnazijalca da ne zaudara na odvratnu latinštinu, tintu i dječaćku objest. Ljudmila je voljela parfeme, naručivala ih čak iz Petrograda i mnogo ih trošila. Voljela je mirisavo cvijeće. Njezina je soba

156

uvijek ugodno mirisala, bilo čime - cvijećem, parfemima, borom, a u proljeće svježim brezovim granama.

Evo i sestara, a s njima ide i Kokovkina.

Ljudmila je veselo protrčala kroz kuhinju do vratnica, pa sporednom ulicom, da je ne primijeti Kokovkina.

Veselo se smješkala, brzo je išla prema Kokovki-ninoj kući i nestašno mahala bijelim suncobranom. Raspoložio ju je topao jesenski dan, pa se činilo da sa sobom nosi i oko sebe širi svoj karakteristični duh veselja.

U Kokovkininoj kući služavka joj je rekla da gospođe nema kod kuće. Ljudmila se glasno nasmije i pošali se s djevojkom rumenih obraza koja joj je otvorila vrata.

- Možda me varaš? - govorila je. - Možda se tvoja gospođa preda mnom skriva?
- Hi-hi, zašto da se skriva? - kroz smijeh je odgovorila sluškinja. - Ako ne vjerujete, pođite sami u sobe i pogledajte.

Ljudmila je zavirila u salon i nestašno viknula:

- Je li tu tko živ? A, gimnazijalac!

Šaša je provirio iz svoje sobe, ugledao Ljudmilu i obradovao se; zbog njegovih radosnih očiju Ljudmila se još više razveselila. Upitala je:

- A gdje je Oljga Vasiljevna? Šaša odgovori:
- Nije kod kuće. Još nije došla. Nekamo je otišla iz crkve. Ja sam se, evo, vratio, a nje nema.

Ljudmila se pretvarala da se čudi. Mahala je suncobranom i zlovoljno rekla:

- Pa kako, već su svi došli iz crkve. Svi sjede kod kuće, a one koju tražiš nema kod kuće. Zašto se vi, mladi gimnazijalce, tako uznemirujete što starica ne sjedi kod kuće?

Šaša se nasmiješi šuteći. Veselio se Ljudmilinu glasu i Ljudmilinu zvonkom smijehu. Mislio je kako bi se što spretnije ponudio da je prati, pa da ostane s njom barem nekoliko časaka, da je vidi i čuje. - Ali Ljudmila nije mislila otići. Lukavo se nasmiješila, pogledala Šašu i rekla:

- Zašto mi, dragi mladiću, ne ponudite da sjednem? Baš sam se umorila! Dajte da se bar malo odmorim.

157Ušla je u salon, smijući se i gledajući Šašu umilno, nježno i pronicavo. Šaša se zbunio, porumenio i obradovao: bit će s njim neko vrijeme!

- Hoćete li da vas namirišem? - živo ga upita Ljudmila. - Hoćete li?
- Ih, kakvi ste! - reče Šaša. - Tek ste došli, a već biste me zadavili. Zašto ste tako surovi?

Ljudmila se glasno nasmije i zabaci na naslon naslonjača.

- Zadržati! - usklikne ona. - Kako ste bedasti! Sasvim ste me pogrešno shvatili. Neću vas rukama daviti, nego namirisati parfemom.

Šaša se nasmije i reče:

- Aha, parfemom! A kako je ispalo!

Ljudmila je iz džepa izvukla raspršivač, neko je vrijeme vrtjela pred Sašinim očima lijepu staklenu posudicu tamnocrvene boje sa zlatnim šarama, s brončanom kapicom i s lopticom od gutaperke i rekla:

- Vidite, kupila sam novi raspršivač.

Zatim je iz drugoga džepa izvukla poveću bočicu s parfemom i s tamnom i šarenom etiketom - pariški Herlinov Pao-Rosa. Šaša reče:

- Vaši su džepovi zaista duboki! Ljudmila veselo odgovori:

- Ali ne očekujte ništa više; nisam donijela paprenjaka.

- Paprenjaka - ponovi Šaša smiješeći se. Znatizeljno je promatrao kako Ljudmila otvara bočicu s parfemom i zapita:

- A kako ćete ga naliti bez lijevka?

- Donesite mi lijevak.

- Nemam ga - zbunjeno reče Šaša.

- Radite kako znate, samo dajte mi lijevak - smijući se nastavi Ljudmila.

- Uzeo bih od Malanje, ali njezin je za petrolej. Ljudmila se veselo zakikotala.

- Eh, vi, nesnalazljivi mladiću! Dajte mi komadić papira, ako vam nije žao.

- Ah, pa da! - radosno klikne Šaša. - Papir se može saviti. Odmah ću ga donijeti.

1 Igra riječi: dušit znači i daviti i parfimirati.

158

Šaša potrči u svoju sobu i odonud poviče:

- Može li iz bilježnice?

- Svejedno - veselo se odazove Ljudmila. - Možete istrpati i iz knjige, iz latinske gramatike. Neće mi biti žao.

Šaša se nasmije i dovikne:

- Ne, ne! Radije ću iz teke.

Našao je čistu bilježnicu, istrkao iz sredine list i htio otrčati u salon, ali Ljudmila je već stajala na vratima.

- Može li se k tebi, domaćine? - vragolasto reče.

- Izvolite, baš mi je drago! - veselo vikne Šaša. Ljudmila je sjela za njegov stol, savila lijevak od papira i ozbiljno zabrinutog lica stala prelijevati parfem iz bočice u raspršivač. Papirnati lijevak smočio se i potamnio u donjem dijelu, na onoj strani kojom je tekla tekućina. Mirišljiva tekućina zadržavala se kratko vrijeme u lijevku i polagano otjecala. Zamiri-sao je topao i sladak ružin miris, pomiješan s ostrim zadahom alkohola.

Ljudmila je u raspršivač ulila pola parfema iz bočice i rekla:

- Bit će dosta.

Počela je zatvarati raspršivač. Zatim je zgužvala mokar papir i protrljala ga između dlanova.

- Pomiriši - rekla je Saši i približila dlan njegovu licu.

Šaša se nagnuo, zažmirio i pomirisao. Ljudmila se nasmijala, lagano ga dlanom udarila po usnama i zadržala ruku na njegovim ustima. Šaša se zarumeni i nježnim dodirnom drhvatih usna poljubi njezin topli, mirisni dlan. Ljudmila uzdahne, raznježen izraz preleti njezinim dražesnim licem, a onda se opet javi uobičajeni izraz sretnoga veselja.

- E, sada pazi, poprskaj te - rekla je i stisla lopticu od gutaperke.

Briznuo je mirisan oblačić, raspršio se i raširio po zraku i po Sašinoj bluzi. Šaša se smijao i poslušno se okretao, kako ga je Ljudmila gurala.

- Lijepo miriše, zar ne? - pitala ga je.

- Vrlo ugodno - veselo odgovori Šaša - A kako se zove?

159- Koješta, nespretnjakoviću! Pročitaj na bočici pa ćeš znati - rekla je zadirkujući ga.

Šaša pročitao i reče:

- Miriše na ružino ulje.

- Ulje! - prijekorno reče Ljudmila i lako udari Šašu po leđima.

Šaša se nasmije i zažviždi, plazeći vršak jezika smotan poput trube.

Ljudmila je ustala da pregleda Sašine školske knjige i bilježnice.

- Mogu li pogledati? - zapitala ga je.

- Izvolite - reče Šaša.

- Gdje su ti jedinice i nule? Pokaži! Šaša uvrijeđeno odvratila:

- Do sada još nisam imao takvih bisera.

- Lažeš - odrješito reče Ljudmila. - I ti si sigurno dobio koji top. Samo si ih prikrio.

Šaša se smješкао i šutio.

- Zacijelo su vam dosadili latinski i grčki - reče Ljudmila.

- Nisu, zašto? - odgovori Šaša, ali se vidjelo da već sam razgovor o školi budi u njemu uobičajenu dosadu. - Dosadno je bubati - priznao je - ali ne smeta, imam dobro pamćenje. Volim rješavati zadatke.

- Dođi k meni sutra poslije objeda - reče Ljudmila.

- Hvala lijepa, doći ću - zacrvenjevši se, odvrati Šaša.

Bilo mu je ugodno što ga je Ljudmila pozvala.

- Znadeš li gdje stanujem? Hoćeš li doći? - pitala ga je Ljudmila.

- Znam. Hoću, doći ću.

- Svakako dođi - strogo ponovi Ljudmila. - Čekat ću te, čuješ li?

- A ako budemo imali mnogo zadaća? - reče Šaša, više zbog savjesnosti nego što je zaista mislio da neće doći nakon nastave.

- Nije važno, ipak dođi - nije popuštala Ljudmila. -Možda te neće nabiti na kolac.

- A zašto? - zapita Šaša smiješeći se.

- Pa tako, nije važno. Dođi, koješta ću ti ispričati, koješta ću ti pokazati - govorila je Ljudmila, poskaku-
160

jući i pjevušeći, natežući suknju i šireći ružičaste prste. - Dođi, mili moj, srebrni, pozlaćeni! Šaša se nasmije.

- Ispričajte mi danas - zamoli je.

- Danas ne mogu. Kako da ti danas kažem? Onda ne bi sutra došao, rekao bi da nemaš zašto.

- Dobro, svakako ću doći, ako me puste.

- Ma što pričaš! Dakako da će te pustiti. Ne drže te valjda na lancu?

Opraštajući se, Ljudmila poljubi Šašu u čelo i podigne ruku do Sašinih usta: morao ju je poljubiti. Šaša bi vrlo rado još jednom poljubio tu bijelu, nježnu ruku, ali se nekako stidio. Kako da ne pocrveni?

Ljudmila je odlazila lukavo i nježno nasmiješena.

Nekoliko se puta osvrnula.

»Kako je mila!« - mislio je Šaša.

Ostao je sam.

»Kako je brzo otišla!« - mislio je. »Najednom se pokupila, nije mi dala vremena ni da se priblerem, i već je nema. Mogla je još malo ostati!« - mislio je Šaša, a bilo ga je stid što se nije ponudio da je otprati.

»Prošetao bih se malo s njom!« - sanjario je Šaša. »Ne bih li je još mogao stići? Je li već daleko? Kad bih potrčao, dostigao bih je«.

»Možda bi mi se narugala?« - mislio je dalje Šaša. »A možda bih joj smetao?«

Nije se odlučio da za njom potrči. Bilo mu je nekako teško i neprilično. Na usnama mu se polagano gubio nježni osjet od poljupca, a na čelu mu je gorio njezin cjelov.

»Kako nježno cjeliva!« - sanjarski se sjećao Šaša. »Upravo kao mila sestra.«

Saši su pocrvenjeli obrazi. Osjećao je slatkoću, ali i stid. Rodile su se nejasne sanjarije.

»Kad bi mi bar bila sestra!« - raznježeno je maštao Šaša. »Mogao bih joj prići, zagrliti je, reći koju nježnu riječ. Zvao bih je: Ljudmilice, milena! Ili kojim drugim sasvim posebnim imenom. Bubica ili vilin-konjic. I ona bi se odazivala. To bi bila prava radost!«

»Ali, eto«, tužno je mislio Šaša, »nije mi ništa. Mila je, ali mi nije ništa. Došla je i prošla, i više o njoj, po svoj prilici, neću ni misliti. Samo je iza sebe ostavila

11 Mali zloduh

161slatki miris jorgovana i ruža, i osjećaj dvaju nježnih cjelova, i nejasan nemir u duši koji rađa slatko sanjare-
nje, kao val Afroditu.«

Kokovkina se brzo vratila.

»Fuj, kako ovdje jako miriše! - rekla je.

Šaša se zacrvenio.

- Bila je ovdje Ljudmilica - reče - ali vas nije našla, malo je posjedila, namirisala me i otišla.

- Kakvih li nježnosti! - reče starica čudeći se. - I već je Ljudmilica!

Šaša se zbudjeno nasmije i pobjegne u svoju sobu. Kokovkina je pomislila kako su zaista te sestre Ruti-love vesele i srdačne djevojke koje i staro i mlado očaravaju svojom ljubeznošću.

Sutradan ujutro Šaša je veselo pomislio kako je pozvan u goste. Kod kuće je nestrpljivo čekao objed. Poslije objeda, rumen od zbudjenosti, zamolio je Kokovkinu za dopuštenje da do sedam sati bude kod Rutilovljevih.

Kokovkina se začudila, ali mu je dopustila.

Šaša je veselo otrčao, a prije toga se pomno počesljao, pa čak i namazao kosu pomadom. Radovao se, a ponešto bio i uzbuđen, kao da očekuje nešto vrlo važno i milo. Bilo mu je drago misliti kako će doći, poljubiti Ljudmili ruku, a ona će ga poljubiti u čelo, i kako će zatim, kad bude odlazio, opet biti istih takvih poljubaca. Slatko je sanjario o Ljudmilinoj bijeloj, nježnoj ruci.

Šašu su već u predsoblju dočekale sve tri sestre. Ionako su rado sjedile kraj prozora gledajući na ulicu, pa su ga tako opazile još izdaleka. Vesele, lijepo odjevene, glasno cvrkućući, okružile su ga žestokom vijavicom veselja, a njemu je odmah s njima postalo ugodno i lako.

- Evo ga, tog mladića, tajanstvenog čovjeka! - radosno je uskliknula Ljudmila.

Šaša joj poljubi ruku, a to je učinio spretno i vrlo rado. Ujedno je poljubio ruku i Darji i Valeriji - nije ih smio mimoći - a ustanovio je da je i to vrlo ugodno. Bilo mu je još ugodnije kad su ga sve tri poljubile u lice - Darja glasno, ali ravnodušno, kao da ljubi dasku, Valerija nježno, oborivši lukave očice, lagano zahih-

162

lavši i lagano ga dodirnuvši radosnim usnama, kao da mu je na lice pao nježan, mirisav jabučni cvijet, a Ljudmila ga je cmoknula radosno, veselo i čvrsto.

- On je moj gost - odlučno je rekla, uhvatila Šašu za rame i povela ga u svoju sobu.

Darja se odmah razljutila.

- Kad je tvoj, onda se i ljubi s nime - srdito je viknula. - Našla si svoje zlato! Nitko ti ga neće oteti!

Valerija nije ništa rekla, samo se nasmiješila: baš je zanimljivo razgovarati s dječakom! Šta on zna?

U Ljudmilinoj sobi bilo je prostrano, veselo i svijetlo zbog dvaju velikih prozora okrenutih vrtu, koji su bili zastrti prozirnim žućkastim tilom. U sobi je ugodno mirisalo. Sve su stvari bile otmjene i svijetle. Stolci i naslonjači bili su presvučeni zlatnožutom, tkaninom s bijelom, jedva primjetnom šarom. Bile su tu raznolike bočice s parfemom, s mirisnim vodicama, staklenke, kutijice, lepeze i nekoliko francuskih i ruskih knjiga.

- Noćas sam te sanjala - hihoćući je govorila Ljudmila. - Kao da si plivao kraj gradskog mosta, a ja da sam te upecala na udicu.

- I stavili ste me u kutiju, zar ne? - nasmiješeno zapita Šaša.

- Zašto u kutiju?

- Nego kamo?

- Kamo? Povukla sam te za uši i bacila natrag u rječicu.

Ljudmila se glasno i dugo kikotała.

- Gle, gle, kakvi ste! - reče Šaša. - A što ste mi danas htjeli reći?

Ljudmila se smijala i ništa nije odgovarala.

- Očito ste me prevarili - dosjetio se Šaša. - A obećali ste da ćete mi još nešto pokazati - prijekorno reče.

- Pokazat ću ti! Hoćeš li jesti? - zapita ga Ljudmila.

- Objedovao sam - reče Šaša. - Vi ste prava varalica!

- Zar mi je nužno da te obmanjujem? Čini mi se da zaudaraš na pomadu, zar ne? - iznenada upita Ljudmila.

Šaša se zarumenio.

163- Ne trpim pomadu! — zlovoljno reče Ljudmila. - Namazana gospođica!

Prošla je rukom po njegovoj kosi, zamastila ruku i lupnula ga dlanom po licu.

- Molim te da se ne mažeš pomadom! - reče. Šaša se zbunio.

- Pa, dobro, neću - rekao je. - Kako ste strogi! A sami ste se namirisali parfemom!

- Jedno je parfem, a drugo je pomada, benice! To se ne može usporediti - uvjerljivim glasom reče Ljudmila. -

Nikada se ja ne mažem pomadom. Čemu je potrebno lijepiti kosu? Parfem je nešto posve drugo. Daj da i tebe namirišem. Hoćeš li? Namirisat ću te jorgovanom. Hoćeš li?

Bilo mu je drago misliti kako će kući doći namirisani, pa će se Kokovkina opet začuditi.

- Tko hoće? - ponovo upita Ljudmila i u ruke uzme bočicu sa štrcaljkom, pa upitno i lukavo pogleda Šašu.

- Ja - ponovi Šaša.

- Želiš li?

Šaša i Ljudmila veselo su se kitali.

- Zar se ne bojiš da ću te zadaviti? — upita Ljudmila. - Sjećaš li se kako si se jučer bojao?

- Ničega se nisam bojao - odvrati Šaša naglo pla-nuvši.

Ljudmila se nasmije, zadirkujući dječaka, pa ga stane štrcaljkom parfimirati. Šaša joj zahvali i opet poljubi ruku.

- I molim te, ošišaj se! - strogo mu reče Ljudmila. - Zar je lijepo imati uvojke? Samo se konji plaše češljanja.

- Pa, dobro, ošišat ću se - pristade Šaša. - Strašno ste strogi! Kosa mi je kratka, pola palca, inspektor mi još uopće nije prigovorio za kosu.

- Ja volim podšišane mladiće, zapamti to - važno reče Ljudmila i zaprijeti mu prstom. - Iako ti nisam inspektor, moraš me slušati.

Od toga doba Ljudmila se navikla da radi Šaše sve češće zalazi Kokovkinoj. Nastojala je, osobito isprva, da dolazi kad Kokovkina nije kod kuće. Katkad se služila i lukavštinama da bi staricu izmamila iz kuće.

Dar ja joj jednom reče:

164

- Eh, ti, plašljivice! Bojiš se starice. Otiđi k njoj i izvedi ga na šetnju.

Ljudmila ju je poslušala i počela je dolaziti kad god je bila volja. Kad bi Kokovkinu našla kod kuće, malo bi s njom posjedila i povela Šašu na šetnju, ali bi ga zadržala samo kratko vrijeme.

Ljudmila i Šaša brzo su se sprijateljili; to je prijateljstvo bilo nježno ali uzbudljivo. Šaša nije primjećivao da je Ljudmila u njemu pobudila prerane, još nejasne težnje i želje.

Šaša je često ljubio Ljudmilu ruku i tanka, gipka zapešća pokrivena nježnom, elastičnom kožom. Kroz njezino žućkastoružičasto tkivo prosijavale su modre žilice. Kad bi zavrnuo njezine široke rukave, mogao joj je ljubiti dugu, skladnu podlakticu sve do lakta.

Šaša bi ponekad zatajio pred Kokovkinom dajke bila Ljudmila kod njega. Ne bi lagao, samo bi prešutio. A i nije bilo zgodno da laže: sluškinja bi mogla reći. Ali Saši nije bilo lako ni da šuti o Ljudmilinim posjetima:

Ljudmilin smijeh odzvanjao mu je u ušima. Rado bi s kime o njoj porazgovarao, ali se nekako sramio da o njoj govori.

Brzo se sprijateljio i s ostalim sestrama. Svima je ljubio ruke, pa ih je ubrzo počeo čak i nazivati Da-šenjka, Ljudmilica i Valerijica.

165XVII

Kad je Ljudmila jednog dana sreća Šašu na ulici, rekla mu je:

- Sutra direktoričina starija kći slavi imendan. Hoće li poći tvoja starica?

- Ne znam - reče Šaša.

U njegovoj se duši radosno probudila nada, pa čak i ne toliko nada koliko želja: Kokovkina će otići, a Ljudmila će u taj čas doći i neko vrijeme biti s njim.

Uvečer je podsjetio Kokovkinu na sutrašnji imendan.

- Gotovo sam zaboravila - reče Kokovkina. - Otići ću. To je tako draga djevojčica.

I zaista, čim se Šaša vratio iz gimnazije, Kokovkina je otišla Hripačima. Šaša se radovao što je ovoga puta on pomogao da Kokovkina ode iz kuće. Bio je uvjeren da će Ljudmila smoći vremena da dođe.

Tako je i bilo. - Ljudmila je došla. Poljubila je Šašu u lice, pružila mu ruku da je poljubi, veselo se nasmijala, a on se zarumenio. Iz Ljudmiline odjeće širio se vlažan, sladak, cvjetni miris ružmarina i puteni, sladostrasni miris perunike, otopljen u slatko-sanjarskim ružama.

Ljudmila je donijela usku kutiju, omotanu tankim papirom kroz koji je prosijavala žućkasta šara. Sjela je, kutiju je položila na koljena i lukavo pogledala Šašu.

- Voliš li datulje? - zapitala je.

- Cijenim ih - odgovori Šaša uz veselu grimasu.

- Evo, da te ugostim - važno reče Ljudmila. Otvorila je kutiju i rekla:

- Jedi!

Sama je uzimala iz kutije komad po komad, stavljala

166

ih Saši u usta i nakon svake datulje nukala ga da joj ljubi ruku. Šaša reče:

- Usta su mi slatka.

- Ne smeta što su slatka, ljubi samo do mile volje - veselo odgovori Ljudmila. - Neću se uvrijediti.

- Bit će bolje da vas svu odjednom izljubim. I pruži ruku za datuljom.

- Prevarit ćeš, prevarit ćeš - vikne Ljudmila, brzo zatvori kutiju i udari Šašu po prstima.

- Pa što? Pošten sam dječak, neću vas prevariti - uvjeravao ju je Šaša.

- Ne, ne, ne vjerujem ti - tvrdila je Ljudmila.

- Pa, dobro, hoćete li da vas najprije izljubim?

-4 To je već druga stvar - veselo reče Ljudmila. -Ljubi!

Ispružila je ruku prema Saši. Šaša je prihvatio njezine duge, tanke prste, poljubio je ruku jednom i, lukavo se smiješeći, zapitao a da joj nije ispustio ruku:

- A nećete li vi mene prevariti, Ljudmilice?

- Zar sam ja nepoštena? - veselo odvrati Ljudmila. - Ne boj se, neću te prevariti, ljubi i ne sumnjaj!

Šaša se nadvio nad njezinu ruku i počeo ju je brzo cjelivati; svu je ruku obasuo cjelovima i zvučno cmo-kao, široko otvorivši usta. Bilo mu je drago što je se može toliko naljubiti. Ljudmila je pozorno brojila poljupce.

Nabrojila ih je deset i rekla:

- Nespretno ti je dok stojiš, moraš se sagibati.

- Pa kad je tako, namjestit ću se udobnije - reče Šaša.

Klekne i revno nastavi cjelivati njenu ruku.

Šaša je rado jeo. Sviđalo mu se što ga Ljudmila gosti slatkim. Zbog toga ju je još nježnije ljubio.

Ljudmila je poprskala Šašu slatunjavo-mirišljivim parfemom. Njegov slatki, snažni miris koji izaziva vrtoglavicu, maglovito-svijetao kao rana ali grešna zora koja se zlati iza bijele sumaglice, iznenadi Šašu. Šaša reče:

- Kakav je to neobičan parfem?

- Probaj na ruci - savjetovala ga je Ljudmila. Pruži mu četvrtastu, neskladnu bočicu zaobljenih bridova. Šaša je pogleda prema svjetlu. U njoj je bila izrazito žuta, svijetla tekućina. Na bočici je bila velika, 167šarena etiketa s francuskim natpisom: Piverova ciklama. Šaša uhvati plitak staklen čep, izvadi ga i pomirisa parfem. Zatim učini onako kako je činila Ljudmila: dlan položi na grlicu bočice, brzo je prevrne i opet postavi da stoji kao i prije, protrlja na dlanu prolivene kapljice ciklame i pažljivo pomirisa - alkohol je ishlapio, a ostala je čista mirisna tvar. Ljudmila ga je gledala s očekivanjem koje ju je uzbuđivalo. Šaša neodlučno reče:

- Pomalo miriše na zašećerenu stjenicu.

- No, no, molim te, ne lupetaj! - zlovoljno reče Ljudmila.

I ona uzme parfem na dlan i pomirisa. Šaša ponovi:

- Istina je, na stjenicu.

Ljudmila naglo plane, i to tako da joj u očima zasjaše suzice, udari Šašu po licu i vikne:

- Eh, ti, zločesti dečko! Evo ti za stjenicu.

- Dobro si me lupila! - reče Šaša, nasmije se i poljubi Ljudmilu ruku. - Zašto se tako ljutite, golubice Ljudmilice? Što mislite, na što miriše?

Nije se rasrdio zbog udarca, Ljudmila ga je bila sasvim očarala.

- Na što? - zapita Ljudmila i zgrabi Šašu za uho. -Evo, odmah ću ti pokazati na što, samo ću te najprije dobro povući za uho.

- Joj, joj, joj, draga moja Ljudmilice, neću! - govorio je Šaša, mršteći se od bola i svijajući se.

Ljudmila je ispustila zacrvenjeno uho, nježno privukla Šašu sebi, posjela ga sebi na koljena i rekla:

- Slušaj! U ciklami su tri mirisa: bijedni cvijetak miriše na slatku ambroziju, to je za pčele radilice. I sara znaš da se taj cvijet ruski zove drjaka1.

- Drjaka - smijući se ponovi Šaša. - To je smiješno ime.

- Ne smij se, vragolane - reče Ljudmila, pa ga uhvati za drugo uho i nastavi: - Slatka ambrozija, a nad njom zuje pčele! Zar to nije veselo? A miriše još i na slatku vaniliju, ali to nije radi pčela, već radi onoga o kome se sanjari, to je želja, cvijetak i nad njim zlatno sunce. A treći njezin miris miriše na nježno, slatko 1 Ciklama, drjaka, podsjeća na drjak, smeće.

168

tijelo za onoga tko voli, a to je ljubav- bijedni cvijetak i podnevna teška jara. Pčela, sunce, jara - shvaćaš li, srce moje?

Šaša je šutke kimnuo glavom. Njegovo tamnoputno lice gorjelo je, a duge tamne trepavice treptale su. Ljudmila se sanjarski zagledala u daljinu, crvena u licu, i nastavila:

- Nježna i sunčana ciklama razveseljuje, izaziva želje od kojih je slatko i hvata te stid, ona burka krv. Shvaćaš li, sunašce moje, kada ti je tako slatko i radosno i bolno da bi najradije zaplakao? Shvaćaš li? Evo, takva je ona. Dugim poljupcem pripila se uz Sašine usne...

Ljudmila je zamišljeno gledala preda se. Lukavi osmijeh iznenada joj preleti preko usana. Lagano odgurne Šašu i upita ga:

- Voliš li ruže?

Šaša uzdahne, otvori oči, slatko se nasmiješi i šapne:

- Volim.

- Velike? - zapita Ljudmila.

- Svakakve, i velike i male - brzo reče Šaša i spretnim dječaćkim kretnjama ustane s njezinih koljena.

- A voliš li rozine! - nježno ga zapita Ljudmila, a zvonki glas drhtao joj je od pritajena smijeha.

- Volim - brzo odgovori Šaša., Ljudmila se nasmije i zacrveni.

- Benice, ružice voliš, a nema tko da ih ubere -usklknula je.

Oboje su se nasmijali i zarumenjeli.

Nevina uzbuđenja predstavljala su Ljudmili glavni čar njihove veze. Uzbuđivali su se, ali su bili daleko od grubih, odvratnih ostvarenja...

Počеше se prepirati tko je jači. Ljudmila reče:

- Pa makar si i jači, nije važno. Radi se o spretnosti.

- Pa i spretniji sam - hvastao se Šaša.

- Vidi, vidi! Spretniji si!

Dugo su se prepirali. Naposljetku Ljudmila predloži:

- Pa, dobro, hajde da se borimo! Šaša se nasmije i podrugljivo reče:

1 Igra riječi; rozočik je i ružica i vrsta kolača u obliku ruže.

169- A kako biste vi to mene svladali? Ljudmila ga počne škakljati.

- Zar tako? - nasmije se on i klikne, izvuče se iz njezinih ruku i obuhvati je oko pasa.

Počelo je natezanje. Ljudmila je odmah uvidjela da je Šaša jači. Silom ga neće moći svladati, pa je, onako spretna, uvrebala pogodnu priliku, podmetnula mu nogu i srušila ga. Pao je, ali je za sobom povukao i nju. Ljudmila se, međutim, spretno izmakla i pritisnula ga na pod. Šaša je očajno povikao:

- To je nepošteno!

Ljudmila mu je koljenima pritisnula trbuh, a rukama ga potiskivala na pod. Šaša se očajnički izvlačio. Ljudmila ga je opet počela šakljati. Sašin zvonki smijeh miješao se s njezinim smijehom. Smijeh ju je prisilio da ga pusti. Pala je na pod smijući se. Šaša skoči na noge. Zajapurio se i rasrdio.

- Rusalko! - kriknuo je.

A rusalka je ležala na podu i smijala se.

Ljudmila je opet posjela Šašu sebi na koljena. Umorni od borbe, veselo su i prisno gledali jedno drugomu u oči i smiješili se.

- Težak sam vam - reče Šaša. - Zgnječit ću vam koljena. Bit će bolje da me pustite.

- Ništa za to, samo sjedi! - nježno odgovori Ljudmila. - Pa sam si govorio da se voliš maziti.

Pogladila ga je po glavi. Nježno se priljubio uz nju. Ljudmila reče:

- A i lijep si, Šaša!

Šaša se zacrveni i nasmije.

- Samo izmišljate.

Zbunjivali su ga razgovori i misli o ljepoti koji su ga se izravno ticali; nikada nije bio znatiželjan smatraju li ga ljudi lijepim ili ružnim.

Ljudmila štipne Šašu za obraz. Šaša se nasmiješi. Na njegovu se obrazu pojavi crvena mrlja. Bilo mu je ugodno. Ljudmila ga uštine i za drugi obraz. Šaša se nije protivio. Samo je uhvatio njezinu ruku, poljubio je i rekao:

1 Vodena vila.

170

- Budete li me štipali, boljet će me, a i vi ćete nažuljati prste.

- Vidi ga! - reče Ljudmila. - Boli ga, a voli se milovati.

- Nemam vremena, imam mnogo zadaća. Pomilujte me još malo, za sreću, da grčki odgovorim za pet.

- Pokazuješ mi vrata! - reče Ljudmila. Uхватила ga je za ruku i podigla mu rukav više lakta.

- Zar ćete me tući? - zapita Šaša, crveneći se, zbunjen i svjestan svoje krivice.

Ali Ljudmila se divila njegovoj ruci i okretala je.

- Kako imaš lijepe ruke! - rekla je glasno i radosno, i najednom mu poljubi lakat.

Šaša se zacrveni i trgne ruku, ali Ljudmila ju je čvrsto držala i poljubila je još nekoliko puta. Šaša je umuknuo, oborio oči: na njegovim svježim i poluna-smiješenim usnama bijaše neobičan izražaj, a vrela obrazi podno njegovih gustih trepavica počеше blijedjeti.

Oprostiše se. Šaša je otrpao Ljudmilu do vratašca. Išao bi i dalje, ali mu nije dala. Zaustavio se na vratašcima i rekao joj je:

- Dođi češće, mila moja, donesi mi medenjaka bez broja.

Prvi put izrečeno »ti« zazučalo je Ljudmili poput nježna milovanja. Strastveno zagrlj Šašu, poljubi ga i utekne. Šaša je stajao kao ukopan.

Šaša je bio obećao da će doći. Prošlo je utvrđeno vrijeme, a Šaše nije bilo. Ljudmila je nestrpljivo čekala, grozničavo se vrpaljila, čeznula, gledala kroz prozor. Sestre su joj se podsmjehivale. Ona je srdito i uzbuđeno govorila:

- Kakve ste! Ostavite me na miru!

Zatim ih je žestoko psovala što se smiju. Već je bilo očito da Šaša neće doći. Ljudmila je zaplakala od srdžbe i žalosti.

- Oj, joj, jadnice, oj, joj plačljivice! - zadirivala ju je Darja.

Ljudmila, obuzeta bolom, zaboravi da se na njih srdi što je zadirkuju, pa jecajući tiho progovori:

- Ona stara odvratna vještica ne pušta ga, drži ga pod suknjom da uči grčki.

171S prilično grubim suosjećanjem Darja reče:

- Pa i on je nespretnjaković, ne zna pobjeći.

- Kad si se splela s kincem - prezirno kaza Valerija. Iako su se obje sestre podsmjehivale Ljudmili, sažaljivale su je. Međusobno su se voljele, nježno ali ne pretjerano. Bila je to površna nježna ljubav! Darja reče:

- Što imaš od toga što plačeš? Čemu da zbog balavca isplačeš oči? Može se reći da se vrag spetljao s momkom.

- Tko je taj vrag? - naglo podvikne Ljudmila, jako se zacrvenjevši.

- Pa ti, dušo! - mirno odgovori Darja. - Iako si mlada i tek...

Darja nije izgovorila do kraja, samo je prodorno zažviždala.

Gluposti! - kaza Ljudmila glasom koji je čudno zazučao.

Neobičan, okrutan osmijeh ozario je njezino lice kroz suze, poput sunčane zrake što živo bukti kroz posljednje kapi ispadale kiše.

Darja je zlovoljno upita:

- Pa što je na njemu zanimljivo, molim te, kaži? Ljudmila, koja se još čudno smiješila, zamišljeno i polagano odgovori:

- Kako je lijep! I koliko ima u njemu neistrošenih mogućnosti!
- To je barem jeftino - odlučno reče Darja. - Toga ima u svih dječaka.
- Ne, nije jeftino - ljutito odvrati Ljudmila. - Drugi su prljavi.
- A on je čist? - zapita Valerija, nemarno izgovorivši riječ »čist«.
- Ma što ti znaš! - podvikne Ljudmila, ali odmah nastavi tiho i sanjarski govoriti: - Nevin je.
- Naravno! - podrugljivo reče Darja.
- Od svih dječaka najbolje je građen - govorila je Ljudmila. - Ima tek četrnaest-petnaest godina. Još ništa ne može i zapravo ne shvaća, a sve već naslućuje, nesumnjivo sve. I nema one gadne brade.
- To je velik užitak! - prenemažući se, prezirno reče Valerija.

172

Bila je žalosna. Činilo joj se da je malešna, slaba, nježna, pa je zavidjela sestrama, osobito Darji zbog vesela smijeha, pa čak i Ljudmili zbog njezina plača.

- Vi ništa ne shvaćate. Uopće ga ne volim onako kako mislite. Bolje je voljeti dječaka nego se zaljubiti u gadno, brkato lice. Ja njega volim nevino. Ne trebam od njega ništa.

- Ništa ne trebaš, a zašto ga onda natežeš? - grubo se izrazi Darja.

Ljudmila se zacrveni, a na njezino lice teško padne izražaj krivice. Darji se sažali pa priđe Ljudmili, zagrlji je i reče:

- Ne srdi se! Nismo mislile ništa zlo.

Ljudmila opet zaplače, nasloni glavu na Darjino rame i tužno reče:

- Znam da se nemam čemu nadati, ali da se barem malo pomazi sa mnom, barem onako, na neki način...

- Ma što tuguješ? - ljutito reče Darja, udalji se od Ljudmile, podboči se i zvonko zapjeva:

Večeras sam svoga dragog Zadržala kod sebe.

Valerija se zvonko i nježno nasmije. I Ljudmili oči postadoše vesele i pohotne. Naglo ode u svoju sobu, poprskala se grožđanom vodicom, a uzbudljiv, sladak i pohotan miris prožme je zavodljivim grijehom.

Izašla je na ulicu nagizdana i uzbuđena, a mirisala je bestidnim čarom grijeha. »Možda ću ga sresti«, mislila je. I susrela ga je.

- Krasan si mi - prijekorno i radosno vikne. Šaša se zburnio i obradovao.

- Nisam imao vremena - zburnjeno reče. - Nепrestano sam imao zadaće, neprestano sam morao učiti, kad ti kažem, nisam imao vremena.

- Lažeš, mileni! Pođimo odmah.

Nećkao se smiješeci, ali po svemu se vidjelo da mu je drago što ga Ljudmila vodi sa sobom. Ljudmila ga dovede u svoju kuću.

- Dovala sam ga! - ushićeno dovikne sestrama i, držeći Šašu za rame, odvede ga u svoju sobu.

- Čekaj, odmah ću se s tobom obračunati -zaprijeti

173i zakračuna vrata. - Evo, sad te nitko neće moći zaštititi.

Zadjenuvši ruke za pojas, Šaša je nespretno stajao nasred njezine sobe; bilo mu je neobično, ali i drago.

Mirisalo je slatko, na nekakav novi parfem, blagdanski, ali ga je u tom mirisu nešto vrijeđalo i nadraživalo mu živce poput dodira veselih, živahnih i neugodnih zmijica.

174

XVIII

Peredonov se vraćao iz jednog učeničkog stana. Neočekivano ga na putu uhvati sitna kiša. Počne razmišljati kamo bi se sklonio da mu kiša ne ošteti novi svileni kišobran. Preko puta je na kamenoj dvokatnoj obiteljskoj kući ugledao natpis: Ured javnog bilježnika Gudajevskoga. Bilježnikov sin pohađao je drugi razred gimnazije. Peredonov odluči da uđe u kuću. Ujedno će se požaliti na gimnazijalca.

Kod kuće je zatekao i oca i majku. Dočekali su ga uznemireni. Tako je uvijek kod njih bilo.

Nikolaj Mihajlovič Gudajevski bio je onižeg rasta, kršan, crnokos, proćelav, duge brade. Njegove kretnje uvijek su bile brze i neočekivane: kao da nije hodao, već skakutao vrlo kratkim koracima, poput vrapca, a po njegovu licu i držanju nikada se nije moglo znati što će učiniti slijedećega časa. Usred ozbiljnoga razgovora iznenada bi napravio kakav ružan ispad, koji ne bi toliko izazvao smijeh koliko bi doveo ljude u nedoumicu zbog svoje bezrazložnosti. Kod kuće ili u gostima dugo bi vremena sjedio, a onda bi iznenada skočio i bez ikakve potrebe brzo se ushodaio po sobi, podviknuo, udario. Hodao bi ulicom, a onda bi se najednom zaustavio, čučnuo ili istupio nogom naprijed ili u stranu, ili bi izveo koji gimnastički pokret, a zatim bi pošao dalje. Na spisima, koje bi sam sastavio ili na onima na kojima je nešto ovjerovio, volio je napisati smiješne primjedbe: na primjer,

umjesto da piše o Ivanu Ivaniću Ivanovu, koji živi na Moskovskom trgu u Jermilovljevoj kući, pisao bi o Ivanu Ivaniću Ivanovu koji živi na tržnici, u četvrti gdje se ne može disati od smrada itd; katkad bi naveo čak i broj koko-šiju i gusaka što ih ima taj čovjek čiji je potpis ovjerovio.

175 Julija Petrovna Gudajevska, plaho vita, vrlo osjećajna, duga, tanka, suha, neobično je po kretnjama sličila na muža, iako ne po stasu: kretnje su joj također bile nagle i nikako nisu bile u skladu s kretnjama drugih ljudi. Odijevala se šareno i mladenački, a pri svojim brzim pokretima neprestano je oko sebe na sve strane širila duge, šarene vrpce kojima je rado ukrašavala haljine i frizuru.

Antoša, mršav, živahan dječak, uljudno je pri pozdravu udario petama. Peredonova su posjeli u salonu, a on se odmah počeo žaliti na Antošu: daje lijen, nepažljiv, da u razredu ne sluša, da razgovara i smije se, a za vrijeme odmora da je vrlo objestan. Antoša se iznenadio - ni sam nije znao da je tako nevaljao - i počeo se živo opravdavati. Roditelji se zabrinuše.

- Dopustite — vikne otac - recite mi u čemu se zapravo sastoji ta njegova objest?
- Nika, ne brani ga - vikne mati. - Ne bi se smio objesno ponašati.
- Kako se to on objesno ponaša? - ispitivao je otac, trčkajući kao da se kotrlja na svojim kratkim nožicama.
- Općenito je objestan, galami, tuče se - mrzovoljno je govorio Peredonov - stalno je nestašan.
- Ne tučem se - žalosno uzvikne Antoša. - Pitajte koga hoćete, nikada se ni s kim ne tučem.
- Nikomu ne daje mira - reče Peredonov.
- Dobro, sam ću poći u gimnaziju pa ću pitati inspektora - odlučno reče Gudajevski.
- Nika, Nika, zašto ne vjeruješ čovjeku? - vikala je Julija Petrovna. - Zar hoćeš da Antoša postane nevaljalac? Treba ga išibati.
- Glupost! Glupost! - vikao je otac.
- Išibat ću ga! Bezuvjetno ću ga išibati! - zavriskala je majka, zgrabila sina za rame i povukla ga. - Antoša, hajdemo u kuhinju - vikala je. - Hajdemo, mili, da te išibam.
- Ne dam! - vikne otac vukući sina.

Majka nije popuštala. Antoša se očajno derao, roditelji su se natezali.

- Pomozite mi, Ardaljone Borisiću! - vikala je Julija

176

Petrovna. — Pridržite tog nečovjeka dok se ja ne obračunam s Antošom.

Peredonov je pošao u pomoć. Ali Gudajevski istragne sina, snažno odgurne ženu, skoči do Peredonova i zaviče:

- Ne miješajte se! Kad se dva psa grizu, treći se ne približava. I vas ću!

Rumen, razbarušen, znojnan, prijetio je mašući šakom. Peredonov se povukao, nerazgovijetno nešto mrmļajući. Julija Petrovna trčala je oko muža, nastojeći uhvatiti Antošu; otac ga je sklanjao iza sebe, vukući ga za ruku čas lijevo, čas desno; Juliji Petrovnoj krijesile su se oči dok je vikala:

- Kad odraste, bit će razbojnik! Sjedit će u zatvoru! Dospjet će na robiju!
- Pregrizla jezik dobogda! - vikao je Gudajevski. - Muči, glupačo zločesta!
- Tiranin! - zakriješala je Julija Petrovna, doletjela do muža, udarila ga šakom u leđa i naglo izjurila iz salona. Gudajevski je stisnuo pesti i zaleteo se na Peredonova.

- Došli ste samo unositi smutnju - zavikao je. - Zar je Antoša objestan? Lažete, nije objestan. Da je objestan, znao bih to i bez vas, a s vama neću razgovarati. Hodate po gradu, obmanjujete budale, nagovarate da šibaju dječake, želite dobiti diplomu majstora bičeva-nja. Ali ovdje niste nabasali na takvoga! Milostivi gospodine, molim vas da se udaljite!

Govoreći to, doskakutao je do Peredonova i potisnuo ga u kut. Peredonov se uplašio i rado bi pobjegao, ali mu je Gudajevski u žestini bijesa zakrčio put. Antoša je otraga zgrabio oca za skute kaputa i vukao ga k sebi. Otac se na njega srdito okosio i ritnuo se. Antoša spretno odskoči u stranu, ali ne ispusti iz ruke očev kaput.

- Mir! — zavikne Gudajevski. - Antoša, ne zaboravljaš se!
- Tatice — podvikne Antoša, vukući i dalje oca natrag — smetaš Ardaljonu Borisiću da izađe.

Gudajevski brzo odskoči tako da je Antoša jedva uspio da se izmakne.

12 Mali zloduh

177- Oprostite - reče Gudajevski, pokazujući na vrata - izlaz je tu; ne smijeni vas zadržavati.

Peredonov je brzo izašao iz salona. Gudajevski mu je pokazao dugi nos i zatim digao nogu, upravo kao da izbacuje gosta. Antoša se nadušio smijati. Gudajevski se srdito izdere na njega:

- Antoša, ne zaboravljaš se! Pazi, sutra idem u gimnaziju, pa ako je to istina, dat ću te materi da izvrši svoju dužnost.

- Nisam bio objestan. On laže - plačljivo i piskut-ljivo reče Antoša.
- Antoša, ne zaboravljaš se! — povikne otac. - Ne smiješ govoriti da laže, nego da se zabunio. Samo djeca lažu, a odrasli se zabune.

Međutim se Peredonov izvukao u polutamno predsoblje, nekako pronašao ogrtač i počeo ga oblačiti. Od straha i uzbuđenja nije uspio naći rukav. Nitko nije došao da mu pomogne.

Iznenada je na pobočna vrata istrčala Julija Petrovna, šušteći lepršavim vrpčama i naglo nešto prošaptala, mašući rukama i poskakujući na vršcima prstiju. Peredonov je nije odmah shvatio.

- Baš sam vam zahvalna — naposljetku je jasno čuo. - To je tako plemenito od vas, tako plemenito, takvo suosjećanje! Svi su ljudi tako ravnodušni, a vi tako dobro shvaćate položaj sirote majke. Tako je teško odgajati djecu da to ne možete ni zamisliti. Imam ih dvoje, pa mi se sve vrti u glavi. Moj muž je tiranin, to vam je strašan, strašan čovjek, zar ne? I sami ste vidjeli.

- Da - progunđa Peredonov. - Ne smije čovjek biti takav kakav je vaš muž. Ja se brinem, a on...

- Ah, ne govorite ništa - prošapće Julija Petrovna. - To vam je strašan čovjek. Otjerat će me u grob, a još će se tome i veseliti. I pokvarit će mi djecu, mojega dragog Antošu. Ali ja sam mu mati, ne dam se, ipak ću ga išibati.

- Ne dajte se - reče Peredonov i mahne glavom u smjeru soba.

- Kada ode u klub, neće sa sobom povesti Antošu! Otići će, a ja ću dotle šutjeti, kao da sam se složila s
178

njim, ali čim ode, išibat ću ga, a vi ćete mi pomoći. Pomoći ćete mi, zar ne? Peredonov promisli i reče:

- Hoću, samo kako ću saznati?

- Poslat ću po vas, poslat ću - veselo je prošaptala Julija Petrovna. - Čekajte, čim on ode u klub, poslat ću nekoga po vas.

Uvečer su Peredonovu donijeli pisamce od Julije Petrovne. Pročitao je:

»Veleštovani Ardaljone Borisicu!

Moj muž je otišao u klub, pa sam do ponoći slobodna od toga barbarina. Molim Vas, budite dobri pa dođite što prije do mene, da mi pomognete pri kažnjavanju sina prestupnika. Svjesna sam da treba iz njega istjerati poroke dok je još malen, jer će poslije biti kasno.

S iskrenim poštovanjem,

Julija Gudajevska.

P. S. Molim Vas da dođete što prije, jer će Antoša uskoro na spavanje, pa ću ga morati buditi«.

Peredonov se brzo odjenuo i oko vrata omotao šal, pa se otputio.

- Kamo ćeš, Ardaljone Borisicu? - zapita ga Varvara. - Ideš od kuće pred samu noć.

- Po poslu - mrzovoljno odgovori Peredonov i brzo ode.

Varvara je žalosno pomislila da opet neće dugo zaspati. Da ga barem natjera da se što prije vjenčaju! Tada će moći spavati i noću i danju da će biti milina!

Na ulici Peredonova obuzeše sumnje. A što ako je to zamka? Ako neočekivano ispadne da je Gudajevski kod kuće, pa da ga ulove i počnu tući? Zar ne bi bilo bolje da se vrati kući?

»Ne, moram doći do njihove kuće, a onda ću vidjeti.«

Tiha, prohladna i tamna noć sa svih ga je strana okruživala i silila da ubrza korake. Svježe strujanje dopiralo je iz obližnjih polja. Iz trave, iza plotova, dopirali su slabi šušnjevi i šumovi, a naokolo se sve činilo sumnjivim i čudnim; možda se netko prikrada iza njega i slijedi ga. Svi su se predmeti u tami čudno i

12*

179neočekivano pritajili - kao da se u njima budi drugi, noćni život, čovjeku neshvatljiv i neprijateljski.

Peredonov je tiho išao ulicama i mrmljao:

»Ništa nećeš nanjušiti. Ne mislim ja ništa loše. Ja ti se, brate, brinem za službu. Dakako.«

Napokon je stigao do kuće Gudajevskih. Svjetlo se vidjelo samo na jednom prozoru prema ulici, ostala četiri prozora bila su zamračena. Peredonov se sasvim tiho popne na verandu pred kućom, malo zastane, prisloni uho na vrata i oslušne - sve je bilo tiho. Lako povuče mjedenu ručicu zvonca - začuje daleko i slabo brencanje. Iako je brencanje bilo slabo, ustrašilo je Peredonova, kao da su se od toga brencanja morale probuditi sve neprijateljske sile i okomiti se na ta vrata. Peredonov brzo pobjegne s verande i stisne se uza zid, skrivajući se iza jednog stupca.

Prošlo je nekoliko trenutaka. Peredonovu je srce klonulo i lupalo.

Začuje lake korake i štropt pri otvaranju vrata. Julija Petrovna izviri na ulicu, sijekajući u mraku crnim, vatrenim očima.

- Tko je? - zapita glasnim šaptom.

Peredonov se malo odmakne od zida i, gledajući u odškrinuta vrata, u donji dio otvora gdje je bilo tamno i tiho, zapita također šapćući - a glas mu podrhtavaše:

- Je li otišao Nikolaj Mihajlovič?

- Otišao je, otišao - veselo prošapće i kimne glavom Julija Petrovna.

Bojažljivo se ogledajući, Peredonov je ušao za njom u mračni trijem.

- Oprostite - prošapće Julija Petrovna - došla sam bez svjetiljke, jer bi tko mogao vidjeti pa bi ljudi svašta brbljali.

Pošla je ispred Peredonova, uza stube, u hodnik u kome je visila mala svjetiljka, bacajući slabo svjetlo na gornje stepenice. Julija Petrovna radosno se i tiho smijala, a vrpce su podrtavale i njihale se od smijeha.

- Otišao je - radosno je šaptala, osvrćući se i gledajući Peredonova strastveno-vatrenim očima. - Već sam se bojala da će danas ostati kod kuće, tako se

180

razgalamio. Ali nije mogao izdržati bez vintala. Otpremila sam i služinčad - ostala je samo dadilja Lizina - jer bi nam mogli smetati. Znae kakvi su danas ljudi.

Julija Petrovna odisala je vatrenim zanosom; sva je bila vatrena, suha kao luč. Pokatkad bi uhvatila Peredonova za rukav, a od tih brzih, suhих dodira kao da su strujili brzi suhi plamičci cijelim njezinim tijelom.

Tiho, na prstima, prošli su kroz hodnik, kraj nekoliko zatvorenih vrata, i zaustavili se kod posljednjih...

Peredonov ju je ostavio u ponoć, kad je već očekivala da će se vratiti muž. Išao je po tamnim ulicama, mrzovoljan i namršten. Činilo mu se daje netko stajao u blizini kuće, pa da ga slijedi. Mrmljao je:

»Išao sam po poslu. Nisam kriv. Sama je to htjela. Nećeš me upecati, nisi naišao na pravoga.«

Kad se vratio kući, Varvara još nije spavala. Pred njom su ležale karte.

Peredonovu se činilo da se netko mogao sakriti kad je on ulazio... Možda je sama Varvara pustila u kuću vraga... Reče:

- Ja da spavam, a ti da gataš iz karata! Daj amo karte, još ćeš me začarati!

Uzeo je karte i sakrio ih pod svoj jastuk. Varvara se nasmiješila i rekla:

- Što se šališ? Ja ne znam vračati, baš bi mi to bilo potrebno.

Ljutilo ga je i plašilo što se ona smijucka: znači, mislio je, može i bez karata. Evo, pod krevetom se mačak stiše i sijeja zelenim očima; može se gatati s pomoću njegove dlake, gladeći mačka u tami, da mu vrcaju iskre. Evo, pod komodom se opet miče siva nedodirljivka. Da je možda Varvara ne zove noću tihim zviždanjem koje sličī hrkanju?

Peredonov je usnio gadan i strašan san: došao je Piljnikov, stajao na pragu, mamio ga i smješkao se. Kao da je tko Peredonova gurnuo do njega, pa ga je Piljnikov vodio tamnim i blatnim ulicama, a uz njih je trčao mačak i svijetlio im zelenim zjenicama...

Kartaška igra.

181XIX

Hripača je sve više zabrinjavalo Peredonovljevo neobično ponašanje. Posavjetovao se s gimnazijskim liječnikom nije li Peredonov sišao s uma. Liječnik se nasmijao i rekao da Peredonov nije poludio, nego da se neobično ponaša zbog svoje gluposti. Pristizale su i žalbe. Počela je Adamenkova: poslala je direktoru bilježnicu svoga brata s jedinicom, iako je zadaća bila dobro napisana.

Direktor je za jednog odmora pozvao k sebi Peredonova.

»Zaista sličī luđaku«, pomislio je Hripač kad je na tupom i natmurenom Peredonovljevu licu vidio tragove smetenosti i strave.

- Ljutim se na vas - započeo je Hripač suhom brzo-rečicom. - Svaki put kad moram držati sat pokraj vašega razreda, glava mi doslovno puca jer je u vašem razredu tako bučan smijeh. Smijem li vas zamoliti da ne dajete satove tako veselog sadržaja. - »Šalite se šalite, a koliko će vas to stajati?« - mislio je.

- Nisam ja tome kriv - ljutito odvrati Peredonov. - Sami se smiju. Ne može se uvijek govoriti o slovu jat i o Kantemirovim satirama, katkad čovjek i nešto drugo kaže, a oni se odmah nakese. Vrlo su raspušteni. Treba ih pritegnuti.

- Poželjno je, čak i prijeko potrebno da rad u razredu ima ozbiljan karakter - suho reče Hripač. - I još nešto. Hripač pokaže Peredonovu dvije bilježnice i reče:

- Evo, dvije bilježnice iz vašega predmeta; obje pripadaju učenicima istoga razreda, Adamenku i mo-

182

jemu sinu. Morao sam ih usporediti, pa sam prisiljen izvući zaključak o vašem nedovoljno pažljivom odnosu prema poslu. Posljednja Adamenkova zadaća dobro je napisana, a ocijenjena je jedinicom, dok je zadaća mojega sina, koja je lošije napisana, dobila četvorku. Vi ste se očito zabunili, pa ste ocjenu jednoga učenika dali drugomu, i obratno. Iako je čovjeku svojstveno da griješi, molim vas da izbjegavate slične pogreške. One pobuđuju sasvim opravdano nezadovoljstvo i roditelja i samih učenika.

Peredonov promrmlja nešto posve nerazumljivo.

U razredima je od srdžbe počeo više zadirkiivati dječake koji su bili kažnjeni onoga dana kad se na njih požalio. Osobito je napao Kramarenka. Ovaj je šutio i blijedio, premda je imao preplanulu put, a oči su mu sijevale.

Izlazeći iz gimnazije, Kramarenko se toga dana nije žurio kući. Neko je vrijeme stajao kraj vrata i gledao na ulaz. Kad je izašao Peredonov, Kramarenko je pošao za njim na stanovitoj udaljenosti, čekajući da prođu rijetki prolaznici.

Peredonov je išao polako. Tmurno vrijeme izazivalo je u njemu dosadu. Lice mu je posljednjih dana poprimalo sve tuplji izraz. Pogled mu je bio uperen ili nekamo u daljinu ili je čudno bludio. Činilo se da pogledom ispituje predmete. Zbog toga su se predmeti u njegovim očima razdvajali, smanjivali i mre-škali.

Na koga je vrebao?

Na doušnike. Skrivali su se iza svih predmeta, šapu-tali su, smijali se. Neprijatelji su poslali na Peredonova cijelu vojsku doušnika. Peredonov je gdjekad nastojao da ih brzo uhvati, ali su oni uvijek uspijevali pravodobno pobjeći - kao da su propadali u zemlju.

Peredonov začuje iza sebe brze i odvažne korake, pa se usplašeno osvrne: Kramarenko ga je sustigao i odlučno i oštro gledao blistavim očima, sve onako blijed, mršav poput maloga divljaka koji je spreman da se baci na neprijatelja.

Taj je izgled uplašio Peredonova.

»Neće li me iznenada ugristi?« - pomislio je:

Pođe brže, ali ni Kramarenko nije zaostajao; pođe

183 polaganije, ali i Kramarenko uspori korak. Peredonov se zaustavi i ljutito reče:

- Što me slijediš, crni mršavko! Odmah ću te odvesti ocu.

Kramarenko se također zaustavi i nastavi promatrati Peredonova. Stajali su jedan sučelice drugomu na rasklimanom drvenom pločniku puste ulice, kraj sivoga plota ravnodušnoga prema svemu što živi. Kramarenko je sav drhtao i siktavim glasom rekao:

- Podlac! - podrugljivo se nasmiješio, okrenuo se i otišao.

Nakon tri koraka opet se zaustavi, osvrne se i glasnije ponovi:

- Pravi podlac! Nitkov!

Pljunuo je i otišao. Peredonov je mrzovoljno gledao za njim, pa se također uputio kući. U glavi su mu se rojile nemirne, strašljive misli.

Veršina ga je zazvala. Stajala je iza plota svojega vrta, kraj vratašaca, zaogrnuta velikom crnom maramom i pušila. Peredonov nije odmah prepoznao Veršinu. Pričinilo mu se da je u njezinu liku nešto zloslutno, čarobnjačko: crna vještica stoji, širi dim koji opčinjava, vraća. Pljunuo je i prošaptao: »Ustuk«. Veršina se nasmijala i zapitala:

- Što vam je, Ardaljone Borisiču? Peredonov ju je tupo gledao i napokon rekao:

- A, to ste vi. Nisam vas prepoznao.

- To je dobar znak. Znači da ću uskoro biti bogata - reče Veršina.

Peredonovu se to nije sviđjelo: htjelo mu se da se sam obogati.

- Ma šta - srdito je kazao - zašto da se obogatite? Dosta vam je i ono što imate.

- Dobit ću na lutriji dvjesto tisuća - reče Veršina neiskreno se smiješeći.

- Ja ću dobiti dvjesto tisuća — usprotivi se Peredonov.

- Ja ću dobiti u jednom izvlačenju, a vi u drugom.

- Lažete - grubo odsiječe Peredonov. - Ne događa se da se u jednom gradu dobiju dva glavna zgoditka. Kažem vam da ću ja dobiti.

Veršina je primijetila da se Peredonov ljuti. Prestala

184

se prepirati. Otvorila je vratašca i, vabeći Peredonova, rekla:

- Šta tu stojimo? Molim vas, udite. Kod nas je Mu-rin.

Murinovo ime podsjetilo je Peredonova na ono što mu je drago - na piće i zakusku.

U salonu, koji je bio mračan zbog drveća pod prozorima, sjedila je Marta sa crvenom vrpcom i s maramom oko vrata, veselih očiju, zatim Murin, razbarušen više nego obično i kao nečim obradovan, i odrasli gimnazijalac Vitkevič koji se udvarao Veršinoj, mislio je da je ona u njega zaljubljena, i sanjario je kako će napustiti gimnaziju, oženiti se Veršinom i na njezinu imanju baviti se gospodarstvom.

Murin je ustao i pošao u susret Peredonovu, pretjerano radosno kličući; lice mu je postalo još slađe i oči mu zablistale, a sve to nije pristajalo njegovu krupnom liku i raščupanoj kosi, u kojoj su se nazirale i poneke vlati sijena.

- Obavljam poslove - progovori glasno i promuklo. - Posvuda imam posla, a, evo, u dobar čas drage domaćice malo su me i čajem pogostile.

- Ma da, poslovi! - srdito odvrati Peredonov. - Kakve vi imate poslove? Niste namješteni, a ipak dobivate novac. Ja imam poslove.

- Pa što? Poslovi su tuđi novci - grohotom se smijući reče Murin.

Veršina se neiskreno osmjehne i posjedne Peredonova za stol. Na okruglom stolu ispred divana stajale su nagomilane čaše i šalice za čaj, rum, slatko od kupina, srebrni poslužavnik pokriven izvezenim ubrusom, košarica sa slatkim pecivom i domaći medenjaci s mandulama.

Iz Murinove čaše jako je mirisao rum, a Vitkevič je na stakleni tanjurić u obliku školjke natrpao mnogo slatkoga. Marta je s vidljivim užitkom odgrizala komadiće slatkog peciva. Veršina je ponudila i Peredonova, ali on nije htio piti čaj.

»Još bi me otrovali«, pomislio je. »Najlakše je čovjeka otrovati: ispiješ a da i ne osjetiš, otrov postaje sladak, a kad dođeš kući, otegneš papke«.

Ljutio se što su Murinu dali slatko, a kad je on 185došao, nisu mu donijeli novu staklenku, s boljim slatkim.

Istina je da se Veršina ulagivala Murinu. Vidjevši da u Peredonova ne može polagati mnogo nade, počela je tražiti i druge ženidbene kandidate. Sada je mamila Murina. Vlastelin, komu je dojadila trka za teško dostupnim gospođicama, rado je zagrizao mamac: Marta mu se sviđala.

Marta je bila spremna - ona je stalno sanjarila kako će naći muža, kako će se udati, kako će imati lijepo gospodarstvo i u kući svega u izobilju. Zaljubljenim očima gledala je Murina. Četrdesetogodišnji gorostasni muškarac gruba glasa i prostodušna izraza lica činio joj se svakom svojom kretnjom uzorom muške snage, hrabrosti, ljepote i dobrote.

Peredonov je zamijetio zaljubljene poglede koje su izmjenjivali Murin i Marta, a zamijetio ih je zato što je očekivao da će se Marta samo njemu diviti.

Ljutito dobaci Murinu:

- Sjediš baš kao mladenac, sve ti se lice sjaji.

- To ti je od sreće - uzbuđenim i veselim glasom reče Murin - što sam dobro obavio posao.

Namignuo je objema domaćicama, a one mu se obje radosno nasmiješiše. Peredonov je prezirno žmirkao i ljutito zapitao:

- Zar ste našli udavaču? Daju li mnogo miraza? Murin je govorio kao da nije čuo ta pitanja:

- Evo, Natalja Afanasjevna, Bog joj dao svako dobro, pristala je da mojega Vanjušku smjesti kod sebe. Kod nje će živjeti kao bubreg u loju, a srce će mi biti mirno jer se neće pokvariti.

- Ludovat će zajedno s Vladjom - mrzovoljno reče Peredonov. - Još će i kuću zapaliti.

- Neće se usuditi! - odrješito vikne Murin. - Vi se, draga Nataljo Afanasjevna, ne uznemirujte zbog toga: drhtat će on pred vama.

Da bi skrenula razgovor, Veršina se neiskreno nasmiješi i prozbori:

- Prohtjelo mi se nečega kiselkastog.

- Ne biste li brusnice s jabukama? Odmah ću ih donijeti — reče Marta, brzo se dižući s mjesta.

- Pa dobro, donesite ih.

186

Marta hitro izađe iz sobe. Veršina je nije ni pogledala; navikla se da mirno prima Martino ugađanje, kao nešto što je zaslužila. Mirno je sjedila, duboko se zavalivši na divan puštajući modrikaste oblake dima i uspoređujući muškarce koji su razgovarali, Peredonov — ljutito i mlitavo, Murin — veselo i živahno.

Murin joj se mnogo više sviđao. Imao je dobroćudno lice, a Peredonov se nije znao ni smiješiti. Murin joj se u svemu sviđao: velik, krupan, privlačan, govori ugodnim, dubokim glasom, a prema njoj je vrlo uljudan. Veršina je katkad čak pomišljala ne bi li udesila tako da Murin ne zaprosi Martu, nego nju. Ali uvijek je svoja razmišljanja dokrajčivala tako što ga je velikodušno prepuštala Marti.

»Mene će«, mislila je, »svaki zaprositi, jer imam novaca pa mogu birati koga hoću. Pa da uzmem i ovog mladića«, mislila je, zadovoljno zadržavajući pogled na nedozreloom i drskom, ali lijepom licu Vitkeviča, koji je malo govorio, mnogo jeo i zagledao se u Veršinu, drzovito se smiješeći.

Marta je u zemljanoj zdjelici donijela brusnice s jabukama i stala pričati kako je noćas sanjala da je bila s prijateljicama na svadbi i da je jela ananas i palačinke s medom, a u jednoj je palačinki našla novčanicu od sto rubalja, ali su joj novce oteli, pa je plakala.

- Morali ste ih neprimjetno sakriti, da nitko ne vidi - srdito je rekao Peredonov. - Ni u snu niste znali sačuvati novce, pa kakva ste to gazdarica!

- Za tim novcima ne treba žaliti - reče Veršina. -Tko bi znao što sve čovjek ne sanja!

- A meni je strašno žao tih novaca - prostodušno reče Marta. - Čitavih sto rubalja!

U očima joj se pojaviše suze, i silom prasne u smijeh da ne bi zaplakala. Murin brzo posegne u džep, kličući:

- Dragi moja Marto Stanislavovna, nemojte žaliti, odmah ćemo mi to popraviti.

Iz lisnice izvadi novčanicu od sto rubalja, položi je na stol pred Martu, udari po njoj dlanom i uzvikne:

- Izvolite! Ovu vam neće nitko oteti.

Marta se isprva vrlo obradovala, ali se zatim upadljivo zacrvenjela i zbunjeno rekla:

187- Ali, zašto vi to, Vladimire Ivanoviču, zar sam ja ovo zaslužila? Neću uzeti, zašto bih, zaista...

- Ama, samo se nemojte vrijeđati - reče Murin smi-juljeći se. Nije htio uzeti novac. - Samo uzmite, znači da se san ostvario.

- Neću, kako bih, sramim se, nipošto neću uzeti -nećkala se Marta, pohlepno gledajući novčanicu.

- Zašto se pravite važni, kad vam daju - reče Vitke-vič. - Sreća vam sama pada u krilo - reče i zavidno uzdahne.

Murin stane pred Martu i reče uvjerljivim glasom:

- Draga moja Marto Stanislavovna, vjerujte mi, dajem vam to od sveg srca rado. Uzmite, molim vas! Ako pak nećete zabadava, dajem vam to da pripazite na mojega Vanjušku. Kako smo se dogovorili s Nata-ljom Afanasjevnom, tako će i biti, a ovo, dakle, vama da pripazite.

- Ali to je ipak previše - neodlučno reče Marta.

- Za prvo polugodište - reče Murin i do pasa se nakloni Marti. - Samo se nemojte vrijeđati, uzmite, a mojemu Vanjuški budite starija sestra!

- Pa što je, Marto, uzmite - reče Veršina. - Zahvalite Vladimiru Ivaniću.

Crveneći se stidljivo i zadovoljno, Marta uzme novac. Murin joj je gorljivo zahvaljivao.

- Odmah je zaprosi, bit će ti jeftinije - razjareno dobaci Peredonov. - Vidi ga kako se raznježio!

Vitkevič se glasno nasmijao, a ostali su se gradili da to ne čuju. Veršina je pak počela pričati o svom snu.

Peredonov je nije do kraja ni saslušao, već se počeo oprastati. Murin ga pozove da dođe navečer k njemu.

- Moram ići na večernjicu - reče Peredonov.

- Ardalion Borisič dao se na revno pohađanje crkve - reče Veršina uz brz i suh smiješak.

- Oduvijek sam bio takav - odgovori on. — Ja vjerujem u Boga, nisam kao drugi. Možda sam jedini u cijeloj gimnaziji takav. Zato me i progone. Direktor je bezvjerac.

- Kad budete slobodni, dođite - reče Murin. Srdito gužvujući kapu, Peredonov odvrati:

- Nemam vremena da idem u goste.

188

Međutim se sjeti da Murin nudi vrlo ukusna jela i dobra pića, pa se predomisli:

- Dobro, mogu doći u ponedjeljak.

Murin se oduševi i počne pozivati Veršinu i Martu. Ali Peredonov se usprotivi:

- Ne, ne treba nam dama. Napiješ se i izvališ nešto neumjesno bez prethodne cenzure, a onda je nezgodno kad su dame prisutne.

Kad je Peredonov otišao, Veršina se nasmiješi i reče:

- Čudno se ponaša Ardalion Borisič. Vrlo bi rado bio inspektor. Varvara ga, po svoj prilici, vuče za nos, a on luduje.

Uto se pojavi Vladja, koji se sakrio dok je Peredonov bio prisutan, pakosno se nasmiješi i reče:

- Bravarova su djeca saznala od nekoga da ih je Peredonov odao.

- Razbit će mu prozore! - usklikne Vitkevič, radosno se smijući.

Kad je Peredonov izašao na ulicu, opet mu se sve činilo neprijateljski i zloslutno. Na križanju je stajao ovan i tupo gledao u Peredonova. Taj je ovan bio tako sličan Volodinu da se Peredonov uplaši. Pomisli da se Volodin pretvorio u ovna da ga slijedi.

»A što znaš,« razmišljao je. »Možda je to i moguće; znanost još ne zna, ali možda tkogod zna. Eto, Francuzi su učen narod, a kod njih su se u Parizu pojavili čarobnjaci i vrači,« razmišljao je Peredonov.

Bilo mu je strašno.

»Taj će se ovan još početi ritati«, pomisli.

Ovan je zablejao, a to je blejanje bilo slično Volodi-novu reskom, prodornom i neugodnom smijehu.

Opet je susreo oružničkog oficira. Peredonov mu pride i prišapne:

- Pripazite na Adamenkovu. Dopisuje se sa socijalistima, a i sama je njihova.

Rukovski je šutio i začuđeno gledao Peredonova.

Peredonov je otišao dalje i žalosno pomislio: »Kako to da uvijek nailazim na njega? Prati me! Posvuda je postavio policajce«.

Blatne ulice, natmureno nebo, jadne kućice, odr-

189pana, lijena djeca - sve je to odisalo čamom, zapušte-nošću i dubokom tugom.

»Ovo je zaista ružan grad,« mislio je Peredonov, »a i ljudi su u njemu zli i gadni; bilo bi najbolje da što prije odem u koji drugi grad, u kome će mi se svi nastavnici duboko klanjati, a svi će me se učenici bojati i u strahu šaptati: ide inspektor. Da, šefovi žive u svijetu posvema drukčije.«

»Gospodin inspektor drugoga rajona rubanske gu-bernije, pravi državni savjetnik Peredonov,« mumljao je.

»Njegova preuzvišenost državni savjetnik Peredonov. Eto! Vidiš kakvi smo! Njegova preuzvišenost gospodin direktor narodnih škola rubanske gubernije, pravi državni savjetnik Peredonov. Skidaj kape! Podnosite ostavke! Van! Pritegnut ću vas!«

Peredonovljevo lice poprimi izraz bahatosti: on je u svojoj bijednoj mašti već stekao zrnce vlasti.

Kad je Peredonov došao kući, još dok je skidao ogrtač, začuo je reske zvuke koji su dopirali iz blagovaonice: to se Volodin smijao. Peredonovu je zamrlo srce.

»Već je uspio dotrčati ovamo,« pomislio je, »možda se već dogovara s Varvarom kako da me nasamare. Zbog toga se i smije, drago mu je što se Varvara s njim slaže.«

U blagovaonicu je ušao sumoran, ljut. Stol je već bio prostrt za objed. Varvara je zabrinuta lica dočekala Peredonova.

- Ardaljone Borisiču! - podviknula je. - Znae što se dogodilo: mačak nam je pobjegao.

- Je li moguće! - poviče Peredonov s izrazom groze na licu. - Zašto ste ga pustili?

- Pa ne mogu mu valjda rep prišiti za svoju suknju! - zlovoljno reče Varvara.

Volodin je zahihotao. Peredonov pomisli da je mačak možda otišao žandarima i tamo izbrbljao sve što zna o njemu i o tome kamo je i zašto odlazio noću; sve će otkriti, još će izmijaukati i ono što nije bilo. Nevolja! Peredonov je sjeo na stolac kraj stola, oborio glavu i, gužvujući kraj stolnjaka, utonuo u teške misli.

- Pa mačci uvijek najradije bježe u staro obitavalište - reče Volodin - jer se mačke priviknu na mjesto, a

190
ne na gospodara. Kad mačku prenosiš u drugi stan, moraš je zavrtjeti, ne smiješ joj pokazati put jer će bezuvjetno pobjeći.

Peredonov ga je slušao, pa se utješio.

- Zar ti, Pavlušo, misliš da je pobjegao u stari stan? - zapita.

- Apsolutno - odgovori Volodin. Peredonov ustane i vikne:

- Pa kad je, Pavlušo, tako, da popijemo! Volodin se nasmije.

- Možemo, Ardašo - reče. - Uvijek se može popiti.

- Ali mačka moramo odande dobiti! - odluči Peredonov.

- Zlato naše! - uzvratila Varvara smiješeći se. - Poslat ću Klavdušku po njega, odmah poslije objeda.

Sjeli su da objeduju. Volodin je bio veseo, brbljao je i smijao se. Njegov smijeh zvučao je Peredonovu kao blejanje onoga ovna na ulici.

»Kakvo zlo smišlja?« - mislio je Peredonov. »Zar njemu mnogo treba?«

Peredonov pomisli da će mu možda poći za rukom da udobrovolji Volodina.

- Slušaj, Pavlušo - reče. - Ako prestaneš da mi pakostiš, kupit ću ti svakog tjedna po pola funte kiselih bombona, pa ih sisi u moje zdravlje.

Volodin se nasmije, ali odmah napravi uvrijeđeno lice i reče:

- Ardaljone Borisiču, ne slažem se s vama da ću vam pakostiti, a ne treba mi ni kiselih bombona, ne volim ih.

Peredonov se smirio. Varvara se nasmiješi i primijeti:

- Ti se, Ardaljone Borisiču, samo šališ. Kako ti on može napakostiti?

- Svaka ti budala može napakostiti - snuždeno reče Peredonov.

Volodin uvrijeđeno napući usne, odmahne glavom i odvratila:

- Ako vi, Ardaljone Borisiču, o meni tako mislite, mogu vam reći samo jedno: hvala lijepa! Ako vi o meni tako mislite, što mogu nakon toga učiniti? Kako to iman shvatiti, u kojem smislu?

191- Ispij votku, Pavlušo, a i meni nalij - reče Peredonov.

- Ne obzirite se na njega, Pavle Vasiljeviču - tješila je Varvara Volodina. - On vam samo tako govori. Pamet ne zna što jezik brblja.

Volodin je zašutio, držeći se i dalje uvrijeđeno, i počeo je nalijevati votku u čašice. Varvara se nasmiješila i rekla:

- Kako to, Ardaljone Borisiču, da se ne bojiš piti votku koju ti je on nalio? Možda ju je začarao? Ta neprestano otvara usta.

Peredonovljevo lice izražavalo je užas. Zgrabi čašicu koju je natočio Volodin, izlije votku i poviče:

- Ustuk, ostavi me đavole! Uroci, prijedite na vrača! Nek se osuši pogan jezik, neka prsnu crne oči! Nek otegne papke, a mene nek đavo ostavi na miru.

Zatim se ogorčena lica obratila Volodinu, pokaže mu figu i reče:

- Eto ti ga na, grizi! Lukav si, ali sam ja lukaviji! Varvara se kikotala. Volodin progovori uvrijeđenim, meketavim glasom, upravo kao da bleji:

- Eto, vi, Ardaljone Borisiču, znate svakojake ča-robnjačke riječi, a ja se nikada nisam bavio čaranjem. Nisam vam ni votku ni ništa drugo začarao, a vi možda čaranjem odbijate od mene udavače.

- Zaveži! - srdito reče Peredonov. - Ne treba mi tvojih udavača. Ja mogu sebi naći mnogo bolje.

- Vi ste mi urekli oči da prsnu — nastavi Volodin — samo pazite da prije ne prsnu vama naočale!

Peredonov se uplašeno maši očala.

- Šta to melješ? - promrmlja. - Jezik ti je kao metla! Varvara je nepovjerljivo gledala Volodina i ljutito rekla:

- Ne budite pakosni, Pavle Vasiljeviču. Jedite svoju juhu, jer će se ohladiti. Vidi ga, kakav je pakosnik!

Pomislila je da je Ardaljon Borisič možda umjesno tjerao zle duhove. Volodin zašutio i uzme jesti juhu. Svi su neko vrijeme šutjeli, a onda Volodin uvrijeđenim glasom reče:

- Nisam danas uzalud sanjao da su me namazali medom. Namazali ste me vi, Ardaljone Borisiću.

192

- Ali ne onako kako bi vas trebalo namazati! - srdito reče Varvara.

- Zašto? Dopustite da vas upitam - čini se da nisam učinio nikakvo zlo? - odvrati Volodin.

- Zato što imate pogani jezik - objasnila je Varvara. - Ne treba izbrbljati sve što vam padne na pamet, ni govoriti u svako doba.

13 Mali zloduh

193XX

Uvečer je Peredonov otišao u klub - pozvali su ga na kartanje. Bio je tamo javni bilježnik Gudajevski s kojim je Peredonov nedavno imao sukob zbog njegova sina, gimnazijalca. Peredonov se uplašio kad ga je vidio. Ali Gudajevski se držao mirno, pa se i Peredonov smirio.

Dugo su igrali, a mnogo su i pili. Kasno u noći, u bifeu, Gudajevski iznenada doskakuta do Peredo-nova, pa ga bez ikakva objašnjenja nekoliko puta udari po licu, razbije mu naočale, a zatim brzo izađe iz kluba. Peredonov uopće nije pružio otpor, pretvarao se da je pijan, zavalio se na pod i zahrkao. Prodrмали su ga i probudili, pa su ga otpratili kući.

Sutradan je cijeli grad pričao o toj tučnjavi.

Te iste večeri Varvara je izrabila priliku, pa je Peredonovu ukrala prvo krivotvoreno pismo. To je bezuvjetno morala učiniti jer je Grušina tako zahtijevala, kako se kasnije, pri uspoređivanju dviju krivotvorina ne bi pokazala razlika. Peredonov je to pismo nosio uza se, ali toga ga je dana slučajno ostavio kod kuće: preodjenuo se, skinuo frak i obukao redengot, izvadio pismo iz džepa, stavio ga pod jedan udžbenik na komodi i tu ga zaboravio.

Varvara ga je kod Grušine spalila na svijeći.

Kad se Peredonov kasno noću vratio, i kad je Varvara vidjela njegove razbijene naočale, rekao joj je da su mu naočale same pale. Povjerovala mu je i rekla da je tomu kriv Volodinov pogani jezik. I sam Peredonov povjerovao je u taj pogani jezik.

Međutim je sutradan Grušina potanko ispričala Var-vari sve o tučnjavi u klubu.

Kad se Peredonov ujutro odijevao, potražio je pi-

194

sno, ali ga nije našao, pa se zaprepastio. Divljački je zavikao:

- Varvaro, gdje je pismo? Varvara se zbunila.

- Kakvo pismo? - zapitala je, gledajući Peredonova uplašenim i ozlojeđenim očima.

- Kneginjino - dreknuo je Peredonov.

Varvara se nekako pribrala. Drsko se nasmiješila i rekla:

- Otkud bih znala gdje je! Možda si ga bacio među nepotrebne papire, a Klavduška ga spalila. Pogledaj nije li gdje god među tvojim stvarima.

Peredonov je sumorno raspoložen otišao u gimnaziju. Sjetio se jučerašnjih neprilika. Mislio je o Krama-renku: kako se taj bezobrazni žutokljunac usudio da ga nazove podlacom? Znači da ga se ne boji. Zar možda nešto zna o njemu? Zna i prijaviti će.

U razredu je Kramarenko uporno gledao Peredonova i smješkao se, što je Peredonova još više zapla-šilo.

Za vrijeme trećeg odmora direktor je opet pozvao Peredonova. Pošao je k direktoru nejasno predosjećajući neku neugodnost.

Do Hripača su sa svih strana dopirale glasine o Peredonovljevim pothvatima. Jutros su mu pričali o sinoćnjem događaju u klubu. Navečer, poslije nastave, došao mu je Volodja Buljtjakov, koga je nedavno kaznio njegov gazda zato što ga je Peredonov tužio. Bojeći se da ih Peredonov ponovo ne posjeti, što bi moglo imati za nj iste posljedice, dječak je odlučio da se potuži direktoru.

Suhim i ostrim glasom Hripač je prenio Peredonovu glasine koje su do njega doprle - i to iz pouzdanih vrela, dodao je - o tome kako Peredonov posjećuje stanove učenika i prenosi njihovim roditeljima ili odgojiteljima netočne podatke o uspjesima i o ponašanju njihove djece, pa da traži da dječake išibaju, zbog čega kadikad dolazi do velikih neugodnosti s roditeljima, kao, na primjer, jučer u klubu s bilježnikom Gudajev-skim.

Peredonov je slušao ogorčen i prestrašen. Hripač je zašutio.

195- Pa šta je ovo? - srdito reče Peredonov. - On mene tuče, zar je to dopušteno? Nije imao nikakva prava da me tresne po gubici. Ne ide u crkvu, vjeruje u majmuna, pa i sina zavodi u tu sektu. Treba ga prijaviti -on je socijalist.

Hripač je pažljivo promatrao Peredonova i značajno rekao:

- Sve to nije naša stvar, ali nikako ne razumijem što mislite pod originalnim izrazom »vjeruje u majmuna«. Po mome sudu, ne bi trebalo povijest religije obogaćivati novim kultovima. S obzirom na sramotu koja vam je nanesena morali biste ga predati sudu. A za vas bi bilo najbolje da napustite našu gimnaziju. To bi bio najbolji ishod, i za vas osobno i za gimnaziju.

- Postat ću inspektor - srdito odvrati Peredonov.
- Do tada se morate - nastavi Hripač - uzdržati od tih strašnih posjeta. Priznajte i sami da takvo ponašanje ne priliči pedagogu i da u očima učenika ruši ugled nastavnika. Priznajte i sami...

Hripač nije završio, nego je samo slegao ramenima.

- Pa što je ovo? - opet odvrati Peredonov. - Ja to činim za njihovo dobro...

- Molim vas, nećemo se prepirati - oštro ga prekine Hripač. - Najodlučnije tražim od vas da se to više ne ponovi.

Peredonov je ljutito pogledao direktora.

Odlučili su da će večeras proslaviti useljenje u novi stan. Pozvali su sve svoje znance. Peredonov je obišao sve sobe da vidi je li sve u redu i nema li gdje nešto što bi mogli prijaviti.

»Čini se da je sve u redu«, mislio je. »Nema zabranjenih knjiga, kandila su zapaljena, carski portreti vise na zidu na počasnom mjestu.«

Iznenada Miczkiewicz sa zida namigne Peredonovu.

»Dovest će me još u nepriliku«, prestrašeno pomisli Peredonov, brzo skine portret, odnese ga u nužnik i zamijeni s Puškinom.

»Puškin je ipak dvorski čovjek,« mislio je vješajući njegov portret na zid u blagovaonici.

Zatim se sjeti da će se večeras kartati, pa odluči da pregleda karte. Uzeo je raspečaćen snop karata koji je samo jednom bio upotrijebljen i počeo pregledavati

196

karte, kao da na njima nešto traži. Likovi na slikama nisu mu se sviđali: bili su nekako okati.

U zadnje vrijeme činilo mu se da mu se karte pri kartanju podmuklo smiješe, poput Varvare. Čak je i poneka pikova šestica imala bezobrazan izraz i nepristojno se klatila.

Peredonov je skupio sve karte, pa je oštrim škarama probušio na slikama oči da ga ne gledaju. Isprva je to učinio na upotrijebljenim kartama, a zatim je otpeča-tio i nove snopove. Sve ih je bušio, oprezno se obzirući da ga tko ne zatekne.

Na njegovu sreću, Varvara je bila zauzeta u kuhinji i nije zalazila u sobe, a i kako bi se micala od onog izobilja namirnica, jer to bi Klavdija odmah iskoristila. Ako joj je zatrebalo što iz soba, poslala je po to Klav-diju. Svaki put kada bi Klavdija ušla, Peredonov bi se trgnuo, sakrio škare u džep i pretvarao se da slaže pasijans.

Međutim, iako je Peredonov na taj način kraljevima i damama oduzimao mogućnost da ga draže svojim promatranjem, prijetila mu je neugodnost s druge strane.

Jeršova je našla onaj šešir koji je u prijašnjem stanu Peredonov bacio na peć, da mu ne dolazi pod ruku.

Pretpostavila je da šešir nije ostavljen bezrazložno: neprijatelji - vrlo vjerojatno njezini bivši stanari -mislila je Jeršova, u nastupu bijesa začarali su šešir, pa zbog toga nitko ne unajmljuje stan. Prestrašena i raz-dražena, odnijela je šešir vračari. Ona je pregledala šešir, tajanstveno i mračno nad njim nešto prošaptala, pljunula na sve četiri strane i rekla Jeršovoj:

- Napakostili su ti, napakosti i ti njima! Moćan čarobnjak je čarao, ali ja sam još vještija. Ja ću njega za inat tako začarati da će se od bola grčiti.

Još je dugo vraćala nad šeširo, a kad je od Jeršove dobila bogate darove, rekla joj je neka šešir dade ridokosom momku, da ga odnese Peredonovu i da ga preda prvomu koga sretne, a zatim da pobjegne glavom bez obzira. Dogodilo se da je prvi ridokosi momak koga je Jeršova srela bio bravarov sin koji se srdio na Peredonova, jer je on pokazao onu noćnu vragoliju. On se

197vrlo rado obvezao da će za petak izvršiti nalog; putem Je iz vlastite pobude pljuvao u šešir. U

Peredonovljevu stanu susreo je u mračnom predsoblju Varvaru, gurnuo joj u ruku šešir i tako brzo pobjegao da ga Varvara nije dobro ni vidjela.

Upravo kad je Peredonov uspio da oslijepi i posljednjeg dečka, u sobu uđe Varvara, začuđena, čak i uplašena, i glasom koji je drhtao od uzbuđenja reče:

- Ardaljone Borisiću, pogledaj šta je ovo! Peredonov pogleda i obamre od užasa. Taj šešir, s kojim se već bio rastao, bio je sada u Varvarinim rukama - zgužvan, prašan, jedva da je sačuvao tragove nekadašnje ljepote.

- Odakle, odakle ti to?

Varvara je ustrašenim glasom odgovorila kako je šešir dobila od nekoga hitrog dječaka, koji je pred njom izniknuo kao iz zemlje i opet nestao kao da je propao u zemlju. Rekla je:

- To nije ničije maslo nego Jeršinino. Urekla te šeširo, to je sigurno.

Peredonov je promrmljao nešto nerazgovijetno i od straha zacvokotao zubima. Hodao je namršten, a siva je nedodirljivka bježala ispod stolaca i tiho hihotala.

Gosti su se rano skupili. Donijeli su za proslavu useljenja mnogo pirožaka, jabuka i krušaka. Varvara je sve to rado primala, samo je, reda radi, govorila:

- Pa zašto ste to donijeli? Nepotrebno ste si zadavali posla.

No, kad bi joj se učinilo da su donijeli nešto jeftino ili loše, srdila bi se. A nije joj se sviđalo ni kad bi dva gosta donijela isto.

Ne gubeći vrijeme, sjeli su za karte. Igrali su stu-kolku, na dva stola.

- Ah, zaboga! - usklikne Veršina. - Moj je kralj slijep.

- Pa i moja dama nema očiju - pogledavši u svoje karte, reče Prepolovenska - a ni dečko.

Gosti su se smijali i razgledali karte. Prepolovski reče:

- Pa što ja to vidim? Karte su čupave, a od čega? Ja

Novac od pet kopjejaka.

198

sve pipam, mislim da je nekakva čupava košulja, a eto, to je od tih rupica. U tome je stvar, košulja je čupava.

Svi su se nasmijali, samo je Peredonov bio sumoran. Varvara se nasmiješi i reče:

- Pa, znate, moj se Ardaljon Borisič neobično ponaša, izmišlja svakojake šale.

- A zašto si to učinio? - upita Rutilov glasno se smijući.

- Jer imaju oči - osorno reče Peredonov. - Ne smiju gledati.

Svi su se kikotaše, samo je Peredonov ostao sumoran i šutljiv. Činilo mu se da se oslijepljena lica krevelje, da se podmuklo smiješe i da mu namiguju razjapljenim rupama u svojim očima.

»Možda su se izvještali,« mislio je Peredonov, »da gledaju nosom.«

Kao i uvijek, nije imao sreće, pa mu se pričinjaše da na licima kraljeva, dama, pa čak i dječaka, vidi izraz podrugivanja i srdžbe: pikova je dama čak škripala zubima, ljuteći se očito zbog toga što je oslijepljena.

Naposlijetku, nakon jednoga velikog remiza, Peredonov zgrabi snop karata i počne ih bijesno trgati na komadiće. Gosti su se smijali. Varvara je, smiješeći se, rekla:

- Kod kuće je uvijek takav, popije i počne zbijati šale.

- Znači, u pijanom stanju? - zajedljivo reče Prepolovenska. - Jeste li čuli, Ardaljone Borisiču, što o vama govori vaša sestrična?

Varvara se zacrvenjela i ljutito rekla:

- Što se tako hvatate za tuđe riječi? Prepolovenska se nasmiješila i zašutjela. Umjesto začaranog snopa karata, uzeli su novi snop

i nastavili igru. Odjednom se začuje prasak - razbilo se prozorsko staklo, a na pod blizu stola, za kojim je sjedio Peredonov, padne kamen.

Pod prozorom se čuo tih razgovor, smijeh, a zatim brzi koraci koji su se udaljivali. Svi su se prestrašili i skočili s mjesta. Žene su, kao i obično, zavrištale. Podigli su kamen, prestrašeno ga promatrali, ali se nitko nije odlučio prići prozoru. Najprije su na ulicu

199poslali Klavdiju, a tek onda kad je javila da na ulici nema nikoga, stali su razgledati razbijeno staklo.

Volodin je mislio da su kamen bacili gimnazijalci. Slutnja se pokazala vjerodostojnom, i svi su značajno

pogledali Peredonova. Peredonov se namrštio i promrmljao nešto nejasno. Gosti su počeli govoriti o tome kako ima drskih i raspuštenih dječaka.

Ali to, dakako, nisu bili gimnazijalci, nego bravarova djeca.

- Direktor je nagovorio gimnazijalce - iznenada izjavi Peredonov. - Neprestano mi nešto prigovara. Ne zna kako bi mi napakostio, pa je to izmislio.

- Kakvu je samo šalu napravio! - kroz smijeh vikne Rutilov.

Svi se nasmijaše, samo Grušina reče:

- Što znate? To vam je takav pakosnik da se od njega može sve očekivati. Nije to sam učinio, već onako sa strane, spletkari s pomoću sinova.

Bez obzira na to što su aristokrati - uvrijeđenim glasom zableja Volodin. - Od aristokrata se možeš svemu nadati.

Mnogi su gosti pomislili da je to možda istina, i prestali su se smijati.

- Ardaljone Borisiču, nemaš sreće sa staklom - reče Rutilov. - Razbili su ti naočale, a sad su ti izbili prozor. To je ponovo izazvalo smijeh.

- Kad se razbije staklo, to znači dug život - suzdržano se smiješeći reče Prepolovenska.

Kad su se Peredonov i Varvara spremali na spavanje, Peredonovu se učinilo da Varvara smjera nešto loše; uzeo je od nje noževu i vilice i spravio ih pod krevet. Nejasno je blebetao ukočenim jezikom:

- Dobro te ja poznajem: čim se udaš za mene, prijavit ćeš me da bi se mogla od mene rastaviti. Dobit ćeš mirovinu, a mene će u Petropavlovskoj1 samljeti u mlinu.

Peredonov je noću buncao. Pred očima su mu prolazile nejasne i strašne slike - kraljevi i dečki, mašući svojim buzdovanima. Šaptali su, nastojali se sakriti pred Peredonovom i potiho mu se zavlačili pod jastuk.

1 Tamnica u Petropavlovskoj tvrđavi u Petrogradu.

200

No ubrzo su se osmjelili i stali obilaziti, trčati i vrtjeti se oko Peredonova, posvuda - po podu, po krevetu, po jastucima. Došaptavali su se, zadirkivali Peredonova, plazili mu jezik, strašno se cerili i bezobrazno razvlačili usta. Peredonov je vidio da su svi sitni i nestašni, da ga neće ubiti, već da mu se samo rugaju, navješta-jući zlo. Bilo mu je strašno - mrmljao je neke bajalice i odlomke vradžbina što ih je čuo u djetinjstvu, ili ih je grdio i tjerao od sebe, mahao rukama i vikao promuklim glasom.

Varvara se probudila i ljutito ga upitala:

- Što se dereš, Ardaljone Borisiču? Ne daš mi spavati!

- Neprestano mi dosađuje pikova dama u kaputu od cviliha - promrmlja Peredonov.

Varvara je ustala, mumljajući i kunući vragove, pa je stala nekim kapljicama tjerati čine od Peredonova.

U mjesnom gubernijskom listu pojavili su se član-čići da u našem gradu neka gospođa K. šiba male gimnazijalce koji su kod nje na stanu, sinove najboljih mjesnih plemićkih obitelji. Javni bilježnik Gudajevski jurio je s tim izvješćem po cijelom gradu i negodovao.

Po gradu su se širile i druge različite glasine o ovdašnjoj gimnaziji: govorilo se o gospođici prurušenoj u gimnazijalca, a zatim su malo-pomalo počeli Piljni-kovo ime dovoditi u vezu s Ljudmilom.

Drugovi su Šaša počeli zadirkivati zbog ljubavi za Ljudmilu. Šaša je isprva bezbrižno preko toga prelazio, ali se onda povremeno stao ljutiti i braniti Ljudmilu, uvjeravajući da među njima nije bilo i nema ničeg.

Zbog toga mu je bilo neugodno ići k Ljudmili, ali ga je i sve jače vukla želja: miješani i žestoki osjećaji stida i strasti uznemiravali su ga i ispunjavali mu maštu maglovitim i strastvenim priviđenjima.

201XXI

Dok su Peredonov i Varvara u nedjelju doručkovali, netko je ušao u predsoblje. Varvara je, po svom običaju, kradom prišla vratima i zavirila u predsoblje. Isto se tako tiho vratila stolu i prošaptala:

- Poštar. Trebalo bi mu dati votke. Opet je donio pismo.

Peredonov je šutke kimnuo glavom - nije njemu žao čašice votke. Varvara poviče:

- Poštaru, dođi amo!

Listonoša uđe u sobu. Prekopavao je po torbi i pretvarao se da traži pismo. Varvara je nalila votku u veliku čašicu i odrezala komad piroga. Pismo je požudno gledao što radi. Međutim je Peredonov neprestano mislio na koga je poštar nalik.

Riđi dečko pruži Varvari pismo.

- Za vas - reče s poštovanjem, zahvali na votki, popije, nakašlje se, uzme pirog i ode.

Varvara je neko vrijeme u rukama okretala pismo, a zatim ga je pružila Peredonovu a da ga nije otvorila.

- Evo na, pročitaj; čini se da je opet od kneginje -rekla je smiješeći se. - Raspisala se, ali od toga je malo koristi. Zašto piše? Neka radije dade mjesto!

Peredonovu su ruke zadrhtale. Rastrgao je omotnicu i brzo pročitao pismo. Zatim je skočio s mjesta, zamahnuo pismom i poviknuo:

- Hura! Tri inspektorska mjesta, mogu birati koje želim. Hura, Varvaro, pobijedili smo!

Zaplesao je i stao se vrtjeti po sobi. Ukočeno crvena lica i tupih očiju doimao se kao neobično velika navijena lutka koja pleše. Varvara se smiješila i veselo ga gledala. Viknuo je:

- Varvaro, sad je odlučeno. Vjenčat ćemo se.

202

Uhvatio je Varvaru za ramena i stao je vrtjeti oko stola, topćući nogama.

- Rusku, Varvaro! - izdere se.

Varvara se podboči i zapleše. Peredonov je pred njom plesao kazačok.

Došao je Volodin i radosno zablejao:

- Budući inspektor pleše kazačok!

- Pleši, Pavlušo! - vikne Peredonov.

Klavdija je zavirivala iza vrata. Volodin joj podvikne, smijući se i prenemažući se:

- Pleši, Klavdijo, i ti! Svi zajedno! Da razveselimo budućeg inspektora!

Klavdija cikne, podboči se i zapleše, mičući ramenima. Volodin se odvažno zavrti pred njom: svaki čas bi čučnuo i pružio naizmjenice noge, poskakivao, plje-skao. Bio je osobito spretan kad bi podizao koljeno i pljesnuo dlanovima ispod koljena. Pod petama se ugibao pod. Klavdija se veselila što ima tako spretnog partnera.

Umorili su se i sjeli za stol, a Klavdija je, veselo se kikoćući, pobjegla u kuhinju. Pili su votku, pivo, razbijali boce i čaše, vikali, kikotaše se, mahali rukama, grlili se i ljubili. Zatim su Peredonov i Volodin odjurili u Ljetni perivoj: Peredonov se žurio da pokazuje pismo.

U prostoriji s biljarom zatekli su uobičajeno društvo. Peredonov je prijateljima pokazao pismo. Ono je pobudilo snažan dojam. Svi su gledali pismo s punim povjerenjem. Volodin je probljedio i, brbljajući koje-štarije, poprskao se slinom.

- Donio ga je poštar preda mnom! - uskliknuo je Peredonov. - Sam sam ga otvorio. Dakle, zaista nema podvale.

Prijatelji su ga gledali s poštovanjem. Pismo od kneginje!

Peredonov je iz Ljetnoga perivoja brzo otišao Verši-noj. Išao je brzo i ravnomjerno, jednolično mašući rukama i nešto mrmljajući; reklo bi se da mu na licu nema nikakva izražaja - lice mu je bilo nepokretno kao u navijene lutke - samo je neka jarka vatra beživotno svjetlucala u očima.

Bio je vedar, topao dan. Marta je sjedila u sjenici.

203 Plela je čarapu. Misli su joj bile nejasne i pobožne. Isprva je mislila o grijesima, zatim je svoje misli usmjerila na ugodnije stvari i počela razmišljati o vrlinama. Na njezine misli počela se navlačiti dremljivost, pa su joj se misli stale utjelovljivati, a kako je nestajala njihova razgovijetnost koja se izražava riječima, povećavala se jasnoća njihovih sanjarskih obrisa. Vrline su se pred njom pojavljivale poput velikih i lijepih lutaka u bijelim haljinama, sjajući i ugodno mirišući. Obećavale su joj nagrade. U njihovim su rukama zveckali ključevi, a na glavama im lepršali vjenčani velovi.

Jedna između njih bila je neobična i nije sličila na druge. Ništa nije obećavala, već je prijekorno gledala, a usta su joj se pomicala nijemo prijeteći: činilo se da će biti strašno izgovori li neku riječ. Marta je naslućivala da je to savjest. Ta neobična i strašna posjetiteljica bila je sva u crnom, crnih očiju, crnokosa - i upravo je nešto progovorila brzo, jezgrovito i razgovijetno.

Bila je sasvim slična Veršinoj. Marta se probudila i nešto odgovorila na njezino pitanje, odgovorila je gotovo nesvjesno i opet ju je svladala dremljivost.

Savjest ili Veršina sjedila je sučelice njoj i nešto joj govorila brzo i razgovijetno, ali neshvatljivo, a isparavala je neobičan miris - bila je odlučna, tiha i zahtijevala je da sve bude onako kako ona hoće. Marta je htjela pogledati ravno u oči toj 'nametljivoj posjetiteljici, ali zbog nečega nije mogla - ona se neobično smješkala, mrmljala nešto, oči su joj nekako bježale i zaustavljale se na dalekim, neshvatljivim predmetima, a Marti je bilo strašno da ih pogleda.

Probudio ju je glasan razgovor.

U sjenici je stajao Peredonov i glasno nešto govorio, pozdravljajući se s Veršinom. Marta se u strahu oba-zrela. Srce joj je lupalo, oči su joj se još sklapale i misli joj se još brkale. Gdje je savjest? Ili je nije ni bilo? Pa nije ni smjela biti ovdje.

- A vi ste malo zadrijemali - reče joj Peredonov. - Glasno ste hrkali. Sad ste bunovni!

Marta nije shvatila njegovu igru riječi, ali se nasmi-

1 Igra riječi: sosna znači bor i bunovan.

204

ješila, jer je po smiješku na Veršinim usnama naslutila da je rečeno nešto što bi trebalo smatrati za smiješno.

- Trebali biste se zvati Sofija - nastavi Peredonov.

- Zašto? - upita Marta.

- Zbog toga što ste Šonja¹, a ne Marta. Peredonov sjedne na klupicu pokraj Marte i saopći:

- Imam novosti, vrlo važnih.

- Kakve novosti? Povjerite nam ih - reče Veršina, a Marta joj odmah pozavidje što je s toliko riječi izrazila jednostavno pitanje: kakve novosti?

- Pogodite - mrzovoljno i slavodobitno reče Peredonov.

- Kako bih mogla pogoditi kakve su te vaše novosti? - odgovori Veršina. - Recite, pa ćemo znati.

Peredonovu je bilo nezgodno što ne žele pogađati kakve novosti donosi. Zašutio je, sjedio nespretno pogrbljen, tup i mračan, i nepomično gledao preda se. Veršina je pušila i neiskreno se smiješila, pokazujući svoje tamnožute zube.

Pošutjevši neko vrijeme, rekla je:

- Zašto da pogađamo vaše misli? Hajde da vam gatam iz karata. Marta, donesite karte iz sobe.

Marta ustade, ali Peredonov je srdito zaustavi:

- Sjednite, nije potrebno, neću. Gatajte sami sebi, a mene ostavite na miru. Sada me više nećete prevesti na svoju stranu. Pokazat ću vam nešto takvo, da ćete zinuti od čuda.

Peredonov hitro iz džepa izvadi lisnicu, uzme iz nje pismo u omotnici i pokaže ga Veršinoj, ne puštajući ga iz ruke.

- Vidite kuvertu - rekao je - a evo i pisma. Izvadio je pismo iz omotnice i polagano ga pročitao, s tupim izrazom zadovoljene pakosti u očima. Veršina se zabezeknula. Do zadnjega časa nije vjerovala u kneginju, ali sada je shvatila da je stvar s Martom konačno propala. Zlovoljno se nasmiješila i rekla:

- No, pa dobro, imate sreću!

Marta je sjedila neobična i ustrašena izraza na licu i zbunjeno se smiješila.

1 Deminutiv od Sofija; Šonja podsjeća na sosna.

205- Što ste mislili? - zlrado reče Peredonov. - Smatrali ste me glupanom, a ispast će da sam pametniji od vas. Eto, govorili ste o kuverti, pa evo vam i kuverte. Moja je stvar već sigurna.

Šakom udari po stolu, ne baš jako i glasno, ali njegova kretnja i zvuk njegovih riječi ostadoše nekako neobično ravnodušni, upravo kao da je bio stran i dalek svojim postupcima.

Veršina i Marta zagledaše se gadjljivo i začuđeno.

- Što ste se zagledale? - otresito reče Peredonov. - Nema smisla da se zgledavate: sada je već gotovo, oženit ću se Varvarom. Mnoge su me gospođice lovile.

Veršina je poslala Martu po cigarete, a Marta je veselo istrčala iz sjenice. Na pošljunčanim stazama koje su se šarenile od uvela lišća osjetila se slobodno i lako. Kraj kuće je susrela bosoga Vladju, pa je postala još veselija i radnosnija.

- Ženi se Varvarom, odlučeno je - živo reče i odvuče brata u kuću.

Međutim se Peredonov iznenada stao opraštati a da nije ni dočekaao Martu.

- Nemam vremena - rekao je - ženim se, ne mogu se zadržavati.

Veršina ga nije zadržavala i hladno se s njim oprostila. Ozbiljno se naljutila: do tog časa ipak je postojala neka slaba nada da će Martu udati za Peredonova, a da će sebi uzeti Murina - sad je nestalo i te posljednje nade.

I Marta je danas izvukla kraći kraj! Morala je i zaplakati.

Peredonov je otišao od Veršine i htio je zapušiti. Iznenada ugleda policajca. Policajac je stajao sam na uglu i grickao sjemenke suncokreta. Peredonova obuze tuga.

»Opet jedno njuškalo,« pomisli, »vrebaju za što bi se mogli zakvačiti.«

Nije se usudio zapušiti cigaretu koju je već izvadio, nego je prišao policajcu i bojažljivo ga zapitao:

- Gospodine, smije li se ovdje pušiti? Policajac vojnički pozdravi i smjerno ga upita: -As obzirom na što, presvijetli gospodine?

206

- Cigaretu - objasni Peredonov - mogu li zapušiti samo jednu cigaretu?

- Glede toga nije bilo nikakve naredbe - uvijeno odgovori policajac.

- Zar zaista nije bilo? - priupita Peredonov s tugom u glasu.

- Nije bilo. Da se, naime, gospoda koja puše moraju spriječiti u tome, a da li je izašlo dopuštenje, to zbilja ne znam.

- Ako ga nije bilo, neću pušiti - pokorno reče Peredonov. - Ja se pokoravam zakonima. Čak ću i baciti cigaretu. Ja sam ipak državni savjetnik.

Peredonov zgužva cigaretu i baci je na zemlju, a bojeći se da ne izlane nešto suvišno, pohita kući. Policajac je za njim gledao čudeći se, ali napokon zaključi da se gospodin sinoć napio piva, pa se smirio i iznova se dao na grickanje sjemenki.

- Ulica se digla na noge - promrmlja Peredonov. Ulica se penjala na oniži brežuljak, a zatim se opet spuštala, tako da se pregib ulice ocrtavao između dva kućerka na plavom, sumornom nebu koje se smrka-valo. Tihi predio bijednoga života odvojio se od svijeta, teško je tugovao i mučio se.

Drveće je spuštalo granje preko plotova, izvirivalo i smetalo prolaznicima, a njihov šapat bijaše podsmješljiv i prijeteći. Na križanju je stajao ovan i tupo buljio u Peredonova.

Odjednom se iza ugla razlegne meketav smijeh, pojavi se Volodin i približi se da ga pozdravi. Peredonov ga je mrko gledao misleći na ovna koji je maloprije tu stajao, a odjednom ga više nema.

»Eto«, mislio je, »Volodin se zaista pretvara u ovna. Nije uzalud tako sličan ovnu da ne možeš razabrati smije li se ili bleji.«

Te su ga misli toliko zaokupile da uopće nije slušao što Volodin govori pozdravljajući ga.

- Što se ritaš, Pavlušo? - turbno ga upita. Volodin se široko nasmiješi i reče:

- Ne ritam se, Ardaljone Borisiču. Rukujem se s vama. Možda se to u vašem kraju rukama ritaju, a u mene se, u mom kraju, ritaju nogama, i to ne čine ljudi, nego, da oprostite, konji.

207- Još ćeš me i ubosti - promrmlja Peredonov. Volodin se uvrijedi i drhtavim glasom reče:

- Još mi nisu narasli rogovi, Ardaljone Borisiču, možda će vama prije narasti nego meni.

- Imaš predug jezik, melješ što ne treba - ljutito reče Peredonov.

- Ako je baš tako, Ardaljone Borisiču, ja mogu i šutjeti - brzo odvratu Volodin.

Lice mu je postalo sasvim tužno i usne se posve napućile, pa ipak je išao usporedo s Peredonovom; još nije objedovao, pa je računao da će danas blagovati kod njega: jutros su ga, na sreću, bili pozvali.

Kod kuće je Peredonova čekala važna vijest. Još se u predsoblju moglo naslutiti da se dogodilo nešto neobično - iz soba je dopirala vrela i ustrašeni usklici. Peredonov pomisli da još nije sve spremno za objed, pa da su se prestrašili i požurili kad su vidjeli da dolazi. Bilo mu je drago što ga se tako boje. No pokazalo se da je posrijedi nešto drugo. Varvara je istrčala u predsoblje i viknula:

- Vratili su mačka!

Onako usplahirena, nije odmah primijetila Volo-dina. Njezina je odjeća, po običaju, bila neuredna: bluza zamrljana, suknja siva i prljava, a na bosim nogama iznošene papuče. Kosa nepočešljana, razbarušena. Uzbuđeno je govorila Peredonovu:

- Iriška! Iz pakosti nanije ponovo podvalila. Dječak je dotrčao, donio mačka i bacio ga. Mačak ima na repu svezane zvečke, pa zvekeće. Zavukao se pod divan i ne izlazi.

Peredonova obuze strah:

- Što ćemo sad? - upita.

- Pavle Vasiljeviču - zamolila je Varvara - vi ste mlađi, izvucite ga ispod divana.

- Izvući ću ga, izvući - hihoćući reče Volodin i pođe u salon.

Mačka su nekako izvukli i s repa mu skinuli zvečke. Peredonov je pronašao čičkove glavice i uzeo ih lijepiti na mačka. Mačak je počeo bijesno frktati i pobjegao u kuhinju.

Peredonov, umoran od natezanja s mačkom, sjeo je u svom uobičajenom položaju: laktove je položio na
208

priručja naslonjača, prste ukrstio, noge prekrižio, a lice mu bijaše nepokretno i sumorno.

Drugo kneginjino pismo Peredonov je čuvao bolje nego prvo: uvijek ga je držao kod sebe u lisnici, ali ga je svima pokazivao držeći se tajanstveno. Budno je pazio da tko god ne bi odnio pismo, nikomu ga nije davao u ruke, a nakon svakoga pokazivanja spremio ga je u lisnicu, koju je stavljao u unutrašnji džep redengota, pa je redengot zakopčavao i strogo i pažljivo gledao sugovornika.

- Što ga tako čuvaš? - katkad bi ga pitao Rutilov smijući se.

- Za svaki slučaj - mrzovoljno objašnjavaše Peredonov. - Tko zna! Netko bi ga mogao ukrasti.

- Za tako nešto još bi otpremio čovjeka u Sibir -reče Rutilov, hihoćući i tapšući Peredonova po ramenu.

No Peredonov se držao nepokolebljivo važno. Uopće se u zadnje vrijeme pravio vrlo važan, više nego obično. Često se hvalio:

- Eto, da znate, bit ću inspektor. Vi ćete tu čamiti, a meni će biti podređena dva kotara. A možda i tri. Oho--ho!

Bio je potpuno uvjeren da će ubrzo dobiti inspektor-sko mjesto. Nastavniku Falastovu često je govorio:

- Brate moj, izvući ću ja i tebe.

Nastavnik Falastov obraćao se Peredonovu s punim poštovanjem.

14 Mali zloduh

209XXII

Peredonov je počeo često odlaziti u crkvu. Stajao bi na vidljivu mjestu, čas se češće križao nego je trebalo, a čas bi se odjednom ukočio i tupo gledao preda se. Činilo mu se da se iza stupova skrivaju neki špijuni, da odatle izvire i da ga nastoje natjerati u smijeh. Ali Peredonov se nije dao.

Smijeh, prigušen smijeh, podsmijavanje i šaptanje Rutilovljevih djevojaka odjekivali su Peredonovu u ušima i širili se do neuobičajenih granica: kao da se nestašne djevojke smiju upravo u njegove uši, da bi ga natjerale na smijeh i upropastile. Ali se Peredonov nije dao.

Kadšto se u oblacima tamjana javljala nedodirljivka, siva kao dim, modrikasta, oči su joj sjajno svjetlucale, katkad je potihlo brenčajući letjela zrakom, ali ne dugo, već se sve više kotrljala nogama i, prilazeći bliže, rugala se Peredonovu i uporno ga mučila. Ona je, dakako, htjela Peredonova zastrašiti kako bi izašao iz crkve prije kraja liturgije. Ali on je shvatio njezinu lukavu namisao i nije se dao.

Služba božja - tako blizu tolikom mnoštvu ljudi, ali ne po riječima i obredima nego po svojem najunutrašnjem gibanju - bila je Peredonovu neshvatljiva. Zbog toga ga je plašila. Kađenje ga je užasavalo poput tajanstvenih čarolija.

»Zašto su se razmahali?« - mislio je.

Činilo mu se da je svećenička odežda gruba, neprilično šarena krpa, pa se ljutio kad je gledao svećenike u ornatu, i htio je razderati te rize i polomiti posude. Crkveni obredi i sakramenti pričinjali su mu se kao opake čarolije smišljene u svrhu porobljavanja prostoga puka.

210

»U vino je namrvio posvećeni kruh«, ljutito je mislio o svećeniku, »prilično jeftino vino, obmanjuju narod da bi im donosili što više novaca za plaćene obrede.«

Misterij trajne pretvorbe nemoćne materije u silu koja lomi okove smrti, za njega je bio zauvijek zastrt. Bio je živ mrtvac! Neskladan spoj nevjerovanja u živoga Boga i Njegova Krista s vjerom u čarolije!

Počeli su izlaziti iz crkve. Seoski učitelj Mačigin, prostodušan mladić, približio se djevojkama, nasmiješio se i živahno s njima razgovarao. Peredonov pomisli da se pred budućim inspektorom ne priliči tako slobodno ponašati. Mačigin je nosio slamnat šešir. Peredonov se sjeti da ga je jednom ljeti vidio izvan grada u službenoj kapi s kokardom. Peredonov odluči da se požali. Tu mu je, kao naručen, došao i inspektor Bo-gdanov.

Peredonov mu pristupi i reče:

- Vaš Mačigin nosi kapu s kokardom. Pogospodio se.

Bogdanov se prestrašio, zadrhtao i potresao svoju sivkastu bradicu.

- Nema prava, nema nikakva prava - zabrinuto je govorio, žmirkajući zacrvenjenim očima.
- Nema prava, a nosi - tužio se Peredonov. - Odavno sam vam govorio da ih valja pritegnuti. Inače će još svaki neotesani seljak nositi kokardu, pa što će onda biti!

Bogdanov, koga je Peredonov već bio prestrašio, još se više uznemiri.

- Kako se usuđuje, a? - tužno protisne. - Odmah ću ga pozvati na red, odmah, i najstrože ću ga ukoriti.

Oprostio se s Peredonovom i sitnim korakom hitro pošao kući.

Volodin je išao usporedno s Peredonovom i prije-korno-meketavim glasom govorio:

- Nosi kokardu. Zamislite, zaboga! Zar je dobio čin?! Kako je to moguće!

- Pa ni ti ne smiješ nositi kokardu - reče Peredonov.

- Ne smije se i ne treba nositi - uzvрати Volodin. - Ja kadikad stavim kokardu, ali znam gdje se i kada to može.

Kad idem izvan grada, onda je stavim. To me

211 veseli, a nitko mi ne brani. Kad susretne seljaka, više me poštuje.

- Tebi, Pavluško, kokarda nikako ne pristaje - reče Peredonov. - Pusti me na miru; zaprašio si me svojim kopitima.

Volodin se uvrijedio i zašutio, ali je i dalje išao usporedno s Peredonovom. Peredonov zabrinuto reče:

- Trebalo bi prijaviti i Rutilovljeve djevojke. U crkvu idu samo da brbljaju i da se smiju. Namazu se, dotjeraju se, pa idu. A krađu tamjan, pa od njega prave mirise; od njih uvijek gadno zaudara.

- Što kažete, zaboga! - reče Volodin, mašući glavom i iskolačivši oči.

Po zemlji je brzo prošla sjena oblaka i zadala Pere-donovu strah. U oblacima prašine što ih je dizao vjetar, pokatkad bi se pojavila siva nedodirljivka. Kad bi vjetar zanjihao travu, Peredonovu se već pričinjalo da siva nedodirljivka po njoj trči, grize je i jede.

»Zašto je u gradu trava?« - mislio je. »Nije to u redu. Treba je opljeviti.«

Grančica na drvetu zanjihala se, skupila se, pocrnjela, zagraktala i poletjela u daljinu. Peredonov je zadrhtao, vrisnuo i pobjegao kući. Volodin je trčao za njim sitnim koracima, sa začuđenim izrazom u izbulje-nim očima, pridržavajući na glavi polucilindar i mašući štapom.

Bogdanov je istog dana pozvao Mačigina. Prije no što je ušao u inspektorov stan, Mačigin je zastao na ulici, leđima prema suncu, skinuo šešir i počeo šljao se, prema sjeni, rukom.

- O čemu se radi? - nehajno zapita Mačigin, poigravajući se slamnatim šeširom i tupkajući lijevom nogom.

Bogdanov mu nije ponudio da sjedne, jer je namjeravao da ga izgrdi.

- Kako to, kako to, vi, mladiću, nosite kokardu, a? Kako ste se usuđili da prisvojite sebi takvo pravo, a? - pitao je Bogdanov, pridajući svom licu strog izraz i još više tresući svojom sivkastom bradicom.

Mačigin se zacrvenio, ali je smiono odgovorio:

- Pa što, zar nemam pravo?

- Pa zar ste vi činovnik, a? Činovnik? - uzrujao se

212

Bogdanov. - Kakav ste vi činovnik, a? Azbučni registrator, a?

- To je znak učiteljskog zvanja - odlučno reče Mačigin, pa se odmah slatko nasmiješi, sjetivši se važnosti učiteljskog zvanja.

- Nosite u rukama prutić, prutić, to vam je znak učiteljskog zvanja - savjetovao mu je Bogdanov mašući glavom.

- Ali, molim vas, Sergeju Potapiću - uvrijeđenim glasom reče Mačigin. - Zašto prutić? Svatko može nositi prutić, a kokarda je radi ugleda.

- Radi kakvog ugleda, a? Radi kakvog, kakvog ugleda, a? - navalio je Bogdanov na mladića. - Kakav vama ugled treba, a? Zar ste vi starješina?

- Dopustite, Sergeju Potapiću - razborito dokazivaše Mačigin - nekulturno seljaštvo odmah iskazuje čovjeku veće poštovanje. Ove mi se godine mnogo dublje klanjaju.

Mačigin je nesvjesno pogladio svoje riđe brčiče.

- Ne smije se, mladiću, nikako se ne smije - reče Bogdanov ojađeno mašući glavom.

- Dopustite, Sergeju Potapiću, učitelj bez kokarde je baš kao britanski lav bez repa - uvjeravao je Mačigin. - Karikatura.

- Zašto bez repa, a? Kakav je tu sada rep, a? - uzbuđeno je počeo govoriti Bogdanov. - Kamo ste to zašli u politiku, a? Zar je naš posao da razgovaramo o politici, a? Ne, nego vi, mladiću, skinite kokardu, molim vas kao boga. Ne smije se, dabome, sačuvaj me, bože! Tko bi znao tko sve može doznati.

Mačigin slegne ramenima i htjede još nešto reći, ali mu Bogdanov upadne u riječ: u glavi mu je sinula - po njegovu mišljenju - sjajna misao.

- Ta vi ste k meni došli bez kokarde, a, bez kokarde, zar ne? I sami znate da se ne smije.

Mačigin se najprije smeo, ali je i ovaj put našao odgovor:

- Budući da smo seoski učitelji, potrebne su nam seoske povlastice, a u gradu smo obični intelektualci.
- Ama, vi, mladiću, dobro znate - srdito reče Bogdanov - da se to ne smije, pa ako opet što čujem, otpustit ću vas!

213 Grušina je s vremena na vrijeme priređivala večernja sijela za mladiće, nadajući se da će između njih nekoga upecati za muža. Da zamaže oči, pozivala je i obiteljske znance.

Večeras je bilo takvo večernje sijelo. Gosti su se rano skupili.

U njenom salonu visile su po zidovima slike zastrte gustim muselinom. Uostalom, na njima nije bilo ništa neprilično. Kad je Grušina, smiješeći se lukavo i neskromno, maknula zastore od muselina, gosti su s uživanjem gledali loše naslikane gole žene.

- Šta je to, grbava ženska? - mrzovoljno reče Pere-donov.
- Ni govora, nije grbava - vatreno je Veršina branila sliku. - Samo se tako sagnula.
- Grbava je - ponovi Peredonov. - I oči su joj različite, baš kao i u vas.
- Baš se vi u to razumijete! - uvrijeđeno reče Grušina. - To su vrlo lijepe i skupe slike. Umjetnici ne mogu bez takvih slika.

Peredonov iznenada prasne u smijeh: sjetio se savjeta što ga je nedavno dao Vladji.

- Što ste zarzali? - zapita ga Grušina.
- Nartanovič, gimnazijalac, potpalit će svojoj sestri Marti haljinu - objasnio je. - Ja sam mu savjetovao da to učini.
- Pa nije lud da će je zapaliti!
- Hoće, hoće, dabome - uvjerljivo reče Peredonov. - Braća se uvijek svađaju sa sestrama. Kad sam bio malen, uvijek sam pakostio sestrama. Mlađe sam tukao, a starijima sam oštećivao haljine.
- Ne svađaju se baš svi — reče Rutilov. - Evo, ja se ne svađam sa sestrama.
- Zar se ljubiš s njima? - zapita ga Peredonov.
- Ti si, Ardaljone Borisiju, svinja i podlac, i ja ću te ćušnuti - posve mirno reče Rutilov.
- Ne volim takve šale - odgovori Peredonov, ali se odmakne od Rutilova.
- »Još i to,« mislio je, »zaista će me pljusnuti, ima nešto zlokobno na licu.«
- Ona - nastavi govoriti o Marti - inače ima samo jednu haljinu, crnu.

214

- Veršina će joj sašiti novu — zavidno i zlobno pripomene Varvara. - Za svadbu će morati sašiti svu opremu za mladu. Ljepotica, a čak se je i konji boje -tiho promrsi i zlurado pogleda Murina.
- I vama je vrijeme da se vjenčate - reče Prepolo-venska. - Što čekate, Ardaljone Borisiju?
- Prepolovenski su već znali da je Peredonov poslije drugoga pisma odlučio da se oženi Varvarom. I sami su povjerovali pismu. Počeli su govoriti da su oduvijek bili za Varvaru. Nije im išlo u račun da se svađaju s Peredonovom: imali su koristi od toga što se s njim kartaju. A Genja, šta možemo, neka pričekaj, valja potražiti drugoga momka.
- Dakako - počeo je govoriti Prepolovenski - morate se vjenčati: učinit ćete dobro djelo, a ugodit ćete i kneginji; kneginji će biti drago što se ženite, pa ćete i njoj ugoditi i učiniti dobro djelo, a bit će i dobro, dakle isto tako učinit ćete dobro djelo, a i kneginji će biti drago.
- Tako i ja kažem - reče Prepolovenska. Prepolovenski se nije mogao zaustaviti i, videći da svi odlaze od njega, sjeo je uz mladog činovnika i stao mu pričati jedno te isto.
- Odlučio sam da se ženim - rekao je Peredonov -ali ja i Varvara ne znamo kako se to vjenča. Nešto se mora učiniti, a ne znam što.
- To je jednostavna stvar - rekla je Prepolovenska. - Samo ako hoćete, ja i muž sve ćemo udesiti, a vi samo sjedite i ni na što ne trebate misliti.
- Dobro - reče Peredonov - slažem se. Samo da sve bude dobro i pristojno! Nije mi žao novaca.
- Već će sve biti u redu, nemajte brige - uvjeravala ga je Prepolovenska.

Peredonov je nastavio postavljati svoje uvjete:

- Drugi zbog škrtosti kupuju tanko vjenčano prstenje, srebrno i pozlačeno, ali ja neću tako, već da bude pravo zlato. Čak ću mjesto zaručnog prstenja naručiti vjenčane narukvice, a to je skuplje i dostojanstvenije.

Svi se nasmijaše.

- Ne treba narukvica - reče Prepolovenska i ovlaš se nasmiješi. - Potrebno je samo prstenje.
- Zašto ne treba? - ljutito zapita Peredonov.

215- Pa to se ne radi.

- Možda se i radi - sumnjičavo reče Peredonov. -Pitat ću još popa. On zna bolje.

Rutilov se smijao i savjetovao:

- Bolje će ti biti, Ardaljone Borisiju, da naručiš vjenčane pojaseve.

- Ne, za to nemam dosta novaca - odgovori Peredonov a da nije primijetio porugu. - Nisam ja bankar. Samo sam onomad sanjao da se ženim, a na meni atlasni frak, i ja i Varvara imamo zlatne narukvice. Iza nas stoje dva direktora i nad nama drže vjenčane krune i pjevaju aleluja.

- I ja sam noćas usnio zanimljiv san - oglasio se Volodin - a ne znam što znači. Sjedim ja kao na prijestolju, sa zlatnom krunom, a preda mnom mnogo trave, a po travici janjčići, sami janjčići, sami janjčići, be, be, be. Tako, dakle, janjčići idu i mašu glavom i sve onako rade be, be, be.

Volodin je prolazio kroz sobe, tresao glavom, pućio usne i blejao. Gosti su se smijali. Sjeo je zatim na svoje mjesto, sve je blaženo gledao i žmirkao od zadovoljstva, a i smijao se ovnujskim, meketavim smijehom.

- A što je bilo dalje? - zapita Grušina namigujući gostima.

- Ma, sve sami janjčići, sami janjčići, i onda sam se probudio - završi Volodin.

- Ovan sanja ovnujske snove - promrmlja Peredonov.

- I ja sam nešto sanjala - reče Varvara i drsko se nasmiješi. - Ali to se pred muškarcima ne smije pričati. Jedinoj ću vama ispričati.

- Ah, draga moja Varvaro Dmitrijevna, upravo sam htjela reći da sam i ja nešto sanjala - odvrati Grušina hihoćući i svima namigujući.

- Pričajte. Mi smo muškarci čedni, poput dama -reče Rutilov.

I ostali muškarci zamoliše Varvaru i Grušinu da im ispričaju što su sanjale. Ali one su izmjenjivale poglede, i ružno se smijale, ali nisu ništa pričale.

Sjeli su da se kartaju. Rutilov je sve uvjeravao da Peredonov izvrsno karta. Peredonov je u to vjerovao.

216

Ali i danas je gubio, kao uvijek. Rutilov je dobivao. Zbog toga se radovao i govorio življe nego obično. Peredonova je dražila nedodirljivka. Skrivala se negdje blizu, katkad se pojavljivala, pomaljala se iza stola ili iza nečijih leđa i opet se skrivala. Činilo se da nešto čeka. To je bilo strašno. Peredonova je plašio i sam izgled karata. Dame su bile po dvije zajedno.

»A gdje je treća?« - mislio je Peredonov.

Tupo je razgledao pikovu damu, a zatim ju je okrenuo na drugu stranu: možda se treća sakrila negdje iza bluze? Rutilov reče:

- Ardaljon Borisič zaviruje svojoj dami ispod bluze. Svi prasnuse u smijeh.

Međutim su po strani dva mlada policijska činovnika počela igrati duraka1. Njihova igra postajala je sve življa. Onaj koji bi dobio, smijao se od veselja i pokazivao drugomu dugi nos. Onaj pak koji bi izgubio, srdio se. Jela su zamirisala. Grušina je pozvala goste u blagovaonicu. Svi pođoše, gurajući se i cifrajući se. Posjedali su kako je tko htio.

- Jedite, gospodo - nudila ih je Grušina. - Jedite, prijatelji, trbušćice puniti, sve do grla nabijte.

- Piroge jedite, domaćicu veselite - radosno vikne Murin.

Veselo je gledao na votku i mislio kako je dobio na kartanju.

Revnije od svih častili su se jelom Volodin i dva mlada činovnika: izabirali su veće i bolje komade i pohlepno gutali kavijar.

Usiljeno se smijući, Grušina reče:

- Pavle Ivanovič je pijan, treba na njega pripaziti, mjesto kruha htio bi pogače.

Zar je za njega kupovala kavijar? Pod izlikom da će počastiti dame, odstranila je ispred njega sve što je bilo bolje. Volodin, međutim, nije klonuo duhom, već se zadovoljio onim što je ostalo: na samom početku 1 Kartaška igra.

217uspio je pojesti mnogo dobrih jestvina, pa mu je sada bilo svejedno.

Peredonov je gledao na goste koji žvaču, pa mu se činilo da ga svi ismjehuju. Zbog čega? Zašto? Bijesno je jeo sve što mu je došlo pod ruku, jeo je proždrljivo i nemarno.

Nakon večere opet su se kartali. Ali Peredonovu je ubrzo dosadilo. Bacio je karte i rekao:

- K vragu! Nemam sreće. Dodijalo mi je. Varvaro, hajdemo kući.

Za njim ustadoše i ostali gosti.

U predsoblju je Volodin primijetio da Peredonov ima novi štap. Nacerivši se, pred sobom je vrtio štap i zapitao:

- Ardašo, zašto su ti prsti skupljeni? Šta to znači? Peredonov ljutito zgrabi iz njegovih ruku svoj štap s drškom od ebanovine; držak je bio u obliku ruke koja pokazuje šipak. Peredonov približi držak Volodinu pod nos i reče:

Dobit ćeš šipak namazan maslacem.

Volodin napravi uvrijeđeno lice.

- Dopustite, Ardaljone Borisiču - reče - ja jedem maslac s kruhom, ali šipak s maslacem neću jesti.

Peredonov ga nije slušao, već je pomno omotao šalom vrat i zakopčao sva puceta na ogrtaču. Rutilov se smijao i govorio:

- Zašto se omataš, Ardaljone Borisiču? Toplo je.

- Zdravlje je najveće bogatstvo - odgovori Peredonov.

Na ulici je bilo tiho - ulica se u mraku bila smirila i jedva čujno hrkala. Bilo je tamno, turobno i vlažno. Nebom su plovili tmasti oblaci. Peredonov progundao:

- Zamračili su, a zašto?

Sad se nije bojao, išao je s Varvarom, nije bio sam.

Ubrzo je počela padati kiša, sitna, laka, dugotrajna. Sve je bilo tiho, samo je kiša, zagrcavajući se, brbljala nešto dosadno i brzo, neke neshvatljive, dosadne i žalosne riječi.

Peredonov je u prirodi - pod krinkom njezina neprijateljstva prema njemu - naslućivao odraze svoje tuge i straha, a onaj unutarnji život u svoj prirodi, koji je nedostupan vanjskim utjecajima, život koji jedini

218

stvara prave, duboke i nesumnjive odnose između čovjeka i prirode, taj život nije osjećao. Zbog toga mu se činilo da je cijela priroda prožeta sitnim ljudskim osjećajima. Zaslijepljen čarima osobnosti i odvojenog postojanja, nije shvaćao dionizijskih, stihijskih ushita koji likuju i vapiju u prirodi. Bio je slijep i jadan, kao i mnogi od nas.

219XXIII

Prepolovenskijevi su na sebe preuzeli priređivanje svadbe. Odlučili su da se vjenčanje obavi u selu udaljenom šest vrsta1 od grada: Varvari je bilo neugodno da se vjenča u gradu u kome su pr oživjeli toliko godina izdajući se za rođake. Tajili su dan određen za vjenčanje. Prepolovenskijevi su proširili glas da će se vjenčati u petak, a svadba je zapravo bila u srijedu, danju. To su učinili poradi toga da ne bi iz grada došli znatiželjnici. Varvara je često ponavljala Peredonovu:

- Ardaljone Borisicu, nemoj se zareći kad će biti vjenčanje, jer bi ga mogli još i omesti.

Peredonov je nerado izdavao novac za troškove oko vjenčanja, a uz to je vrijeđao Varvaru. Katkad bi svoju palicu s drškom u obliku ručice koja pokazuje figu, prinosio Varvari do usta i govorio:

- Poljubiš li mi figu, dat ću ti novac, ne poljubiš li je, ne dam.

Varvara je poljubila figu.

- Pa to nije ništa, usne mi neće popucati - govorila je.

Nadnevak vjenčanja tajili su do određenog dana i pred samim kumovima, da se ne bi izbrbljali. Isprva su pozvali za kumove Rutilova i Volodina. Obojica su drage volje pristali: Rutilov se nadao da će imati materijala za zanimljivu priču, a Volodinu je laskalo da igra tako važnu ulogu u tako velikom događaju u životu tako poštovane osobe. Zatim se Peredonov sjeti da mu neće biti dovoljan jedan kum. Rekao je:

- Ti ćeš, Varvaro, imati jednoga, a meni su potrebna

1 1,06 km.

220

dvojica, jedan mi je premalo - nada mnom je teško držati vjenčanu krunu, ja sam visok.

Peredonov je za drugoga kuma pozvao Falastova. Varvara je mrmljala:

- Kamo ćeš, do vraga? Zar ti dvojica nisu dosta?

- On ima zlatne naočale, s njim će biti dostojanstvenije - reče Peredonov.

Ujutro, na dan vjenčanja, Peredonov se umio toplom vodom, kao i uvijek, da se ne bi prehladio, a zatim je zatražio rumenilo za lice, opravdavajući se:

- Sad treba da se svakog dana narumenim, inače će pomisliti da sam iznemogao, pa me neće imenovati za inspektora.

Varvari je bilo žao što mu mora dati svoje rumenilo, ali je morala popustiti, i tako je Peredonov narumenio sebi obraze. Mrmljao je:

- I Veriga se rumeni ne bi li izgledao mlađi. Ne mogu se vjenčati blijedih obraza.

Zatim se zatvorio u spavaonicu i odlučio da se obilježi, kako Volodin ne bi mogao podmetnuti sebe umjesto njega. Na prsima, na trbuhu, na laktovima, pa i na nekim drugim mjestima tintom je nadrljao slovo P.

»Trebalo bi i Volodina obilježiti, ali kako da ga obilježim?« - žalosno je mislio Peredonov.

Zatim mu je na pamet palo da ne bi bilo zgoreg da navuče steznik, jer će svijet pomisliti da je starac ako se slučajno sagne. Zatražio je da mu Varvara dade steznik. Ali pokazalo se da su mu Varvarini steznici tijesni: ni jedan mu nije pristajao.

- Morao sam ga prije kupiti - ljutito je progundao. - Ništa ne bi tada pomislili.

- Ma koji muškarac nosi steznik? - primijeti Varvara. - Ni jedan ga ne nosi.

- Veriga ga nosi - reče Peredonov.

- Veriga je starac, a ti si, Ardaljone Borisicu, hvala bogu, snažan muškarac.

Peredonov se samozadovoljno nasmiješi, pogleda se u zrcalo i reče:

- Razumije se, poživjet ću još sto i pedeset ljeta. Pod krevetom je kihnuo mačak. Varvara se nasmiješi i reče:

- Eto, i mačak kiše, znači da je istina.

221 Ali Peredonov se iznenada natmuri. Mačak ga je već počeo plašiti, pa ga stane tjerati. Mačak je divlje mijau-kao, stisnuo se uza zid i najednom, glasno i resko mijaučući, šmugnup iz Peredonovljevih ruku i pobjegao iz sobe.

- Vraže holandski! - srdito dobaci za njim Peredonov.

- Baš je pravi vrag - potvrdi Varvara - sasvim je podivljao mačak, ne da se pogladiti, kao da je vrag u njega ušao.

Prepolovenski jevi su rano ujutro poslali po djevere. Oko deset sati svi su se skupili kod Peredonova. Došle su Grušina i Sofja s mužem. Poslužili su ih votkom i zakuskom. Peredonov je malo jeo i turobno razmišljao po čemu bi se još više mogao razlikovati od Volodina.

»Nakovrćao se poput janjeta«, pakosno je pomislio i odjednom prisjetio da bi se i on mogao počestljati na poseban način. Ustane od stola i reče:

- Jedite i pijte, nije mi žao, a ja idem brijaču da me počestlja na španjolski način.

- Što je opet to na španjolski način? - zapita ga Rutilov.

- Vidjet ćeš.

Kad je Peredonov otišao da se podšiša, Varvara reče:

- Izmišlja same gluposti. Posvuda mu se pričinjaju vragovi. Kad bi samo manje lokao, prokleta pijanica!

Prepolovenska se lukavo nasmiješi i reče:

- Vjenčat ćete se, i Ardalion Borisič dobit će mjesto pa će se smiriti.

Grušina zahihoće. Veselila ju je tajanstvenost toga vjenčanja, a poticala ju je žudnja da izazove bilo kakav sramotan prizor, ali da ostane neprimijećena. Krišom je sinoć šapnula nekim svojim znancima o satu i mjestu vjenčanja. Jutros rano pozvala je k sebi mladog bravarova sina, dala mu petak i nagovorila ga da pred večer čeka izvan grada, kad budu prolazili mladenci, pa da na njihova kola ospe smeće i komadiće papira. Bravarov sin rado je pristao i pod zakletvom obećao da je neće odati. Grušina ga je podsjetila:

- A Čerepnina ste odali kad su vas počeli tući!

222

- Bili smo bedaci - rekao je bravarov sin - a sada neka me i vješaju, svejedno mi je.

Da potvrdi svoju zakletvu, bravarov sin je pojeo pregršt zemlje. Za to mu je Grušina dala još tri kop-ješke.

Peredonov je u brijačnici potražio gazdu. Gazda, mladić koji je nedavno završio građansku školu i koji je ponešto čitao i knjige iz zemske knjižnice, upravo je završavao šišanje nekog vlastelina kojega Peredonov nije poznao. Ubrzo je svršio posao i prišao Peredonovu.

- Najprije otpravi ovoga - Ijutito reče Peredonov. Vlastelin je platio i otišao.

Peredonov je sjeo ispred ogledala.

- Želim se podšišati i počestljati - rekao je. - Danas imam važan posao, sasvim osobite vrste, pa me počestljaj na španjolski način.

Mali šegrt, koji je stajao kraj vrata, podsmješljivo je frknuo. Gazda ga strogo pogleda. On nije imao prilike da češlja na španjolski način, pa nije znao kakva je to frizura, ni da li uopće postoji. Ali, ako gospodin to traži, valja pretpostaviti da zna što hoće. Mladi brijač nije htio da pokaže svoje neznanje, pa uljudno reče:

- Gospodine, to s vašom kosom nikako ne ide.

- Zašto ne ide? - uvrijeđeno upita Peredonov.

- Vaša je kosa slabo ishranjena - objasnio mu brijač.

- Pa što, zar je moram pivom zalijevati? - promrmlja Peredonov.

- Ali, molim vas, zašto pivom? - odgovori brijač, ljubezno se smiješeći. - Zamislite samo, kad bih vas podšišao koliko-toliko, a vama se na glavi već ocrta solidnost, ne bi bilo dovoljno kose za španjolsku frizuru.

Peredonov je bio utučen što se ne može počestljati na španjolski način, pa turobno reče:

- Ma šišaj kako te volja.

»Zar su već nagovorili i ovog brijača«, mislio je, »da me ne šiša tako da se razlikujem od drugih? Nisam smio kod kuće ništa reći«.

Dok je Peredonov išao ulicama pristojno i ozbiljno,

223 očito je Volodin, prerušen u janje, potrčao sporednim i zabitnim ulicama i sporazumio se s brijačem. Kad je brijač svršio svoj posao, priupita:

- Želite li da vas poprskam?

- Poprskaj me rezedom - zatraži Peredonov. - Loše si me podšišao, pa to barem popravi rezedom!

- Oprostite, ali rezedu ne držim - zbunjeno reče brijač. - Ne bi li vara odgovarao opoPONAKS?

- Ništa ne znaš kako treba - žalosno reče Peredonov. - Prskaj onime što imaš

Kući se vratio neraspoložen. Bio je vjetrovit dan. Vrata su zbog vjetra lupala, zijevala i smijala se. Peredonov ih je tužno gledao. Zar da zbilja pođe? Ali već se sve događalo samo po sebi.

Došle su tri kočije. Valjalo je sjesti i odvesti se, jer će povorka izazvati zanimanje, pa će se skupiti znatizeljnici i promatrati svatove. Porazmjestili su se i krenuli su: Peredonov s Varvarom, Prepolovenskijevi s Ruti-lovom i Grušina s oba kuma.

Na trgu se podigla prašina. Peredonovu se pričiniolo da čuje kako udaraju sjekire. Kroz prašinu dizao se i rastao jedva vidljiv drven zid. Gradili su utvrdu. Pred očima su brzo promicali seljaci u crvenim košuljama, divlji i šutljivi.

Kočije su projurile mimo strašnog priviđenja koje se pojavilo i sakrilo. Peredonov se u strahu obzirao, ali više ništa nije vidio, a nikomu se nije usudio prozboriti o svom priviđenju.

Peredonova je cijelim putem morila tuga. Sve je na njega neprijateljski gledalo, odasvud su zrakom leb-djeli prijeteći znakovi. Nebo se natmurilo. Vjetar im je puhao u lice i za nečim uzdisao. Drveće nije htjelo bacati sjene, nego se skupilo u se. Zato se dizala prašina, poput duge poluprozirne sive zmiije. Sunce se zbog nečega skrivalo iza oblaka i kao da ih je krišom promatralo.

Cesta je vodila preko humaka; iza niskih brežuljaka neočekivano se javljalo grmlje, izranjali šumarci i potoci ispod drvenih mostova koji su djekivali poput truba.

- Proletjela je okata ptica - sumorno reče Peredo-

224

nov, gledajući u bjelkasto-maglovitu nebesku daljinu.

- S jednim okom i sa dva krila, ništa drugo i nema. Varvara se zasmijuljila. Mislila je da je Peredonov već izjutra pijan. Nije se s njime prepirala, jer će se još

- mislila je — rasrditi, pa se neće vjenčati.

U crkvi su već stajale, skrivajući se iza stupa, sve četiri Rutilovljeve sestre. Isprva ih Peredonov nije vidio, a zatim ih je ugledao, ali tek poslije, za vrijeme vjenčanja, kad su izašle iz svoje zasjede i pomaknule se naprijed; uplašio se. Ali one nisu učinile nikakva zla, i nisu tražile - kako se isprva bojao - da otjera Varvaru i da uzme jednu od njih, nego su se samo čitavo vrijeme smijale. Njihov je smijeh, koji je isprva bio tih, sve glasnije i oštrije odjekivao u njegovim ušima, poput smijeha neukrotivih furija.

Nepoznatih lica u crkvi gotovo da i nije bilo - samo su odnekud došle dvije-tri starice. To je bilo dobro, jer se Peredonov ponašao glupo i neobično. Zijevario je, mrmljao, gurao Varvaru, tužio se što zaudara tamjan, vosak, seljaci.

- Tvoje se sestre neprestance smiju - promrmljao je, okrenuvši se Rutilovu. - Smijehom će mi probiti jetru.

Osim toga, dodijevala mu je nedodirljivka. Bila je blatna i prašna i neprestano se skrivala pod svećenikovu riznu.

I Varvari i Grušinoj crkveni su obredi bili smiješni. Neprestano su se potihom smijuckale. Osobito su ih razveselile riječi da se žena mora držati svojega muža. Rutilov se također smijuckao - smatrao je da je uvijek i svugdje obvezan da nasmijava dame. Volodin se pak ponašao ozbiljno i križao se, čuvajući na svom licu dubokoumni izraz. Sa crkvenim obredima nije povezivao nikakve druge predodžbe osim da je to sve utvrđeno, da se to mora obaviti i da obavljanje svih tih obreda vodi do nekakva unutarnjeg zadovoljstva: ideš blagdanom u crkvu, pomoliš se - nedužan si, sagriješiš

- pokaješ se, i opet si nedužan. To je lijepo i dobro, a zgodno je i zbog toga što izvan crkve o svemu tome ne treba uopće misliti, nego se valja ravnati po sasvim drugim životnim pravilima.

Čim se vjenčanje svršilo, još nisu bili ni izašli iz

15 Mali zloduh

225crkve, kad se dogodi nešto neočekivano. U crkvu bučno upadne pijana družina - Murin sa svojim prijateljima.

Murin, razbarušen i neotesan, kao i uvijek, nezgrapno zagrlji Peredonova i poviče:

- Pred nama, brate, ništa ne možeš sakriti! Takve prijatelje nećeš izliti kao vodu! A on se, šaljivčina, pritajio! Razlegoše se povici.

- Zlikovac, nije nas ni pozvao!

- A mi došli baš kad treba!

- Ipak smo saznali!

Pridošlice su se grlile i pozdravljale s Peredonovom. Murin je govorio:

- Zbog pijančevanja malo smo se zadržali, inače bismo došli na početak.

Peredonov je mrko gledao i nije odgovarao na njihove pozdrave. Mučili su ga srdžba i strah. »Svuda me slijede«, žalosno je mislio.

- Trebali biste se barem prekrižiti - jetko je rekao -inače možda imate i zle namjere.

Gosti su se križali, smijali se, hulili. Osobito su se isticali mladi činovnici. Đakon ih je prijekorno gledao.

Među gostima bio je jedan s riđim brcima, neki mladić kojega Peredonov nije čak ni poznavao. Bio je neobično sličan mačku. Nije li se mačak pretvorio u čovjeka? Taj mladić ne frče uzalud, nije zaboravio mačje ponašanje.

- Tko vam je rekao? - pakosno je Varvara ispitivala nove goste.

- Dobri ljudi, snašo - odgovori Murin - a tko... zaboravili smo.

Grušina se vrpaljila i namigivala. Gosti su joj se smijali, ali je nisu odali. Murin reče:

- Kako god hoćeš, Ardaljone Borisiču, ali svi ćemo k tebi, a ti ćeš nam dati šampanjca. Ne budi škrt! Kako bi mogao biti škrt! Takve prijatelje nećeš izliti kao vodu, a ti si mislio da ćeš to obaviti kradomice!

Kad se Peredonov vraćao s vjenčanja, sunce je zalazilo i sve je nebo bilo u vatri i zlatu. Ipak, to se Peredonovu nije sviđalo. Gundao je:

226

- Otkidaju zlato u komadima, čak ga i previše troše. Tko je to vidio da se toliko troši!

Bravarova djeca i čopor derana dočekali su ih izvan grada, trčali za njima i vikali. Peredonov je drhtao od straha. Varvara je psovala dječurliju, pljuvala na njih, pokazivala im roge. Gosti i kumovi pucali su od smijeha. Došli su kući. Sva je družba upala k Peredonovlje-vima s bukom, vikom i zviždanjem. Pili su šampanjac, a zatim su se latili votke i sjeli za karte. Pijančevali su cijelu noć. Varvara se napila, plesala je i bučno se veselila. Veselio se i Peredonov - ipak ga nisu zamijenili. Gosti su se prema Varvari ponašali cinički i pot-cjenjivački, kao i uvijek, ali njoj se činilo da tako mora biti.

Nakon vjenčanja gotovo se ništa nije promijenilo u načinu života Peredonovljevih, jedino što se Varvara prema mužu odnosila sigurnije i nezavisnije. Kao daje manje izbjegavala muža, ali ga se, po uvriježenoj navici, ponešto pobojava. Peredonov je, također po navici, ponekad na nju vikao, a koji put znao ju je čak i udariti. Ali već je i on osjećao da je sigurnija u svom novom položaju. To ga je rastuživalo. Činilo mu se da se ona njega ne boji kao prije zato što se učvrstila u svojoj opakoj namisli da ga se otarasi, pa da ga zamijeni Volodinom.

»Valja budno paziti«, mislio je.

Varvara je trijumfivala. S mužem je posjećivala gradske gospođe, čak i one koje je slabo poznavala. Pri tom se ponašala smiješno, uobraženo i nespretno. Svagdje su je primali, iako u mnogim kućama začuđeno.

Radi posjeta pravodobno je kod najbolje mjesne kitničarke naručila šešir iz prijestolnice. Varvaru je ushićivalo veliko cvijeće jarkih boja, natrpano u izobilju.

Peredonovljevi su odlučili da će najprije posjetiti direktoricu, a zatim da će otići k ženi predstavnika plemstva.

Taj isti dan kad su Peredonovi krenuli u posjete - o čemu su Rutilovljevi već prije bili obaviješteni - sestre 15*

227su pošle k Varvari Nikolajevič Hripač, da bi znatiželjno promatrale kako će se Varvara sada držati.

Ubrzo su došli Peredonovljevi. Varvara se duboko poklonila pred direktoricom i glasom, koji je jače kre-štao nego obično, rekla:

- Evo i nas k vama. Molim vas za ljubav i poštovanje.

- Vrlo mi je drago - usiljeno odgovori direktorica i posjedne Varvaru na divan.

Varvara, očito zadovoljna, sjela je na naznačeno mjesto, široko rasprostrta svoju suštavu zelenu haljinu i počela je govoriti, nastojeći da nehajnošću prikrije zbunjenost:

- Do sada sam bila gospođica, postala sam, evo, i gospođa. Imenjakinje smo, vi ste Varvara i ja sam Varvara, a nismo se poznavale. Dok sam bila gospođica, uglavnom sam sjedila kod kuće, ma šta: cijelo sam vrijeme sjedila u zapečku. Sad ćemo, Ardaljon Borisič i ja, javno živjeti. Posjećivat ćemo se-vi nas, a mi vas, gospoda gospodu, a gospođe gospođe.

- Čini mi se da nećete dugo tu boraviti - rekla je direktorica. - Čula sam da će vam muž biti premješten.

- Uskoro će doći dokument, pa ćemo otići - odgovori Varvara. - Ali dok dokument ne dođe, moramo neko vrijeme i ovdje poživjeti, pa se i pokazivati,

Varvara se i sama nadala inspektorskom mjestu. Nakon vjenčanja napisala je kneginji pismo, ali odgovora još nije dobila. Odlučila je da za Novu godinu napiše još jedno pismo.

Ljudmila reče:

- Mislile smo da ćete se vi, Ardaljone Borisiču, oženiti Piljnikovom.

- Ma da - srdito reče Peredonov - zašto da se ženim bilo kojom? Potrebna mi je veza.

- Ali kako to da ste se razišli s gospođicom Piljni-kov? - zadirivala ga je Ljudmila. - Zar joj se niste udvarali? Zar vas je odbila?

- Ipak ću ja nju raskrinkati - mrzovoljno promrmlja Peredonov.

- To je fiksna ideja Ardaljona Borisiča - reče direktor.

228

XXIV

Peredonovljev mačak sve je više divljao, puhao, nije se odzivao - sasvim se izgubio. Peredonovu je postao strašan. Ponekad je Peredonov istjerivao iz mačka zle duhove mrmljajući: »Ustuk«.

»Hoće li to pomoći?« - mislio je. »Nesreća je što u mačkovu krznu ima previše elektriciteta«.

Odjednom se dosjeti da bi mačka trebalo ošišati.

Što je zamislio, to je i učinio. Varvare nije bilo kod kuće: otišla je bila k Veršinoj, ponijevši sa sobom u džepu bočicu likera od višanja. Nitko ga neće smetati. Peredonov priveže mačka konopcem - ovratnik je napravio od rupčića - i povede ga u brijačnicu.

Mačak je divlje mijaukao, koprcao se, odupirao se. Koji put se iz očaja bacao na Peredonova, ali ga je Peredonov tjerao od sebe. Dječaci su hrpimice trčali za njima, vikali i smijali se. Prolaznici su se zaustavljali. Kroz prozore su provirivali, začuvši buku. Peredonova ništa nije zbunjivalo, samo je zlovoljno vukao mačka privezana konopcem.

Usprkos svemu, stigao je na odredište i rekao brijaču:

- Gazdo, brij mačka, ali što glade!

Dječaci su se skupljali pred vratima, smijali se, cerekali. Brijač se uvrijedio, zacrvenio. Pomalo drhtavim glasom reče:

- Oprostite, gospodine, ali takvim se poslom ne bavim. Nisam nikad ni vidio obrijanih mačaka. To je možda zadnja moda, ali k nama još nije došla.

Peredonov se iznenadio i tupo ga je slušao. Zatim je podviknuo:

- Šarlatane, reci: ne znam!

Otišao je vukući za sobom mačka koji je divlje mi-

229jaukao. Idući cestom, žalosno je mislio da mu se svagdje i uvijek svi rugaju, a da mu nitko ne želi pomoći.

Tuga mu je pritiskala grudi.

Peredonov, Volodin i Rutilov pošli su u perivoj igrati biljar. Zbunjeni posluživao kod biljara obavijesti ih:

- Gospodo, danas ne možete igrati biljar.

- Zašto? - ljutito zapita Peredonov. - Zašto ne možemo?

- Oprostite, zato što nema kugli - reče posluživao.

- Nisi pazio, nepažljivče! - dopre iza pregratka prijeteći glas vlasnika bifea.

Posluživao se trgne, najednom se zacrvenio do ušiju, strese se kao zec i šapne:

- Ukrali su ih. Peredonov preplašeno krikne:

- Je li moguće? A tko ih je ukrao?

- Ne zna se - saopći posluživao. - Upravo kad nije nikoga bilo, gle, odjednom više nema kugli.

Rutilov se smijuckao i rekao:

- To je lijepa priča!

Volodin je napravio uvrijeđeno lice i prigovarao posluživaču:

- Ako su vam izvoljeli ukrasti kugle, a vi ste izvoljeli biti na drugom mjestu i kugle su bačene, morali ste pravodobno nabaviti druge kugle kako bismo mi mogli igrati. Došli smo, htjeli smo malo igrati, a ako nema kugli kako možemo igrati?

- Ne kukaj, Pavlušo! - reče Peredonov. - Ionako mi je muka. Potraži, momče, kugle, jer svakako moramo igrati, a donesi i nekoliko boca piva.

- Počeli su piti pivo. Ali bilo im je dosadno. Kugle se nisu našle. Vrijeđali su se uzajamno, psovali posluživača. On se osjećao kriv i šutnjom je izbjegavao odgovor.

Peredonov je tu krađu smatrao novom pakošću svojih neprijatelja.

»Zašto?« — žalosno je mislio i nije shvaćao.

Pošao je u vrt, sjeo na klupicu kraj jezera - gdje još nikada nije sjedio - i tupo se zagledao u zelenu vodu koja se pred njim sterala. Volodin je sjeo kraj njega,

230

oponašao njegovu snuždenost i ovnujskim očima gledao jezero.

- Zašto je, Pavluško, tu ovo blatno ogledalo? - zapita Peredonov i štapom pokaže na jezero.

Volodin se široko nasmije i odgovori:

- To, Ardašo, nije ogledalo nego jezero. A budući da sada nema ni vjetrića, u njemu se odražava drveće, pa se čini kao da je ogledalo.

Peredonov digne oči. Iza jezera je ograda odjeljivala perivoj od ulice. Peredonov zapita:

- A zašto je mačak na ogradi?

Volodin pogleda ogradu, zasmijulji se i reče:

- Bio je, ali ga više nema.

Mačka nije bilo. Peredonovu se prividio mačak s velikim zelenim očima, prepreden, uporan neprijatelj.

Peredonov je opet počeo misliti na kugle.

»Kome su potrebne? Da ih nije nedodirljivka požde-rala?« - mislio je. Danas je još nije vidio. Nažderala se i negdje se zavalila, pa sada vjerojatno spava.

Peredonov se žalosno pokupi kući.

Zapad je potamnio. Nebom je plovio oblak, lutao je, pomalo se prikradao - oblak ima meku obuću - uhodio je. Na njegovim tamnim rubovima zagonetno se smješkao tamni odbljesak. U rijeci, koja je tekla između perivoja i grada, ljuljale su se, šaptale i nekoga tražile sjene kuća i grmova.

A na zemlji, u tom tamnom i vječno neprijateljskom gradu, sretao je Peredonov samo pakosne i podrugljive ljude. U općoj zlonamjernosti sve se podrugivalo Peredonovu, psi su mu se smijali, ljudi su ga olajavali.

Gradske gospođe počele su Varvari uzvraćati posjete. Neke su se zbog vesele znatiželje požurile već drugog, trećega dana, da vide kakva je Varvara kod kuće. Druge su propustile cijeli tjedan, pa i vjše. Ostale uopće nisu došle; tako, da na primjer, nije došla Veršina.

Peredonovljevi su svaki dan uzbuđeno i nestrpljivo iščekivali uzvratne posjete; brojili su tko sve još nije došao. Osobito su nestrpljivo čekali direktora i njegovu ženu. Čekali su ih i prekomjerno se uzbuđivali, ali Hripačevih, neočekivano, nije bilo.

Prošlo je tjedan dana. Hripačevih nije bilo. Varvara

231 se počela ljutiti, a stala je i psovati. Peredonovljeve je to iščekivanje neobično tištalo. Peredonovljeve oči postale su sasvim zaglupljene, kao da su se zamutile, a ponekad su se činile kao oči mrtva čovjeka. Mučila su ga ružna strahovanja. Bez ikakva razloga, počeo se odjednom bojati ovih ili onih predmeta. Zbog nečega mu je pala na pamet i nekoliko ga dana morila misao da će ga ubiti; bojao se svega što je oštro, pa je posakrivao noževe i vilice.

»Možda ih je netko napatilo i nagovorio«, mislio je, »a može se čovjek i sam nabosti na nož.«

- Zašto su uopće potrebni noževi? - rekao je Var-vari. - Kinezi jedu štapićima.

Cijeli tjedan dana nakon toga nisu pekli meso, zadovoljavali su se ščijeml i kašom.

Hoteći se osvetiti Peredonovu za strah koji je pretrpjela prije vjenčanja, Varvara mu je ponekad povlađivala i učvrščivala ga u uvjerenju da su njegove nastranosti opravdane. Govorila mu je da ima mnogo neprijatelja, a kako mu ne bi zavidjeli? Zadirkujući Peredo-nova, često je govorila da su ga zaista prijavili, da su ga oklevetali pred vlastima i pred kneginjom. Veselila se kad bi vidjela da se on boji.

Peredonovu je bilo jasno da kneginja nije njime zadovoljna. Zar mu nije za svadbu mogla poslati pogaču ili ikonu? Mislio je: valja zaslužiti njezinu milost, ali čime? Lažju? Da nekoga okleveće, da nešto nas-pletkari, da nekoga prijavi? Sve gospođe vole spletke - pa, evo, da izmisli kakvu splotku na račun Varvare, nešto veselo i neskromno, pa da to napiše kneginji. Nasmijat će se, i dat će mu mjesto.

Ali Peredonov nije umio napisati takvo pismo, a bilo mu je i teško da piše samoj kneginji. Poslije je zaboravio na tu zamisao.

Peredonov je obične goste častio votkom i jeftinim portom, ali je za direktora kupio madeiru za tri rublja.

Peredonov je to vino smatrao vrlo skupocjenim, čuvao ga u spavaonici, a gostima ga je samo pokazivao i govorio:

- To je za direktora.

Juha od kisela kupusa.

232

Jednom su kod Peredonova sjedili Rutilov i Volo-din. Peredonov im je pokazao madeiru.

- Kad se samo gleda, nije ukusno! - reče Rutilov smijuckajući se. - Počasti nas tom madeirom.

- Vidi ga što je zaželio! - srdito odvrati Peredonov. - A što ću dati direktoru?

- Direktor će popiti čašicu votke - reče Rutilov.

- Direktor ne može piti votku, direktoru priliči ma-deira - razložno je govorio Peredonov.

- Ali ako voli votku? - nije popuštao Volodin.

- Koješta! General ne može voljeti votku - uvjerljivo reče Peredonov.

- Ipak nas pogosti - priključi se i Rutilov. Međutim, Peredonov je brzo odnio bocu, i moglo se

čuti kako zveckea brava na ormariću u koji je spremio vino. Kad se vratio gostima, da bi se skrenuo razgovor, počeo je govoriti o kneginji. Mrzovoljno je rekao:

- Kneginja! Prodavala je na tržnici gnjile jabuke i zavela kneza.

Rutilov se nasmije i povikne:

- Zar se knezovi šeću po tržnicama?

- Znala ga je privući - reče Peredonov.

- Ti, Ardaljone Borisiću, izmišljaš nevjerovatne priče - prepirao se Rutilov. - Kneginja je ugledna dama.

Peredonov ga je ljutito pogledao i pomislio: »Zauzima se za kneginju, očito je s njom u vezi. Očito je da ga je kneginja općinila, iako živi daleko, nema druge!«

Nedodirljivka se vrzla naokolo, nečujno se smijala i sva se tresla od smijeha. Podsjećala je Peredonova na različite neobične prilike. On se bojažljivo ogledavao i šaptao:

- U svakom gradu ima tajni žandarski podoficir. On ponekad služi kao građanska osoba ili tako nešto, a noću, kad svi spavaju, odjene plavu uniformu i iznenada skoči, pa ravno k žandarskom oficiru.

- A što će mu uniforma? - ozbiljno se htio obavijestiti Volodin.

- K pretpostavljenom se ne može bez uniforme, inače će te išibati - objasni Peredonov.

Volodin je zahihotao. Peredonov se prikloni bliže njemu i prošapće:

233- Ponekad živi kao vukodlak. Misliš da je mačak, ali se varaš. To trči žandar. Pred mačkom nema tajne, on sve prisluškuje.

Nakon podrug tjedna direktorica je napokon posjetila Varvaru. Došla je s mužem, u četiri sata, lijepo odjevena, ljubezna, ukusno namirisana ljubicom - i sasvim neočekivano za Peredonove: očekivali su da će Hripačevi doći blagdanom, i to ranije. Uplašili su se. Varvara je bila u kuhinji, napola odjevena, zaprljana. Grozničavo se odijevala, a Peredonov je primio goste, iako je izgledao kao da se upravo probudio.

- Varvara će odmah doći - mrmljao je. - Oblači se, kuhala je. Imamo novu sluškinju koja ne zna raditi kako mi želimo, prava pravcata budala.

Ubrzo je došla i Varvara, crvena, zaplašena lica, loše odjevena. Pružila je gostima znojnu, zaprljanu ruku i glasom koji je drhtao od uzbuđenja rekla je:

- Oprostite što sam vas pustila da čekate. Nismo znali da ćete doći radnim danom.

- Rijetko izlazim blagdanom - reče gospođa Hripač. - Po ulicama ima pijanih. Neka posluži bude taj dan slobodan!

Razgovor je jedva-jedvice krenuo, a direktoričina ljubeznost donekle je ohrabrila Varvaru. Direktorica se prema Varvari ponašala ponešto prezirno, ali srdačno - kao prema pokajanoj grešnici koju valja utješiti, ali koja te ipak može okaljati. Varvari je dala nekoliko savjeta - tobože onako uzgred - s obzirom na odjeću i pokušstvo. Varvara je nastojala ugoditi direktorici, ali su njezine crvene ruke i ispucane usne i dalje drhtale od straha. Direktoricu je to dovodilo u nepriliku. Nastojala je da bude još ljubeznija, ali ju je nadvladalo nehотиčno gađenje. Svim svojim ponašanjem davala je Varvari do znanja da do prisnijeg prijateljstva među njima neće doći. Ali, budući da je to očitovala vrlo ljubezno, Varvara nije shvatila, pa je sebi utvarala da će ona i direktorica postati velike prijateljice.

Hripač se doimao poput čovjeka koji osjeća da nije na pravom mjestu, ali to spretno i odvažno skriva. Nije htio piti madeiru: nije se navikao da u ovo vrijeme pije vino. Razgovarali su o gradskim novostima, o predsto-

234
ječim promjenama u sastavu okružnog suda. Ali previše je upadalo u oči da on i Peredonov žive u različitim krugovima ovdašnjeg društva.

Sjedili su kratko vrijeme.

Varvara se obradovala kad su otišli: bili su i brzo su otišli. Odmah se stala presvlačiti i veselo je govorila:

- Hvala bogu što su otišli. Nisam znala što bih s njima razgovarala. Kako su nama slabo poznati, ne zna čovjek s koje bi im strane prišao.

Najednom se sjeti da ih Hripačevi, kad su se opraštali, nisu pozvali k sebi. To ju je isprva zbunilo, ali se zatim dosjetila:

- Poslat će im posjetnicu, pa će nam napisati kad da ih posjetimo. Kod te gospode sve je u svoje vrijeme.

Morala bih se izvještiti u francuskom, francuski ne znam ni beknuti.

Kad su se vraćali kući, direktorica reče:

- Ona je jadnica i dozlaboga je prosta; s njom nikada ne možeš biti na ravnoj nozi. Nikako nije dorasla svom položaju.

Hripač odgovori:

- Savršeno je dorasla svomu suprugu. Jedva čekam da ga premjeste.

Nakon vjenčanja Varvara je od veselja počela piti, osobito u društvu s Grušinom. Kad je jednom kod nje bila Prepolovenska, bila je pripita, pa se izbrbljala o pismu. Nije sve rekla, ali je dosta jasno navijestila o čemu je riječ. Lukavoj Sofji bilo je to dovoljno - kao da joj je najednom sinulo u glavu. Kako se nije odmah dosjetila! - predbacivala je sama sebi u mislima.

U povjerenju je rekla Veršinoj o krivotvorenim pismima, a Veršina je to proširila po cijelom gradu.

Kad se Prepolovenska sreła s Peredonovom, nije mogla a da se ne naruga njegovoj lakovjernosti. Rekla je:

- Vi ste, Ardaljone Borisiću, zaista vrlo bezazleni.

- Ne, uopće nisam bezazlen - odgovorio je. - Završio sam sveučilište.

- Iako ste završili sveučilište, svatko će vas, komu je do toga, nasamariti.

- Ja svakoga nasamarim - nije se dao Peredonov. Prepolovenska se lukavo nasmiješila i otišla. Pere-

235donov je bio preneražen, tupo je mislio: »Zbog čega tako govori? Iz pakosti! Svi su mi neprijatelji.«

Pokazao je za njom roge.

»Ništa mi ne možeš«, mislio je tješeci se.

Ali ga je mučio strah...

Prepolovenskoj se činilo da taj nagovještaj nije bio dovoljan. Nije htjela da mu otvoreno kaže istinu. S vremena na vrijeme slala je Peredonovu anonimna pisma u kojima su nagovještaji bili sve jasniji. Ali Peredonov ih nije ispravno shvaćao.

Sofja mu je jednom napisala:

»Raspitajte se ne živi li ovdje ta kneginja koja vam je pisala pisma.«

Peredonov je pomislio da je valjda kneginja sama došla ovamo da ga nadzire. »Čini mi se«, mislio je, »da se zatreskala u mene i da me hoće preoteti Varvari.«

Ta su pisma plašila i ljutila Peredonova. Navaljivao je na Varvaru pitanjima:

- Gdje je kneginja? Kažu da je došla ovamo. Osvećujući mu se za prijašnje uvrede, Varvara ga je mučila nedorečenim odgovorima, podrugivanjem, za-strašnim i pakosnim lukavštinama. Drsko se i podmuklo smiješila i govorila neiskrenim glasom kako govore oni koji svjesno lažu, ali koji se i ne nadaju da će im vjerovati:

- Kako bih znala gdje kneginja sada živi!

- Lažeš, znaš! - u strahu je govorio Peredonov. Nije znao čemu bi vjerovao: da li sadržaju njezinih riječi ili njezinu glasu koji odaje laž, a to je, kao i sve što mu je bilo neshvatljivo, utjerivalo u njega strah.

Varvara je odvratila:

- Koješta! Možda je iz Petrograda nekamo otišla. Valjda neće mene pitati za dopuštenje!

- A možda je zaista došla ovamo? - neodlučno je pitao Peredonov.

- Možda je i došla - zadirivala ga je Varvara. - Zacopala se u tebe, pa je došla da ti se divi.

Peredonov vikne:

- Lažeš! Je li moguće da se zaljubila? Varvara se zlurado smijala.

Od toga doba Peredonov je počeo pomno motriti ne bi li gdje ugledao kneginju. Kadikad mu se činilo da

236
proviruje kroz prozor, kroz vrata, da prisluškuje i da šapuće s Varvarom.

Vrijeme je prolazilo a nije dolazio dekret o imenovanju za inspektora koji je Peredonov iz dana u dan očekivao. Nije bilo ni posebnih obavijesti o inspektor-skome mjestu. Peredonov se nije usudio da sam pita kneginju; Varvara ga je neprekidno plašila time da je ona vrlo ugledna. Činilo mu se da bi moglo doći do najvećih neugodnosti kad bi joj sam pisao. Nije znao što bi mu se zapravo moglo dogoditi kad bi se kneginja požalila, ali upravo je to bilo osobito strašno. Varvara je govorila:

- Zar ne poznaješ aristokrate? Čekaj, sami će učiniti sve što je potrebno. A budeš li ih podsjećao, uvrijedit će se pa će biti gore. Vrlo su oholi! Ponositi su, traže da im se vjeruje.

Peredonov je još neko vrijeme vjerovao, ali se ljutio na kneginju. Ponekad je čak mislio da ga i kneginja tužaka kako bi se izbacila od svojih obećanja. Ili ga možda tužaka zbog toga što se srdi: oženio se Varvarom, a sama je u njega zaljubljena. Mislio je da ga je zato i okružila doušnicima koji ga posvuda prate i koji su ga tako opkolili da više nema ni zraka ni svjetla. Nije uzalud ugledna. Sve može što ushtjedne.

Iz jeda je nalagao o kneginji besmislene stvari. Pričao je Rutilovu i Volodinu da je nekada bio njezin ljubavnik i da mu je plaćala velike novce.

- Samo sam ih propio. Što će mi, do vraga! Još mi je obećala da će mi dati mirovinu do kraja života, ali me prevarila.

- A bi li je ti uzeo? - pitao je Rutilov hihoćući. Peredonov je izbjegao odgovor, nije shvatio pitanje, ali je umjesto njega ozbiljno i razborito odgovorio Volodin:

- A zašto ne bi uzeo ako je bogata? Izvoljela se koristiti užicima, pa je dužna da to i plati.

- Bilo bi dobro da je ljepotica - sjetno je govorio Peredonov - ali je kozičava, a ima i prćast nos. Samo što je dobro plaćala, inače ne bi čovjek ni pljunuo na tu vješticu. Ona mora ispuniti moju molbu.

- Lupetaš, Ardaljone Borisicu - reče Rutilov.

- Pa da, lupetam. A što mi je plaćala, je li to bilo

237zabadava? Ljubomorna je na Varvaru, pa mi tako dugo i ne daje mjesto.

Peredonov se nije sramio kad je pripovijedao da ga je kneginja tobože plaćala. Volodin je bio lakovjeran slušatelj, pa nije primjećivao besmislenost i protuslovlja u njegovim pričama. Rutilov je stavljao zamjerke, ali mislio je da bez dima nema ni vatre; mislio je da je između kneginje i Peredonova ipak nešto bilo.

- Starija je od popova psa - uvjerljivo je govorio Peredonov, kao da je rekao nešto pametno. - Samo pazite, nikomu ni riječi, da ne dočuje jer će inače biti zla. Maže se, i u žile si uštrcava praseću mladost, da se ne zna da je stara. A ima već sto godina.

Volodin je vrtio glavom i cmakao jezikom. Sve je vjerovao.

Dogodilo se da je Peredonov sutradan, nakon takva razgovora, morao u jednom razredu čitati Krilovljevu basnu »Lažljivac«. Od toga doba nekoliko dana uzastopce bojao se prelaziti preko mosta, uzimao je čamac i njime se prevezio, jer bi se most vjerojatno srušio. Tumačio je Volodinu:

- O kneginji sam govorio istinu, ali most mi odjednom ne bi povjerovao pa bi se, do vraga, srušio.

238

XXV

Po gradu su se širile glasine o krivotvorenim pismima. Pričice o tome zabavljale su građane, pa su u njima uživali. Gotovo su svi hvalili Varvaru i veselili se što je Peredonov namagarčen. Svi koji su vidjeli pisma jednoglasno su tvrdili da su to odmah naslućivali.

Zluradost je bila osobito velika u Veršininoj kući: iako se udala za Murina, Marta nije zaboravila da ju je Peredonov odbio; Veršina bi bila rado uzela Murina za sebe, ali ga je morala ustupiti Marti; Vladja je imao važan razlog da mrzi Peredonova, pa se radovao njegovu neuspjehu. Iako mu je bilo krivo što je Peredonov i dalje ostao u gimnaziji, to je nezadovoljstvo nadmašila radost što je Peredonov nasamaren. Uz to se posljednjih dana među gimnazijalcima širio glas da je direktor, navodno, prijavio Peredonova okružnom školskom načelniku, da je Peredonov poludio, pa da će ga uskoro morati pregledati i zatim ukloniti iz gimnazije.

Kad su znanci susretali Varvaru, počeli su, uz grube šale i drsko namigivanje, više-manje otvoreno govoriti o njezinoj podvali. Ona se bezobrazno i podmuklo smiješila, nije potvrđivala ali nije ni poricala.

Drugi su natucali Grušinoj kako im je poznato da je sudjelovala u toj podvali. Grušina se prestrašila i došla je Varvari, predbacujući joj da je to izbrbljala. Varvara joj odgovori, smijuckajući se:

- Zašto govorite gluposti? Nije mi ni na kraj pameti da komu o tome govorim.

- Pa od koga su onda saznali? - gorljivo je pitala Grušina. - Ni ja nisam nikomu kazala, nisam tako bedasta.

239- Ni ja nisam nikomu govorila - drsko je tvrdila Varvara.

- Dajte mi pismo - tražila je Grušina - još će on početi ispitivati, pa će po rukopisu utvrditi da je krivotvoreno.

- Pa neka sazna! - zlovoljno reče Varvara. - Baš me briga za budalu!

Grušina je sijevala svojim različitim očima i vikala:

- Lako je vama govoriti, postigli ste svoje, a mene će baciti u tamnicu! Radite kako vam drago, ali mi dajte pismo. A i vaš bi se brak mogao razvrgnuti!

Varvara se drsko podbočila i rekla:

- Ah, koješta! Neka se i na trgu proglasi, vjenčanje se neće poništiti. Manite se toga.

- Zašto da se manem? - vikala je Grušina. - Nema zakona po kojem se može vjenčati na prevaru. Bude li Ardaljon Borisič tjerao parnicu do najviše vlasti, do vrhovnog suda, dobit će rastavu braka.

Varvara se uplaši i reče:

- Zbog čega se ljutite? Dat ću vam pismo. Ne bojte se! Neću vas odati. Zar mislite da sam takav skot? Pa i ja imam dušu.

- Ma kakva duša! - grubo reče Grušina. - Isti je dah i u psa i čovjeka, nema duše. Dok živiš, dotle jesi.

Varvara je odlučila da ukrade pismo, iako je to bilo teško. Mogla se samo nadati da će od Peredonova izvući pismo kada bude pijan. A mnogo je pio. I u gimnaziju je prilično često dolazio dobre volje, pa je govorio nepristojne riječi koje su se gadile i najgorim dječacima.

Jednom se Peredonov vratio s biljara pijaniji nego obično: slavili su uz čašicu nove kugle. Ali nije se odvajalo od lisnice: nekako se svukao, a lisnicu je gurnuo pod jastuk.

Nemirno je spavao, ali čvrsto: buncao je, i u bunilu je govorio o nečem strašnom i ružnom. Te su riječi Varvaru grozno uplašile.

»Pa neka, ne mari!« - hrabrila je samu sebe. »Da se barem nikada ne probudi!«

Nastojala ga je probuditi, gurala ga, a on je nešto progundao i glasno opsovao vruga, ali se nije probudio.

240

Varvara je zapalila svijeću i tako je postavila da svjetlo ne pada Peredonovu u oči. Zamirući od straha, ustala je iz kreveta i oprezno se mašila rukom pod Peredonovljev jastuk. Lisnica je ležala na samom kraju jastuka, ali joj je dugo izmicala iz prstiju. Svijeća je slabo gorjela. Plamen je podrhtavao. Po zidovima i krevetu prelijetale su plahe sjene - kao da lepršaju pakosni vražići. Zrak je bio zagušljiv i nepomičan. Zaudaralo je po prevreloj votki. Hrkanje i pijano buncanje ispunjalo je cijelu spavaonicu. Sva je soba bila poput opredmećenog bunila.

Varvara je drhtavim rukama izvukla pismo i gurnula lisnicu na prijašnje mjesto.

Ujutro se Peredonov latio pisma, ali ga nije našao pa se uplašio i viknuo:

- Varja, gdje je pismo?

Varvara se prepala, ali je prikrla prepast i rekla:

- Odakle bih, Ardaljone Borisiču, znala? Svima pokazuješ pismo, vjerojatno si ga negdje izgubio. Ili su ti ga izvukli. Imaš mnogo dobrih prijatelja s kojima noćima bančiš.

Peredonov je mislio da su mu pismo ukrali neprijatelji, najvjerojatnije Volodin. Sada Volodin drži u rukama pismo, a zatim će zgrabiti i sve druge dokumente i imenovanje, pa će postati inspektor, a on će ostati jadan siromah.

Peredonov odluči da se brani. Svaki je dan sastavljao prijave protiv svojih neprijatelja: Veršine, Ruti-lovljevih, Volodina, drugova u službi, uopće, protiv svih koji su, kako mu se činilo, težili za mjestom inspektora. Uveče je te prijave nosio Rubovskom.

Zandarski oficir stanovao je na vidnom mjestu, na trgu, pokraj gimnazije. Mnogi su kroz prozore primjećivali kako Peredonov ulazi u kuću žandarskog oficira, a Peredonov je mislio da nitko nema pojma o tome. Ta ne nosi

uzalud prijave uveče kroz sporedni ulaz i kuhinju. Spis bi držao pod skutom, ali bi se na prvi pogled vidjelo da nešto drži. Kad bi morao pružiti ruku pri rukovanju, spis bi pod kaputom prihvatio lijevom rukom i mislio da se nitko neće dosjetiti što drži. Kad bi ga oni koji bi ga sreli upitali kamo ide,

16 Mali zloduh

241Ilagao bi im, i to vrlo nevjesto, ali bi sam bio zadovoljan svojim nespretnim izmišljotinama. Rubovskom je izložio:

- Svi su izdajice. Prave se prijateljima da bi me što lakše prevarili. A ne misle da ja o svima njima toliko znam da im i u Sibiru ne bi bilo dosta mjesta.

Rubovski ga je šutke slušao. Prvu prijavu, koja je bila očito besmislena, poslao je direktoru, a tako je postupio i s nekoliko drugih. Ostale je zadržao, za svaki slučaj. Direktor je napisao dopis školskom okružnom načelniku da Peredonov pokazuje jasne znakove duševnog poremećaja.

Kod kuće je Peredonov neprestano slušao nametljive i podrugljive šumove. Tužno je govorio Varvari:

- Netko tamo ide na vršcima prstiju. Kod nas posvuda lunjaju uhode.

Varvara nije shvaćala što znači Peredonovljevo buncanje. Čas mu se rugala, čas se bojala. Govorila je pakosno i prestrašeno:

- U pijanom stanju privida ti se koješta. Peredonovu su se osobito sumnjivima činila vrata predsohlja. Nisu se čvrsto zatvarala. Otvor između dva krila nagoviještao je da se vani nešto krije. Ne zaviruje li tamo dečko iz karata? Čije li je ono pakosno i prodorno oko sijevnulo?

Mačak je svojim širokim zelenim očima posvuda pratio Peredonova. Kadikad je namigivao, a kadikad je čudno mijaukao. Odmah se vidjelo da želi Peredonova u nečem uloviti, ali ne može, pa se ljuti. Peredonov je pljuvao na njega i tjerao ga, ali se mačak nije udaljavao.

Nedodirljivka je trčala ispod stolaca i po zakucima i pomalo zavijala. Vonjala je, bila je blatna, odvratna i strašna. Već je bilo posve jasno da je ona Peredonov-ljev neprijatelj i da je dojurila upravo radi njega, a da je prije nikada i nigdje nije bilo. Stvorili su je i urekli. I sada, evo, živi kako bi mu zadavala strah i donosila propast, čarobnica, mnogolika, ide za njim, obmanjuje ga, smije mu se, sad se valja po podu, sad se pretvara u krpu, vrpcu, grančicu, zastavu, oblačić, u psića, u vrtlog prašine na ulici i posvuda se vere i trči za Peredonovom - izmorila ga je i izmučila svojim drhta-

242

vim plesanjem. Kad bi ga bar tkogod izbavio nekom riječi, ili kad bi je svom snagom udario! Ali nema prijatelja, nitko neće doći da ga spasi, sam se mora dovijati dok ga pakosnica ne upropasti.

Peredonov se dosjeti što će učiniti: namaze cijeli pod lijepkom da se nedodirljivka zalijepi. Potplati čizama i skutovi Varvarinih haljina lijepili su se za pod, ali se nedodirljivka slobodno valjala i kreštavo hihotala.

Varvara je srdito psovala.

Peredonovu su se neprestano nametale misli o proganjanju koje su ga strašno plašile. Sve je više upadao u svijet nenasnosnih obmana. To se odrazilo i na njegovu licu: postalo je ukrućena maska užasa.

Sada više nije išao igrati biljar. Nakon večere zatvarao bi se u spavaonicu, vrata bi zakrčio predmetima: na stol bi stavio stolac, brižljivo se branio križanjem i vikanjem: »Ustuk«, i sjeo da piše prijave protiv svih kojih bi se sjetio. Pisao je prijave ne samo protiv ljudi, nego i protiv dama u kartama. Napisao bi prijave i odmah ih nosio žandarskom oficiru. Tako je provodio svaku večer.

Peredonovu su neprestance pred očima promicali likovi s karata kao da su živi - kraljevi, dame i dečki.

Prolazile su čak i manje karte, pa i ljudi sa svijetlim pucetima: gimnazijalci i policajci. Debeli as s izboče-nim trbuhom - kao da je sav samo trbuh. Ponekad su se karte pretvarale u poznate ljude. Pomiješali bi se živi ljudi i ti neobični vukodlaci.

Peredonov je bio uvjeren da iza vrata stoji i čeka dečko, i da taj dečko ima neku moć i vlast - poput policajca - pa ga može nekamo odvesti, na neko strašno mjesto. A pod stolom sjedi nedodirljivka. Peredonov se bojao zaviriti pod stol ili iza vrata.

Osam nemirnih dječaka zadirkivalo je Peredonova, to su bili gimnazijalci-vukodlaci. Oni su čudnim pokretima, bez života, dizali noge poput krakova šestara, samo što su im noge bile kosmate, s kopitima. Mjesto repova izrasle su im šibe; dječaci su njima mahali i čulo se zviždukanje, a pri svakom zamahu dječaci su vriskali. Nedodirljivka je ispod stola groktala, smijući se igri te osmorice.

243Peredonov je ljutito pomišljao da bi se nedodirljivka još mogla ušuljati i k nekom starješini.

»Po svoj prilici, ne bi je pustili«, zavidno je mislio, »sluga bi je istjerao metlom od lika.«

Naposljetku Peredonov više nije mogao podnijeti njezin pakosni i bezobrazno-kreštavi smijeh. Iz kuhinje je donio sjekiru i rasjekao stol pod kojim se nedodirljivka skrivala. Nedodirljivka je plačljivo i pakosno ciknula, iskoprcala se ispod stola i otkotrljala se. Peredonov se prestrašio.

»Ujest će me!« - pomisli, zacvili od straha i čučne. Međutim, nedodirljivka se mirno sakrila, ali ne zadugo ...

Ponekad bi Peredonov uzeo karte i s divljim izrazom na licu pererezom izrezivao glave figurama na kartama. Navlastito damama. Kad je rezao kraljeve, obzirao se ne gleda li ga netko tko bi ga mogao optužiti zbog

političkog zločina. Ali ni takvi okrutni obračuni nisu pomagali zadugo. Došli su gosti i kupili nove karte, ali bi se i u nove karte opet uselili zli špijuni.

Peredonov je počeo već sam sebe smatrati za potajnog zločinca. Umislio je sebi da je još od studentskih godina pod policijskom paskom. Zamišljao je da ga zbog toga i prate. To ga je zaprepastilo, ali i uzoholilo.

Vjetar je pomicao tapete. Šuštale su tihim, zloslutnim šumom, a lake polusjene klizile su po njihovim šarenim šarama. »Uhode se kriju tamo, iza tih tapeta«, mislio je Peredonov.

»Zli ljudi!« - mislio je tugujući. »Nisu bez razloga tako nepravilno i loše stavili na zidove tapete da se iza njih može ušuljati i sakriti kakav spretan, spljošten i strpljiv zlotvor. Takvih primjera bilo je i prije.«

U glavi su mu se probudile maglovite misli. Netko se skriva iza tapeta, nekoga valja ubosti bodežom ili šilom. Peredonov je kupio šilo. Kad se vratio kući, tapete su se micale neravno i uznemireno: uhoda je nanjušio opasnost, pa bi možda htio otpuzati nekamo dalje. Mrak se spustio, skočio je na strop i odatle prijetio i cerekao se.

U Peredonovu je zakipio bijes. Strelimice udari šilom po tapetama. Drhtaj preletje po zidu, Peredonov
244

ushićeno zaurla i zapleše, mašući šilom. Unišla je Var-vara.

- Šta ti je, Ardaljone Borisicu, sam plešeš? - upitala ga je smiješeći se, kao i uvijek, tupo i drzovito.

- Ubio sam stjenicu - osorono joj objasni Peredonov.

Oči su mu sjale od divljeg ushita. Samo jedno nije bilo dobro: gadno je zaudaralo. Iza tapeta gnjio je i vonjao probodeni uhoda. Peredonova je spopao užas i ushit: ubio je neprijatelja.

Zbog toga ubojstva srce mu se potpuno razjarilo. Nesavršeno ubojstvo bilo je za Peredonova isto što i savršeno ubojstvo. Nerazuman strah iskovao je u njemu spremnost za zločin, a nesvjesna, nejasna predodžba budućeg ubojstva prikrivala se u nižim područjima duševnog života; mučna težnja za ubojstvom i stanje divljeg ogorčenja tištali su mu izopačenu volju. Iako još sapeto - mnogi naraštaji nalegli su na drevnoga Kaina - to je stanje našlo zadovoljštinu i u tome što je kidao i uništavao stvari, što je sjekao sjekirom, rezao nožem i obarao drveće u vrtu, da ne bi iza njih provirivao uhoda. Drevni demon, duh prijevremene poremećenosti, nemoćan kaos veselio se zbog razaranja stvari, dok su, međutim, strašne oči izbezumljena čovjeka izražavale užas sličan užasu strahovitih samrtnih muka.

Te sveudilj jedne te iste tlapnje ponavljale su se i mučile ga.

Varvara je ismijavala Peredonova i pokatkad se prikradala vratima sobe u kojoj je sjedio, pa je nešto govorila izmijenjenim glasom. Peredonov bi se zaprepastio, potiho se približio vratima da uhvati neprijatelja - i naišao bi na Varvaru.

- S kim si to šuškala? — snuždeno je ispitivao. Varvara se smiješila i odgovarala:

- To se tebi, Ardaljone Borisicu, samo pričinja.

- Ipak se sve ne pričinja - sjetno procijedi Peredonov. - Na svijetu ima i istine.

Da, i Peredonov je težio za istinom prema općenitom zakonu svakoga svjesnog života, a ta ga je težnja mučila.

Ni sam nije bio svjestan i da i on, poput svih ljudi, teži za istinom, i zbog toga je njegov nemir bio

245 neodređen. Nije mogao za sebe naći istinu, pa se smeo i izgubio.

Već su i znanci počeli zadirkivati Peredonova zbog njegove obmane. Kako su u našem gradu ljudi grubi prema slabima, pred njim su otvoreno govorili o njegovoj obmani.

Prepolovenska se lukavo nasmiješila i zapitala:

- Pa što je, Ardaljone Borisicu, zašto još ne idete na svoje inspektorsko mjesto?

Umjesto njega odgovori joj Varvara, suzdržavajući bijes:

— Ići ćemo čim dobijemo dekret.

Ta su pitanja u Peredonovu izazivala tugu. Mislio je:

»Kako ću živjeti ako mi ne dadu mjesto?«

Neprestano je izmišljao nove planove kako bi se zaštitio od neprijatelja. Iz kuhinje je ukrao sjekiru i sakrio je pod krevet. Kupio je švedski nož i uvijek ga sa sobom nosio u džepu. Neprestano se zaključavao. Noću je oko kuće postavljao stupice, pa i u sobama, a zatim ih je pregledavao.

Te su stupice bile, dakako, tako izrađene da se nitko u njih nije mogao uhvatiti: uklještile bi žrtvu, ali nikoga ne bi zadržale, svatko je mogao s njima pobjeći. Peredonov nije imao ni tehničkog znanja a ni dosjetljivi vosti.

Vidjevši ujutro da se nitko nije uhvatio, Peredonov bi pomislio da su neprijatelji pokvarili stupice. To ga je opet plašilo.

Osobito je pomno pazio na Volodina. Češće je dolazio Volodinu kad je znao da nije kod kuće, pa je pretraživao da vidi nije li Volodin možda prisvojio kakve spise.

Peredonov je počeo naslućivati da kneginja želi da se on ponovo u nju zaljubi. Onako oronula, bila mu je odvratna.

»Ima sto i pedeset godina!« - pakosno je mislio.

»Stara je«, mislio je, »ali je zato moćna.« Tako se odvratnost isprepletala s privlačnošću. »Još je malko topla, ali zaudara po mrtvacu«, zamišljao je Peredonov i zamirao od neobičnog sladostrašća.

»Možda bih se mogao s njome sprijateljiti, pa da se smiluje? Da joj napišem pismo?«

246

Ovoga puta Peredonov nije dugo mislio već je napisao kneginji pismo. Pisao je:

»Volim Vas zato što ste hladni i daleki. Varvara se znoji, vruće mi je kad s njom spavam, žari kao iz peći. Želim imati hladnu i daleku ljubavnicu. Dođite i pri-stanite!«

Napisao je pismo, poslao ga i pokajao se. »Što će biti od ovoga? Možda joj nisam smio pisati«, mislio je.

»Morao sam čekati dok kneginja sama ne dođe.«

To je pismo bilo sasvim slučajno, kao što je Peredonov mnogo toga slučajno učinio - poput mrtvacu koga pokreću unutrašnje sile, ali kao da te sile nemaju volje da se dugo njime bave: jedna se neko vrijeme igra, a onda ga dobaci drugoj.

Ubrzo se nedodirljivka opet pojavila - dugo se prevrtala oko Peredonova, kao da je u zamki, i neprestano ga zadirkivala. Ali bila je sasvim nijema, a da se smije -vidjelo se samo po tome što joj tijelo podrhtava. Međutim, iz nje su izbijale blijedozlatne iskre, besramnica -prijetila je i plamtjela od nepodnosiva ushita. I mačak je prijeto Peredonovu, sijevao očima, drsko i grozno mijaukao.

»Čemu se vesele?« - sjetno pomisli Peredonov i odjednom shvati da se približava kraj, da je kneginja već tu, blizu, sasvim blizu.

Možda u ovom snopu karata?

Da, nema sumnje, ona je ili pikova dama ili crvena dama. Možda se krije i u drugom snopu, ili u drugim kartama, a kakva je - to se ne zna. Nevolja je u tome što je Peredonov nikada nije vidio. Pitat će Varvaru. Ne može, slagat će mu.

Napokon je Peredonov naumio da spali cijeli snop. Neka sve karte izgore! Ako se iz prkosa uvukla u karte, bit će sama kriva svojoj propasti.

Peredonov je uvrebao priliku kad Varvare nije bilo kod kuće: peć u salonu bila je naložena pa je u nju bacio karte, čitav snop karata. Uz prasak rasprostrte su se neviđene, blijedocrvene boje: karte su gorjele i na rubovima pougljenile. Peredonov je u strahu gledao na te plamene boje.

Karte su se svijale, presavijale, kretale se kao da žele iskočiti iz peći. Peredonov zgrabi žarač i njime uzme 247udarati po kartama. Na sve su strane frcale sitne, sjajne iskricice - kadli se najednom u sjajnoj i kobnoj zbruci iskara iz vatre digne kneginja, malena, pepelja-stosiva žena, sva u plamićima koji se gase: prodorno je vikala tankim glasićem, siktala i pljuvala na vatru. Peredonov se izvalio na leđa i zaurloao od straha. Obavio ga je mrak, škakljao ga i smijao se gugutavim glasom.

248

XXVI

Ljudmila je očarala Šašu, ali mu je nešto smetalo da o njoj govori s Kokovkinom. Kao da se stidio.

Kadikad se već pribijavao njezina dolaska. Srce bi mu klonulo i nehotice bi se namrštiio kad bi vidio kako ispred prozora brzo promiče njezin ružičasto-žuti šešir. Ipak ju je čekao uzbuđeno i nestrpljivo, a žalostio se kad dugo ne bi dolazila. Protuslovna čuvstva mijesala su mu se u duši, tamna, nejasna čuvstva, poročna jer su bila prerana, a slatka jer su bila poročna.

Ljudmila nije došla ni jučer ni danas. Šašu je izmučilo očekivanje i već je prestao čekati. Došla je iznenada. Zasjeo je i pohitio da joj poljubi ruku.

- Nestali ste - prekorio ju je gundajući. - Već vas dva dana nisam vidio.

Smijala se i radovala, a sladak i čeznutljiv miris japanske funkcije širio se iz nje, kao da struji iz tamno-smeđe valovite kose.

Ljudmila i Šaša pošli su u šetnju izvan grada. Pozvali su i Kokovkinu, ali ona nije pošla.

- Meni, babi, nije do šetnje - rekla je. - Samo bih vas smetala. Šćite se sami.

- Bit ćemo nestašni — smijala se Ljudmila.

Topao, sjetan, nepomičan zrak milovao ih je i podsjećao na ono što je nepovratno. Na blijedom, umornom nebu sunce je sumorno sjalo i rumenjelo se, kao da je bolesno. Suho i mrtvo lišće pokorno je ležalo na tamnoj zemlji...

Ljudmila i Šaša spustiše se u jarugu. Tu je bilo hladovito i svježe, gotovo vlažno. Mlitava jesenska malaksalost širila se po njezinim zasjenjenim padinama.

Ljudmila je išla naprijed. Malo je pridigla suknju.

249Pokazale su se male cipele i čarape u boji tijela. Šaša je gledao u zemlju, da se ne spotakne o korijenje, i ugledao čarape. Činilo mu se da su cipele nazuvene na noge bez čarapa. Obuzme ga stidljivo i strastveno čuvstvo. Porumenje. U glavi mu se zavrtje.

»Kad bih tobož nehotice pao do njezinih nogu«, maštao je, »izuo joj cipele i poljubio nježnu nogu.«

Ljudmila kao da je na sebi osjetila Sašin strastveni pogled i njegovu nestrpljivu želju. Smijući se, okrenula se Saši.

- Gledaš moje čarape? - upita ga.

- Ne, samo onako... - zbunjeno promrmlja Šaša.

- Ah, imam takve čarape - grohotom se smijala i ne slušajući Šašu - užasne! Pomislio bi da sam obula cipele na bosa noge. Sasvim su u boji tijela. Čarape su užasno smiješne, zar ne?

Okrenula se licem Saši i malo zadigla kraj haljine.

- Zar ne da su smiješne? - priupita ga.

- Ama, lijepije su - reče Šaša, sav rumen od smetenosti.

Ljudmila je hinila da se čudi, pa podigne obrve.

- Recite, molim vas, zar se tu nazire neka ljepota?

Ljudmila se nasmije i krene dalje. Goreći od smetenosti, Šaša se nespretno vukao za njom i svakoga se časa spoticao.

Prijeđoše jarugu. Sjedoše na brezino stablo što ga je oborio vjetar. Ljudmila reče:

- Koliko mi se pijeska nakupilo u cipelama! Ne mogu ni hodati.

Skinula je cipele, istresla pijesak i lukavo pogledala Šašu.

- Zar nije lijepa nožica? - zapita ga.

Šaša se još jače zacrvenje, nije znao što da kaže. Ljudmila svuče čarape.

- Zar nije nožica bijela? - opet ga zapita i neobično se i lukavo nasmiješi. - Klekni! Poljubi je! - strogo mu reče, a pobjedonosna neumoljivost padne joj na lice.

Šaša brzo padne na koljena i poljubi Ljudmili nogu.

- Ugodnije je bez čarapa - reče Ljudmila, spremi čarape u džep i turne noge u cipele.

Lice joj je opet postalo spokojno i veselo, kao da

250

Šaša nije maloprije kleknuo pred nju i poljubio joj голу nogu. Šaša je zapita:

- Draga, zar se nećeš prehladiti?

Glas mu je zvučao nježno i uzbuđeno. Ljudmila se nasmije.

- Koješta! Navikla sam, nisam baš takva maza. Jednom je Ljudmila pred večer došla Kokovkinjoj i pozvala Šašu:

- Hajdemo k meni! Pomoći ćeš mi da objesim novu policu.

Šaša je volio zabijati čavle, a jednom je Ljudmili obećao da će joj pomoći pri postavljanju pokućstva. Odmah je pristao, radujući se što ima nedužan izgovor da pođe s Ljudmilom i k Ljudmili. Nedužan, kiselkast miris extra-muguetx, koji se širio iz Ljudmiline zelenkaste haljine, blago ga je umirivao.

Radi posla Ljudmila se presvukla iza paravana i pojavila se u kratkoj, iako otmjenoj suknjici, golih ruku, u cipelama što ih je obula na gole noge, namirisana slatkom, čeznutljivom i uzbudljivom japanskom funkijom.

- Vidi je kako se dotjerala! - reče Šaša.

- Da, da, lijepo sam se obukla. Vidiš li - reče Ljudmila, nasmiješeno pokazujući svoje noge - gole noge? — Te je riječi izgovorila rastežući ih stidljivo-izazovno.

Šaša slegne ramenima i reče:

- Uvijek si lijepo odjevena. Pa što je? Hoćemo li početi zabijati? Imate li čavlice? - zabrinuto zapita.

- Pričekaj - odgovori Ljudmila. - Sjedni bar malo! Kao da dolaziš samo radi posla, a sa mnom ti je teško malo porazgovarati.

Šaša se zacrvenio.

- Draga Ljudmilice - nježno reče - ma sjedio bih ja s vama koliko hoćete, dok me ne biste otjerali, ali moram učiti.

Ljudmila lagano uzdahne i polagano prozbori;

- Šaša, sve si ljepši.

Šaša se razumenje, isplazi jezik, koji je skupio poput trube, i reče:

1 Muguet (franc.) - đurđica.

251- I vi ćete još reći da sam gospođica, jer zašto bih postajao ljepši!

- Lice ti je prekrasno, a kakvo ti je tek tijelo! Pokaži ga barem do pojasa - umiljavajući se, molila je Ljudmila i zagrlila ga oko ramena.

Koješta! Ma nemojte! - stidljivo i ljutito reče Šaša.

- Pa što je? - bezbrižnim glasom zapita Ljudmila. - Kakve to tajne kriješ?

- Mogao bi tkogod ući - ispričavao se Šaša.

- Tko bi ušao? - lakomisleno i bezbrižno odvrti Ljudmila. - Zaključat ćemo vrata, pa nitko neće moći ući.

Ljudmila žustro pođe k vratima, pa ih zakračuna. Šaša je slutio da se Ljudmila ne šali. Sav se zarumenio, a na čelu mu se pojavio kapljice znoja. Reče:

- Ljudmilice, nije potrebno...

- Budalice, zašto nije potrebno? - uvjerljivim glasom zapita Ljudmila.

Privukla je Šašu sebi i uzela mu raskopčavati bluzu. Šaša se branio i čvrsto je hvatao za ruke. Lice mu je postajalo zaprepašteno, a obuzimao ga je stid sličan zaprepaštenju. Zbog toga kao da je odjednom klonuo. Ljudmila se namrštila i odlučno ga dalje svlačila. Skinula je pas i nekako mu svukla bluzu. Šaša se sve očajnije branio. Navlačili su se, kovitali se po sobi, sudarali se sa stolom i stolicama. Ljudmila je mirisala uzbudljivim miomirisom koji je Šašu opijao i iscrpljivao.

Brzim udarcem u grudi, Ljudmila je povalila Šašu na divan. S košulje, koju je naglo povukla, ispalo je puće. Ljudmila je brzo ogolila Saši rame i stala mu izvlačiti ruku iz rukava.

Braneći se, Šaša ju je nehotice dlanom udario po licu. Nije ju, dakako, htio udariti. Ljudmila se prepala, posrnula, porumenjela, ali nije ispustila Šašu iz ruku.

- Zločesti dečko, tuče se! - povikala je zadihanim glasom.

Šaša se zbunio, ruke su mu klonule i, svjestan krivice, gledao je bijele pruge na lijevom Ljudmilinom obrazu, tragove svojih prstiju. Ljudmila je iskoristila njegovu zbunjenost i brzo mu spustila košulju s obaju ramena do lakata. Šaša se međutim sabrao i istrkao se

252

iz njezinih ruku, ali je to bilo još gore: Ljudmila je brzo povukla rukave s njegovih ruku, pa mu je košulja pala na pod. Šaša je osjetio hladnoću, ali i da ga nanovo obuzima jasan i žestok sram, od koga mu se zavrtje u glavi. Sad je bio gol do pojasa.

Ljudmila ga je ljevicom čvrsto držala za ruku, a drhtavom desnicom tapšala ga po golim ramenima, zagledajući se u njegove oborene oči koje su se neobično krijesile ispod modrikastocrnih trepavica.

Te su trepavice odjednom zatreptale, lice se zgrčilo u dirljivu dječju grimasu i Šaša je iznenada gorko zaplakao.

- Nevaljalice! - poviče ridajući. - Pustite me!

- Cmizdri beba! - srdito i zbunjeno reče Ljudmila i odgurne ga.

Šaša se okrenuo i dlanom brisao suze. Sramio se što plače. Nastojao se svladati.

Ljudmila je požudno gledala njegova razgoličena leđa.

»Koliko je u svijetu ljepote!« - mislila je. »Ljudi kriju toliko krasote, a zašto?«

Šaša se stidio zbog golih pleća, pa je nastojao obući košulju, ali se ona pod njegovim drhtavim rukama samo gužvala, nikako nije mogao turiti ruke u rukave. Šaša zgrabi bluzu - neka zasada ostane bez košulje!

- Ah, bojite se za svoje vlasništvo. Neću ga ukrasti!

- reče Ljudmila ozlojeđenim glasom, u kome su odzvanjale suze.

Brzo mu dobaci pojas i okrene se prozoru. Zaogrnut sivom bluzom, taj zločesti dječak, to odurno prenema-galo baš joj je potreban!

Šaša brzo obuče bluzu i nekako složi košulju gledajući Ljudmilu bojažljivo, neodlučno i stidljivo. Vidio je da rukama otire obraze, pa joj je oprezno prišao i bacio pogled na njezino lice, a suze koje su joj tekle niz obraze odjednom ga općiniše nježnim sažaljenjem prema njoj. Više se nije ni stidio ni ljutio.

- Zar vi, draga Ljudmilice, plačete? - potihlo je upita.

Odjednom porumenje, jer se sjetio da ju je udario.

- Udario sam vas, oprostite mi. Ali nisam namjerno

- stidljivo reče.

253- Istopit ćeš se, zar ne, glupi dječčače, ako neko vrijeme sjediš golih leđa - reče Ljudmila zadirkujući ga. - Bojiš se da ćeš pocrnjeti, da će izbljedjeti tvoja ljepota i nevinost.

- Ljudmilice, radi čega ti to treba? - stidljivo se prenemažući zapita Šaša.

- Radi čega? - strastveno počne govoriti Ljudmila. - Volim ljepotu. Poganka sam, grešnica sam. Morala sam se roditi u drevnoj Ateni. Volim boje, mirise, sjajne haljine, golo tijelo. Kažu da postoji duša. Ne znam, nisam je vidjela. I što će mi? Neka sva umrem, poput rusalke; nestat ću poput oblačka na suncu. Volim tijelo, krepko i golo, u kome se može uživati.

- Može se i trpjeti - tiho reče Šaša.

- Da, i trpjeti, i to je ugodno - strastveno prošapće Ljudmila. - Slatko je i kada boli, samo da tijelo osjetim, samo da vidim golotu i tjelesnu krasotu.

- Sramota je biti bez odjeće - stidljivo reče Šaša. Ljudmila iznenada padne pred njim na koljena.

- Dragi moj, idolu moj, dječčače ravan bogu - šap-tala je zadihano, ljubeći mu ruke. - Samo časkom, samo čas da se divim tvojim leđima!

Šaša uzdahne, obori oči, zacrveni se i nespretno skine bluzu. Ljudmila ga zgrabi vrelim rukama i uzme mu poljupcima obasipati ramena, koja su od stida podrhtavala.

- Eto vidite kako sam poslušan! - reče Šaša, na silu se smiješeći, ne bi li šalom rastjerao zbunjenost.

Ljudmila je brzo cjelivala Saši ruke od ramena do prstiju. Šaša se nije otimao, uzbuđen i zanesen strastvenim i nepodnosivim željama. Obožavanje je zagri-jalo Ljudmiline poljupce, a njezine vrele usne kao da nisu cjelivale dječaka već dječaka-boga u uzbuđenom i tajanstvenom obredu rascvjetane Puti.

Dar ja i Valerija stajale su pred vratima i jedna za drugom, gurajući se od nestrpljenja, gledale kroz ključanicu obamirujući od strastvenog i vatrenog uzbuđenja.

- Vrijeme je da se obučem - napokon reče Šaša. Ljudmila je uzdahnula i, s izrazom divljenja u očima, navlačila na nj košulju i bluzu, pomažući mu oprezno i s poštovanjem.

254

- Tako, dakle, ti si poganka? - zbunjeno je pitaše Šaša.

Ljudmila se veselo nasmije.

- A ti? - zapita ona njega.

- Ma koješta! - uvjerenom odvratila Šaša. - Ja dobro znam čitav katekizam.

Ljudmila se grohotom nasmijala. Šaša ju je gledao, nasmiješio se i zapitao je:

- Ako si poganka, zašto ideš u crkvu? Ljudmila se prestala smijati i zamislila se.

- Pa što - rekla je - mora se moliti. Pomoliš se, malo plačeš, staviš svjećicu, dadeš milostinju i pomoliš se za zdravlje. Sve to volim, svijeće, kandila, tamjan, ornate, pjevanje, ako su pjevači dobri, ikone, na njima su rize i trake. Da, sve je to zaista prekrasno. I volim još nekoga... Znaš li? ... Raspetoga...

Ljudmila je posljednje riječi izgovorila sasvim tiho, gotovo šaptom, zacrvenjela se kao da je kriva i oborila oči.

- Znaš, katkad ga sanjam... Na križu je, a po tijelu ima krvave kapljice.

Od toga vremena Ljudmila bi često vodila Šašu u svoju sobu i svlačila s njega kaputić. Isprva se do suza stidio, ali se uskoro navikao pa je jasno i mirno gledao kako mu Ljudmila skida košulju, kako mu ogoličuje leđa, kako ga miluje i tapše po leđima.

Ljudmili je bilo drago što ga, onako polugola, drži na koljenima, pa ga grli i cjeliva.

Šaša je bio sam kod kuće. Sjetio se Ljudmile i svojih golih leđa, na koja je strastveno gledala.

»A što ona hoće?« - pomislio je.

Izenada sasvim porumenje, a srce mu zalupa. Obuzme ga strastveno veselje. Odbaci stolac, nekoliko se puta prekobaci i izvali na pod. Skakao je po pokuštvu - tisuće besmislenih kretnja bacale su ga iz jednoga kuta u drugi, a njegov veseli, jasni smijeh razlijegao se po kući.

U to doba vratila se Kokovkin'a kući, čula je neobičan šum i pošla u Sašinu sobu. Čudeći se, zastala je na pragu i zavrtjela glavom.

- Što divljaš, Sašenjko? - reče. - Divlja se s drugo-

255vima, a ti sam mahnitaš. Srami se, dragi moj, pa nisi više mali dečko.

Šaša je stajao; teške i nespretno ruke kao da su mu od smetenosti klonule, a cijelo mu je tijelo drhtalo od uzbuđenja.

Jednom je Kokovkina zatekla Ljudmilu u svojoj kući i vidjela kako Saši daje bombone.

- Mazite ga - srdačno reče Kokovkina - a on voli slatke stvari.

- Da, ali on mene zove nevaljalicom - potuži se Ljudmila.

- Jao, Sašenjko, zar je to moguće? - blago ga koreći, reče Kokovkina.

Šaša je ljutito gledao Ljudmilu i zarumenio se. Ljudmila je hihotala.

- Klevetnice! - šapne joj Šaša.

- Sašenjko, kako možeš govoriti takve grubosti? -kaza Kokovkina. - Ne smiješ biti tako neotesan!

Šaša pogleda Ljudmilu, podrugljivo se nasmiješi i tiho prozbori:

- Neću više.

Sad se Ljudmila svaki put kad je Šaša dolazio, s njime zaključavala, pa bi ga svlačila i oblačila u različite haljine. Njegov slatki stid pretvarao se u smijeh i šalu.

Ljudmila je katkad stezala Šašu u steznik i odijevala u svoje haljine. U duboko izrezanoj bluzi, Sašine gole, pune i nježno zaobljene ruke i njegova punašna leđa bijahu vrlo lijepi. Imao je žučkastu put, ali, što je rijetkost, glatke i nježne boje. Ljudmilina suknja, njezine cipele i čarape bijahu Saši kao po mjeri, sve mu je pristajalo. Kad bi se sav odjenuo kao dama, Šaša bi poslušno sjedio i mahao lepezom. U takvoj odjeći zaista je bio sličan djevojčici, a i nastojao je da se ponaša poput curice.

Samo je jedno bilo nepodesno: Sašina podšišana kosa. Ljudmila nije htjela da na Sašinu glavu stavi vlasulju, jer joj je to bilo odvratno.

Ljudmila je učila Šašu kako će napraviti reverans. Isprva bi nespretno i zbunjeno čučnuo. Ali bio je graciozan, iako je ta gracioznost bila izmiješana s dje-

256

čačkom čoškastošću. Crveneći se i smijući se, marljivo je učio praviti reverans i neobuzdano koketirao.

Kadikad bi ga Ljudmila uhvatila za ogoličene i skladne ruke, pa ih je cjelivala. Šaša se nije protivio, samo se smijao i gledao Ljudmilu. Katkad bi sam pružio ruke pred njezine usne i rekao:

- Ljubi me!

I njemu i Ljudmili više su se sviđale haljine što ih je šila sama Ljudmila: odjeća ribara s golim nogama ili hiton bosoga atenskog dječaka.

Ljudmila ga je lijepo uredila i s uživanjem gledala. Probljedad je i rastužila se.

Šaša je sjedio na Ljudmilinoj postelji, slagao je na-bore hitona i mlatarao nogama. Ljudmila je stajala pred njim i gledala ga s izrazom sreće i čuđenja.

- Kako si budalasta! - reče Šaša.

- U mojoj budalaštini ima mnogo sreće! - tepala je blijeda Ljudmila i, plačući, ljubila Saši ruke.

- Zbog čega si zaplakala? - zapita Šaša veselo se smiješeći.

Srce mi je neobično veselo. Grudi mi je probilo sedam mačeva sreće, pa kako da ne plačem!

- Budalica si, prava budalica! - reče Šaša smijući se.

- A ti si pametan! - neočekivano se razljuti i reče Ljudmila, koja je obrisala suze i uzdahnula. - Shvati, budalice

- govorila je tihim, uvjerljivim glasom - da je samo u ludosti sreća i mudrost.

- Ma, da! - neuvjerljivo reče Šaša.

- Treba da zaboraviš, da se zaboraviš, i onda ćeš sve shvatiti - šaptala je Ljudmila. - A što misliš, kako misle mudri ljudi?

- Pa kako?

- Pa tako, znadu. Njima je dano da samo gledaju, i već im je sve jasno.

Jesenska se večer tiho otezala. Kroz prozor je jedva čujno, s vremena na vrijeme, dopiralo šuštanje, kad bi vjetar u letu zanjihao grane drveća.

Šaša i Ljudmila bili su sami. Ljudmila ga je prerušila u bosoga ribara u ružičasto-žučkastoj odjeći, smje-

l Kratka bijela haljina starih Grka, vunena ili lanena, bez rukava.

17 Mali zloduh

257stila ga na niski krevet i sjela na pod do njegovih golih nogu, bosa, samo u košulji. Sašinu odjeću i njegovo tijelo obasipala je miomirisima koji su imali zasićen, travnat i nježan miris, poput nepokretnog mirisa čudno rascvjetane doline, zatvorene u gorama.

Na njezinu vratu svjetlucali su se krupni, blistavi stakleni biseri, a zlatne šarene narukvice zveckale su joj na rukama. Njezino je tijelo mirisalo na peruniku; bio je to zagušljiv, pohotan i nadražljiv miris koji je izazivao sanjivost i klonulost, kao da je zasićen isparivanjem tromih voda.

Bilo joj je teško, uzdisala je i gledala njegovo zagasito lice, njegove modrikastocrne trepavice i oči tamne kao ponoć. Položila je glavu na njegova gola koljena, pa mu je njezina svijetla kosa milovala zagasitu kožu. Ljubila je Sašino tijelo, a zbog neobičnog i jakog miomirisa, pomiješanog s mirisom mlade kože, zavrtjelo joj se u glavi.

Šaša je ležao i tiho se i nepovjerljivo smješkao. U njemu se rodila nejasna želja koja ga je slatko mučila. Kad mu je Ljudmila ljubila koljena i noge, nježni cjelovi pobuđivali su u njemu čeznutljive i sanjive želje. Htio je da joj nešto učini, milo ili bolno, nježno ili stidno, ali što? Da joj poljubi noge? Ili da je dugo i jako tuče dugim, gipkim šibama? Pa da se smije od radosti ili više od boli! I to i možda nešto drugo što bi željela, ali tko bi ga znao! Što joj treba? Evo, oboje su poluraz-goličeni, u njima je požuda povezana s oslobođenom puti, ali i sram koji ih čuva. U čemu je to otajstvo puti? I kako da dade svoju krv i tijelo kao slatku žrtvu njezinoj požudi i svojem sramu?

Ljudmila se mučila i uzbuđivala do njegovih nogu, blijedjela je od nepodnošljivih želja, čas vatrena, čas hladna. Strastveno je šaptala:

- Zar nisam lijepa? Zar nemam vatrene oči? Nemam li bujnu kosu? Miluj me, pomiluj me! Skini mi narukvice! Otkopčaj mi ogrlicu!

Saši je bilo strašno, mučila ga je nepodnosiva požuda.

258

XXVII

Peredonov se probudio u zoru. Netko ga je gledao golemim, zamućenim, četvrtastim očima. Nije li to Piljnikov? Peredonov je prišao prozoru i ugledao zlokobna priviđenja.

Posvuda su bile čarolije i čuda! Strašna nedodirljivka vrištala je, a ljudi i stoka gledali su Peredonova pakosno i podmuklo. Svi su mu bili neprijatelji, on je bio sam protiv sviju.

Peredonov je u gimnaziji ogovarao kolege, direktora, roditelje i učenike. Gimnazijalci su ga začuđeno slušali.

Neki, koji su po naravi bili podli, smatrali su da će, ulagujući se Peredonovu, izraziti svoje suosjećanje. Drugi su hladno šutjeli ili su se žestoko branili, kad bi Peredonov vrijeđao njihove roditelje. Na takve je Peredonov mrzovoljno i bojažljivo gledao i odlazio od njih mrmljajući nešto nerazumljivo.

Na drugim pak satovima Peredonov je gimnazijalce zabavljao neumjesnim pričama.

Jednom su čitali Puškinove stihove.

Spušta se večer u mraku hladnom, Umjesto rada na njive pada muk, Sa svojom vučicom gladnom Izlazi na cestu vuk.

- Stanite - rekao je Peredonov. - To morate dobro shvatiti. Tu se skriva alegorija. Vuci idu u parovima: vuk s gladnom vučicom. Vuk je sit, a ona je gladna. Žena mora uvijek jesti nakon muža. Žena se u svemu mora pokoravati mužu.

Piljnikov je bio veseo, smiješio se i varljivo nevinim, crnim i dubokim očima gledao Peredonova. Sašino je 17*

259lice mučilo i sablažnjavalo Peredonova. Taj prokleti dječak začarao ga je svojim himbenim smiješkom. Je li to dječak? Ili su možda dvoje: brat i sestra? I ne može se razabrati tko je tko. Ili se možda umije pretvarati iz dječaka u djevojčicu? Nije uzalud uvijek tako uredan. Kad se pretvara, umiva se u različitim čarobnim vodicama. Drukčije ne može biti, ne možeš izaći s njim na kraj. I uvijek miriše na parfem.

- Čime ste se to, Piljnikove, namirisali? - zapita ga Peredonov. - Možda parfemom od pačulija?

Dječaci su se nasmijali. Šaša se zbog uvrede zacrvenio i nije ništa odgovorio.

Peredonov nije shvaćao da se nekomu može sviđati nevinna želja a da ne bude pokvaren. Svaku takvu pojavu, iako se očitovala u dječaku, držao je za hajku na sebe. Ako se tko dotjeruje, znači da namjerava zavesti Peredonova. Zašto bi se inače dotjerivao? Do-tjeranost i čistoća bile su Peredonovu odvratan, činilo mu se da parfemi zaudaraju; više od svih parfema volio je zadah zagnojene njive, koji se, po njegovu mišljenju, koristan za zdravlje. Lijepo se odijevati, čistiti se, umivati se — za sve to potrebno je vrijeme i trud, a pomisao na trud žalostila je i plašila Peredonova. Dobro bi bilo ništa ne raditi, jesti, piti, spavati i ništa više!

Drugovi su zadirkivali Šašu što se namirisao »paču-lijama« i što se Ljudmilica u njega zaljubila. Srdio se i žestoko odvrćao: ona, dakako, nije zaljubljena, sve su to, dakako, Peredonovljeve izmišljotine; Peredonov je, kažu zaprosio Ljudmilu, a Ljudmila ga je povukla za nos, pa se sada na nju ljuti i o njoj širi ružne glasine. Drugovi su mu povjerovali. Zna se tko je Peredonov; ali nisu ga prestali zadirkivati: ugodno je druge zadirkivati.

Peredonov je uporno svima govorio o Piljnikovlje-voj pokvarenosti.

- Spleo se s Ljudmilom - govorio je. - Tako se vatreno ljube, da je već rodila jedno dijete, a sada je zanjela i drugo.

U gradu su počeli govorkati o Ljudmilinoj ljubavi za

Mirisna indijska biljka.

260

gimnazijalca, i to pretjerano, s glupim i sablažnjivim pojedinostima. Ali rijetko je tko u to povjerovao; Peredonov pretjeruje. Ipak su oni koji vole zadirkivati, a takvih u našem gradu ima podosta, zapitkivali Ljudmilu:

- Što ste se vi to do ušiju zaljubili u dječaka? To je uvredljivo za odrasle kavalire.

Ljudmila se smijala i govorila:

- To su gluposti!

Građani su Šašu gledali s nepristojnom radozna-lošču. Udovica generala Polujanova, bogata dama iz trgovačke obitelji, raspitivala se o njegovu uzrastu i ustanovila da je premalen, ali da će ga za dvije godine moći pozvati i pozabaviti se njegovim razvitkom.

Šaša je već počeo prekoračiti Ljudmilu što ga zbog nje zadirkuju. Čak bi je pokadšto i malo udario, na što se Ljudmila samo grohotom smijala.

Da bi dokrajčili glupa ogovaranja i izvukli Ljudmilu iz neugodna položaja, svi Rutilovljevi i njihovi mnogobrojni prijatelji, rođaci i sva njihova svojta, revno su radili protiv Peredonova i tvrdili da su sve te priče tlapnje duševno poremećenog čovjeka. Neobični Peredonovljevi postupci nagonili su mnoge da povjeruju u takvo opravdanje.

U to su vrijeme prijave protiv Peredonova doprle i do okružnog načelnika školstva. Iz okruga su poslali direktoru službeni upit. Hripač se pozvao na svoje prijašnje izvještaje i dodao je da je daljnji Peredonov-ljev boravak u gimnaziji vrlo opasan, jer njegova duševna bolest očito napreduje.

Peredonov je već bio potpuno pod utjecajem svojih neobičnih predodžbi. Priviđenja su ga sprečavala da vidi svijet. Njegove izbezumljene i neosjetljive oči blu-djele su i nisu se zadržavale na predmetima, kao da bi htio vidjeti dalje od njih, s one strane predmetnoga svijeta, i kao da traži neke svijetle točke.

Kad je bio sam, razgovarao bi sam sa sobom i nekomu izvikivao besmislene prijetnje:

- Ubit ću te! Zaklat ću te! Zadavit ću te! Varvara ga je slušala i podsmjehivala se: »Samo se ljuti!« zlrado je mislila.

Činilo joj se da je to samo srdžba; naslućuje da su ga

261prevarili, pa se ljuti. Neće poludjeti, nema pravog razloga da poludi. Pa ako i poludi, što se može: ludilo uveseljuje glupane.

- Zna li, Ardaljone Borisicu - reče jednom Hripač - da izgledate vrlo bolesno.

- Glava me boli - sumorno reče Peredonov.

- Znadete li, veleštovani gospodine - obzirnim glasom nastavi direktor - savjetovao bih vam da za sada ne dolazite u gimnaziju. Morali biste se neko vrijeme liječiti i pobrinuti se za svoje živce, koji su vam prilično rastrojani.

Nije odlazio u gimnaziju. »Dakako«, mislio je Peredonov, »ovako je najbolje. Kako se to prije nisam dosjetio! Napraviti se bolesnim, malo posjediti kod kuće i vidjeti što će dalje biti.«

- Da, da, neću dolaziti - veselo je kazao Hripaču. Direktor je u međuvremenu još jednom pisao okrugu, pa je iz dana u dan očekivao da će biti određeni liječnici radi pregleda. Ali činovnici se nisu žurili. Zato i jesu činovnici.

Peredonov nije odlazio u gimnaziju, i također je nešto očekivao.

U posljednje vrijeme sve se više pripijao uz Volo-dina. Bojao se da ga pusti s oka, kako mu ne bi naškodilo. Već ujutro, čim bi se probudio, Peredonov bi se tužno prisjetio Volodina: gdje li je sad? Što radi?

Volodin mu se kadikad priviđao: nebom su plovili oblaci poput stada ovnova, a među njima je trčao Volodin s polucilindrom na glavi i smijao se kao da bleji; u dimu, koji se dizao iz dimnjaka, ponekad bi brzo poletio Volodin, grdno se cereći i skakućući.

Volodin je mislio, i svima je to ponosno pričao, da ga je Peredonov jako zavolio - naprosto ne može živjeti bez njega.

- Varvara ga je nasadila - govorio je Volodin - a on vidi da sam mu ja jedini prijatelj, pa se vezao uza me. Peredonov bi izašao iz kuće da posjeti Volodina, a ovaj bi mu već pošao u susret, s polucilindrom i štapom, veselo poskakujući i radosno se smijući kao da bleji.

- Zašto uvijek nosiš polucilindar? - upita ga jednom Peredonov.

262

- Ardaljone Borisiču, zašto da ne nosim polucilindar? - veselo i razložno odgovori Volodin. - To je skromno i prikladno. Kapu s kokardom ne smijem nositi, a cilindar... Neka ga nose aristokrati, nama to ne priliči.

- Skuhat ćeš se u polucilindru - mrzovoljno reče Peredonov.

Volodin je zahihotao.

Uputili su se prema Peredonovljevoj kući.

- Treba dugo hodati - ljutito reče Peredonov.

- Korisno je, Ardaljone Borisiču, malo se progibati - uvjeravao ga je Volodin. — Malo radiš, malo se proše-ćeš, malo pojedješ, pa ćeš biti zdrav.

- Ma, da - odvratila Peredonov. - Zar misliš da će za dvjesta ili trista godina ljudi raditi?

- Kako bi inače? Ne budeš li radio, nećeš ni kruha jesti. Kruh stoji novaca, a novce valja zaraditi.

- Ne treba mi kruha.

- Neće biti ni zemički ni piroga - kroz smijeh reče Volodin. - Nećeš moći kupiti ni votke, a nećeš imati ni za nalivku!

- Ne, ljudi više neće raditi - reče Peredonov - jer će za sve biti strojeva... Okrenut ćeš ručicu, kao aristokrat ... i sve će biti gotovo... Samo je muka ako moraš dugo okretati.

Volodin se zamisli, obori glavu i napući usne.

- Da - zamišljeno reče - to će biti vrlo dobro. Samo što nas više neće biti.

Peredonov ga ljutito pogleda i progundā:

- Tebe više neće biti, ali ja ću to doživjeti.

- Dao vam Bog - veselo reče Volodin - da poživate dvjesta godina, a da četveronoške dopuzite i do trista.

Peredonov više nije vikao ni: »Ustuk«. Neka bude što bude! On će još sve nadvladati, treba samo pozornost gledati i ne popuštati.

- Peredonov i Volodin sjedili su u Peredonovljevoj blagovaonici i pili. Peredonov je pričao o kneginji.

Peredonov je zamišljao da kneginja svaki dan sve više propada i da postaje sve strasnija: požutjela je,

1 Voćni liker koji se dobiva pošto voće neko vrijeme stoji u votki.

263omršavjela, pograbila se, zubi su joj kljove, postala je pakosna - i nametljivo se priviđala Peredonovu.

- Ima joj dvjesta godina - govorio je Peredonov i nekako čudno i sjetno gledao preda se. - Htjela bi da opet stupim s njom u vezu. Prije mi neće dati mjesto.

- Zamislite što joj se prohtjelo! - mašući glavom reče Volodin. - Onakva babuskara.

Peredonov je buncao o ubojstvu. Okrutno se namrštio i rekao Volodinu:

- Tamo sam iza tapeta već udesio jednoga, a uskoro ću i drugoga strpati pod tlo.

Ali Volodin se nije preplašio, samo se kikotao.

- Osjećaš li kako iz tapeta struji zadah? - pitao je Peredonov.

- Ne, ne osjećam - kikoćući se i kreveljeći se reče Volodin.

- Imaš hunjavicu - reče Peredonov - nije ti nos uzalud pocrvenio. Tamo iza tapeta gnjili...

- Stjenica! - uzvikne Varvara i grohotom se nasmije. Peredonov ju je pogledao tupo i važno.

Sve je više tonuo u svoje ludilo, pa je već počeo pisati prijave protiv likova na kartama, protiv nedodir-ljivke, protiv ovna - da se on, ovan, varalica, izdaje za Volodina i da smjera stupiti u važnu službu, i da on, to jest ovan, prijavljuje uništavače šuma da su posjekli sve breze, pa se nema čime kuhati, a ostavili su jasiku, a za što je potrebna jasika?

Kad je Peredonov na ulici sretao gimnazijalce, mlađe je plašio a starije nasmijavao besramnim i ružnim riječima. Stariji su za njim hrpimice išli, a kad bi ugledali kojega nastavnika, razbježali bi se. Mlađi su sami pred njim bježali.

Peredonovu su se svagdje pri vidale čarolije i čudesa, strašile su ga halucinacije koje su iz njegovih grudi vabile ludo jaukanje i vrištanje. Nedodirljivka se pojavljivala pred njim sad krvava, sad u boji plamena, stenjala je i zavijala, a njezin rep izazivao je u Peredonovu nepodnosivu bol, od koje mu je glava pucala. Mačak je strahovito narastao, udarao je čizmama i pretvarao se u riđeg, visokog brkajliju.

264

XXVII

Šaša je otišao od kuće nakon objeda i nije se vratio do određenog vremena, do sedam sati. Kokovkina se uznemirila: ne daj, bože, naići će na ulici u zao čas na kojeg nastavnika. Kaznit će ga, a to će za nju biti nezgodno. Kod nje su uvijek stanovali skromni dječaci koji se nikad nisu noću klatili.

Kokovkina se uputi da potraži Šašu. A zna se, kamo će nego ne k Rutilovljevim!

Kao za inat, Ljudmila je danas zaboravila zaključati vrata. Kokovkina je ušla, i što je ugledala?

Šaša stoji pred zrcalom u ženskoj odjeći i maše lepezom. Ljudmila se grohotom smije i namješta vrpce na njegovu pojasu upadljive boje.

- Ah, Bože, smiluj se! - usklikne zaprepaštena Kokovkina. - Pa što je ovo? Brinem se, tražim ga, a on tu nešto predstavlja! Zar te nije stid obući suknju? A kako se i vi, Ljudmila Platonovna, ne stidite!

Ljudmila se u prvi čas zbunila, ali se brzo snašla. Veselo se smijući, zagrlila je Kokovkinu, posjela je u naslonjač i ispričala joj lažnu priču koju je toga časa izmislila:

- Namjeravamo prirediti kućnu predstavu. Ja ću biti dječak, a on djevojka, bit će strašno zabavno.

Šaša je stajao, posve rumen, zaplašen, suznih očiju.

- Ma kakve su to gluposti? - srdito je govorila Kokovkina. - On mora učiti, a ne predstavljati. Što ste to izmislili? Aleksandre, izvoli se smjesta obući i marš sa mnom kući!

Ljudmila se zvonko i veselo smijala i ljubila Kokovkinu, a starica je mislila da je vesela djevojka djetinjasta, kao pravo dijete, a da Šaša iz gluposti rado ispunjava svaku njezinu zamisao. Zbog veselog Ljudmi-265lina smijeha, taj se slučaj činio kao jednostavna djetinja vragolija zbog koje ga treba samo malo izgrditi. Gundala je, pravila srdito i nezadovoljno lice, ali joj je srce bilo već smireno.

Šaša se brzo presvukao iza paravana pokraj Ljudmi-lina kreveta. Kokovkina ga je odvela sa sobom i cijelim ga putem grdila. Šaša, postidjen i zaplašen, uopće se nije branio. »Što će još kod kuće biti?« - bojažljivo je mislio. Kod kuće je Kokovkina prvi put s njime strogo postupila: naredila mu je da kleči. Ali to nije potrajalo ni pet minuta, jer mu je oprostila, dirnuta njegovim licem na kome se vidjelo da je svjestan krivnje, i nijemim suzama.

- Pravi gizdelin, već izdaleka miriše na parfem -čangrizavo je rekla.

Šaša spretno udari petama i poljubi joj ruku. Uljudnost kažnjenog dječaka još ju je više dirnula.

Međutim se nad Sašom nadvila oluja. Varvara i Grušina sastavile su i poslale Hripaču anonimno pismo o tome kako gimnazijalac Piljnikov, očaran mladom Rutilovkom, provodi kod nje cijele večeri i odaje se razvratu.

Hripač se sjetio jednoga nedavnog razgovora. Prije nekoliko dana, na večeri kod predstavnika plemstva, netko je uvijeno natuknuo da se jedna djevojka zaljubila u šiparca, ali to nitko nije razumio. Razgovor je odmah prešao na druge stvari: zbog nijemog pristanka ljudi, koji su navikli na dobro društvo, svi su držali da je pred Hripačem ta tema vrlo neprikladna za razgovor, pa su se pretvarali da je takav razgovor nezgodan u prisutnosti dama, i da je sama stvar ništavna i malo vjerojatna. Hripač je, dabome, sve to primijetio, ali nije bio tako bezazlen da bi koga ispitivao. Bio je čvrsto uvjeren da će uskoro sve saznati, jer su vijesti stizale same do njega ovim ili onim putem, uvijek prilično uvjerljivo i pravodobno. To pismo bila je očekivana vijest.

Hripač nije ni časka povjerovao u to da je Piljnikov raskalašen, i da njegovo poznanstvo s Ljudmilom ima sablažnjive osobine.

Mislio je da je sve proisteklo iz one glupe Peredo-

266

novljeve izmišljotine, a da se hrani pakošću zavidljive Grušine. Ali ovo pismo, mislio je, pokazuje da se šire nepoželjne glasine koje bi mogle baciti sjenu na čast gimnazije koja mu je povjerena. Zbog toga mora poduzeti potrebne mjere.

Prije svega, pozvao je Kokovkinu da s njom porazgovara o okolnostima koje bi mogle potkrijepiti nepoželjne glasine.

Kokovkina je već znala o čemu je riječ. Saopćili su joj to i nešto grublje nego direktoru. Grušina ju je dočekala na ulici, zametnula s njom razgovor i ispričala kako je Ljudmila već dokraja pokvarila i zavela Šašu.

Kokovkina se zaprepastila. Kod kuće je oštro prekorila Šašu. Bilo joj je još neugodnije zbog toga što se sve događalo gotovo pred njezinim očima i što je Šaša išao k Rutilovljevim s njezinim znanjem. Šaša je hinio da ništa ne shvaća, i zapitao:

- Pa što sam loše učinio? Kokovkina se smela.
- Još pitaš? Zar sam ne znaš? Je li davno što sam te zatekla u suknji? Zaboravio si, bestidniče, je li?
- Zatekli ste me, ali što je u tom bilo osobito loše? Pa za to ste me i kaznili! Zar sam obukao ukradenu suknju?
- Pazi, molim te, kako samo rasuđuje! - zbunjeno će Kokovkina. - Kaznila sam te, ali očito premalo.
- Pa kaznite me još - jogunasto reče Šaša, pretvarajući se da je nepravedno povrijeđen. - Onda ste mi sami oprostili, a sada je premalo. Ja vas nisam onda molio da mi oprostite. Klečao bih i cijelu večer. A sad mi opet prigovarate.

- Dragi moj, u gradu već govorkaju o tebi i tvojoj Ljudmilici - reče Kokovkina.
- A što govore? - nevino i radozno zapita Šaša. Kokovkina se opet smete.
- Što govore? Zna se što! I sam znaš što se o vama može reći. Neće se reći ništa dobro. Previše se igraš sa svojom Ljudmilicom, eto što govore - kazala je Kokovkina.

- Pa dobro, neću se više igrati - obeća Šaša tako spokojno kao da je riječ o kakvoj dječjoj igri.
267Pravio je nevino lice, ali mu je u duši bilo teško. Ispitivao je Kokovkinu o tome što govore, a bojao se da ne čuje kakve proste riječi. Što mogu o njima govoriti? Ljudmilina soba gleda prema vrtu pa se u ulice ne vidi, a Ljudmilica spušta zastore. Ako ih je pak netko krišom promatrao, kako se može o tome govoriti? Možda kakve neugodne, pogrdne riječi? Ili tako govore samo zbog toga što je često tamo odlazio?

Sutradan je Kokovkina dobila poziv od direktora. To je staricu vrlo zabrinulo. Saši više ništa nije govorila, potihlo se spremila i otputila se u određeno vrijeme. Hripač joj je ljubezno i blago saopćio sve o pismu što ga je bio dobio. Zaplakala je.

- Smirite se, ne okrivljujemo ništa vas - reče Hripač. - Dobro vas poznajemo. Razumije se da morate nešto strože na njega pripaziti. A sad mi samo ispričajte što je zaista bilo.

Kad se Kokovkina vratila od direktora, stala je ponovo prekoravati Šašu.

- Pisat ću tvojoj tetki - rekla je plačući.

- Ja uopće nisam kriv. Neka tetka dođe, ne bojim se - odvratila Šaša, koji je također plakao.

Sutradan pozvao je Hripač Šašu i upitao ga hladno i ozbiljno:

- Htio bih znati kakva ste sve poznanstva sklopili u gradu?

Šaša je gledao direktora lažno nevinim i spokojnim očima.

- Kakva poznanstva? - reče. - Oljga Vasiljevna zna da idem samo k drugovima i Rutilovljevim.

- Baš to - nastavio je pitati Hripač. - Što radite kod Rutilovljevih?

- Ništa osobito, tako - na isti nevini način odgovori Šaša. - Uglavnom čitamo. Gospođice Rutilove vole poeziju. I uvijek sam do sedam sati kod kuće.

- Možda, ali ne uvijek - zapita Hripač upirući u Šašu pogled i nastojeći da taj pogled bude pronicav.

- Da, jedanput sam zakasnio - reče Šaša sa spokojnom iskrenošću nevina dječaka - i zbog toga sam dobio svoje od Oljge Vasiljevne, a poslije nisam više zakašnjavao.

Hripač je neko vrijeme šutio. Zbunili su ga mirni

268

Sašini odgovori. U svakom slučaju, mora ga poučiti, ukoriti, ali kako i zašto? I to tako, da ne navede dječaka na ružne misli koje prije nije imao (kako je vjerovao Hripač), i da ga ne uvrijedi, a da spriječi sve neugodnosti koje bi se ubuduće mogle dogoditi zbog toga poznanstva!

Hripač je pomislio kako je posao pedagoga težak i odgovoran, navlastito ako imaš čast da budeš na čelu škole.

Težak je i odgovoran posao pedagoga! Ta banalna tvrdnja potakla je već gotovo ukružene Hripačeve misli.

Uzeo je govoriti brzo, jasno i nezanimljivo. Šaša je slušao nesuvisle riječi:

- ...Vaša je prva dužnost kao učenika... da učite... Ne smijete se zanositi društvom, makar bilo i vrlo ugodno i besprijevano... U svakom slučaju, valja reći da je za vas mnogo korisnije društvo dječaka vaše dobi... Treba visoko cijeliti reputaciju, i svoju i škole... Napokon, iskreno ću vam reći, imam razloga da pretpostavljam da vaši odnosi s gospođicama imaju karakter pretjerane slobode koja u vašoj dobi nije dopuštena, i koja se nikako ne slaže s opće prihvaćenim pravilima doličnosti.

Šaša je zaplakao. Bilo mu je žao što o dragoj Ljudmi-lici netko misli i govori kao o osobi prema kojoj se možeš ponašati pretjerano slobodno, nepristojno i nedolično.

- Poštene mi riječi, nije bilo ništa loše - uvjeravao je. - Samo smo čitali, šetali se, igrali se, pa i trčali, ali nije bilo nikakve pretjerane slobode.

Hripač ga potapše po ramenu i reče još uvijek ozbiljnim glasom, iako je nastojao da bude srdačan:

- Čujte me, Piljnikovu...

(Zašto ne bi koji put dječaka nazvao Šaša? To ne bi bilo po pravilima, ali još nema ministarske okružnice!)

- Vjerujem da nije bilo ništa loše, ali bilo bi ipak bolje da prekinete s tim čestim posjetima. Vjerujte mi da će tako biti bolje. To vam ne govori samo vaš nastavnik i starješina, nego i prijatelj.

Šaša nije mogao nego da se pokloni i zahvali, a zatim se morao pokoriti. Šaša je počeo dolaziti Ljudmili samo na kratko vrijeme, na pet ili deset minuta, ali je nastojao da kod nje bude svakoga dana. Ljutio se što 269se moraju sastajati samo na kratko vrijeme, pa je svoj bijes iskaljivao na samoj Ljudmili. Sad ju je već često nazivao Ljudmilkom, budalom, starom magaricom, a znao ju je i udariti. Ljudmila se na sve to samo smijala. Po gradu se proniješe glasovi da glumci mjesnog kazališta priređuju javni krabuljni ples s nagradama za najbolje ženske i muške kostime. O nagradama su se širile pretjerane vijesti. Govorilo se da će damama dati kravu a muškarcima bicikl. Te su glasine uzbuđivale građane. Svatko je htio dobiti zgoditak: takve su stvari vrijedne. Brzo su šili kostime. Nisu žalili para. Kostime su skrivali pred najprisnijim prijateljima da im tko ne ukrade divnu zamisao.

Kad se pojavio tiskani proglas o krabuljnom plesu -bili su to golemi oglasi, nalijepljeni po plotovima i razaslani uglednim građanima - pokazalo se da uopće neće biti ni krave ni bicikla, nego samo lepeza dami a album gospodinu. To je razočaralo i rasrdilo sve koji su se spremali za krabuljni ples. Počeli su se buniti. Govorili su:

- Šteta troškova.

- Takve su nagrade naprosto podrugivanje.

- Morali su to prije objaviti.

, - Takve stvari s publikom mogu se praviti samo kod nas.

Ipak su se i dalje pripremali, pa makar bila nagrada i nikakva, lijepo ju je dobiti.

Darju i Ljudmilu nije zanimala nagrada, ni u početku ni kasnije. Zar im je potrebna krava? Zar je lepeza neka rijetkost! I tko će dodjeljivati nagrade? Kakav ukus imaju ti suci! Ali obje sestre oduševile su se za Ljudmilinu zamisao da na krabuljni ples povedu Šašu u ženskoj odjeći, kako bi na taj način nasamarile cijeli grad i tako udesile da nagrade Šašu. Valerija se pretvarala da se s tim slaže. Zavidna i slabunjava poput djeteta, zapravo se ljutila: Ljudmilin prijatelj ne dolazi k njoj, ali se nije odvažila na to da se prepire sa starijim sestrama. Samo je rekla, prezirno se nasmije-šivši:

- Neće se usuditi.

- Koješta! - odlučno reče Darja. - Udesit ćemo da nitko ne sazna.

270

Kad su sestre izložile Saši tu svoju zamisao, Ljudmila mu reče:

- Obući ćemo te kao Japanku.

Šaša je počeo skakati i vrištati od ushićenja. Neka bude što bude, navlastito ako nitko ne sazna. Pristao je, a i kako da ne pristane! Bit će vrlo veselo ako sve namagarči.

Odmah su odlučile da će Šašu prerusiti u gejšu. Sestre su svoju zamisao čuvale kao najstrožu tajnu, nisu je odale čak ni Larisi ni bratu. Ljudmila je sama, prema uzorku iz žurnala, vješto izradila kostim gejše: haljinu od žučkaste svile na crvenom atlasu, dugu i široku sa širokim ogrtačem; na haljini su bile prišivene šare - veliko cvijeće neobičnih obrisa.

Djevojke su same Saši izradile lepezu i suncobran: lepeza je bila od finog japanskog papira sa crtežima, na bambusovim prutićima, a suncobran je bio od fine ružičaste svile, također s bambusovim drškom. Na noge su mu nadjenule ružičaste čarape i drvene izrezbarene cipelice.

Spretna Ljudmila šareno je obojila i masku gejše: žučkasto ali umiljato mršavo lice s nepokretnim laganim osmijehom, koso izrezane oči, uska i mala ustašca. Samo su morali iz Petrograda nabaviti vlasu-lju — crnu, glatko začešljane kose.

Trebalo je vremena da isprobaju kostim, a Šaša je mogao dotrčati samo na kratko vrijeme, i to ne svakoga dana. Ali, snašli su se: Šaša je noću, kad je Kokovkina već spavala, pobjegao kroz prozor. Sve je sretno prošlo.

I Varvara se spremala za krabuljni ples. Kupila je masku koja je predstavljala glupo ružno lice, a za kostim je bilo lako: odjenula se kao kuharica. Za pojas je zatakla kutlaču, na glavu je stavila bijelu kapicu, ruke je ogolila do iznad lakata i jako ih narumenila -poput kuharice koja stoji pokraj štednjaka - i kostim je bio gotov. Ako je nagrade, bit će dobro, ako ne, nije važno.

Grušina je zamislila da se odjene poput Dijane. Varvara se nasmijala i priupitala:

- Što, zar ćete staviti i pseću ogrlicu?

271- Što će mi takva ogrlica? - začuđeno je upita Gru-šina.

- A kako bi drukčije? Zar niste rekli da ćete se prerusiti u pseto Dijanku? - objasni Varvara.

- Ma što vam je? - odgovori Grušina smijući se. -Nikako ne u Dijanku, nego u boginju Dijanu.

Varvara i Grušina odijevale su se za krabuljni ples kod Grušine. Grušini je sasvim lako pošlo za rukom da se odjene: gole ruke i ramena, gola leđa, noge u laganim cipelicama, bez čarapa, gole do koljena, a laka haljina od bijela platna sa crvenim obrubom na samo golo tijelo - haljina je bila kratka ali zato široka, s naborima.

Smiješeći se, Varvara usklikne:

- Gola golcata!

Grušina joj bezobrazno namigne i odvratila:

- Zato će svi muškarci za mnom pružati ruke.
- A zašto toliko nabora? - zapitala je Varvara.
- Da bi u njih mogla strpati bombone za svoje vra-žice - protumači Grušina.

Sve što je kod Grušine bilo otkriveno, bilo je lijepo -ali kakvih li protuslovlja! Na koži su se vidjeli ujedi buha, pokreti su joj bili grubi, a riječi nepodnosivo proste! Tjelesna ljepota bila je opet obeščašćena!

Peredonov je mislio da su krabuljni ples izmislili da njega u nečemu uhvate. Ipak je otišao u redengotu -nije se prurušio - kako bi se sam osvjedočio kakve su zle namjere smislili.

Šašu je neko vrijeme uveseljavala misao na krabuljni ples. Zatim su ga obuzele sumnje. Kako će se izvući iz kuće? A navlastito sada, nakon onih neugodnosti! Bit će zla ako saznaju u gimnaziji; odmah će ga izbaciti.

Nedavno je razrednik, mladi čovjek koji je bio tako slobodouman da mačka nije nazivao Vaskom nego je govorio: mačak Vasilije, napomenuo Saši kod ocjenjivanja:

- Pazite, Piljnikove, morate se prihvatiti posla.
- Ali ja nemam dvojki - bezbrižno odvratila Šaša. Ipak, srce mu se steglo. Što će još reći? Ne, ništa nije rekao, neko je vrijeme šutio, samo ga je strogo pogledao.

272

Na dan krabuljnog plesa Saši se činilo da se neće usuditi poći. Bilo mu je strašno.

Ali smetalo ga je jedno: kod Rutilovljevih čeka ga gotov kostim, pa zašto da propadne? Zar su sve sanjarije i sav trud bili uzaludni? Pa i Ljudmilica bi zaplakala. Ne, mora ići.

Samo navika da sve prikriva, koju je stekao posljednjih tjedana, pomogla je Saši da svoju uznemirenost ne oda Kokovkinjoj. Starica je, na svu sreću, rano lijegala. I Šaša je rano legao. Da joj zamaže oči, razo-djenuo se, gornju je odjeću složio na stolac kraj vrata, a pred vrata je stavio čizme.

Samo je još preostalo da umakne; to je bilo najteže.

Put je već otprije znao, i to kroz prozor, kao i onda kad je odlazio na probe.

Šaša je obukao svijetlu ljetnu bluzu, koja je visila u ormaru u njegovoj sobi, i lake kućne cipele, pa se oprezno spustio kroz prozor na ulicu, izrabivši pogodan trenutak, kad se nigdje u blizini nije čulo ni glasa ni koraka.

Sipila je sitna kišica. Bilo je blatno, hladno i tamno. Ali Saši se sve činilo da će ga prepoznati. Skinuo je kapu i cipele, bacio ih u svoju sobu, zasukao hlače i pohitao, skačući bos, po rasklimanom drvenom pločniku koji je zbog kiše bio sklizak. U tami se teško razabire lice, osobito u onoga koji trči, pa će svatko tko ga sretno pomisliti da je to običan dječarac koga su poslali u dućan.

Valerija i Ljudmila sašile su sebi jednostavne ali slikovite kostime; Ljudmila se prurušila u Ciganku, a Valerija u Španjolku, na Ljudmili su bili blistavi crveni dronjci od svile i baršuna, a na Valeriji, slabašnoj i krhkoj, crna svila sa čipkama, i u ruci crna čipkasta lepeza. Darja nije za sebe sašila nov kostim; od prošle joj je godine ostao kostim Turkinje, pa ga je obukla.

- Ne vrijedi izmišljati! - odlučno je rekla.

Kad je Šaša dotrčao, sve tri djevojke stale su ga odijevati. Šašu je najviše zabrinjavala perika.

- A što ako mi padne? - nepovjerljivo je ponavljao. Napokon su periku pričvrstile vrpčama koje su sve-zale ispod brade.

18 Mali zloduh

273XXIX

Krabuljni ples održavao se u općinskoj skupštini, u kamenoj zgradi na tržnici koja se doimala poput vojarne, a bila je obojena jarko crvenom bojom. Ples je organizirao Gromov-Čistopoljski, poduzetnik i glumac gradskog kazališta.

Na ulazu, natkrivenom platnenom nadstrešnicom, gorjeli su lampioni. Svijet na ulici dočekivao je one koji su dolazili kritičkim primjedbama koje su većim dijelom bile nepovoljne, to više što se na ulici, ispod gornje odjeće, kostimi gotovo i nisu vidjeli, pa je svijet sudio pretežno po intuiciji. Policajci su na ulici prilično revno pazili na red, a u dvorani su, kao gosti, bili načelnik okružne policije i policijski komesar.

Svaki posjetilac dobivao je na ulazu dvije glasov-nice: jednu, ružičastu, za najbolji ženski kostim, i drugu, zelenu, za muški. Morali su ih predati onima koji su zaslužili nagradu. Neki su se obavještavali:

- Može li se glasati za sebe? Blagajnik se isprva čudio i ispitivao:
- Zašto za sebe?
- Ako je, po mojem sudu, moj kostim najljepši? -odgovarao je posjetilac.

Kasnije se blagajnik više nije čudio takvim pitanjima, nego je govorio sarkastički nasmiješeno (mladić je bio zajedljiv):

- Učinite kako mislite. Pa makar zadržali za sebe i obje glasovnice.

U dvoranama je bilo prilično prljavo, a većina je svijeta bila od početka pijana.

U tijesnim sobama sa začađenim zidovima i stropovima gorjeli su zavojiti svijećnjaci; činilo se da su golemi, teški i da oduzimaju mnogo zraka. Izbljedjeli

zastori na vratima tako su loše izgledali da ih je bilo odvratno dodirnuti.

Tu i tamo skupljao se svijet, razlijevali su se usklici i smijeh, što je bilo namijenjeno onima koji su privlačili opću pozornost.

Javni bilježnik Gudajevski predstavljao je divljeg Amerikanca: u kosi je imao šarenu perjanicu, maska mu je bila bakrenastocrvena sa zelenim ružnim šarama, imao je kožni, do vrata zakopčani kaput, na ramenima kockasti vuneni ogrtač, a na nogama visoke kožnate čizme sa zelenim kićankama. Mahao je rukama, skakao i hodao gimnastičkim korakom, dižući daleko ispred sebe savita gola koljena.

Njegova se žena kostimirala kao klas. Na njoj je bila šarena haljina od zelenih i žutih krpa, a na sve je strane stršilo posvuda utaknuto klasje koje je svakoga diralo i bolo.

Navlačili su je i čerupali. Ona je pakosno psovala:

- Ogrepst ću vas - kriještala je. Sa svih su se strana smijali.
- Gdje li je nabrala toliko klasova? - netko je zapitao.
- Ljetos sam skupila zalihu - odgovorila je. - Svakog sam dana išla u polje krasti.

Pratilo ju je nekoliko golobradih činovnika koji su bili zaljubljeni u Gudajevsku. Ona ih je unaprijed bila obavijestila u što će se kostimirati. Skupljali su za nju glasovnice, gotovo silom, surovo, od onih koji nisu bili osobito smioni naprosto su ih otimali.

Bilo je i drugih maskiranih dama koje su s pomoću svojih kavalira revno skupljale glasovnice. Neke su pak lakomo gledale nepredane glasovnice i moljakale da ih njima daju. Njima su bezobrazno odgovarali.

Snuždena dama, koja je predstavljala Noć, u tamno-modrom kostimu sa staklenim zvjezdicama i papirnatim mjesecom na čelu, stidljivo je rekla Murinu:

- Dajte mi svoju glasovnicu. Murin joj je grubo odgovorio:
- Što bi htjela? Da ti dadem glasovnicu! Njuška ti nije baš zgodna!

Noć je srdito nešto progundala i otišla. Htjela bi kod

18*

275kuće pokazati barem dvije-tri glasovnice koje su joj tobože dali. Skromne želje često su uzaludne.

Nastavnica Skobočkina prerusila se u medvjedicu, odnosno, jednostavno je prebacila preko ramena medvjede krzno, a medvjeđu glavu stavila je sebi na glavu poput kacige, iznad obične polumaske. To je, općenito uzevši, bilo nakazno, ali se ipak slagalo s njezinim krupnim stasom i jakim glasom. Medvjedica je išla teškim korakom i derala se da je odjekivalo po cijeloj dvorani, tako da su plamičci u svijećnjacima treperili.

Medvjedica se mnogima svidjela. Dali su joj dosta glasovnica. Ali nije ih mogla sama čuvati, a nije imala snalažljivog pratioca, kao što su ga imale druge. Opijali su je trgovci koji su joj odobravali zbog sposobnosti oponašanja medvjedih kretnja. Mnoštvo je urlalo:

- Vidi, vidi, medvjedica loče rakiju!

Skobočkina nije mogla odbiti ponuđenu votku. Činilo joj se da medvjedica mora piti votku kojom je nude.

Ubrzo se opila. Zbog toga su joj više od polovice glasovnica ukrade Darja i Ljudmila i dale ih Saši.

Netko se prurio u visokoga i krupnoga starog Germana. Mnogima se svidjelo što je tako krakat i što mu se vide ruke, snažne ruke s neobično razvijenim mišićima. Za njim su išle pretežno dame, a oko njega se čulo laskavo i pohvalno šaptanje. U starom Germanu prepoznali su glumca Bengaljskoga. Bengaljski je bio omiljen. Zato su mu mnogi davali glasovnice. Mnogi su ovako sudili:

»Kad već ja ne mogu dobiti nagradu, bolje je da pripadne glumcu ili glumici. Ako li je dobije jedan od naših, gnjaviti će nas hvastanjem.«

I Grušinin kostim poželjeo je uspjeh, ali zbog skandala. Muškarcima su hrpimice išli za njom, grohotom se smijali i upućivali joj besramne primjedbe. Dame su se od nje odvrćale, ljutile se na nju. Naposljetku je sam načelnik okružne policije došao do nje, slatko se nasmiješio i kazao:

- Gospođo, morate se malo više pokriti.
- Zašto? Na meni se ne vidi ništa nepristojno -smiono odvratila Grušina.
- Gospođo, dame se vrijeđaju - reče Minjčukov.

276

- Baš me briga za vaše dame! - zavikne Grušina.

- Nemojte tako, gospođo - reče Minjčukov. - Barem biste se mogli potruditi da grudi i leđa pokrijete rupčićem.
- A što ako sam rupčić zaprljala šmrkanjem? - drzovito se nasmije i odvratila Grušina.

Ali Minjčukov je bio uporan.

- Pa, dobro, gospođo, kako vam drago, ali ako se ne pokrijete, morat ćemo vas udaljiti.

Psujući i pljujući, Grušina je otišla u garderobu, gdje je uz pomoć sobarice preko grudi i leđa raširila nabore svoje haljine. Kad se vratila u dvoranu, iako je izgledala skromnije, gorljivo je tražila obožavatelje. Prostački je očjukala sa svima muškarcima. Kad su pak oni svratili pozornost na drugu stranu, otišla je u prostoriju s bifeom da tamo krade poslastice.

Ubrzo se vratila u dvoranu, pokazala Volodinu dvije breskve, bezobrazno se nasmiješila i rekla:

- Sama sam ih nabavila.

Breskve je istog časa sakrila u nabore svoga kostima. Volodin se veselo nasmije.

- Pa - rekao je - kad je tako, i ja idem tamo. Grušina se ubrzo napila i obijesno se ponašala - vikala je, mahala rukama, izazivala odvratnost.

- Vesela je ta dama Dijanka - govorili su za nju.

Takav je bio krabuljni ples na koji su luckaste djevojke dovukle lakomislenoga gimnazijalca. Sestre i Šaša smjestili su se u dva fijakera i stigli su već prilično kasno, pa su propustili početak plesa.

Njihova pojava bila je zapažena u dvorani. Navlastito se mnogima svidjela gejša. Pronio se glas da se u gejšu prurušila glumica Kaštanova, koju je volio muški dio ovdašnjeg društva. Zbog toga su Saši dali mnogo glasovnica.

Međutim, Kaštanova uopće nije bila na plesu; prethodnog se dana bio razbolio njezin sinčić.

Šaša, zanesen novim položajem, bezobzirno je očijukao. Što su više glasovnica gurali gejši u ruke, to su veselije i izazovnije iz uskih proreza na maski blistale oči koketne Japanke.

Gejša je svijala koljena, dizala tanke prstiće, prigušeno se kikota, mahala lepezom, udarala njome po 277ramenu ovoga ili onoga muškarca, a zatim pokrivala lice lepezom i svaki čas otvarala svoj ružičasti sunco-bran. Njezine bezazlene manire ipak su bile dovoljne da zavedu sve obožavatelje glumice Kaštanove.

- Svoju ću glasovnicu dati za najljepšu damicu - rekao je Toškin i, uz spretan naklon, pružio gejši glasovnicu.

Toškin je već mnogo popio pa se zarumenio; njegovo lice koje se ukočeno smiješilo, i nespretno držanje, djelovali su da je sličio lutki. Nепrestano je nastojao govoriti u stihovima.

Valerija je vidjela da Šaša ima uspjeha, pa mu je zavidala; časkom joj se prohtjelo da je prepoznaju, da se njezin kostim i vitki i skladni stas svide svijetu, pa da osvoji nagradu. Ali istog se časa dosjetila, ljuteći se, da to nikako ne može biti: sve su se tri sestre dogovorile da će nastojati da gejša dobije što više glasovnica, a budu li ih one same za sebe dobile, predati će ih svojoj Japanki.

U dvorani su plesali. Volodin se brzo podnapio i spremio se da pleše kazačok. Policajci mu to nisu dopustili.

Volodin je veselo i poslušno rekao:

- Pa ako se ne smije, neću.

Dva mještana, ugledavši se na njega, počeli su plesati kazačok, ali se nisu pokorili.

- Kojim pravom? Platili smo po pola rublja! - vikali su kad su ih vodili van.

Volodin ih je pratio, kreveljio se, široko se smiješio i veselo poskakivao.

Djevojke Rutilovljeve potražile su Peredonova kako bi ga ismijale. Sjedio je sam, kraj prozora, i kolutajući očima gledao mnoštvo. Svi ljudi i predmeti činili su mu se besmisleni i neskladni, ali i neprijateljski. Ljudmila, Ciganka, prišla mu je i izmijenjenim, grle-nim glasom rekla:

- Mili moj gospodine, daj da ti gatam!

- Hajde k vragu! - podvikne Peredonov. Prestrašio se kad se Ciganka iznenada pojavila.

- Dobri gospodine, zlatni moj gospodine, daj mi ruku! Po licu ti vidim da ćeš biti bogat i da ćeš postati velik uglednik - moljakala je Ljudmila i sama uhvatila Peredonova za ruku.

- Ali pazi da dobro gataš - promumlja Peredonov.

- Ah, briljantni moj gospodine - gatala je Ljudmila

- imaš mnogo neprijatelja, prijavit će te, plakat ćeš, umrijet ćeš kraj plota.

- Baš si prava mrcina! - zavikne Peredonov i povuče ruku.

Ljudmila brzo šmugne u gužvu. Kao njezina zamjena, došla je Valerija, sjela uz Peredonova i nježno mu prošaptala:

- Španjolka sam mlađa koja Muškarce baš takve voli, Zločesta je žena tvoja, To me, mili, sada boli.

- Lažeš, glupačo! - promrmlja Peredonov. Valerija je šaputala:

- Seviljski je cjelov vrući Poput dana, sladak poput noći; Onoj što ti je u kući

Pljuni ravno ti u oči. Varvara je tvoja žena, Ljepotan ti si, Ardaljon, Dok je ona prava bona, Ti si mudrac Solomon.

- Pravo kažeš - reče Peredonov - samo kako ću joj pljunuti u oči? Požalit će se kneginji, pa mi kneginja neće dati mjesto.

- A što će ti mjesto? Dobar si i bez mjesta ~ kazala je Valerija.

- Ma da, ali kako ću živjeti ako mi ne dadu mjesto?

- malodušno će Peredonov.

Darja je Volodinu tutnula u ruke pismo u ružičastoj omotnici. Radosno blejeći, otvorio je pismo, pročitao ga, malo se zamislio i uzoholio, ali kao da ga je nešto zbunilo. Bilo je kratko i jasno napisano:

»Dođi, mili, na sastanak sa mnom, sutra u jedanaest sati navečer u Vojničko kupalište. Sva tuđa Ž.«

Volodin je povjerovao pismu, ali se pitao da li da

279ode? I tko je ta 2.? Možda neka Ženja? Ili joj možda prezime počinje sa Ž.? Volodin je pokazao pismo Rutilovu.

- Idi, razumije se, idi! - nagovarao ga je Rutilov. - Pogledaj što će od toga biti. Možda se to neka bogata udavača zaljubila u tebe, a roditelji je sprečavaju, pa želi da se s tobom objasni.

Ali Volodin je razmišljao, razmišljao i odlučio da ode. Važno je rekao:

- Vješaju mi se oko vrata! Ali meni ne treba takvih raskalašenih žena.

Bojao se da ga tamo ne izmlate: Vojničko kupalište nalazilo se na zabačenom mjestu, u predgrađu.

Kad se bućan, pretjerano veseo svijet nagurao u sve klupske prostorije, u dvorani se kraj ulaznih vrata razlegao šum, glasan smijeh i uzvici odobravanja. Svi su se onamo natisnuli i jedan drugome govorili da je stigla neobično originalna maska.

Kroz mnoštvo se gurao dugačak, vrlo mršav čovjek u zakrpanoj, umašćenoj kuti, s metlom pod pazuhom i s kantom u ruci. Nosio je masku od ljepenke: glupo lice s uskom bradicom, sa zaliscima, a na glavi mu je bila kapa s građanskom okruglom kokardom. Ponav-ljajo je neobičnim glasom:

- Kazali su mi da je tu krabuljni ples, a ovdje se i ne umivaju.

Snuždeno je mahao kantom. Za njim se guralo mnoštvo vičući »ah« i prostodušno se oduševljavalo njegovom neobičnom izmišljotinom.

- Zacijelo će dobiti nagradu - zavidno reče Volodin.

Zavidio mu je poput mnogih, bez razmišljanja, neposredno. Sam nije bio kostimiran, pa zašto bi zavidio? Ali, eto, i Mačigin je bio neobično ushićen: osobito ga je oduševljavala kokarda. Veselo je hihotao, pljeskao i govorio poznatima i nepoznatima:

- To je dobra kritika! Ti se činovničići baš prave važni, vole nositi kokarde i uniforme. Evo im kritike koju su sami izazvali. Sjajno!

Kad mu je postalo vruće, činovnik u kutu stao je mahati metlom uzvikujući:

- Ovdje je kao u parnoj kupelji!

280

Oni koji su bili oko njega radosno su se nasmijali. U kantu su padale glasovnice.

Peredonov je gledao metlu koja se vijala usred mnoštva. Pričinilo mu se da je to nedodirljivka.

»Pozelenjela je hulja« - mislio je zaprepašteno.

281XXX

Konačno su počeli prebrojavati glasovnice. Klupske starješine izabrale su odbor. Pokraj vrata koja vode u sudačku sobu skupilo se mnoštvo i napeto očekivalo. U klubu je neko vrijeme bilo tiho i dosadno. Glazba nije svirala. Gosti su utihnuli. Peredonova je hvatala strava.

Ubrzo je ipak svjetina počela razgovarati, čulo se mrmljanje i žamor. Netko je uvjeravao da će obje nagrade dobiti glumci.

— Vidjet ćemo — začuo se nečiji razdražen, piskav glas.

Mnogi su povjerovali. Svijet se uzbudio. Oni koji su dobili malo glasovnica već su se ljutili. Oni pak koji su ih dobili mnogo uzbuđivali su se, jer su pretpostavljali da bi izbor mogao biti nepravedan.

Odjednom je zvonce oštro i nervozno zabrenčalo. Izašli su suci: Veriga, Avinovicki, Kirilov i druge starješine. Uzbuna je poput vala proletjela kroz dvoranu -najednom svi umuknuše.

Avinovicki je prodornim glasom kazao da su ga svi u dvorani mogli čuti:

— Nagradu, album, za najbolji muški kostim dodijeljen je, prema većini dobivenih glasovnica, gospodinu u kostimu staroga Germana.

Avinovicki je visoko dignuo album i ljutito gledao goste koji su se zgrnuli. Stasiti German počeo se probijati kroz mnoštvo. Gledali su ga neprijateljskim očima. Čak mu nisu dali ni da prođe.

— Ne gurajte se, molim vas! - plačnim glasom zavikala je snuždena dama u tamnomodrom kostimu, sa staklenim zvjezdicama i papirnatim mjesecom na čelu - Noć.

- Dali su mu nagradu, pa si već utvara da su dame dužne da pred njim puze - dopre iz gomile oštar, siktav glas.

- Kad me ne puštate - suzdržano gnjevno odgovori German.

Napokon se nekako progurao do sudaca i iz Verigi-nih ruku preuzeo album. Glazba je zasvirala tuš, ali ju je nadjačala neprilična halabuka.

Počеше padati pogrдне riječi. Okružili su Germana, navlačili ga i vikali:

- Skinite masku!

German je šutio. Ne bi mu bilo teško da se probije kroz gomilu, ali očito se ustručavao da upotrijebi svu svoju snagu. Gudajevski je uhvatio album, ali u taj čas netko je Germanu strgnuo masku. U gomili su zaur-lali:

- To je zaista glumac!

Pretpostavke su se obistinile: bio je to glumac Ben-galjski. Ljutito je povikao:

- Pa da, glumac, pa šta onda! Sami ste mi dali svoje glasovnice.

Kao odgovor razlegoše se ogorčeni povici:

- Mogli ste ih potajno primetnuti!
- Glasovnice ste sami izrađivali!
- Nije bilo toliko publike koliko je skupljeno glasovnica.
- U džepu je donio pedesetak glasovnica. Bengaljski se zarumenje i povikne:
- Prava je podlost tako govoriti! Koga je volja, neka provjeri; može se provjeriti prema broju posjetilaca.

Međutim je Veriga rekao onima koji su bili najbliže:

- Gospodo, smirite se! Nema nikakve prevare, za to ja jamčim: broj glasovnica je provjeren prema broju onih koji su ušli.

Starješine su uz pomoć nekoliko razboritih gostiju nekako uspjele utišati svjetinu. A i svi su bili radoznali komu će dati lepezu. Veriga je objavio:

- Gospodo, najveći broj glasovnica za ženski kostim dobila je dama u kostimu Japanke, kojoj se, kao nagrada, dodjeljuje lepeza. Molim da gejša dođe ovamo po svoju lepezu. Gospodo, ponizno vas molim, budite tako ljubezni i propustite gejšu.

282

283 Veriga se ljubezno nasmiješio kad je predavao gejši lepezu.

Pred Sašinim očima, koje su bile zamagljene od straha i smetenosti, pomoli se nešto šareno i lijepo: »Morao bih se zahvaliti« - pomisli. Ali zatajila je priučena uljudnost dobro odgojena dječaka.

Gejša je malo čučnula, rekla nešto nerazumljivo, tiho se nasmijala i digla prstiće, a u dvorani je ponovo nastala strašna buka, razlegoše se zvižduci i pogrdne riječi. Svi nezadrživo nagruše na gejšu.

- Nakloni se, nevaljalice! - podvikne grozni, nako-strijeseni Div. - Nakloni se!

Gejša je jurnula prema vratima, ali je nisu pustili. U gomili koja se uskomešala oko gejške, razlegoše se pakosni poklici:

- Prisilite je da skine masku!
- Masku dolje!
- Lovi je, drži je!
- Strgajte joj masku!
- Otmite joj lepezu! Div je vikao:
- Znete li komu dajete nagradu, Glumici Kaštano-voj! Ona je preotela tuđega muža, a vi joj dajete nagradu! Ne daju čestitim damama, već ništariji!

Div se bacio na gejšu, sikćući i stiščući mršave šake. Za njim se povedoše i drugi, većinom njezini kavaliri.

Šaša se očajno otimao. Počela je divlja hajka. Lepeza se slomila, istrgli su je, bacili na pod i po njoj gazili.

Gomila s gejšom u sredini bijesno se gurala po dvorani, potiskivala i obarala promatrače. Do gejške se nisu mogli probiti ni starješine ni Rutilovke; spretna i jaka gejša prodorno je vriskala, grebla i grizla sve oko sebe. Masku je čvrsto pridržavala čas desnom, čas lijevom rukom.

- Sve ih treba istući - ciktala je neka razljučena damica.

Pijana Grušina skrivala se iza drugih, ali je huckala Volodina i druge znanice.

- "Štipajte je, štipajte nevaljalicu! - drečala je. Mačigin se držao za nos iz kojega je kapala krv, iskočio je iz gomile i potužio se:

- Tresnula me šakom ravno u nos!

284

Neki siloviti mladić zubima je zgrabio gejšinrukavi rastrgao ga do polovice. Gejša je kriknula:

- Spasite me!

I drugi su počeli trgati njezin kostim. Tu i tamo razgoltilo se tijelo. Darja i Ljudmila očajno su se gurale nastojeći doprijeti do gejške, ali uzalud. Volodin je tako revno navlačio gejšu, drečao i kreveljio se, da je čak smetao drugima koji su bili trezniji a ozlojeđeniji nego on: nije se naprezao od bijesa, već od veselja, smatrajući da je to što se raspaljuje vrlo zabavno. Posvema je otrgao rukav gejšine haljine i povezao ga sebi oko glave.

- Dobro će mi doći! - prodorno je kričao, kreveljio se i grohotao.

Izašao je iz gomile u kojoj mu je bilo tijesno, pa je na slobodnom prostoru izvodio ludosti i, divlje pociku-jući, plesao nad krhotinama lepeze. Nitko ga nije mogao smiriti. Peredonov ga je zaprepašteno gledao i mislio:

»Pleše, raduje se. Tako će plesati i na mome grobu.« Gejša se na kraju krajeva izvukla. Muškarci koji su je salijetali nisu se mogli oduprijeti njezinim spretnim šakama i oštrim zubima. Gejša se iskobeljala iz dvorane.

U hodniku je Div opet navalio na gejšu i zgrabio je za haljinu. Gejša se gotovo već izvukla, ali opet su je opkolili. Ponovila se hajka.

- Treba je povući za uši, za uši! - netko je povikao. Neka damica zgrabila je gejšu za uši, povukla je i, ushićeno, glasno zakliknula. Gejša je zavrištala i nekako se izvukla, udarivši šakom opakom damicu.

Naposlijetku se Bengaljski, koji se u međuvremenu presvukao u obično odijelo, probio kroz gomilu do gejša. Podigao je na ruke Japanku koja je sva drhtala, zaklonio je koliko je mogao svojim golemim tijelom i rukama, i brzo je ponio, spretno razmičući gomilu. Svjetina je vikala:

- Nevaljalac! Hulja!

Bengaljskoga su natezali i udarali po leđima. Vikao je:

- Ne dopuštam da se sa žene strgne maska; radite što hoćete, ali neću to dopustiti!

285 Tako je kroz čitav hodnik nosio gejšu. Na kraju hodnika bijahu uska vrata koja su vodila u blagovaonicu. Tu je Veriga uspio da na neko vrijeme zaustavi rulju. Ratnički smiono stao je pred vrata, zagradio ih svojim tijelom i rekao:

- Gospodo, dalje nećete!

Gudajevska, šušajući oćerupanim klasjem, sukobila se s Verigom, zaprijetila mu šakama i prodorno se proderala:

- Maknite se, pustite nas!

Ali impozantno, hladno generalovo lice i odlučne, ljutite oći sprijećile su je da pođe naprijed. U nemoćnom bijesu doviknula je mužu:

- Uhvati je! Iščušaj je! Što zijaš, tikvane!

- Teško mi je bilo da se probijem - opravdavao se Indijanac i nesnalazljivo mahao rukama. - Pavluška mi se motao oko nogu.

- Mogao si Pavluški dati po zubima, a njoj po ušima; što se ustručavaš? - derala se Gudajevska.

Svjetina je gurala Verigu. Čule su se nepristojne psovke. Veriga je mirno stajao pred vratima i nagovarao one koji su mu bili najbliži da prestanu praviti nered.

Kuharski naućnik odškrinuo je vrata iza Verige i šapnuo:

- Otišli su, vaša preuzvišenosti.

Veriga se odmakne. Gomila je nahrupila u blagovaonicu, pa u kuhinju - tražili su gejšu ali je više nisu našli.

Bengaljski je trkom pronio gejšu kroz blagovaonicu i kuhinju. Mirno je ležala na njegovim rukama i šutjela.

Bengaljskom se činilo da čuje snažno, ali neredovito kucanje gejšina srca. Na njezinim golim rukama, koje su ga ćvrsto stezale, primijetio je nekoliko ogrebotina, a na laktu modrikasto-ćućkastu pjegu od udara.

Uzrujanim glasom reće slušićadi koja se skupila u kuhinji:

- Brzo, donesite kakav ogrtać, kućnu haljinu, plahtu, bilo što: gospoću treba spasiti.

Bengaljski je kako-tako zaogrnuo Japanku nećijim ogrtaćem, koji su bacili na Sašina ramena, i po uskim

286 stubama, koje su zaćadene petrolejske svjetiljke slabo osvjetljavale, iznio je u dvorište i kroz vratašca u sporednu ulicu.

- Skinite masku, s maskom će vas teže prepoznati, sad smo ionako u mraku - reće prilićno nelogićno. - Nikomu neću reći.

Bio je radoznao. Zasigurno je znao da to nije Kašta-nova, ali tko bi drugi mogao biti?

Japanka ga posluša. Bengaljski ugleda nepoznato zagasito lice, na kome je izražaj radosti zbog izbjegnute opasnosti zamijenio prestrašenost. Živahne, sad već vesele oći zadržale se na glumćevu licu.

- Kako da vam zahvalim? - reće gejša zvućnim glasom. - Što bi sa mnom bilo da me niste izvukli!

»Žena nije kukavica, interesantna ženica!« — pomisli glumac. »Ali tko je? Oćito je tek doputovala.« Bengaljski je poznao ovdašnjje dame. Tiho reće Saši:

- Treba da što prije stignete kući. Recite mi svoju adresu, uzet ću fijaker..

Strah je zamraćio Japanki lice.

- Ne smijem vam reći, nikako ne smijem! - pro-mrmljala je. - Poći ću sama, ostavite me.

- Kako ćete po toj bljuzgavici s tim svojim drvenja-cima? Potreban vam je fijaker - uvjeren je odvratio glumac.

- Ama, otrćat ću. | Tako vam boga, pustite me! -molila je gejša.

- Kunem se svojom ćasti da nikomu neću reći -uvjervao ju je Bengaljski. - Ne mogu vas pustiti. Prehladit ćete se. Uzeo sam vas na svoju odgovornost, pa vas ne mogu sama tako pustiti. Recite mi što prije, jer bi nas i ovdje mogli istući. Vidjeli ste da su to pravi divljaci. Kadri su svašta ućiniti.

Gejša zadrhti. Odjednom joj iz oćiju potekoše suze.

- To su strašno, strašno zli ljudi! - jecajući reće. -Odvedite me za prvi mah Rutilovljevima, kod njih ću prenoćiti.

Bengaljski pozove fijaker. Sjeli su i pošli. Glumac je promatrao gejšino zagasito lice. Činilo mu se ćudnovatim. Gejša se okretala u stranu. U glavi mu je sinula nejasna slutnja. Sjetio se glasina koje su kolale gradom, o Rutilovkama, o Ljudmili i o njezinu gimnazijalcu.

- Aha, to si ti... djećaće! - šaptom reće, da ne bi ćuo fijakerist.

- Tako vam Boga! - zamoli ga Saša, blijed od straha. Svoje tamnoputne sklopljene ruke pružio je ispod

kojekako odjenutog ogrtača prema Bengaljskomu. Bengaljski se potihom nasmije i opet tiho reče:

- Nikomu neću reći, ne boj se! Moja je dužnost da te dopremim do mjesta, i više ništa ne znam. Ipak si očajan. Zar neće tvoji saznati?

- Ako se vi ne izlanete, nitko neće saznati - umolno nježnim glasom reče Šaša.

- Uzdam se u mene, u meni će tajna biti kao u grobu - odgovori glumac. - I sam sam bio dječak, i bio sam obješenjak.

U klubu se skandal već počeo slijegati, ali se večer završila novom nevoljom.

Dok su u hodniku lovili gejšu, plamena nedodirljivka skakala je po svijećnjacima, smijala se i uporno nagovarala Peredonova da zapali žigicu i da nju, plamenu nedodirljivku koja nije slobodna, nahuška na te tmurne i prljave zidove, pa da će tada, kad se zasiti uništavanja i kad poždere ovu zgradu, u kojoj se događaju takve strašne i neshvatljive stvari, ostaviti Peredonova na miru. Peredonov se nije mogao usprotiviti njezinu ustrajnom nagovaranju.

Pošao je u malenu blagovaonicu koja je bila pokraj dvorane za ples. U njoj nije bilo nikoga. Peredonov se ogledao, zapalio žigicu i prinio je do prozorske zavjese, do njezina donjeg kraja, uz pod. Potpalio je zastor i pričekao dok se nije zapalio. Plamena nedodirljivka počela je miljeti poput žustre zmijice, potihom i radosno cvileći. Peredonov je izašao iz blagovaonice i za sobom zatvorio vrata. Nitko nije primijetio palež.

Požar su zamijetili s ulice kad je već sva soba bila u plamenu. Vatra se brzo proširila. Ljudi su se spasili, ali je kuća izgorjela.

Sutradan nisu u gradu ni o čemu drugom govorili nego o sinoćnjem skandalu u vezi s gejšom i o požaru.

Bengaljski je održao riječ i nikomu nije rekao da je gejša bio maskirani dječak.

288

A Šaša je još te iste noći, pošto se kod Rutilovljevih presvukao i opet pretvorio u običnog bosog dječaka, dojurio kući, provukao se kroz prozor i spokojno zaspao. U gradu koji je obilovao spletkama, u gradu u kojem je svatko sve o svima znao, Sašina noćna pustolovina ostala je tajna. Barem za neko vrijeme, ako ne i zauvijek.

19 Mali zloduh

289XXXI

Jekaterina Ivanovna Piljnikova, Sašina tetka i odgojiteljica, primila je istodobno dva pisma o Saši, od direktora i od Kokovkine. Ta su je pisma strašno zabrinula. U doba jesenskih blatnih putova, pošto je ostavila sve svoje poslove, hitno je doputovala iz svoga sela u naš grad.

Šaša ju je radosno dočekao - volio ju je. Tetka je u svome srcu donosila za nj veliku opasnost, ali on joj se tako radosno obisnuo oko vrata i tako joj izljubio ruke da u prvi čas nije mogla biti stroga.

- Draga tetiče, kako si dobra što si došla! - govorio je Šaša i radosno gledao njezino puno, rumeno lice s dobroćudnim jamicama na obrazima i s ozbiljnim, strogim kestenjastim očima.

- Pričekaj s veseljem, još ću te strogo opomenuti - neodlučnim glasom reče tetka.

- Nije to važno - bezbrižno reče Šaša. - Karaj me, samo ako imaš zašto! Svejedno si me strahovito obradovala.

- Strahovito! - ponovi tetka nezadovoljnim glasom. - Pa, saznala sam o tebi strahote.

Šaša podigne obrve i pogleda tetku nevinim očima koje ništa ne shvaćaju. Potuži se:

- Jedan nastavnik, Peredonov, izmislio je da sam djevojčica i prigovara mi, a onda mi je direktor oprao glavu što sam se upoznao s gospođicama Rutilovima. Kao da idem k njima krasti! Što se one njega tiču?

»To je sasvim isto dijete kakav je i bio«, u nedoumici je mislila tetka. »Ili je već tako pokvaren da vara čak i izrazom lica?«

Zaključala se s Kokovkinom i dugo s njom razgovarala.

290

rala. Od nje je izašla ojađena. Zatim je pošla k direktoru. Vratila se vrlo ožalošćena.

Na Šašu su se sručili tetkini teški ukori. Plakao je i valreno je uvjeravao da su sve to izmišljotine, i da nikada sebi nije dopustio nikakve pretjerane slobode prema gospođicama. Tetka mu nije vjerovala. Grdila ga je i grdila, zaplakala je i prijetila da će ga išibati, da ee ga jako išibati, i to odmah, još danas, ali da će se najprije sastati s tim djevojkama. Šaša je plakao, i dalje ju je uvjeravao da baš ništa loše nije bilo, da je to sve strašno preuveličano i izmišljeno.

Tetka, Ijutita, zaplakana, uputila se k Rutilovlje-vima.

Čekajući kod Rutilovljevih u salonu, Jekaterina Ivanovna se uzrujavala. Htjela je odmah navaliti na sestre i žestoko ih prekoriti: prijekorne, oštre riječi već su joj bile na jeziku, ali njihov tih i lijep salon navodio ju je, i protiv njezine volje, na blage misli i smirivao njezinu srdžbu.

Započeti i ostavljeni vezovi, svežnjici, gravire po zidovima i pomno uzgojeno bilje na prozorima, nigdje ni truna prašine, i neko posebno stanje obiteljskog načina života, nešto čega nema u nečasnim kućama i što uvijek cijene domaćice... Zar bi u ovoj sredini brižljive mlade domaćice ovoga salona mogle zavesti njezina skromnog dječaka? Jekaterini Ivanovnoj činilo se da su sve one pretpostavke o kojima je čitala i slušala užasno ružne, a naprotiv, sasvim su joj se, vjerodostojnima činila Sašina objašnjenja o tome što je radio kod ovih djevojaka:

čitali su, razgovarali, šalili se, smijali se, predstavljali - htjeli su prirediti kućnu predstavu, ali Oljga Vasiljevna nije to dopustila.

Tri sestre prilično su se uplašile. Još nisu znale je li Sašino maskiranje ostalo tajna. Ali bile su tri, i sve su bile složne. Zbog toga su se ohrabrile. Sve tri skupile su se u Ljudmilinoj sobi i šaptom se dogovarale. Vale-rija je rekla:

- Moramo već poći do nje, nije pristojno. Čeka.

- Nije to ništa, neka se malo smiri - bezbrižno odvratila Darja - inače će na nas ljuto navaliti.

Sve sestre namirisale su se slatko-vlažnom paviti-nom i izašle spokojne, vesele, ljupke, lijepo uređene, 291 kao i uvijek; salon su ispunile privlačnim cvrkuta-njem, srdačnošću i veseljem.

Jekaterinu Ivanovnu odmah očarale svojim umiljatim i zgodnim izgledom.

»Lijepo su to razvratnice!« - pomislila je ljuteći se na gimnazijske pedagoge. Potom je pomislila da su možda navlas poprimile dobar izgled. Odlučila je da neće podleći njihovim čarima.

- Oprostite, gospođice, što sam prisiljena da s vama ozbiljno porazgovaram - reče nastojeći da svome glasu dade ozbiljnu hladnoću.

Sestre joj ponudiše da sjedne, i veselo čavrljahu.

- Koja je to od vas? - neodlučno započne Jekaterina Ivanovna.

Ljudmila veselo reče, i to takvim načinom kao da ona, ljubezna domaćica, izvlači gošću iz neprilike:

- Ja sam se najviše bavila vašim nećakom. Pokazalo se da nas dvoje imamo u mnogo čemu iste nazore i ukuse.

- Vaš je nećak vrlo drag dječak - reče Darja, kao da je uvjeren da će njezine pohvale obradovati gošću.

- Zaista je drag i vrlo zabavan - reče Ljudmila. Jekaterina Ivanovna sve se više osjećala neugodno.

Odjednom shvati da nema nikakvog važnog razloga da ih prekora. Već se zato počela i ljutiti, ali posljednje Ljudmile riječi omogućile joj da izrazi svoju srdžbu. Ljutito prozbori:

- Vama je to zabava, a njemu ... Ali Darja joj upadne u riječ:

- Ah, već vidim da su do vas doprle one glupe Peredonovljeve izmišljotine - kaza suosjećajnim glasom. - Ama, znate li da je on sasvim lud? Direktor ga ne pušta u gimnaziju. Samo čekaju psihijatra da ga pregleda, i tad će ga izbaciti iz gimnazije.

- Ali, dopustite - upadne joj ipak u riječ Jekaterina Ivanovna, koja se sve više uzbuđivala - mene ne zanima taj nastavnik, već moj nećak. Čula sam da ga vi, molim vas, oprostite, kvarite.

Kad je u naglosti dobacila sestrama tu odlučnu riječ, Jekaterina Ivanovna odmah pomisli da je otišla malo predaleko. Sestre su izmijenile poglede s izražajem tako dobro hinjenog iznenađenja i ogorčenja da ne bi 292

prevarile samo Jekaterinu Ivanovnu. Zacrvenjele su se i u isti čak uskliknule:

lijepo!

Strašno!

Još nam je samo to trebalo!

Gospođo - hladno reče Darja - vi baš ne birate izraze. Prije no što se izreknu grube riječi, valja znati jesu li umjesne.

- Ah, pa to je shvatljivo - živo progovori Ljudmila, s izrazom uvrijeđene umiljate djevojke koja oprašta uvredu - pa on je ipak vaš. Razumije se da vas moraju uznemiriti sve te glupe klevete. I nama, koje mu nismo ništa, bilo ga je žao, pa smo ga baš zato i prigrlile. A u našem gradu odmah sve smatraju za ružan postupak. Ako ne znate, reći ću vam, ovdje ima zbilja strašnih, strašnih ljudi!

- Da, ljudi su strašni - ponovi Valerija zvonkim, vrlo ozbiljnim glasom i sva se strese, kao da je dodir-nula nešto nečisto.

- Pitajte njega - reče Darja. - Dobro ga pogledajte: pa on je još pravo dijete. Možda ste se vi privikli na njegovu bezazlenost, ali drugi, koji ga gledaju sa strane, bolje vide da je on posve, posve neiskvaren dječak.

Sestre su tako uvjereni i mirno lagale da im se nije moglo ne vjerovati. Što se može; laž često biva vjerodostojnija od istine. Tako je gotovo uvijek. Istina, dakako, nije vjerojatna.

- Dakako da je istina da je on k nama prilično često dolazio - reče Darja. - Ali nećemo ga više ni na prag pustiti ako vi to želite.

- Sama ću još danas otići Hripaču - reče Ljudmila. - Što je to on izmislio? Zar je moguće da vjeruje u tu glupost?

- Čini se da ni sam ne vjeruje - prizna Jekaterina Ivanovna. - Samo kaže da kruže različite glasine.

- Eto, dakle, vidite! - radosno usklikne Ljudmila. - Dabome, ni sam ne vjeruje. Pa zbog čega je sva ta buka?

Veseli Ljudmilin glas zavara Jekaterinu Ivanovnu. Pomisli:

293

mr»Pa što se zaista dogodilo? I direktor kaže da tome svemu ne vjeruje.«

Sestre su još dugo žagorile, upadale jedna drugoj u riječ i uvjeravale Jekaterinu Ivanovnu da je njihovo poznanstvo sa Sašom posve nevino. Radi veće uvjerljivosti, uzele su potanje pričati o tome što su i kada sve

činile sa Sašom - a pri tom nabranjanju umalo što se nisu zbunile: sve su to bile tako nevine i naivne stvari da ih se nisu mogle ni sjetiti. Jekaterina Ivanovna bila je naposljetku potpuno uvjerena da su njezin Šaša i simpatične djevojke Rutilovke nevine žrtve glupe klevete.

Pri oproštaju Jekaterina Ivanovna izljubila se sa sestrama i rekla im:

- Vi ste drage i iskrene djevojke. Isprva sam mislila da ste, oprostite mi tu grubu riječ, prostakuše.

Sestre su se veselo nasmijale.

- Ništa, ništa - otpovrne Ljudmila — mi smo tako živahne naravi, a jezici su nam oštri, pa nas baš i ne vole druge ovdašnje guske.

Kad se tetka vratila od Rutilovljevih, nije Saši ništa rekla. On ju je dočekao prestrašen i zbunjen, i pomno ju je i pažljivo promatrao. Tetka je pošla Kokovkinjoj. Dugo su razgovarale i tetka se napokon odlučila:

»Ponovno ću poći k direktoru.«

Toga se dana i Ljudmila uputila Hripaču. Sjedila je neko vrijeme u salonu s Varvarom Nikolajevnom, a zatim je rekla da je Nikolaju Vlasjeviču došla radi nekoga posla.

U Hripačevu kabinetu živo su razgovarali, i to ne zbog toga što su sugovornici imali mnogo toga jedno drugomu reći, nego zato što su oboje rado razgovarali. Međusobno su se obasipali kratkim rečenicama, što ih je Hripač govorio hladnom i gromoglasnom brzoreči-com, a Ljudmila zvonko i nježno žamoreći. Ljudmila je tečno, s neodoljivom uvjerljivošću neistine, osula na Hripača svoju polulažnu priču o odnosu prema Saši Piljnikovu. Njezina glavna pobuda bila je, dakako, sućut prema dječaku koga su ponizili onako teškom sumnjom, želja da Saši zamijene odsutnu obitelj, a on je napokon, zgodan, zabavan i bezazlen dječak.

Ljudmila je čak i zaplakala, i brze, sitne, neobično

294

lijepe suze skotrljale su se niz njezine obraze na usne što su se smeteno smiješile.

- Istina je, zavoljela sam ga kao brata. Zgodan je i dobar, tako je cijenio naše dobročinstvo da mi je ljubio ruke.

- To je, dakako, vrlo lijepo od vas - odvrati malo zbunjeni Hripač - i služi na čast vašim plemenitim osjećajima, ali nepotrebno uzimate k srcu jednostavnu činjenicu što sam se smatrao obaveznim da dječakove rođake upoznam s glasinama koje su do mene doprle.

Ali Ljudmila ga nije slušala nego je i dalje brbljala, prelazeći već u ton blaga prijekora:

- Recite, molim vas, zar ima što loše u tome da nam se sažalio dječak kojega je napao onaj vaš naprašiti, ludi Peredonov? Kad će ga već jednom udaljiti iz našega grada? Pa zar vi sami ne vidite da je taj mali Piljnikov još dijete, zaista pravo dijete?

Pljesnula je sitnim lijepim rukama, zazveckala zlatnim narukvicama, nježno se nasmijala kao daje zaplakala, izvadila rupčić, otrlala suze i nježnim miomirisom zapahnula Hripača. Hripaču se iznenada prohtjede da rekne da je »divna poput anđela nebeskog«, i da čitav taj žalosni incident ne vrijedi ni časka njezine »skupocjene boli«. Ali suzdržao se.

Ljudmilin nježni i brzi cvrkut žuborio je i žuborio i poput dima rastjerao fantastično zdanje Peredonovlje-vih laži. »Dosta je usporediti onog ludog, surovog i prljavog Peredonova s ovom živahnom, vedrom i mirišljivom Ljudmilom«, mislio je Hripač.

Hripaču je bilo posve svejedno govori li Ljudmila potpunu istinu ili malo laže. Ipak, osjećao je: ne povjeruje li Ljudmili nego se počne s njom prepirati, pa dopustiti da dođe do bilo kakvih posljedica, pa makar da samo disciplinski kazni Piljnikova, to bi značilo uvaliti se u neprilike i osramotiti se u cijelom školskom okrugu. To više što je to povezano s Peredono-vom, koga će, razumije se, proglasiti nenormalnim. Hripač je, ljubezno se smiješeći, rekao Ljudmili:

- Vrlo mi je žao što vas je to tako uzrujalo. Ja nijednog časa nisam sebi dopustio da imam ikakve loše misli o vašem poznanstvu s Piljnikovom. Vrlo visoko cijenim dobre i simpatične pobude koje su

295pokrenule vaše postupke, i nijednog se časa nisam obzirao na glasine koje su se širile po gradu i koje su do mene doprle, već sam ih uzimao kao glupu i nerazumnu klevetu koja me duboko revoltirala. Bio sam obavezan obavijestiti gospođu Piljnikov, to više što su do nje mogle doprijeti još izopačenije vijesti, ali nije mi bila namjera da vas ičim uznemirim, i nisam mislio da će se gospođa Piljnikova vama obratiti i da će vas prekoriti.

- S gospođom Piljnikov lijepo smo se sporazumjele - živo reče Ljudmila - samo nemojte Šašu napadati zbog nas! Ako je naša kuća baš tako opasna za gimnazijalce, ako želite, nećemo ga više puštati u kuću.

- Vi ste prema njemu vrlo dobre - nesigurno reče Hripač. - Ne možemo imati ništa protiv toga da on u slobodno vrijeme, uz odobrenje svoje tetke, posjećuje svoje znance. Daleko smo od namjere da učeničke stanove pretvorimo u svojevršne zatvore. Doduše, dok se ne svrši stvar s gospodinom Peredonovom, bit će bolje da Piljnikov sjedi kod kuće.

Uskoro je uvjerljivu laž Rutilovljevih i Šaše potkrijepio strašan događaj u kući Peredonovljevih. To je konačno cijeli grad uvjerilo da su sve priče o Saši i djevojkama Rutilovkama buncanje duševno poremećene osobe.

296

XXXII

Bio je oblačan, hladan dan. Peredonov se vraćao od Volodina. Mučila ga je čama.

Veršina je domamila Peredonova u svoj vrt. Opet se pokorio njezinu čarobnjačkom pozivu. Zajedno su pošli u sjenicu po mokrim stazicama što ih je pokrivalo otpalo, istrulo i potarnnjelo lišće. U sjenici je vonjalo po neugodnoj vlazi. Iza golog drveća vidjela se kuća sa zatvorenim prozorima.

- Želim vam otkriti istinu — promrmljala je Veršina, hitro pogledala Peredonova i opet skrenula svoje crne oči u stranu.

Ogrnula se bila crnim kratkim kaputom i crnom maramom, a usne su joj bile modre od studeni; zubima je čvrsto stiskala crni cigarnik dok je ispuštala dim u gustim oblacima.

- Fućkam ja na vašu istinu - odgovori Peredonov. -Do nje mi nimalo nije stalo.

Veršina se podmuklo nasmiješi i odvrti:

- Nemojte tako govoriti! Strašno vas žalim. Prevarili su vas.

U njezinu glasu zazvučala je zluradost. Iz njezinih usta izlazile su pakosne riječi. Prosljedi:

- Nadali ste se protekciji, ali ste odviše lakovjerno postupili. Prevarili su vas, a vi ste im lako povjerovali.

Svatko lako može napisati pismo. Morali ste znati s kim imate posla. Vaša je supruga bezobzirna osoba.

Peredonov je teško shvaćao riječi što ih je Veršina mumljala; iza njezina okolišanja pomaljao se smisao.

Veršina se bojala govoriti glasno i jasno: bude li glasno govorila, netko će je čuti, prenijet će Varvari, pa može doći do neugodnosti, jer Varvara se neće ustručavati da napravi skandal; bude li pak jasno govorila, naljutit

297

mm,

će se Peredonov, mogao bi je izlupati. Valja samo natuknuti da se sam dosjeti. Ali Peredonov se nije dosjetio. I prije su mu u lice govorili da je prevaren, ali nikako nije mogao dokučiti da su pisma krivotvorena; sve je mislio da ga sama kneginja vara i vuče za nos.

Napokon Veršina otvoreno reče:

- Zar mislite da je ona pisma pisala kneginja? Sada već sav grad zna da ih je isfabricirala Grušina po želji vaše žene, a da kneginja o tome ništa ne zna. Pitajte koga hoćete, svi znaju. Same su se izbrbljale. A zatim vam je Varvara Dmitrijevna ukrala pisma i spalila ih, kako ne bi bilo dokaza.

Teške, crne misli vrzle su se Peredonovu po glavi. Shvatio je da su ga prevarili. Ali da kneginja o tome ništa ne zna, ne, to je nemoguće. Nije ona utaman živa izašla iz vatre.

- To o kneginji lažete - reče. - Ja sam kneginju palio, ali je. nisam spalio: izvukla se.

Odjednom Peredonova spopadne divlje bjesnilo. Prevarili su ga! Ljutito lupi šakom po stolu. Skoči i odjuri kući a da se nije ni oprostio s Veršinom. Veršina je zadovoljno gledala za njim, a crni oblaci dima izlijetali su joj iz tamnih usta, brzo se rasplinjavali i gubili u vjetru.

U Peredonovu je ključao bijes. Ali kad je ugledao Varvaru, obuzme ga strašan strah koji mu ne dade izustiti ni riječi.

Sutradan je Peredonov već ujutro pripremio nož, omanji vrtni nož u kožnim koricama i brižljivo ga spremio u džep. Cijelo jutro, sve do ranog objeda, prosjedio je kod Volodina. Gledao je što radi, i dobacivao nezgrapne primjedbe. Volodinu je, kao i uvijek, bilo drago što je Peredonov kod njega, njegove su ga gluposti zabavljale. Nedodirljivka se čitav dan vrtjela oko Peredonova. Nije mu dala da poslije objeda usne. Naposljetku se umorila. A kad je, već podvečer, počeo tonuti u san, razbudila ga neka šašava ženturača koja je iznikla tko bi znao odakle. Prčasta nosa, nakazna, prišla je njegovoj postelji i promrmljala:

298

- Kvasa! natoči, piroge izvaljaj, pečenje ispeci! Obrazi su joj bili crni, a zubi su joj svjetlucali.

- Vrag te odnio! - poviče Peredonov. Ženturača prčasta nosa sakrila se, kao da je u zemlju propala.

Spustila se večer. Tužan vjetar zavijao je, u dimnjaku. Troma je kiša tiho i postojano kuckala na prozore. Iza prozora bilo je sasvim crno.

Kod Peredonovljevih bio je Volodin; Peredonov ga je još jutros bio pozvao na čaj.

- Nikoga ne puštaj. Čuješ li, Klavduško? - doviknuo je Peredonov.

Varvara se nasmiješila. Peredonov promrmlja:

- Neke babe ovuda švrljaju. Valja biti na oprezu. Jedna se ušuljala u moju spavaonicu. Zaposlila bi se kao kuharica. A što će mi kuharica prčasta nosa?

Volodin se nasmije kao da bleji, pa reče:

- Babe idu ulicom, s nama nemaju nikakve veze, a i nećemo ih pustiti za naš stol.

Sjeli su za stol utroje. Uzeše piti votku i grickati piroge. Više su pili nego što su jeli.

Peredonov je bio natmuren. Sve mu je bilo kao u bunilu, besmisleno, nesuvislo i neočekivano. Glava ga je strašno boljela. Uporno mu se nametala jedna te ista misao o Volodinu kao neprijatelju. Pratila ju je u žestokim

nastupima neodoljiva misao: bezuvjetno mora ubiti Pavlušku dok ne bude kasno. Tad će se otkriti sve neprijateljske smicalice.

Volodin se brzo opio i mljeo nešto nesmislo, Varvari na veselje.

Peredonov je bio zabrinut.

- Tko to ide? - promrmlja. - Nikoga ne puštajte! Kažite da sam otišao na molitvu u Žoharski manastir.

Bojao se da će mu gosti smetati. Volodin i Varvara zabavljali su se - mislili su da je samo pijan. Namigivali su jedno drugomu, izlazili pojedinačno, kucali na vrata i govorili izmijenjenim glasom:

- Je li kod kuće general Peredonov?

- General Peredonov dobit će briljantnu zvijezdu. Ali Peredonov se danas nije polakomio za zvijezdom.

Rusko piće od ražena brašna.

299

- Ne puštajte ih! - vikao je. - Izbacite ih! Neka dođu sutra ujutro. Sad nije pogodno vrijeme.

»Ne«, mislio je, »danas moram ustrajati. Danas će se sve otkriti, i to dok su neprijatelji još spremni da mi svašta učine, kako bi me što pouzdanije upropastili.«

- Otjerali smo ih, donijet će je sutra ujutro - reče Volodin i ponovo sjedne za stol.

Peredonov upiraše u njega mutne oči i zapita:

- Jesi li mi ti prijatelj ili neprijatelj?

- Prijatelj, prijatelj, Ardašo! - odgovori mu Volodin.

- Prijatelj iskren, žohar ispečen - izusti Varvara.

- Ne žohar, nego ovan - ispravi je Peredonov i nastavi: - Ti, Pavlušo, i ja pit ćemo samo udvoje. I ti, Varvaro, pij, zajedno ćemo piti, udvoje!

Volodin se zakikotao.

- Bude li s nama pila i Varvara Dmitrijevna, neće biti udvoje nego troje - objasni..

- U dvoje - mrzovoljno ponovi Peredonov.

- Muž i žena, jedan sotona - reče Varvara i grohotom se nasmije.

Volodin nije do zadnjega časa naslućivao da ga Peredonov kani zaklati. Blejao je, pravio ludorije, govorio gluposti i nasmijavao Varvaru.

Peredonov je cijelu večer mislio na svoj nož. Kad su mu se Volodin i Varvara primicali s one strane na koju je spremio nož, Peredonov je divljački vikao da se udalje. Kadšto je pokazivao na džep i govorio:

- Tu je, brate, u mene takva stvar da ćeš ti, Pavluško, zagraktati.

Varvara i Volodin su se nasmijali.

- Ardašo, uvijek mogu zagraktati - reče Volodin. -Grak, grak. To je čak vrlo jednostavno.

Rumen, ošamućen od votke, Volodin je graktao i pućio usne. Postajao je sve državiti prema Peredonovu.

- Nasamarili su te, Ardašo - reče s prezirnim sažaljenjem.

- Nasamarit ću ja tebe! — bijesno zareži Peredonov. Volodin mu se činio strašan, kao da ga ugrožava.

Valja se zaštititi.

Peredonov brzo dohvati nož, baci se na Volodina i prefikari mu grlo. - Krv je mlazom šiknula.

300

Peredonov se prepadne. Nož mu ispadne iz ruke.

Volodin je i dalje blejao i nastojao rukama stegnuti grlo. Vidjelo se da se nasmrt ustrašio, da slabi i da ne može dići ruke do grla. Najednom klone i sruši se na Peredonova. Ispusti još isprekidan jauk, kao da se guši, a tad zašuti. Od užasa zakrešta i Peredonov, a za njim i Varvara.

Peredonov odgurne Volodina. Volodin se nezgrapno sruši na pod. Hroptao je, neko vrijeme trzao nogama i ubrzo umro. Njegove otvorene oči postale su poput stakla, a bile su uperene ravno uvis.

Mačak je izašao iz susjedne sobe, onjušio krv i oštro zamijaukao. Varvara je stajala kao da se skamenila.

Dotrčala je i Klavdija kad je začula buku.

- Zaboga, zaklali su ga! - zavapila je.

Varvara se osvijestila i zajaukala, pa je s Klavdijom pobjegla iz blagovaonice.

Vijest o događaju brzo se proširila. Susjedi su se skupljali na ulici i u dvorištu. Smioniji su ušli u kuću. Dugo se nisu usuđivali ući u blagovaonicu. Zavirivali su, šaptali. Peredonov je izbezumljenim očima gledao leš, slušao šaptanje iza vrata...

Mučila ga je tupa tuga. Ni na što nije mislio.

Napokon su se odvažili i ušli. Peredonov je pokunjeno sjedio i mrmljao nešto nesuvislo i besmisleno.

301 OSAMNAESTO KOLO BIBLIOTEKE hit

Czeslav Milosz: U DOLINI RIJEKE ISSE \ 400 d

Kad je Nobelovu nagradu za književnost 1980. godine dobio poljski pjesnik Czeslaw Milosz (rođen 1911), bilo je to opet jedno veliko iznenađenje za svjetsku kulturnu javnost. Samo su dobri poznavatelji poljske književnosti znali da je riječ o jednom od najvećih živućih pjesnika, koji je 1951. napustio svoju domovinu, a od 1961. živi u SAD. Milosz je napisao i dva romana, od kojih je prvi, U DOLINI RIJEKE ISSE, objavljen 1955. godine. To je zapravo lirski evokacija vlastitog djetinjstva provedenog u Litvi neposredno nakon prvog svjetskog rata.

Boileau - Narcejac: NEIZVRŠENA OPORUKA 250 d

Pierre Louis Boileau (1906) i Thomas Narcejac (1908) sačinjavaju tandem koji se proslavio nizom uzbudljivih kriminalističkih romana. Mnogi su od njih i ekranizirani - jedan je film režirao Clouzot, drugi Hitchcock, treći De-coin itd. Riječ je dakle o izvanserijskim krimićima koje dobro poznaju ljubitelji tog žanra širom svijeta.

NEIZVRŠENA OPORUKA (1979), najnovije djelo tog tandema, izlazila je u nastavcima, kao feljton, u francuskom dnevniku »France Soir« koji ima višemilijunsku nakladu, što najbolje govori o popularnosti i privlačnosti ovoga štiva.

Hermann Hesse: UŽRVNJU

250 d

Njemački nobelovac Hermann Hesse (1877-1962) bio je nakon smrti gotovo zaboravljen, ali ga je hipijevski pokret u svijetu preko noći oživio i učinio jednim od svojih idola. »Moda« Hessea traje, evo, već desetak godina, a nema sumnje da će potrajati i mnogo dulje, jer je riječ o velikom piscu koji je bogatstvom svojih ideja posebno privlačan za mlade ljude. U ŽRVNJU spada među njegove ranije romane (napisan je 1906), a kao i većina Hesseovih djela nosi autobiografski pečat. Riječ je o dažkom doba koje mnogima od nas, pa očitio i Hesseu, nije bilo baš najljepše.

Ihilo Calvino: AKO JEDNE ZIMSKE NOĆI NEKI PUTNIK 350 d

Huvromeni talijanski pisac Italo Calvino (rođen 1923) bio je već nekoliko puta u najužem krugu kandidata za Nobelovu nagradu. Našoj je publici poznat po više svojih djela prevedenih kod nas, a o njegovom najnovijem romanu (objelodanjenom u Italiji 1979) AKO JEDNE ZIMSKE NOĆI NEKI PUTNIK izjavila je Mary McCarth, američka književnica i kritičarka, da je u njemu na virtuozan način rečeno sve što se može reći o romansijerskom umijeću. Ipak, nije posrijedi nikakav suhoparan traktat nego živo i poticajno djelo koje iznenađuje čitaoca neočekivanim obratima gotovo na svakoj stranici, štoviše, uvlači ga i u samu radnju.

Kurt Vonnegut: ZATVORSKA PTIČICA 350 d

Suvremeni američki pisac Kurt Vonnegut (rođen 1922) autor je mnogobrojnih zanimljivih i nadasve duhovitih romana, od kojih je neke i sam ilustrirao. (Kod nas su do sada prevedeni njegovi romani KLAONICA 5 i KOLJEVKA ZA MACU.) Ipak, tek se svojim najnovijim romanom ZATVORSKA PTIČICA (objelodanjenom 1979) vinuo na sam vrh liste bestselera u svojoj domovini i zadržao se na tom mjestu više mjeseci. U njemu je riječ o simpatičnu i pametnu čovjeku koji jednostavno nije imao sreće u životu, pa je ni kriv ni dužan proveo i neko vrijeme u zatvoru. Odatle i naslov knjige. Ostalo ćete saznati čitajući je. Nećete se pokajati.

Momo Kapor: UNA 300 d

Najnoviji roman Mome Kapora (rođenog 1937), autora desetak dosad objavljenih knjiga, nosi podnaslov ljubavni roman. I zaista, riječ je o ljubavi između sredovječnog sveučilišnog profesora i njegove znatno mlađe studentice, Une. Međutim, kao i obično kod Kapora, fabula nije toliko važna koliko mnoštvo izvanredno uočenih i prikazanih detalja koji čine neodoljiv šarm tog pisca. Gotovo se svatko od nas može prepoznati u nekoj sitnici ili dogodovštini ispričanoj na majstorski, kaporovski način. Uostalom, ne radi se tu samo o ljubavi nego i o mnogo čemu drugom. Nema sumnje da je ovim romanom Kapor još jednom potvrdio svoju stvaralačku zrelost.

NAKLADNI ZAVOD ZNANJE, ZAGREB
ZA IZDAVAČA: DRAGUTIN BRENČUN
KOREKTOR: ŠTEFICA KONJEVOD
TEHNIČKI UREDNIK: SREČKO JOLIĆ
TISAK: ČGP »DELO«, LJUBLJANA, 1982